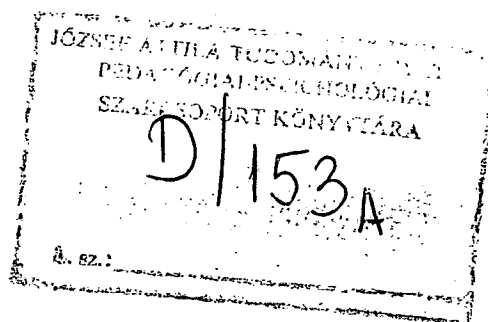

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

ÖTNAPOS TANITÁSI HÉT
AZ ISKOLÁBAN

BERKES LÁSZLÓ

1977.

"Az ötnapos munkahét az iskolákban
immár a dolgozók szükségletévé
vált. Ez arra kötelez bennünket,
hogy serkentsük és gyorsítsuk a
megkezdett folyamatokat."

Micsunovics Vukasin,
a Szövetségi Oktatási és
Kulturális Tanács elnöke

B E V E Z E T Ő M E G F O N T O L Á S O K

BEVEZETŐ MEGJEGYZÉSEK

MUNKAMÓDSZER

BEVEZETŐ MEGJEGYZÉSEK

1. BEVEZETŐ MEGJEGYZÉSEK =====

A reformáramlatokat a nevelés területén állandóan az a törekvés hatja át, hogy az oktatómunka szervezetét korszerűbb alapokra helyezzék, és mindinkább összhangba hozzák a társadalmi mozgásokkal.

Az áttérés a 42 órás munkahétre sok munkaszervezetben lehetővé tette a heti öt napos munkaciklus bevezetését. Ez a munkaszervezés jellemző a szabadkai iskolaterületre is, amely Szabadka, Zenta, Bács-Topolya, Kanizsa, Ada és Kis-hegyes községeket, tehát egész Észak Bácskát magában foglalja. A Szabadka területéhez tartozó munkaszervezetek adatai szerint számos munkaszervezet tért át az ötnapos munkahétre. 167 munkaszervezetből 101-ben bevezették a szabad szombatot, így mindössze 66 munkaszervezet maradt szabad szombat nélkül. Hasonló a helyzet a többi községekben is. Ezen munkamódszer folytán rés támadt az iskolák és a munkaszervezetek között, s a szülők mind gyakrabban hangsúlyozták annak a szükségességét, hogy az iskolai munka alkalmazkodjék a polgárok igényeihez. A szülők mind többször fejezték ki azt az óhajukat, hogy szabadidejüket gyermekeikkel együtt tölthessék. Ezen alapvető, de számos egyéb ok miatt is, több iskola már a korábbi években segítséget igényelt az új munkarend bevezetéséhez. Tekintet nélkül az óvatossági intézkedésekre, bizonyos értelemben az elindult folyamat lassítására, az iskolák mindinkább igyekeztek környezetük igényeit kielégíteni. Erről beszélnek az 1. táblázat adatai.

1. táblázat

ÖTNAPOS MUNKAHÉTRE ÁTTÉRT ISKOLÁK ÁTTEKINTÉSE A SZABADKAI ISKOLATERÜLET TERÜLETÉN

1970. ÉVBEN

Község	A z i s k o l á k a d a t a i														
	Az iskolahálózat számszerű átte- kintése			Ötnapos munkahétre áttérés adatai											
	AI.	KI.	Ü.	Nem tért át		Áttért			1970-ben áttért			1970.IX.1-től tért át			
				AI.	KI.	Ü.	AI.	KI.	Ü.	AI.	KI.	Ü.	AI.	KI.	Ü.
A d a	3	2	5	-	2	2	3	-	3	-	-	-	3	-	3
Szabadka	21	8	29	-	3	3	20	4	24	1	1	2	21	5	26
Zenta	6	5	11	-	4	4	3	-	3	3	1	4	6	1	7
Bács-Topolya	8	3	11	1	2	3	5	1	6	2	-	2	7	1	8
Kanizsa	6	2	8	1	-	1	5	-	5	-	2	2	5	2	7
Kishegyes	3	-	3	-	-	-	2	-	2	1	-	1	3	-	3
ÖSSZESEN:	47	20	67	2	11	13	38	5	43	7	4	11	45	9	54

A táblázatból egyebek között kitűnik, hogy a jelentés benyújtásáig /1970 januárjáig/ 67 iskola közül 43 /62,69 %/ tért át az ötnapos munkahétre, s hogy hamarosan áttér még 11 iskola /16,42 %/, ami azt jelenti, hogy 1970. szeptember 1-től a szabadkai iskolaterületben 54 iskola /80,59 %/ fog működni az új rend szerint.

Az iskolák tömeges áttérése az ötnapos munkahétre ezen a területen együtt járt a munkájuknak rendszeres figyelemmel kísérésével és megfelelő segítésével. A szakszolgálat négy kiválasztott iskolában az ötnapos munkahét kísérleti bevezetésének első napjától arra törekedett, hogy az események részesévé válják, támogatta a kísérleti munka végrehajtását. Ez azonban nem csupán az első értesülések gyűjtését, de egyes kérdések megoldása mellett számos, a jövőben megoldandó probléma felismerését is lehetővé tette. Szükségessé vált az ötnapos munkahéttel dolgozó iskolák működésének további állandó figyelemmel kísérése azzal az igyekezettel, hogy feleletet kapjunk egy sor időszerű kérdésre, amelyek közül a következők emelkednek ki:

Mik az ötnapos munkahét feltételei a munkaszervezetekben, s milyen mozgás várható ebben az irányban a következő időszakban;

Mily tapasztalatokat nyertek az iskolai ötnapos munka terén világ- és hazai viszonylatban, s ezek mily mértékben hasznosíthatók viszonyaink között;

Milyen okok és indokok hatottak az új munkaidő tömeges bevezetésére a szabadkai iskolaterületben;

Az ötnapos iskolahét bevezetésének jogi szabályozása,
s milyen intézkedések szükségesek ezen a téren;

Milyen megoldások jelentkeztek az ötnapos munkahét be-
vezetése során kerületünk iskoláiban, s ezek közül melyek
biztosítják leginkább az oktató-nevelő munka folyamatát;

Miként valósul meg az ötnapos munkahét a területi, és
az egynemzetiségű iskolákban a kétnyelvű területünkön;

Miként tükröződik az új munkaidő iskoláink oktatási-
nevelési eredményeiben;

Milyen megvilágításban jelentkezik a fáradtság és a
pihenés a tanulóknál és nevelőknél az új munkaszervezésben;

Hogyan és mennyiben készültek fel a tanulók, szülők,
nevelők és iskolák a szabad szombattal nyert idő megfelelő
felhasználására;

Hogyan hasznosítják a szabadidőt, milyen nehézségek
merülnek fel, s milyen intézkedéseket kellene e téren tenni;

Az új munkaszervezés alkalmazásának három éves tapasztalatai után milyen viszony alakult ki az ötnapos munkahét
iránt a nevelők, szülők, tanulók, társadalmi-politikai és
szakmai szervek, szervezetek és intézmények részéről, s ez
mivel indokolható;

Milyen értékelések, következtetések és javaslatok vonha-
tók le az iskolai ötnapos munkahét három éves alkalmazásának
figyelemmel kísérése alapján a szabadkai iskolakerületben;

Midőn arra vállalkoztam, hogy figyelemmel kísérjem is-
koláink új szervezetű munkáját, azt a feladatot tűztem magam
elő, hogy megfelelő feleletet adjak a felsorolt kérdésekre,
s oly munkamódszert alkalmazzak, amely az egész problematika
minél sokoldalubb vizsgálatát teszi lehetővé.

M U N K A M Ő D S Z E R

2. MUNKAMÓDSZER

=====

Az iskolai ötnapos munkahét vizsgálata már 1967 folyamán megkezdődött, s azóta megszakítás nélkül folyik. Ugy látszik, hogy az elkövetkező időszakban is folytatni kell.

A munka első szakaszát az 1967/68. iskolaévben végzett előkészítő kutatás képezte. Ugyanis, amint már erről szó volt, ebben az iskolaévben kísérletként bevezették négy kiválasztott iskolában az ötnapos munkahetet. Midőn az Intézet vállalta a feladatot, hogy az említett négy iskolában vizsgálja és figyelemmel kíséri az ötnapos munkahéttel végzett munkát, figyelemmel kíséresi /kutatási/ tervet készített - ami egyben feltétele volt annak, hogy a Köztársasági Művelődési Titkárság egyetértsen ezekkel a kísérletekkel. A kutatás céljából, amely a rövidített munkahét következményeként jelentkező jelenségeknek feltárását, regisztrálását és leírását jelenti, következik a kutatás jellege is. Kitűnik ebből, hogy a kutatás nem ragaszkodott az ok-következmény kapcsolatok felderítéséhez és tételes meghatározásához, a vállalkozás jellege nem kísérlet a szó szoros értelmében, hanem rendszeres megfigyelés a vizsgált jelenségektől függő különböző technikák alkalmazásával. A vizsgálat során ellenőriztük a rövidített tanítási hét feltételezett előnyeiről és hátrányos következményeiről alkotott hipotéziseket. Az előzetes vizsgálat alapján jelentés készült, amely bizonyos megoldásokat állapított meg és számolt olyan kérdést tárt fel, amelyeket a következő időszakban kell ellenőrizni.

Az említett jelentés befejező megfontolásaiban ezért emeli ki, hogy "az ötnapos munkahét szerinti tevékenységet az Intézetnek továbbra is figyelemmel kellene kísérnie, de munkájának ki kellene terjednie egyes intézkedések bevezetésére, s ezen intézkedések hatásának figyelemmel kísérésére amellet, hogy továbbra is követné a munka összességét". /12; 43/

Az előzetes vizsgálat eredményeiből kiindulva következett az iskolai munka figyelésének és követésének második szakasza a vizsgálatból meritett problémákra és feltevésekre alapított terv szerint.

Az adott kérdéskör minél sokoldalubb megismerése céljából különböző módszereket és technikát alkalmaztunk.

A munka a világszerte, és Jugoszláviában megjelent vonatkozó irodalom gyűjtésével kezdődött. Ennek az irodalomnak a tanulmányozása lényegében kiindulási pontja volt a tárgy megismerésének és a kutatásnak.

Az ötnapos munkahét kérdése terén való minél sokoldalubb tájékozódás céljából a szerző különböző tanácskozáson vett részt, amelyek közül csak a legfontosabbakat említjük:

a/ Tanácskozás az ötnapos munkahétről a belgrádi iskolákban, a "Djuro Szalaj" Munkásegyletem szervezésében, 1968. március 28., 29. és 30-án.

b/ Tanácskozás Kranjban az Iskolaügyi Intézetben az intézet munkatársaival és egyes olyan kísérleti iskolák igazgatóival, amelyek bevezették az ötnapos munkahetet, 1969. április 9-én.

c/ Köztársaságközi tanácskozás az iskolai ötnapos munkahétről Ljubljánában, a Szlovén Szocialista Köztársaság Iskolafejlesztési Intézetének rendezésében, amelyen részt vettek a Jugoszláv Iskolai és Művelődési Kérdéseket Kutató Intézet, valamint a Ljubljánai Pedagógiai Intézet képviselői is, 1969. június 20-án.

d/ A fiatalok szabadidejével kapcsolatos elméleti alapokkal és tudományos-kutató munkákkal foglalkozott Baskopolje-n /Makarska/ 1969. szeptember 24-28. napjain rendezett kollókvium a Horvát SZK "Gyermekeink" /"Nasa djeca"/ Egyesületek Szövetsége Iskolánkívüli Nevelési Központja és a Jugoszláv Gyermekgondozási és Nevelési Tanács Tudományos Kutatómunka Bizottsága szervezésében.

e/ Tanácskozás az egésznapos és heti ötnapos iskolai munkáról Makón 1969. október 21-én, stb.

A szükséges adatgyűjtés céljából megszerveztük az ötnapos munkahéttel dolgozó iskolák munkájának közvetlen és közvetett figyelését.

A közvetlen figyelést szerző az új szervezésben dolgozó iskolák látogatása során végezte. A közvetett figyelés akként történt, hogy a szabadkai Intézet tanácsosai, egyes iskolák igazgatói, osztályfőnökei és kijelölt nevelői, közösen megállapított kritériumok és utmutatások alapján bizonyos jelenségeket figyeltek és követték, s észleléseiket szóban és írásban közölték e munka szerzőjével.

Munka közben tanácskozások folytak az e kérdéskörrel foglalkozó intézmények megfelelő szakemberei között. Megbeszéléseket folytattunk a Jugoszláv Iskolai és Művelődési

Kérdéseket Kutató Intézet, a Köztársasági és Tartományi Általános és Szakképzés Fejlesztési Intézet képviselőivel. A munkában különösen nagy segítséget nyújtott a szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karával tartott állandó kapcsolat.

A munka folyamán többször szerveztünk tanácskozásokat az iskolák képviselőivel is.

A pedagógiai dokumentáció tanulmányozása egész sor érdekes adatot nyújtott, s ezért állandóan figyelemmel kísértük és tanulmányoztuk a dokumentációt, s különös figyelmet fordítottunk az Intézet tanácsosa jelentéseinek, az osztály- és nevelőtanácsok jegyzőkönyveinek, az iskolai szülői összejövetelek jegyzőkönyveinek elemzésére. Azért volt ez különösen érdekes, mert az iskolák egyes szervei időnként napirendre tűzték az ötnapos munkahét kérdését. Figyelemmel kísértük továbbá a megfigyelési naplókat az ötnapos munkahét végrehajtásáról az iskolákban, a munkanaplókat, a jelenléti naplókat, munkaterveket, tanmeneteket, tanrendeket, iskolai naptárakat, stb.

Az adatgyűjtés folyt a következő kérdőlapokkal is:

a/ Általános típusú kérdőlapok, amelyek alapján, a Jugoszláv Iskolai és Művelődési Kérdéseket Kutató Intézetel karöltve történt az általános tájékozódás az iskolák munkájáról az új szervezetben.

b/ Az Un/1 kérdőlap, amely útján megfelelő adatokat kértünk az ötnapos munkahéttel dolgozó iskolák nevelőitől.

c/ Az Ur/2 kérdőlap, amellyel a szülőktől kértünk szükséges tájékoztatásokat.

d/ Az Uu/3 kérdőlapot ugyanilyen céllal a középiskolai tanulóknak és az általános iskolák "felsőbb" osztályosainak szántuk olyan iskolákban, ahol ötnapos munkahéttel dolgoznak.

e/ Az Us/4 kérdőlap első része az ötnapos munkahét megítélésének skáláját kínálta az érdekelt nevelőknek, szülőknek, és tanulóknak, hogy megismerhessük viszonyukat az ötnapos munkahét rendszere szerinti munka iránt.

f/ Az Us/4 kérdőlap második része az ötnapos munkahétnek a téma előzetes vizsgálata alapján meghatározott és rendezett előnyeire és hátrányaira vonatkozó nyilatkozatokat tartalmazta.

g/ Az Ud/5 kérdőlapot kitöltötték az összes iskolaigazgatók, tekintet nélkül arra, hogy alkalmazzák, vagy nem az ötnapos munkahetet. Azoknak az iskoláknak az igazgatói, ahol nem alkalmazzák az ötnapos munkahetet, néhány általános adat mellett tájékoztatást nyújtottak az iskola szándékairól az ötnapos munkahétre való áttérés tekintetében. Az ötnapos munkahéttel dolgozó iskolák igazgatói az iskola munkájában elért eredményekről, s azokról a problémákról szolgáltatott adatokat, amelyekkel az iskola egésze az új munkaszervezés végrehajtása során találkozott.

h/ Az említett kérdőlapokon tájékoztatást kértünk arról is, hogy miként töltik a tanulók szabad idejüket, s e kérdés minél alaposabb feltárása végett a tanulók kérdőívet töltöttek ki azokról a tevékenységekről, amelyekkel szabad idejükben foglalkoznak.

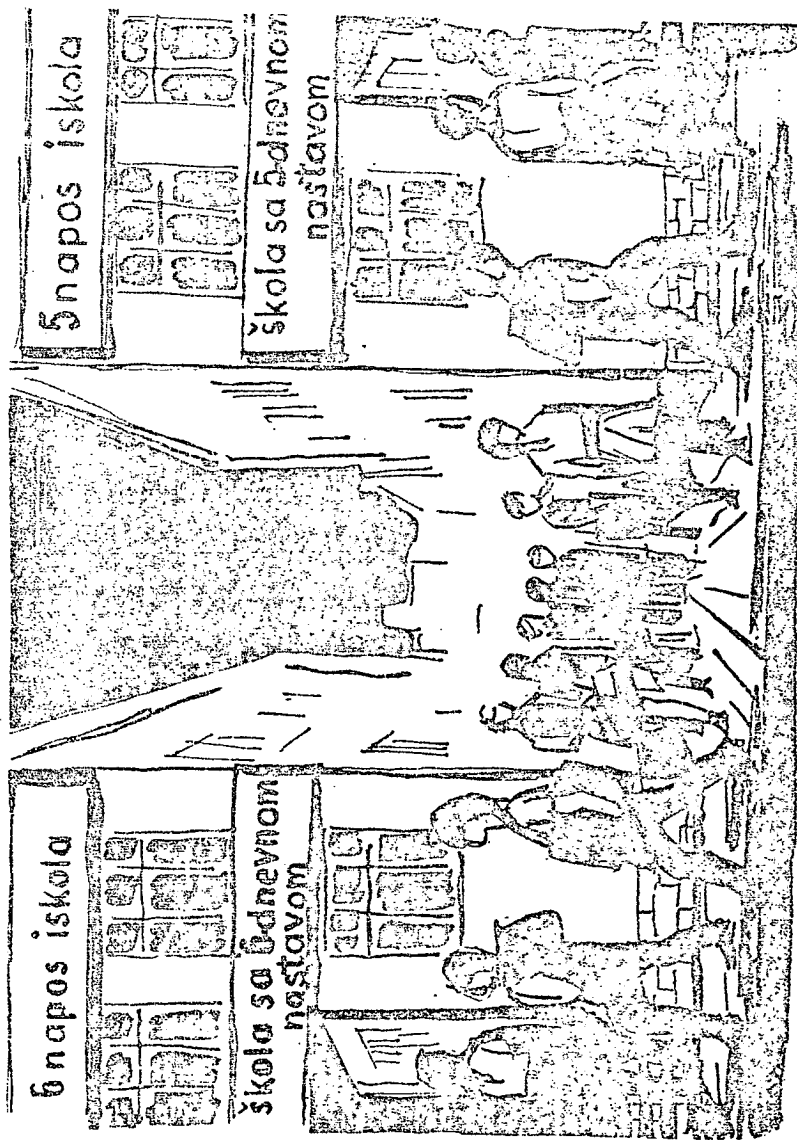
Mindezeket a kérdőíveket úgy állítottuk össze, hogy feldolgozásra alkalmasak legyenek, s ahol lehetséges volt, vagylagos kérdéseket, kötött feleleteket, többszörös választéku feleleteket alkalmaztunk azzal, hogy szabad feleletre adtunk lehetőséget ott, ahol ez szükségesnek mutatkozott. Az ajánlott feleleteket a tényleges igényeknek megfelelően lehetett megfogalmazni, mert az előzetes vizsgálat ebben is segítségünkre volt.

Tanulóink szabad ideje, s különösen a hét végi szabadidő eltöltése kérdésének minél alaposabb tanulmányozása céljából a tanulók meghatározott időben naplót vezettek minden fontosabb pénteki, szombati, vasárnapi és hétfői eseményről.

Minthogy az is érdekelt bennünket, hogy a nevelők miként töltik szabad idejüket a hét végén, ők is munkanaplót vezettek.

A kutatások során össze kívántuk hasonlítani a tanulók hétfői aktivitását szabad, illetve munka szombat után. Aból a célból, hogy magyarázatot találjunk a tanulók fáradtsága fokának végleteire, megkivántuk, hogy vezessenek munkanaplót e méréseket megelőző napokon.

Munka közben interju módszert is alkalmaztunk. Több ízben megkérdeztünk egyes iskolaigazgatókat, nevelőket, szülőket és tanulókat. Ez a módszer felölelte a szabadkai Intézet művelődési tanácsosait s a társadalmi-politikai és szakmai szervek, szervezetek és intézmények számos képviselőjét is. A tanulók megkérdezésénél a mellékelt képet /1.kép/ alkalmaztuk, amely arra szolgált, hogy minél könnyebben kezdeményezzünk beszélgetést az ötnapos munkahéthez fűződő kérdésekről.

1. kép

Kísérletet végeztünk a fáradtság és pihenés hatásáról a tanulókra egy hatnapos munkahéttel, és egy ötnapos munkahéttel dolgozó iskolában. E célból reflex méréseket végeztünk a 2. és 3. képen bemutatott készülék segítségével.

Abból a célból, hogy megállapíthassuk a tanulók magatartását munka aktivitás szempontjából munka- és szabad szombatot követő héten, az egyik iskolában Paul Fraisse utmutatásának megfelelően reflexidőt mértünk érintésre való reagálás segítségével /22; 78/. /A technika szerzője HS Lang-Feld, és A manual of psychological experiments c. művéből származik - F.G. Boring. H.S. Lanfeld és H.P. Weld, Wiley, New York 1937./

A tanulók pszichofiziológiai magatartását feladat sorozat útján is figyelemmel kísértük, s megállapítottuk a pozitív és a hibásan megoldott feladatok számát, törekedve, hogy ily módon egybevelessük a fáradtság és pihenés hatását hétfőn, munka- és szabad szombat után.

Minthogy a téli szünet a hatnapos munkahéttel dolgozó iskolákban három hétig, az ötnapos munkahéttel dolgozóknál pedig 10 napig, ugyanilyen eljárással kísértük megállapítani, van-e jelentős különbség a tanulók magatartásában a háromhetes, illetve tíznapos szünetet követő első napon.

Az Intézet már évek óta alkalmaz az iskolai oktató munka eredményeinek megállapításánál ismeret-teszteket. Ez alkalommal az ismeret-teszteket a tudásszint-különbség megállapítására használtuk az ötnapos munkahétre való áttérést megelőző évi, és annak az évnél szintje között, amelyben a munka már az új rendszerben folyt.

A kérdőlapok és egyéb mérések feldolgozására adat-összesítő táblázatok készültek.

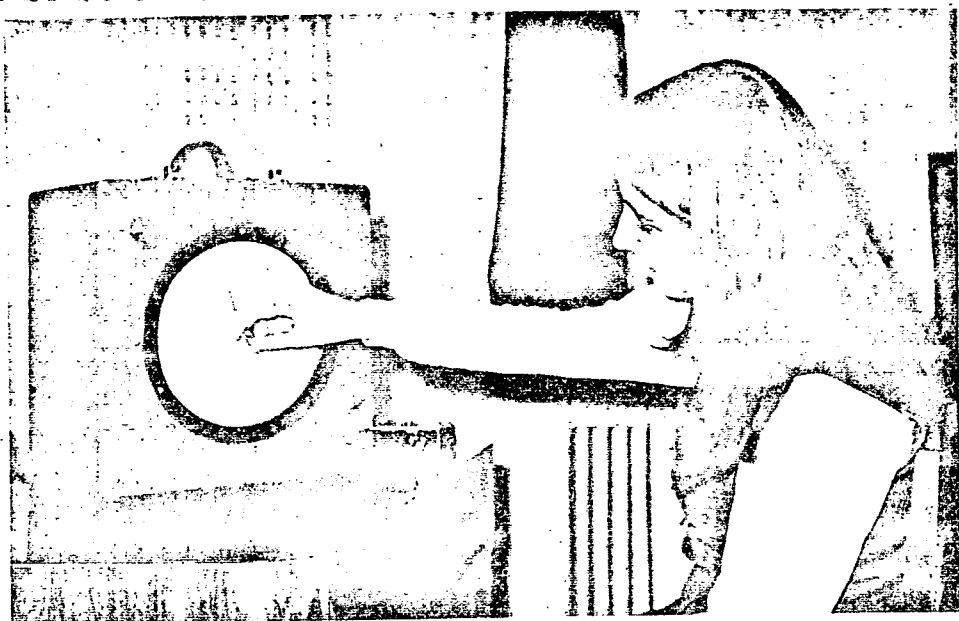
Az összes kérdőlapokat és mérőeszközöket lefordítottuk magyar nyelvre, minthogy iskoláink két nyelven működnek, s így azokat a tanulók saját nyelvükön tölthették ki.

A megfigyelés és adatgyűjtés lehetőség szerint fellellette az egész népességet minél teljesebb adatnyerés végett. Figyelemmel arra, hogy az ötnapos munkahétre áttért iskolák száma jelentős, s minden esetben nem lehetett megkérdezni az egész népességet, egyes esetekben a minta módszer alkalmaztuk. Mindenkor rétegezett, jellemző mintára törekedtünk, miközben a respondenseket alkalmi választás módszerével gyűjtöttük. A minta nagyságát úgy számítottuk ki, hogy kis intervallummal 99 %-os megbízhatósági szint, illetve 0,01 szignifikáció felett legyen.

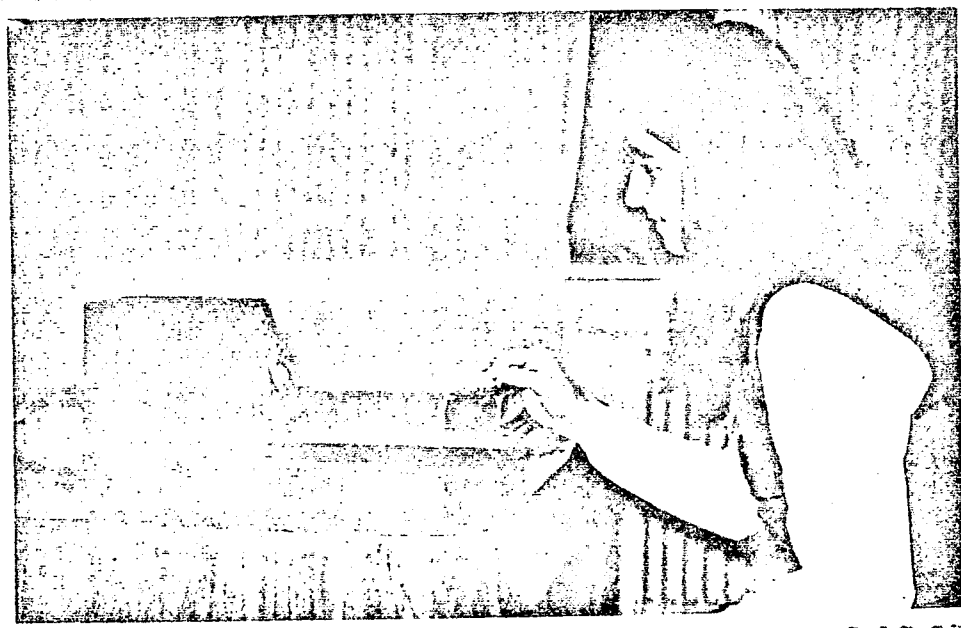
Az adatfeldolgozás során nem vált szükségessé az egész népességtől beszerezhető értékek számításba vétele, mert a lehető eltérési intervallum a kapott értéktől legkisebb mértékben sem befolyásolta volna az eredményeket.

Egyes számításoknál a minta a feltételt képező tárgyi okokból szerényebb volt /egyetlen reflexmérő készülék, stb./. Ilyen esetekben a kapott értékeket is csak tájékoztatóknak tekintjük.

Minthogy igen gyakran vált szükségessé bizonyos mérések eredmény eltéréseinek összehasonlítása, s mert ezek az eltérések sok esetben nem voltak szembeszökőek, a különb-

2. k é p

3. k é p

ségek jelentősége kiszámításának statisztikai módszerét kellett alkalmazni. E célból, ha ez megengedhető volt, a Hi-négyzet teszt egyszerűsített módszerét alkalmaztuk, míg kényesebb esetekben a statisztikai különbség a t-érték kiszámításával nyert megállapítást.

Ezek mellett egyéb statisztikai módszereket és eljárásokat is alkalmaztunk.

A munkamódszerünk rövid ismertetéséből kitűnő azon törekvésünk mellett, hogy a jelenségeket minél sokoldaluban és alaposabban megismerjük, megjegyezzük, hogy a problematika tanulmányozását folytatni kell, s számos feltárt kérdés minél alaposabb tanulmányozása szükséges. Ez azonban nem jelenti, hogy kutatásunk nem teszi lehetővé bizonyos határozott következtetéseket, s irányelvek megállapítását úgy iskoláink munkájához, mint a nálunk még csak elégtelen mértékben tanulmányozott kérdéskomplexum további kutatásához.

A MUNKAI DÖ MEGHATÁROZÓI

A MUNKAI DÖ SZABÁ -
LYOZÁSÁNAK TÁRSA -
DALMI - GAZDASÁGI ÉS
JOGI FELTÉTELEI

A MUNKAI DÖ RÖVIDÍTÉSÉNEK ALAPMEGHATÁROZÓI

A MUNKAI DÖ RÖVIDÍTÉS IRÁNYZATA

1. A MUNKAI D Ő S Z A B Á L Y O Z Á S Á N A K
=====

T Á R S A D A L M I - G A Z D A S Á G I É S
=====

J O G I F E L T É T E L E I
=====

Az ötnapos munkahét bevezetésének lehetősége szorosan összefügg a munkaidő rövidítésével, s az ötnapos munkahét bevezetése a gazdasági és egyéb munkaszervezetekben maga után vonja az oktató-nevelő intézmények alkalmazkodásának szükségességét a keletkezett helyzethez. Erre a kölcsönös függőségre tekintettel röviden meg kell vizsgálnunk a munkaidőnek a munkaszervezetben való csökkentése meghatározóit, milyen törekvések jelentkeztek e téren a múltban világszerte és Jugoszláviában, s milyen mozgások várhatók e téren az elkövetkező időkben.

1.1. A MUNKAI D Ő R Ö V I D I T É S A L A P M E G H A T Á R O Z Ó I

A munka tartalma és tartama a történelmi fejlődés során a különböző társadalmi rendszerekben állandó változásokon megy át. A munkaidő tartamát az uralkodó társadalmi viszonyok mellett egyrészt a társadalmi-gazdasági lehetőségek és szükségletek, másrészt az adott társadalom céljai határozzák meg. A munkaidő ezért gazdasági, társadalmi és történelmi kategória.

A társadalmi-gazdasági változások alapmozgatója az ipar fejlődése, az "ipari termelés alapja pedig a technika. Az ipari termelés mind tökéletesebb gépek és precíziós technológiai megmunkálási folyamatok segítségével, hála a tudományos-elméleti elveknek, a többletmunkát, s ezzel a szabadidő növelését biztosítja" /85; 241/.

Szem előtt tartva, hogy a közeljövőben alaposan várható a tudomány és technika fejlődése folytán a termelés jelentős növekedése, hamarosan várhatók a munkaidő rövidítésére vonatkozó intézkedések is. Dr. Szamolovcsev Borivoj szerint egyes amerikai szociológusok és művelődési elméleti szakemberek arra a következtetésre jutottak, "hogy abban a pillanatban, midőn az automatizálás jut uralomra a termelésben, és elnyeri a győztes jelzőt, az amerikai gazdaságban pillanatnyilag foglalkoztatott összes munkaerőnek 3 %-át alkalmazzák majd közvetlen fizikai munkában, 17 %-át pedig gazdasági kutatásokban. Ez azt jelenti, hogy az amerikában jelenleg foglalkoztatottaknak csak 20 %-a fog dolgozni a gazdaságban. A szociális szolgálatok az aktív lakosság mintegy 40 %-át tudják alkalmazni. Ez összesen 60 %. A fennmaradó 40 % a szociológusok és teoretikusok elmélkedésének problémáját képezi: Szamolovcsev szerint az automatizálás győzelmével ugynevezett "leisure class", azaz "szabad idő osztály" jön létre, majd így folytatja; "Kétségtelen, hogy ez a szakadatlan forradalmasítás a termelés és a társadalmi élet területén igen nagy változásokat hoz az ember egész életébe... /amelyek/ mindenekelőtt a szabad idő hatalmas növekedésében tükröződnek." /98; 80/.

A munkaidő rövidítés tehát vitathatatlanul a politikai, gazdasági és társadalmi fejlődés eredménye, amennyiben arra használjuk fel, hogy a fejlődés mozgatójává váljék. Nem engedhető meg ugyanis, hogy a munkaidő rövidítés a termelés hatékonyságának rovására történjék.

A munkaidő tartamának és a munka termelékenységének viszonyát számos külföldi és jugoszláv tapasztalat bizonyítja. Így az angol C. Mather már 1893-ban, midőn egy üzemben bevezette a 8 órás munkaidőt, bebizonyította az akkor hihetetlennek tűnő lehetőségét annak, hogy a munkakedv nem a napi munkaidő növelésével, hanem csökkentésével javul. 1900-ban Ernest Abbe, a jénai Zeiss művek tudományos munkatársa végzett tudományos alapokon kísérletet, s bebizonyította, hogy a napi munkaidőnek 9-ről 8 órára történt rövidítése nem csökkentette a munka hatékonyságát.

Az első világháború alatt az egyik angol lemezgyárban H.M. Vernon folytatott tudományos kutatást, és bebizonyította, hogy a munkaidő rövidítése 8-ról 6 órára a termelést fokozatosan 4,7 %, 8,5 %, 10,5 stb. %-kal növeli. A munkaidőnek napi 6 óráról ismét 8 órára való növelése folytán a termelés 11-14 %-kal csökken. Vernon kutatásait az akkor igen időszerű lőszeriparban végezte. Allította, hogy a munka termelékenysége 11 %-kal emelkedett, midőn a heti munkaidőt 66-ról 54 órára rövidítették...

Az Amerikai Egyesült Államokban a második világháború alatt is végeztek kísérleteket, és bebizonyították, hogy a termelékenység a munkaidő rövidítésével gyakran növekszik.

Érdekes az egyik angliai kartongyár példája, ahol 20 év folyamán különböző időszakokban csökkentették a munkaidőt. Ebben a gyárban különböző tartamu munkaidővel a heti termelésben a következő eredmények mutatkoztak:

2. táblázat

A MUNKAIDŐ ÉS TERMELÉS VISZONYA EGY ANGOL
KARTONGYÁRBAN

Munkaidő	Heti termelés	
	darab	index
48 óra	794	100
44 óra	839	106
40 óra	868	110
36 óra	834	105

Forrás: R. Pešić: Radno vrijeme i tendencije ka
njegovu skraćenju, Socijalna politika,
Beograd, 1962/7-8.szám /88; 24 - 25/

Az idézett adatokból kitűnik, hogy a munkaidő rövidítésével nagyobb termelési eredmények érhetőek el, azonban hangsúlyozni kell, hogy bizonyos feltételek között ennek határai vannak.

A munkaidő rövidítés igen jelentős pedagógiai és ipari-pedagógiai, azaz ipari andragógiai szempontból. Ugyanis "szükségtelen bizonyítani, hogy a munkaidő rövidítés mindenekelőtt a technika és technológia fejlődésének köszönhető, s párhuzamosan a termelő is több szabad időt nyert. A munkához szükséges idő tehát a tudományos kutatások eredményeként rövidült, amely kutatások a dolgok ily folyását lehetővé tették és diktálták. A művelődés tehát új lehetőségeket nyújtott az emberiségnek. Az ember éppen a munkafolyamat rövidítésével és könnyítésével nyert szabad idő kihasználásával nemcsak kényelmesebb életet él, hanem kialakítja saját személyiségét

is", /88; 24/. Ez feltételeket teremt sokoldalú, egyéni fejlődéshez, s "az ember sokoldalú fejlődése a legfontosabb társadalmi és ipari-pedagógiai probléma. A társadalmi termelésben termelőként és vezetőként részt vevő emberek sokoldalú kialakításának társadalmi és ipari aspektusa szervesen összefügg a sokoldalúság pedagógiai aspektusával..." /85; 61/.

"A szabad idő társadalmi jelentősége - mondja Zemcov - nemcsak abban áll, hogy lehetővé teszi a társadalom tagjai képzettségének, általános műveltségi és kulturális szintjének emelését, hanem az emberek képessé válnak arra is, hogy társadalmi tevékenységgel, művészettel, és az alkotás egyéb alakjaival foglalkozzanak. Más szóval lehetővé teszi az egyén sokoldalú és harmonikus fejlődését, teljesítőképesége és képességei feltárását, s ezáltal növeli alkotó termelőerőit hatalmát." /123/

"Az alacsony műveltségű termelő tehát a legbanálisabb érdekek kereteiben nemcsak magának árt, hanem elmulasztja az alkalmat, hogy a munkától való fokozott felszabadulás útján valósítsa meg egyéniségének teljességét, gondolkodása és tevékenysége fejlődésének összhangját." /88; 24/

1.2. A MUNKAIDŐ RÖVIDÍTÉS IRÁNYZATA

A társadalom fejlődése során a munkaidő változások - a munkaidő rövidítése - állandóan napirenden vannak, tekintet nélkül, hogy szocialista vagy kapitalista államokról van szó. Ez olyan gazdasági-politikai jelenség, amely nem volt elkerülhető a múltban, de még kevésbé lesz elkerülhető az elkövetkező időkben.

1.2.1. A munkaidő rövidítés a
kapitalista országokban

A kapitalizmus előtti alakzatokban a rabszolga és feudális társadalomban - szó sem volt törvényileg szabályozott munkaidőről. A rabszolgák és jobbágyok munkaideje gyakorlatilag korlátlan volt.

A tőkés társadalomban a munkás "szabadon" rendelkezik munkaerejével, amelyet "elad" a tőkésnek azzal, hogy a tőkés határozza meg a munkafeltételeket, így a munkaidőt is.

A kapitalizmus fejlődésének kezdetén állandó az ellentét a munkaidő meghosszabbítására törekvő tőkésnek, és a rövidebb munkaidőt igénylő munkások között. Ez az ellentét áthidalhatatlannak látszik.

A kapitalizmus kezdeti időszakában nem volt törvényben meghatározott munkaidő. "A világon legrégebb munkaidőre vonatkozó törvényi rendelkezésnek az 1495. évi angol Rendeletet tartják. Ez meghatározza az iparosok és munkások munkaidejét, azzal, hogy a munka kezdete a reggeli hajnalodás, befejezése pedig a napnyugta..." /11; 16/.

A manufaktúra termelés fejlődése idején /a XVI. században/ a hasznát a munkaidő meghosszabbításával érik el. "Ezért az egyébként is hosszú - átlag 16-18 órás - munkaidőt "minimális munkaidőként" alkalmazzák". /60; 13/.

A további fejlődés még inkább hangsúlyozza ezt az irányzatot. Georges Friedmann erről a következőket mondja: "... a haladás a gépek szerkezete és a munkások képzettsége terén lehetővé tette a munka gyorsaságának és hatásfokának növelését is. Közel fél évszázad folyamán az angol iparban,

amely ennek a fejlődésnek prototípusává vált, a munkaidő növelése lépést tartott a határfok alakulásával." /27; 75/. Érthető, hogy a munkaerő ilyen kizsákmányolásának végzetes következményei lettek, Marx Károly a Tőkében hangsúlyozza, hogy "a munkanap meghosszabbításával a kapitalista termelés, amely lényegében többletérték termelés, a többletmunka felszívása, a fejlődés és megszilárdulás erkölcsi és tárgyi feltételeinek megvonásával tehát nemcsak az emberi munkaerő satnyulását termeli. Termeli magának a munkaerőnek időszakos kimerülését és kiölését is. Meghosszabbítja a munkás termelő periódusát bizonyos adott időszakban, megrövidítve az életét." /101; 115/

A munkaidő állandó hosszabbítása szükségszerűen a munkások ellenállásához és tiltakozásához vezetett. A munkaerő, s különösen a gyermekek munkaerejének kizsákmányolása ellen emel szót R. Owen is Nagy Britannia kormányelnökéhez a gyermekek gyári foglalkoztatásáról szóló törvény kapcsán, amely jogszabály a gyermek munkaerő helyzetének javítását célozta. Owen szót emel a törvény ellen, és rámutat egyes elfogadhatatlan rendelkezéseire. "A törvény - írja Owen a levelében - amely az Alsóház előtt fekszik... megengedi azt, hogy 9 éves gyermekeket fogadjanak munkára, s tizenkét és fél órát dolgozzanak naponta..." Elítéli a munkások helyzetét általában, s a továbbiakban így ír: "A magyarázatra nem szoruló okok miatt az egyszerű testi munka értéke annyira csökkent, hogy itt és más országokban a munkás kedvezőtlenebb körülmények között él, mint ahogyan a jobbágyok és parasztok éltek a feudális társadalomban, vagy a rabszolgák az antik népek-

nél". /103; 92/ Leírja a munkások helyzetét, s így folytatja; "Ma /a munkást/ az esetek többségében a legszörnyűbb szükség készíti, hogy dolgozzék, ha követelik tőle, tizenhat, sőt tizennyolc órát is olyan munkában, ahol el kell vetnie minden gondolatát a kellemességnek, tevékenységekben, amelyek gyakran egészségtelenek, sokszor utálatosak is az emberi természet számára. Azonban, Lordom, a munkás fiai és leányai, mi több, kis fiu- és leánygyermekai is ki vannak téve e szükségnek. Létfenntartásuk érdekében mindannyiuknak így kelle cselekedniök, ha ilyen nyomoruságos munkához jutnak." /103; 93/ A helyzet ismertetése után Owen kiemeli a mai szemszögből nézve igen szerény követeléseket, s rámutat, hogy "...meg kell tiltani a gyermekek bármilyen gyárban történő alkalmazását tíz /szerző kiemelése/ éves koruk előtt, azzal hogy 6 óránál többet nem dolgozhatnak naponta a tizenkettedik életévük /szerző kiemelése/ betöltése előtt." /103; 97/ A levél szerzője nem nagy optimista, s "Az új életszemlélet, és Owen egyéb munkái" című műben közzé tett levélben olvasható azoknak az előre látott reagálása, akiket a javasolt módosítások érintettek volna. "Tudatában vagyok - írja Owen - milyen lármát fognak kezdetben kiváltani a javaslatok a vak kalmár sóvárgás miatt. Mert a kereskedelem, Uram, arra tanítja gyermekeit, hogy csak a saját közvetlen, vagy látzólagos hasznukat lássák...", s hogy bizonyos áron termel-hessenek, mondja tovább "...lakosságunk ezrei betegség és nyomor közepette élnek, és tulkorán halnak meg". /103; 98/.

A levél ismertetett részéből világosan kitűnik, milyenek voltak a munkafeltételek, és ezek mily következményekhez ve-

zettek. Rövid élet, magas foku gyermekhalandóság, betegségek pusztításai és egyéb inségek jellemezték ezeket az időket.

A munkaidő hosszabbítását nem tarthatták fenn sokáig. Változásokhoz kellett vezetniök a gyakran osztályok és egyének kivánságával szemben ható törvényszerű folyamatoknak. A korszerűbb termelési mód összeütközésbe került a túlhosszu munkaidő fenntartásának irányzatával. "A /termelés/ hatékonyságának növekedése - hangsulyozza Friedmann - maga után vonja a munkanap tartamának szükségszerű csökkentését. Maga a haszon iránti figyelem vezette rá, ilyen módon, az ipari kapitalizmust, hogy elfogadja, sőt kívánja a munkanap rövidítését. Éppen ily szellemben néha serkentette is a munka problémák tudományos kutatását." /27; 75/

Angliában szabályozták először jogilag a munkásosztály védelmét. Ez érthető, mert közismert, hogy éppen Anglia a nagyipar bölcsője, s ebben az országban vette kezdetét a munkásság ellenállása a kizsákmányoló osztállyal szemben. Így 1802-ben hozták a fonodákban és pamutszövdékben alkalmazott tanulók és egyéb személyek egészség- és szellemi védelméről szóló törvényt. A törvény szerint 9 éven aluli tanulók nem dolgozhatnak 12 óránál tovább, s nem foglalkoztathatók éjszaka, azaz 21 és 6 óra között.

Gyermekmunka védelmi törvényeket hoztak 1825. és 1831. években is, míg az ifjúságra ezeket a törvényeket a gyárakról szóló törvény hozatalakor, 1833-ban terjesztették ki. E törvény szerint a munkanap 5,30 órakor kezdődik, és 20,30 órakor fejeződik be. Ebben az időszakban fiatal munkások is

foglalkoztathatók azzal, hogy napi 12 óránál tovább nem dolgozhatnak.

1850-ben bevezették Angliában a tíz órás munkaidőt. Ezt követőleg erősödtek az igények a nyolc órás munkaidő bevezetése iránt. Az európai országok közül Anglia vezette be 1894-ben elsőként a nyolc órás munkanapot. /Dr. R. Pesics szerint/ /84; 46/

A második világháború után az ipar fejlődése rendkívüli mértékben felgyorsult. Ez anyagi alapot teremtett a munkaidő további csökkentéséhez, amely a háborús viszonyok miatt általában 12 óra körül mozgott. A munkaidőt fokozatosan 48 órára, majd néhol 46 vagy 45, mi több, 42 és 41 heti órára csökkentették. Franciaországban, Kanadában, az USA-ban és néhány más országban bevezették a 40 órás munkahetet. /11; 16 után/

"A heti munkaidő az iparban különböző országokban ma így alakul:

3. táblázat

HETI MUNKAIDŐ KÜLÖNBÖZŐ ORSZÁGOK IPARÁBAN

Ausztria, Kanada, USA, Franciaország, Új-Zéland	40 óra
Argentina, Kuba, Írország, Nagy-Britannia	44 óra
Belgium, Guatemala	46 óra
Finnország, Svédország	47 óra
A többi országok	48 óra

/Forrás: 84; 7/

Ezek törvényben meghatározott normák. A tendenciák azonban még tágabbak, ha figyelembe vesszük, hogy kollektív szerződésekkel a munkaidőt még néhány országban csökkentették. /84; 6-7/

Igy Belgiumban is, egy nemzeti egyezmény alapján számos gazdasági ágazatban bevezették a 45 órás munkahetet. Több külön egyezményben heti 44, 42, 41, sőt 40 órás munkahetet állapítottak meg. /10; 16 után/

Dániában kollektív szerződéssel már 1957-ben 45 órás munkahetet irányoztak elő a gépiparban. /84; 7/.

Olaszországban 1956-ban több munkaidő csökkentést vezettek be, amelyek 40 és 46,5 óra között mozognak.

Svédországban 1958 és 1960 között a heti munkaidőt 48 óráról 45 órára csökkentették.

Svájcban 1959-től a heti munkaidő 44 óra.

Franciaországban 1936-tól törvénnyel megkezdték a 40 órás munkahét bevezetését, s ezt hamarosan kiterjesztették az összes munkás kategóriákra. /11; 17 szerint/

Nyugat-Németországban kollektív szerződéssel számos iparágban a heti munkaidőt 45 és 44 órában állapították meg, s a cigarettaiiparban 1959 január 1-től bevezették a 40 órás munkahetet. /84; 7/

Nyugat Európában a munkahét rövidítést általában kollektív szerződések alapján vezették be, amelyek szint és terjedelem tekintetében különbözőek.

A kifejtettek alapján néhány jellemző következtetéshez juthatunk.

1. A kapitalizmus fejlődése, az értéktöbblet kialakítása folyamán a munkanap hosszabbítására törekednek.

2. A munkanap meghosszabbítása hátrányos a munkásra. A munka az ember megnyomorításának eszközévé válik, fokozatosan megfosztja attól a lehetőségtől, hogy testileg, lelkileg és erkölcsileg fejlődjék.

3. A munkaidő csökkentése a munka hatékonyságának fokozásához, ami a viszonylagos értéktöbblet létrehozásához vezet.

4. A viszonylagos értéktöbblet a munkaerő tökéletesítéséhez, munkamódszerek és termelő eszközök fejlődéséhez vezet.

5. A kapitalizmus a viszonylagos értéktöbblet létrehozása végett a munkásnak szilárdabb alap- és szakképzettséget nyújt és ideológiáját megismerteti az ifjúsággal.

6. A munkaidő csökkentése a munkás számára lehetővé teszi, hogy szakmailag és politikailag fejlődjék, s felkészüljön az osztályharcra. /101; 119/

1.2.2. A munkaidő rövidítése a szocialista országokban

Amint az eddigiekből látható a munkaidő csökkentése nem a szocialista országok sajátos jellemzője. Mi több, megállapítottuk, hogy először a kapitalista országokban került sor rövidítésre, s számos kapitalista országban ma is rövidebb a munkaidő, mint a szocialista országokban. A szabad idő vonatkozásában a szocialista országokban mégis vannak bizonyos sajátosságok. A szocialista országokban az

ember van előtérben. A munkaidő csökkentésével mindennek-
előtt a dolgozó ember életszínvonalának, munka- és élet-
feltételeinek javulására kívánnak hatni. A szocialista orszá-
gokban a munkaidő rövidítése az egész társadalom program-
szerű tájolódnaként jelentkezik.

A körülmények folytán eddig sajnos nem fordíthattunk
kellő figyelmet erre a kérdésre, sőt a munkaidő csökkenté-
sének elméleti problémáit sem dolgoztuk fel kellően. Nem
jelenti ez azonban, hogy a munkaidő csökkentése irányában
nem történtek bizonyos, az utóbbi időben hatásos intézkedé-
sek is. A következő táblázatos áttekintésből világosan ki-
tűnik a munkaidő enyhe, de folyamatos csökkentésének irány-
zata, különösen egyes országokban, amelyek között élen jár
a Szovjetunió.

4. táblázat

MUNKAIIDŐ A SZOCIALISTA ORSZÁGOKBAN AZ 1956-1967.ÉVEKBEN

/óra, perc/

É v	Bulgá- ria	CSSZK	Lengyel- ország	Magyar- ország	NDK	Romá- nia	Szovjet- unió
1956-től	46,0	46,0	48,0	48,0	48,0	48,0	46,0
1957-től	46,0	46,0	48,0	48,0	45,0/a	48,0	46,0
1960-től	46,0	46,0	46,0	48,0	45,0	48,0	41,0
1966-től	46,0	44,0	46,0	48,0	45,0/b	48,0	41,0
1967-től	46,0	44,0	46,0	48,0	43,45	48,0	41,0
1968-69-re tervezett	42,30	42,30	46,0	44,0/c	43,45	48,0	41,0

a/ Meghatározott gyáripari, építőipari és közlekedési tevékenységek

b/ Általában az egész népgazdaság viszonylatában

c/ Bevezetése a gyáriparban és építőiparban 1970-ig.

/Forrás: 60; 22,83/

A munkaidő rövidítését egyes szocialista országokban különböző módon hajtják végre, a társadalmi és gazdasági adottságoktól függően.

Rövid vonásokban lássuk, miként hajtották végre a munkaidő rövidítését, illetve milyen vonatkozó tervekkel foglalkoznak az egyes szocialista országokban.

A Szovjetunió a szocialista országok közül elsőként látott a munkaidő csökkentéséhez. A napi munkaidőt már 1927-ben 7 órára rövidítették, a második világháború idejében a munkaidőt azonban 9-12 órára növelték.

1956-ban úgy ítélték meg, hogy a gazdasági fejlődés ismét lehetővé teszi a munkaidő csökkentését, amit úgy hajtottak végre, hogy a szombati munkaidőt két órával rövidítették, s így megvalósult a 46 órás munkahét.

A további gazdasági fejlődés lehetővé tette a napi hét órás munkaidő, azaz a 41-42 órás munkahét bevezetését.

1967 második felében áttértek az ötnapos munkahétre, a munkaidő rövidítése nélkül. Ezt az intézkedést általában az egész ország területén egyidejűleg vezették be.

A szovjet tapasztalatok szerint a munkaidő csökkentése ott volt hatásos, ahol tervszerűen hajtották végre, s ahol az üzemek az előkészületeket legalább fél évvel előbb megtették.

A Német Demokratikus Köztársaságban az 1957. évi törvény egyes munkás kategóriák viszonylatában bevezette a 45 órás munkahetet.

Az 1966. április 9-i rendelet bevezette a két hetenkénti ötnapos munkahetet azzal, hogy a rövidített munkaidő az összes dolgozó kategóriákra vonatkozik.

1967. május 3-án határozatot hoztak, amellyel minden tevékenységi ágban áttérnek a 43,45 órás munkahétre, bevezetnek minden héten 2 szabadnapot, kivéve ez alól az oktatási dolgozókat. Az esetek többségében szabad nap a szombat és vasárnap.

Az előkészítő időszakban alapelv a szabad szombat biztosítása volt minden héten.

Megállapítást nyert, hogy szükségtelen fenntartani a nagy számú ünnepet, figyelemmel a szabad szombatokra, midőn lehetőség nyílik a pihenésre. Az ünnepeket úgy osztották el, hogy a munkahét utolsó, vagy a következő hét első napján tartsák meg. Egyedül a felszabadulás napját ünneplik pontosan meghatározott napon.

A Csehszlovák Szocialista Köztársaságban a 44 órás munkahetet 1966-ban vezették be azzal, hogy minden második szombat szabad. Erre a CSKP XII. kongresszusa után került sor, amelynek tézisei a 40-42 órás munkahétre való fokozatos áttérést irányozzák elő, az ötnapos munkahét egyidejű bevezetésével.

A pihenő napokat egységesen határozták meg az egész országra, hogy minél zavartalanabb feltételeket teremtsenek a szabadidő eltöltéséhez.

A kormány elemezte az első tapasztalatokat, s megítélése szerint nincs akadálya annak, hogy általánosan bevezessék az ötnapos munkahetet 42 óra 30 perces munkaidővel.

A második váltásban dolgozó munkások heti 40 órát dolgoznak, a harmadik váltásban dolgozók heti normája pedig 37 óra 30 perc.

A Bolgár Népköztársaságban a heti munkaidőt 1956-ban 46 órára csökkentették. 1968-ban további csökkentésre került sor azzal, hogy a rövidített időt az ünnepek számának csökkentésével pótolják. A korábbi 8 ünnep közül 4-5-öt megszüntettek, a többieket pedig lehetőség szerint úgy osztották el, hogy a hét végén tartsák.

Előirányozták, hogy a kísérleti időszak után 1969-től tömegesen bevezetik az ötnapos, 42 óra 30 perces munkahetet. Ezt a megoldást kívánják alkalmazni a gazdaságon kívüli tevékenységek területén is.

A Magyar Népköztársaságban a munkaidő rövidítése terén intézkedéseket a Magyar Dolgozók Pártja IX. kongresszusa után tettek, ahol is vizsgálat tárgyává tették a munkaidő csökkentésének lehetőségét a gyáriparban és építőiparban. A kormány 1967. július 1-én határozatot hozott a munkaidő csökkentéséről. A határozat értelmében a gyáripari és építőipari munkaszervezetek részére lehetővé teszi, hogy 1968. július 1-e és 1970. december 31-e között áttérjenek a heti átlagos 44 órás munkaidőre.

Előzetesen 1968. január 1-i kezdettel 70 munkaszervezetben vezették be a csökkentett munkaidőt szükséges tapasztalat szerzés céljából.

A három műszakban dolgozó üzemekben lehetővé tették a munkaidő csökkentését 44, illetve 42 órára.

A rövidített munkaidő bevezetése előtt három hónappal a munkaszervezetek kötelesek voltak akcióprogramot készíteni, s ezt betekintésre az illetékes ellenőrző hatóságokhoz beterjeszteni.

A munkaidő csökkentés módját a munkaszervezet határozza meg. Lehetőség nyílt a napi, illetve heti munkaidő csökkentésére, azaz az ötnapos munkahét bevezetésére /minden második héten/.

A szabadnapot a munkaszervezet maga határozza meg.

1.2.3. A munkaidő rövidítése Jugoszláviában

A munkaidő csökkentése Jugoszláviában jellege és lényege szempontjából két alapkategóriára osztható:

a/ A munkaidő szabályozása a háboru előtti Jugoszláviában, és

b/ a munkaidő szabályozása az új Jugoszláviában.

1.2.3.1. A munkaidő szabályozása a háboru előtti Jugoszláviában

Dr. Pesics szerint a háboru előtti Jugoszlávia munkaidőt szabályozó rendelkezései négy csoportra oszthatók. Az első csoportba azok a szabályok tartoznak, amelyeket egyes tartományokban az SHS állam alapítása után hoztak. Rendeletekkel és szabályrendeletekkel egyes tartományokban bevezették a napi 8 órás, illetve heti 48 órás munkaidőt.

A második csoportba tartozik az 1922-ben hozott Törvény a munkások védelméről. E szerint az ipari és bányamunkások

napi munkaideje 8 óra volt, heti hat munkanappal, a többi üzemekben pedig napi 8-10 óra.

Az e Törvény alapján hozott jogszabályok képezik a harmadik csoportot, ezek pedig: a kisipari üzemek munkaidejéről szóló rendelet, amely legfeljebb napi 10, s heti 60 munkaórát engedélyez, s a Kereskedelmi és kisipari üzletek nyitásáról és zárásáról szóló rendelet, amely szerint ezen üzletek személyzetét naponta legfeljebb 9 órán, hetenként 54 órán át lehet foglalkoztatni.

A harmadik csoportba azok a rendelkezések tartoznak, amelyek a Törvénybe nem foglalt munkás kategóriák munkaidejét szabályozzák. /84; 14/

1.2.3.2. Munkaidő szabályozás az új Jugoszláviában

A munkaidő szabályozása az új Jugoszláviában három alapkategóriába sorolható: a/ a háboru befejezésétől a Munkaviszonyokról szóló törvény hozataláig terjedő időszak, b/ az említett Törvény hozatalától az Alkotmány, és a Munkaviszonyokról szóló alaptörvény hozataláig terjedő időszak, és c/ az Alkotmány hozatalát követő időszak.

Közvetlenül a háboru után nem hoztak munkaidőt rendező jogszabályokat. A törvényhozás azonban rögtön elfogadta a 8 órás munkanap és 48 órás munkahét elvét. Ezt 1945-ben az Állami-gazdasági és magánvállalati, magánintézményi és szervezeti napszámok és fizetések szabályozásáról szóló rendelet szegezi le.

A Jugoszláv Népi Szövetségi Köztársaság Kormánya 1947, 1948 és 1949 folyamán rendeletek sorát hozta a munkások és

tanulók fizetéséről. Ezek a rendeletek szabályozzák részletesen a munkaidőt is. A munkaidőt napi 8 órában állapítják meg.

A Szövetségi Képviselőház 1957-ben hozta a Munkaviszonyokról szóló törvényt, amely első ízben szabályozza a munkaviszonnyal kapcsolatos összes kérdéseket. A Törvény szerint a rendes munkaidő napi 8, illetve heti 48 óra. Ezzel törvény fogatosította a munkaidő heti korlátozásának elvét.

Az állami alkalmazottak munkaidejét az 1946 júliusi Törvény az állami alkalmazottakról szabályozza, amely szerint a rendes munkaidő napi 8 óra.

1947-ben a JNSZK Kormánya szabályrendeletet hozott, amely az összes állami hivatalokban, intézményekben és vállalatoknál s az összes szövetségi, köztársasági és helyi intézményekben a napi munkaidőt 8 órában állapítja meg. A Szabályrendelet szerint az alkalmazottak munkaideje 9 órakor kezdődött és 17 óráig, szombaton pedig 9-től 15 óráig tartott.

Nem egészen kéthét múlva új szabályrendeletet hoztak, amely visszaállította a korábbi munkaidő rendet. A szabályrendelet az állami alkalmazottak munkaidejét 7 órában állapította meg.

Az 1957 évi Törvény a közalkalmazottakról a hétórás munkaidő elvét megerősítette.

A Munkaviszonyról szóló alaptörvény alkotmányos tételek alapján kiemelte a munkások heti 42 órás munkaidőre való jogának elvét. Ezzel bevezetést nyert a 42 órás munkahét.

Ez egyuttal első lépés a 40 órás munkahét megvalósítása irányában, ami ma már reális igény.

Közelebbi utmutatásokat a rövidített munkahét bevezetésének feltételeiről, módjáról és határidejéről a 42 órás munkahét bevezetéséről szóló alaptörvény adott, amelyet különböző végrehajtási szabályok és utasítások követtek. E Törvény alapján a 42 órás munkahét valósággá vált azzal, hogy jelentéktelen számú munkaszervezet határidő hosszabbítást kapott a következő év elejéig.

Különös jelentőséggel bír, hogy a 42 órás munkahét bevezetése megteremtette az ötnapos munkahét bevezetésének előfeltételét is. Sok munkaszervezet élt ezzel a lehetőséggel, s Jugoszláviában számos munkaszervezet dolgozik 5 napon a hét folyamán. /84; 13-17. után/

1.2.4. A h e t i m u n k a i d ő r e n d j e

A munkaidő rövidítésének eddigi áttekintése során már találkoztunk a heti munkaidő elosztásának módozataival. Ezt a kérdést különböző képpen oldják meg az egyes országokban, ami sokban a heti munkakötelezettség terjedelmétől, és a munkaszervezet jellegétől függ.

Igen elterjedt az olyan munkarend, amely szabad szombat délutánt, illetve az "angol szombat" bevezetését biztosítja /Svájc, Ausztria, Bolivia, Olaszország, Mexikó, Norvégia, Svédország, Törökország, stb./.

Igen gyakori megoldás a heti munkaidőnek összpontosítása öt napra. /Mindazok az országok, ahol bevezették a 40 órás

munkahetet, továbbá Svájc, Ausztrália, USA, Új-Zéland, Franciaország, Nagy-Britannia, a felsorolt szocialista országok, stb./

Az ötnapos munkahetet több változatban hajtják végre. Van, hogy minden szombat szabad, más esetekben három szombat szabad /ez a leggyakoribb megoldás/, néhol csak két szombat szabad, de van olyan ország is, ahol szabad szombatot szezonon kívüli időszakban olyan munkaszervezetknél adnak, ahol ezt a munka jellege megkívánja, illetve lehetővé teszi.

Egyes szocialista országokban az ötnapos munkahét bevezetésének megkönnyítése céljából úgy kívánnak szabad időhöz jutni, hogy csökkentik az ünnepek számát és megelőbben osztják el az ünnepek idejét /amint ezt egyes szocialista országok ismertetésénél már említettük/. Az ünnepek helyzetét a szocialista országokban a következő táblázat mutatja.

5. táblázat

AZ ÜNNEPEK JELENLEGI SZÁMA EGYES ORSZÁGOKBAN

Ország	Ünnepek száma	Az ünnepek száma a vasárnapra, illetve más szabadnapra esők levonása után
NDK	9	7
Bulgária /a	8	7
Lengyelország	8	7
Magyarország	8	6
Szovjetunió	8	6
Csehszlovákia	7	5
Románia	6	6

a/ 1969, az ötnapos munkahét általános bevezetése óta tervezik az ünnepek megszüntetését, illetve átszervezését úgy, hogy a jelenlegi 8 ünnep közül csak mintegy 3 maradjon, de ezek is vasárnapra vagy szabadnapra essenek.

/Forrás: 60; 88/

A munkaidő heti rendszerének idézett változataival közel sincsenek kimerítve az összes lehetőségek, s a fennálló gyakorlati megoldások sem. Ezt legjobban a Szabadka község területén alkalmazott megoldások áttekintése mutatja.

6. táblázat

SZABADSZOMBAT A SZABADKAI MUNKASZERVEZETEK BEN

AZ 1970. ÉVBEN

Összes munkaszervezetek száma	Szabad-szombatos munkaszervezetek száma	Nem szabad-szombatos munkaszervezetek száma
167	101	66

Megjegyzés: Az iskolák nélkül

Forrás: Szakszervezeti Szövetségi Községi Tanácsa,
02-91/2 1970. szám.

7. táblázat

MUNKA- ÉS SZABADSZOMBATOK RENDJE SZABADKA KÖZSÉG
TERÜLETÉN AZ 1970. ÉVBEN

Munkarend módja	Munkaszervezetek száma
Minden nap 7 órát dolgoznak	42
Egy munka- és 3 szabadszombat	16
2 munka-, 2 szabadszombat	11
minden negyedik munkaszombat	14
Minden szombat szabad	9
Szabadnapok hét közben	7
munka turnusokban /12-24/	26
Első szombaton munka, többiek szabadok	24
Havonta az utolsó munkaszombat	11
Első és második szombat a hónapban szabad	2
Szabadszombatok csak téli időszakban	4

Forrás: Szakszervezeti Szövetség Szabadkai Községi Tanácsának 02-91/-/1970.számú átirata.

Ezen állapot okait jórészt abból a táblázatból ismerjük meg, amely áttekintést ad a munka- és szabadszombatokról tevékenységenként.

8. táblázat

SZABAD- ÉS MUNKASZOMBATOK RENDJE TEVÉKENYSÉGENKÉNT
SZABADKÁN AZ 1970. ÉVBEN

A munkarend módja	Szervezetek száma te- vékenységenként				
	szolgá- latás	társas- dalmi	mező- gazd.	ipar	közle- kedés
minden nap 7 órát dolgoznak	30	5	2	5	-
1 munka-, 3 szabad- szombat	4	6	3	3	2
2 munka-, 2 szabad- szombat	3	5	2	1	-
minden 4. munka- szombat	3	7	3	1	-
minden szombat szabad	3	4	2	-	-
szabadnapok hét közben	3	2	-	2	-
munka váltásokban /12-24/	-	2	-	-	23
első munka, többi szabad	8	4	10	-	-
a hónapban az utolsó munkaszombat	6	1	2	2	-
első és második szabad	1	-	-	1	-
téli időszakban szabadok	3	-	-	1	-

Forrás: Szakszervezeti Szövetség Szabadkai Községi Taná-
csának 02-91/2/1970. számú átíratá.

A felsorolt adatok kétségtelenül megerősítik, hogy munkaszervezeteink munkaszervezésében jelentős változások mennek végbe, amelyeket éber figyelemmel kell kísérnünk, hogy kellő időben megtehessük a legmegfelelőbb intézkedéseket.

1.2.5. A további fejlődés iránya

Ezuttal nem kellene figyelmet fordítanunk a futurologusok további fejlődésre vonatkozó jóslataira a világban és Jugoszláviában. Elég megemlékeznünk arról, hogy a tudomány és technika fejlődésének üteme folytán teljesen indokoltan beszélhetünk tudományos-műszaki forradalomról. Ez a fejlődés tárgyilagos becslések szerint mind hatékonyabbá válik, és szükségszerűen a munkaidő további csökkentéséhez fog vezetni. Norbert Wiener szerint "e században a munkaidő 1/3-ával rövidült, s a következő 50 év során még 1/3-ával fog csökkenni". /91; 15/

Az elkövetkező időszakban Jugoszláviában is alaposan várható intenzívebb gazdasági fejlődés. Az 1985. évig terjedő időszak távlati terve szerint komoly iparosításra kerül sor. A nemzeti jövedelemnek 3,5-szörösére kell nőnie. A mezőgazdasági termelés megkétszereződik, s a lakosságnak csupán 30 %-a fog a mezőgazdaságban dolgozni az eddigi 50 % helyett. /dr. Ivo Vinski: Jugoslaviya 1985. Komunist, 1970/ 688. sz./

Az előirányzatok szerint az említett időszakban Jugoszlávia "jelentősen javítja helyét a gazdasági fejlettség nemzetközi rangsorában. Az 1985. év körül gazdaságilag fej-

lettség nemzetközi rangsorában. Az 1985. év körül gazdaságilag fejlett ország jellegét ölti, a nyugateurópai országok mostani gazdasági fejlettségéhez hasonló szinten. Az elkövetkező időszakban csökkenni fog a jelenleg fennálló távolság Jugoszlávia és a fejlettebb országok társadalmi termelése között. A fejlődés e távlatai miatt a munkaidő területén hozandó minden intézkedést a jövő évtizedek társadalmi fejlődési törekvéseinek megvilágításában is vizsgálni kell". /128; 80/ Már most számolni kell azzal, hogy elkövetkezik "...a jelentősen rövidebb munkaidő korszaka, amelyre már most fel kellene készülni... Egészen bizonyos, hogy a 42 órás munkahét már a közeljövőben sem lesz végcél... A pszicho-szociológiai elemek legalább olyan jelentőséget kapnak, mint a korábban észlelt gazdasági, egészségügyi és szervezési momentumok, mert a XX. század utolsó évtizedei nemcsak a munkaidő gyors rövidítésének időszakát fogják jelenteni, hanem az ember mind világosabban elidegenedésének, valamint annak a tudatára ébred, hogy egyéniségének elidegenedése ellen mind több szabad, valóban szabad időt keressen, amelyben minden tette öncélúvá válik. A munkaidő tartamának és rendjének változtatására irányuló célszerű irányu akció tehát különleges jelentőségű társadalmi ügy". /128; 81/

ISKOLAI ÖTNAPOS MUN -
KAHÉT BEVEZETÉSÉNEK
JOGI SZEMPONTJAI

OKTATÓ SZEMÉLYZET MUNKAIDEJE

TANITÁSI MUNKANAPOK RENDJE A TANÉV FOLYAMÁN

2. A Z I S K O L A I Ö T N A P O S M U N K A H É T
=====
B E V E Z E T É S É N E K J O G I S Z E M P O N T -
=====
J A I
=====

A munkaszervezetek rövidített munkaidejének kérdését szabályozó általános jogi rendelkezések az oktató-nevelő intézményekre is vonatkoznak. Ha azonban általában az oktatási intézményekről, s különösen az általános és középiskolákról van szó, ezen intézmények munkamódját meghatározó néhány sajátosságot is figyelembe kell venni. Ezért hoznak az e problematikára vonatkozó külön jogszabályokat. Minthogy az ötnapos munkahét bevezetése újdonságot képez, a hatályos törvényi szabályok pedig korábbi időkben keletkeztek, felmerül a kérdés, hogy az ötnapos munkahét szerinti munka összhangba hozható-e a fennálló törvényi rendelkezésekkel. E problémakörből főleg két alapkérdés válik ki:

a/ Miként oldható meg az oktató személyzet munkaideje az ötnapos munkahét keretében, és

b/ miként kell kialakítani a tanítási munkanapokat a tanévben.

2.1. OKTATÓ SZEMÉLYZET MUNKAIDEJE

Az oktató személyzet munkaidejének megállapításánál kiindulási alapul szintén az Alkotmány 37. cikkelye szolgál, amely a dolgozóknak "biztosítja a heti 42 óráig terjedő munkaidőt." /153/a; 29/ Ugyanerről szól a Munkaviszonyról szóló alaptörvény 37. szakasza, amely szerint "a dolgozó heti 42 órára korlátozott munkaidőre /teljes munkaidő/

jogosult". /153/b; 67/ A munkaviszonyokról szóló alaptörvény 39. szakasza szerint "az oktató munkát végző dolgozók /tanító, tanár, stb./, tudományos munkások, művészek és hasonló munkaideje magában foglalja a felkészüléshez szükséges időt, az iskolákban pedig az oktatáson kívüli tevékenységeket is, a munkaszervezet programjával összhangban. Törvény és a munkaszervezet statútuma állapítja meg a felkészüléshez szükséges időt, s a munkaidőként elismert egyéb oktatáson kívüli tevékenységeket". /153/b; 72/ E rendelkezéssel összefügg az Általános iskolákról szóló törvény 74. szakasza, amely közelebbről meghatározza az oktató személyzet heti munkaidejét. "Az összesen heti 42 órás munkaidőből a szakos oktatást végző heti óraszám 22 óráig terjed, az osztályos oktatást végzők kötelező óraszámát pedig a tanterv határozza meg. A fennmaradó órákat a munkaviszonyokról szóló rendtartással összhangban a tanításra való felkészülésre, a tanulók felkészítésére, osztályfőnöki teendőkre, a tanulók írásbeli és egyéb feladatai áttekintésére, szülőkkel való foglalkozásra és egyéb tevékenységekre osztják el". /153/c; 216/ Ugyanezt az anyagot szabályozza a Középfoku oktatásról szóló törvény 104. szakasza, s kiemeli, hogy "az oktató személyzet és szakmunkatársak heti munkaideje 42 óra".

Az előző bekezdésben megjelölt munkaidő keretében az elméleti tárgyak oktatói legfeljebb 22 órában, a gyakorlati oktatók pedig 24 órában foglalkoztathatók. A fennmaradó időt az iskolai rendtartással összhangban a tanulók felkészítésére, osztályfőnöki tevékenységre, tanításra való fel-

készülésre, a tanulókkal való tanításon kívüli foglalkozásra, szülőkkel való foglalkozásra és egyéb iskolai tevékenységekre kell elosztani.

A kezdő oktatóknak működésük első két évében a többi oktatókra előírtnál kevesebb órájuk lehet. /153/d; 95-96/ E törvényi rendelkezésekkel kapcsolatosan felmerülő alapkérdés, hogy jogilag indokolt-e a törvényben meghatározott heti 22 órának a csökkentése. Erre azért kerül sor, mert az ötnapos munkahét szervezésében a területünkön alkalmazott model szerint a szabadszombat tanítási óráit nem az adott hét öt napjába foglalják, hanem átviszik a következő hétre. Ezzel az oktatók heti kötelező óraszámát hatodával csökken, s az eddigi 22 óra helyett mintegy 19 tanítási órát tesz ki.

Ez a kérdés nem okozhat jogi problémát, mert a jogszabályok a 22 órás normát a kötelező órák maximumának tekintik /"legfeljebb 22 órás oktatói munka"/. Fennforog tehát annak a jogi lehetősége - a pedagógiai indokoltságról ne is beszéljünk -, hogy csökkenthető legyen az oktatók heti kötelező óraszámát. A törvényben előírt kötelező heti 42 órát azonban az oktató személyzetnek is le kell dolgoznia. A kérdést normatív aktusokkal kell szabályozni, amelyekben a csökkentett órák helyett egyéb, az oktató személyzet alaptevékenységével összhangban lévő egyéb feladatokat kell előírni. A szakmai továbbképzés jelentőségét tartva szem előtt, kívánatos, hogy a felszabadult munkaidőt erre fordítsák.

A munkaidő ily szabályozása tekinthető legelfogadhatóbbnak még akkor is, ha az ötnapos munkahéttel működő iskolákban dolgozó oktatók kötelezettségei fokozódnak a többi oktatókhoz viszonyítva. Az ötnapos munkahéttel működő iskolák oktatói ugyanis a megrövidült heti tanítási időt a munkanaptár bővítésével a tanítási év meghosszabbítása útján bepótolják.

Az iskolai ötnapos munkahét egyik modellje szerint az oktatói kötelezettségek változnak az iskolai év bizonyos időszakában. Felmerül a kérdés, hogy van-e törvényes akadálya az ilyen munkarend megvalósításának. Szerintünk ez sem ütközik törvénybe, mert a Munkaviszonyról szóló alaptörvény vonatkozó 57. szakasza szerint "a munkaközösség a munkaidőt heti, havi, vagy más, egy évnél nem hosszabb időszakra oszthatja el úgy, hogy a napi, heti, havi stb. munkaidő az időszak egyik részében hosszabb /munka és ügyek nagyobb terjedelme folytán/, az időbelileg átrendezésre szoruló ezen időszak másik részében pedig rövidebb legyen a teljes munkaidőnél. Ilyen esetben az összmunkaidő az egész időszakban nem haladhatja meg átlagosan a heti 42 órát, s biztosítani kell az e törvényben szabályozott napi és heti pihenő megvalósítását". /153/b; 100/

Habár az oktatók munkaideje a hatályos törvényi rendelkezések alapján megfelelő módon rendezhető, mégis indokolt lenne, hogy az iskolai ötnapos munkahétből folyó sajátosságok helyet kapnának kifejezett törvényi rendelkezésekben is.

2.2. TANITÁSI NAPOK RENDJE A TANÉV FOLYAMÁN

A Munkaviszonyról szóló alaptörvény 56. szakasza szerint "... a munkaközösség heti 5 napnál kevesebbet vezethet be..." /153/b; 100/. E szakasz értelmében, s összhangban egyéb törvényi rendelkezésekkel /Munkaviszonyról szóló alaptörvény 57. szakasza/ fennáll annak a lehetősége, hogy az iskolákban is 5 napot dolgozzanak. Külön rendelkezések szabályozzák azonban a tanév tartamát, valamint a tanítási időszakokat. Az Iskolákról szóló általános törvény 61. szakasza hangsúlyozza, hogy "a tanév szeptember 1-én kezdődik és augusztus 31-ével fejeződik be... a tanítás tartamát az iskolaév folyamán törvény állapítja meg..." /153/e; 22/.

Az Általános iskoláról szóló törvény még közelebbről határozza meg ezt az anyagot 23. szakaszában, amely szerint "... a tanítás az év folyamán legkevesebb 210 tanítási napon tart". A tanítás és az iskolai szünet kezdését az oktatásügy illetékes köztársasági oktatás igazgatási szerv állapítja meg". A 24. szakasz szerint "az iskola munkáját a tanév folyamán az iskola éves munkaterve határozza meg". /153/c; 206/.

Minthogy az köztársasági oktatás igazgatási szerve mai napig sem írta elő a tanítás és az iskolai szünet kezdését és befejezését, nincs akadálya annak, hogy ezt maguk az iskolák tegyék meg, szigorúan alkalmazkodva ahhoz a kötelezettséghez, hogy a tanév legalább 210 tanítási napig tartson.

Nem tisztázott, mi tekinthető tanítási napnak, s ezt az anyagot is jogilag szabályozni kellene.

Ami az ötnapos munkahétnek a középiskolákban történő bevezetését illeti, a helyzet jogilag bonyolultabb. Ugyanis a Középfoku oktatásról szóló törvény 13. szakasza szerint "... az első félév szeptember 6-tól január 15-ig, a második pedig február 6-tól június 10-ig tart... a téli szünet tartama 21 nap". /153/d; 22/ Ez a törvény rendelkezés akadályozza a tanítás kezdetének, a téli szünet tartamának és a tanítás befejezésének bármilyen módosítását, s egyuttal nehezíti az ötnapos munkahét bevezetését is.

Nézetünk szerint az iskolai naptár olyan szabályozása, mint amelyet a Középiskolai oktatásról szóló törvény 13. szakasza előír, nem lehetne, s szükségtelen is, hogy törvény tárgyát képezze. Éppen ezért, s figyelemmel az ötnapos munkahét iskolákban való bevezetésének a szükségességére is, a törvény módosításával megfelelőbb megoldást kellene találni.

Az összes jogszabályokat összhangba kellene hozni az újonnan kialakult helyzettel. A vonatkozó teljes problematikát külön jogi aktusokkal kellene szabályozni. Az iskolák viszonylatában legkevesebbet a Szerb Szocialista Köztársaságban tettek. A hatáskörök átruházása folytán a tartományi szerveknek kell bizonyos törvényeket hozni, s ezeket a kérdéseket is megfelelő módon megoldani annál inkább, mert erre késztet az Önigazgatási alapon történő nevelésről és oktatásról szóló határozat, amely kiemeli az ötnapos munkahét iskolákba történő fokozatos bevezetésének szükségességét is.

A kérdés jogi szabályozása terén egyes köztársaságok megtették az első lépéseket. Így pl. a Makedon Szocialista Köztársaságban az Általános iskolákról szóló törvény módo-

sításokat vezetett be, s a 34. szakasza lehetővé teszi az ötnapos munkahét bevezetését az általános iskolákban, ha fennforognak a rendszeres munka előfeltételei. Ilyen esetben a tanítási napok száma 210-nél kevesebb, de legalább évi 185 munkanap lehet. /2; 4/

A Szlovén Szocialista Köztársaságban az általános és középiskolákban az ötnapos munkahét elvei szerint végzett két éves kísérlet alapján egyes időszervi problémák megoldásához láttak. "... módosították az Iskolákról szóló törvényt, s a Köztársasági Oktatási és Kulturális Titkárság az Iskolaév tartamáról szóló szabályzatot adott ki, amely részletesen meghatározza az iskolanaptárt.

A szabadidő megvilágításában ezek a törvény módosítások lehetővé teszik az iskolaév ritmusának teljes változását, az iskolai oktató-nevelő folyamat ésszerűsítését, az oktatóknak tökéletesebb módszerek alkalmazására képesítését, különös figyelemmel a tanulók önképzésére és nevelésére /2; 3/.

Az említett Szabályzat értelmében Szlovéniában a tanév szeptember 1-én kezdődik és augusztus 31-én fejeződik be. A tanítás heti 5 nap, kivéve azokat a szombatokat, midőn az iskola sportnapot szervez. A Szabályzat értelmében az első félév szeptember 1-től január 27-ig, a második pedig február 4-től június 30-ig tart. Meghatározza a Szabályzat azt is, a tanév folyamán mely napokon nincs előadás. /Ünnepek, sportnap, szabadszombat, stb. miatt./ Pontosan megállapítja a beiratkozás, az évvégi és javítóvizsgák, a nyári szünidő, stb. idejét. Egyszóval jogilag

szabályozza az ötnapos munkahéttel kapcsolatos legfontosabb szervezési kérdéseket. /142/

Az említett köztársaságokban alkalmazott intézkedésekhez hasonlóan a Vajdaság területén is összhangba kell hozni az általános szabályokat az újonnan támadt szükségletekkel, másrészt külön jogszabályokat kell alkotni.

A Rövidített munkaidő bevezetéséről szóló törvényben, valamint a kapcsolatos jogszabályokban leszögezett követelmények szerint az új viszonyokban "azonos, vagy fokozott munkahatékonyságot kell biztosítani s legalább fenn kell tartani a fogyasztás és standard azonos színvonalát, s egyben biztosítani a gyorsabb távlati fejlődés feltételeit". /11; 23/ Ezt a termelő munkaszervezetek viszonylatában okvetlenül meg kell követelni, minthogy az egész munkaidő alap rövidül. Különleges intézkedéseket kell tenni annak érdekében, hogy a termelés ne csökkenjen. Az ötnapos munkahétnek az iskoláknál történő bevezetésénél nincs szó az évi munkaidő csökkentéséről, legalábbis a Vajdaság területén /megvalósul a 210 tanítási munkanap, sőt több is/, hanem csupán eltérő munkaidő elosztásról az év folyamán. A munkaeredmények kérdése nem olyan alakban jelentkezik, mint a többi munkaszervezeteknél. Figyelemmel azonban az iskolai munka sajátos voltára, s különösen arra, hogy a jól szervezett tervszerű munka megad minden lehetőséget az oktató-nevelő munka javításához, az iskolák eddigi tapasztalataira támaszkodva, lehetőnek és indokoltnak látszik, hogy az iskolák viszonylatában is határozott kritériumokat és követelményeket állítsunk fel az ötnapos munkahét bevezetésekor.

Minden iskolától meg kellene követelni, hogy a 42 óráshéti munkahét bevezetéséről szóló alaptörvényben megszabott követelményhez hasonlóan kidolgozza a rövidebb munkaidőre való áttérés tervét és programját, azaz tervezetét, s mutassa be az illetékes szerveknek. Ez az eljárás az iskolának az ötnapos munkahétre való áttérésénél igen praktikusnak és hasznosnak bizonyult.

Az említett okmányok összeállításához az illető szakmai szervnek természetesen meg kell adni a szükséges segítséget.

A tanterv és tanmenet szintén sajátos jogi dokumentum. Minthogy az ötnapos munkahét végrehajtása csak akkor valósítható meg kielégítő módon, ha a hónap minden szombatja szabaddá válik, s az egész oktató-nevelő, de különösen a tanítási munka az ötnapos munkahét ciklusára összpontosul, hozzá kell látnia a tanmenet és tanterv módosításához. Az ötnapos munkahét elvei szerint működő iskolák részére az új munkaszervezés sajátos szükségleteinek megfelelő külön tantervet és tanmenetet kell biztosítani. Természetesen ez nem jelenti az oktató-nevelő munka feladatainak és céljainak csökkenését a többi iskolához viszonyítva, hanem azt, hogy a tantervet át kellene alakítani, a tanmeneti anyagot pedig alkalmazni az új tervszerkezethez. Ez nem lesz könnyű feladat, s mielőbb hozzá kell látni annál inkább, mert e változásokból egyéb pedagógiai jellegű intézkedések is következnek majd.

Amellett, hogy számos vonatkozó kérdést jogilag kellene szabályozni, rá kell mutatni, hogy ennek során bizonyos

mértéktartás szükséges. Egyes részleteket /amelyeket ma törvény szabályoz/, iskolai, községi, illetve meghatározott területi szervek hatáskörébe kell utalni. Ezért mind többször kerül majd sor társadalmi megállapodásokra helységi, községi vagy tágabb területi szinten. Az eddigi tapasztalatok igazolták, hogy a megállapodásokkal számos olyan kérdés oldható meg, amely az iskolai ötnapos munkahét megvalósítása során merül fel. De ugyancsak a tapasztalatok mutatják, hogy biztosítani kell a megállapodásokban leszögezett állásfoglalások és határozatok következetes végrehajtását. Ezt a kérdést jogilag is szabályozni kell.

A kifejtettek alapján megállapítható, hogy az iskolai ötnapos munkahét zavartalan végrehajtása az e területhez tartozó kérdések egész sorának szabályozását fogja megkövetelni, bár jelenleg sincsenek komolyabb akadályai az ilyen rendszerű munka megvalósításának. Osztani kell tehát V. Micsunovicsnak, a Szövetségi Oktatási és Kulturális Tanács elnökének nézetét, aki az iskolai ötnapos munkahét kapcsán adott nyilatkozatában egyebek között ezt mondta: "... minthogy az ilyen módu iskolai munkának alaki-jogi akadályai nincsenek, úgy hiszem, hogy a szabad szombatra való áttérés folyamata az iskolákban mind gyorsabbá válik".

ÖTNAPOS MUNKAHÉT

AZ ISKOLAKBAN

ÖTNAPOS MUNKAHÉTTTEL DOLGOZÓ ISKOLÁK
MUNKÁJA KÜLFÖLDÖN ÉS JUGOSZLÁVIABAN

ÖTNAPOS MUNKAHÉT KÜLFÖLDI ISKOLÁKBAN

ÖTNAPOS MUNKAHÉT JUGOSZLÁV ISKOLÁKBAN

1. Ö T N A P O S M U N K A H É T T E L D O L G O Z Ó
=====
I S K O L Á K M U N K Á J A K Ü L F Ö L D Ö N
=====
É S J U G O S Z L Á V I Á B A N
=====

1.1. ÖTNAPOS MUNKAHÉT KÜLFÖLDI ISKOLÁKBAN

Az iskolai munkaidő csökkentése külföldön különböző tényezők hatása folytán állandóan gyorsul. A tényezők közül különösen a szülők és gyermekek szabad idejének összehangba hozatalára irányuló igényt, az egészségügyi dolgozók részéről a gyermekek szabályos fejlődéséhez szükséges tehermentesítés érdekében támasztott igényt, stb. emelik ki.

Az iskolai ötnapos munkahét szervezésére különböző tényezők, mint az éghajlati viszonyok, embertani tényezők, az emberek életmódbeli hagyományai, az oktatási-nevelési intézmények anyagi alapja, stb., hatnak. Ezért jelentősek a különbségek az iskolai ötnapos munkahét szervezése terén, s a külföldi tapasztalatok felhasználásának lehetősége igen korlátozott.

Jellemző, hogy minden országban nagy figyelmet fordítottak az ötnapos munkahétre való áttérésre. Egyes megoldásokat igen gyakran gyakorlatilag minta-osztályokban és iskolákban ellenőriztek.

Amellett, hogy számos fejlett országban sok iskola tért át az ötnapos munkahétre, sőt ezt néhol tömegesen vezették be, sok eltérés mutatkozik. Az UNESCO vonatkozó összehasonlító áttekintése a következő:

9. táblázat

Heti munkanapok száma

I. fokozat

Heti munkanapok száma	6	5 1/2	5	5, 5 1/2 vagy 6	5 vagy 4 és 2 délután
Országok száma	25	5	1	4	6

/Egy ország nem küldte meg a kérdésre vonatkozó adatokat./

II. fokozat

Heti munkanapok száma	6	5 1/2	5	6 vagy 5	5 vagy 4, és 2 délután	4 1/2 vagy 3, és 3 délután
Országok száma	31	3	9	1	4	2

Forrás: L'organisation de l'année scolaire, UNESCO,

No 43 étude comparée

1.1.1. Tanításrövidítés Belgiumban

Blagoje Kondarko jelentéséből /51/, aki Jugoszláv delegátusként részt vett a belga Oktatási Minisztérium által Brüsszelben 1970. március 31-től április 3-ig tartott pedagógiai héten, megtudjuk, hogy Belgiumban 1970. január 1-től ötnapos munkahéttel dolgozik az általános iskolák 60 %-a. Ezt úgy hajtják végre, hogy a munkaidőt hétfőtől péntekig meghosszabbítják 40 perccel.

A belga iskolákban az iskolaév tartama különböző a hat, illetve ötnapos munkahéttől függően. Míg a hatnapos munkahéttel dolgozó iskolákra 218 munkanapot irányoztak elő, az ötnapos munkahetű iskolákban a norma 185 nap. Az ötnapos munka eddigi értékelése alapján a pozitív vélemények vannak tulsulyban.

1.1.2. C s e h s z l o v á k i a

Csehszlovákiában kormányhatározat folytán a kötelező tizosztályos iskolában 1970-ig be kellett vezetni az ötnapos munkahetet. "Az ötnapos munkahét bevezetésének alapcélja, hogy a szülők több időt fordithassanak gyermekeik nevelésére". /58; 5/

Az ötnapos munkahét bevezetése bizonyos követelményeket tételez fel, amelyek között legjelentősebbek: Nem csökkenhetnek az oktatási-nevelési eredmények; A tanítási órák számának csökkentését a tanítás hatékonyságának növelésével kell pótolni; Nem változhatnak /romolhatnak/ a tanítás egészségi és lélektani feltételei; A munkaidő rövidülése miatt nem növekedhetnek a követelmények az anyagi és szervezeti kérdések, stb. viszonylatában.

Az iskolák az ötnapos munkahetet csak pontosan meghatározott feltételek mellett vezethetik be. A kilencosztályos iskolákban az ötnapos munkahét bevezetéséről az iskola igazgatója, a szakszervezeti szerv, szülői közösség és az

iskola pedagógiai tanácsának véleménye alapján dönt. Amennyiben az iskola heti hat napos munkaidőben végzi munká-

ját, a tanerők részére az ötnapos munkát megfelelő órarenddel biztosítják. Szombaton az iskolában, iskolai klubokban, és napköziben a gyermekek részére foglalkozást szerveznek, ha legalább 15 olyan gyermek jelentkezik, akiknek a szülei szombaton is dolgoznak.

Ésszerűsítés céljából idővel az összes iskolán kívüli tevékenységeket tanításon kívüli időben kell ellátni.

Az ötnapos munkahétre való áttérés előkészítésének folyamán komolyan tanulmányozták a vonatkozó problematikát. Számos tanulmány készült, amelyek felölelték a szabadidő hatását a gyermekek munkalehetőségeire úgy a nap, mint a hét folyamán. Feltételezik, hogy a munka határfoka azonos, vagy magasabb szintű lesz. Arra számítanak, hogy a kétnapos pihenés pozitíven tükröződik a tanulók munkakészségének fokozódásában az egész hét folyamán, s pozitív hatással lesz egészségi szempontból is. Tervezik, hogy kedvező körülmények között az iskolák hetenként kétszer, és pedig rendszerint kedden és csütörtökön, egésznapos tanítást vezethetnek be.

Az iskolai ötnapos munkahét elgondolásának minél hatékonyabb megvalósítása céljából kísérletileg új tanterv és tanmenet tervezetet dolgoznak ki.

1.1.3. F r a n c i a o r s z á g

Franciaországban is bevezették az ötnapos munkahetet azzal, hogy szabadnap a csütörtök és vasárnap, míg a többi napok, ide értve a szombatot is, munkanapok.

A szabadszombat vagy szabadcsütörtök kérdéséről vita folyik pedagógus körökben. Dumasdier, a szabad idő ismert teoretikusa a szombat szabad napként való felhasználásának szükségességét hangsúlyozza. A szülői vélemények vizsgálata is a szabadszombat irányába mutat. Az általános iskolai tanulók szülei tartják leginkább előnyösnek a szabadszombatot. A munkások és alkalmazottak álláspontja egyezik a magasabb életszínvonalu kategóriákéval, midőn a szombat, vagy csütörtök között kell választani. Ezt a hétvégi pihenőre való utazás kedvezőbb feltételei indokolják, amit az tesz lehetővé, hogy a munkások 40 %-ának van gépkocsija, a lakosság 12 %-ának pedig hétvégi háza.

1.1.4. M a g y a r N é p k ö z t á r s a s á g

A Magyar Népköztársaságban is megkezdtek az illetékes minisztérium engedélye alapján az ötnapos munkahét kísérleti bevezetését. Az ötnapos munkahetet akként hajtják végre, hogy a hat napos munkaciklusra előirányzott heti 6-ra alapot öt napra osztják el /a szombat szabadnap/. Ezt megkönnyíti az egésznapos tanítás a kísérleti iskolákban.

Szombaton délelőtt az igen elmélyült és részletesen feldolgozott tanulmánytervet valósítják meg. /44/ Habár szombaton is van foglalkozás, ez valójában nem tanítás. Lehetőség nyílik tehát arra, hogy ezen a napon a szülők magukkal vigyék a gyermekeiket, minthogy nem mulasztanak tanítást. Ténylegesen tehát szabad foglalkozásról van szó,

nem kötelezettség, csak lehetőség. A foglalkozás gyakran a természetben, rossz idő esetében zárt helyen történik.

Kiválasztott ellenőrző osztályok is vannak, hogy összehasonlíthassák a kísérleti és ellenőrző osztályok eredményeit. Megállapították, hogy a hagyományos iskolákban ismétlésre utalt tanulók ebben az iskolában eredményesen haladtak. A kísérleti osztályokban egyáltalán nem voltak gyenge eredmények, bár annak az előadónak véleménye szerint, aki a Makón tartott tanácskozáson a jelenlevőket az eredményekről tájékoztatta, azt a tényt, hogy ismétlők nem voltak, nem csak a vezetett ötnapos munkahétnek lehet tulajdonítani.

1.1.5. S z o v j e t u n i ó

A tanítási hét rövidítését a Szovjetunióban távlatilag, a tízéves általános középiskolai oktatásra való áttéréssel párhuzamosan vezetik be. Az ötnapos tanításra való áttérés céljából a tanmenetek nem rövidíthetők mindaddig, míg tökéletesítésükön dolgoznak. Van olyan törekvés is, hogy szombaton csökkentsék a tanítási órák számát, s a szombat un. "klubnap" legyen.

Javasolják az un. "feles ötnapos tanítási hetet" is. Az iskolai éven belüli időbeosztással 21 szabadszombat nyerhető, s ez az összes szombatok mintegy fele. A többi hetekben marad a hatnapos tanítás.

1.1.6. A m e r i k a i E g y e s ü l t Á l l a m o k

Az Amerikai Egyesült Államokban az 50 állam mindegyikének saját oktatási törvényhozása van, s nincs az iskolák munkáját vezető központi szerv. Az iskolák is eléggé függetlenek munkájuk szervezése terén. Az oktatási szervekkel egyetértésben munkájukat egyeztetetik a helyi környezet szükségleteivel.

Az általános és középiskolákban bevezették az ötnapos munkahetet szabadszombatokkal. Minden szombat és vasárnap szabad nap.

1.1.7. S v é d o r s z á g

Az ötnapos munkahetet 1968/69-ben vezették be. Az új szervezés szerint nem irányozták elő a módosítást, s így az iskolaév ütemében nem kerül sor változásra.

A vasárnapot, vagy szabadnapot követő iskolai napokra a tanmenet nem irányoz elő házi feladatokat.

Az ötnapos munkahét bevezetése előtt ezt a szervezést több éven át tanulmányozták. A kísérlet azt mutatta, hogy a tanulók megterhelése nem növekedett. A tanulók tudása a kísérleti osztályokban ugyanazon szinten volt, mint a többi osztályokban. Észlelték azt is, hogy csökkent a mulasztások száma, s fokozódott az érdeklődés a tanítás rendszeres látogatása és figyelemmel kísérése iránt.

1.1.8. N a g y - B r i t a n n i a

Nagy-Britanniában az ötnapos munkahétnek sokéves hagyományai vannak. A szombat ebben az országban is szabadnap. Az iskolák áttérése az ötnapos munkahétre feltételezi az ötnapos munkaciklust a gazdasági szervezeteknél és a közigazgatásban.

Az iskolai törvényhozás Angliában csupán az iskolai munka alapkereteit határozza meg, s az iskolákat arra jogosítja fel, hogy számos kérdést maguk rendezzenek. Hatáskörükbe tartozik a kötelező iskoláztatás tartamának, az iskolaigazgatók által módosítható tanítási tartalmaknak megállapítása is. Minden iskolának saját munkaterve van, amelyet az igazgató állít össze, aki egyben a gyermekek neveléséért is felelős.

A heti munkanapok száma öt, szombat és vasárnap szabad, vagy hat napon át dolgoznak azzal, hogy a vasárnap és két délután szabad. Ugyanis az egész országban következetesen egésznapos tanítás folyik.

1.1.9. N y u g a t - N é m e t o r s z á g

Hans Lilinger szerint az ötnapos munkahét mindenekelőtt a gazdaságban és a hivatalokban szilárdult meg, s nem merültek fel komolyabb okok a bevezetése ellen. Előnyei oly jelentősek, hogy senki sem kívánna lemondani róluk. Lilinger hangsúlyozza, hogy "egész sor iskolában alkalmazták már évek óta az ötnapos munkahetet. Vizsgálatok bizonyítják, hogy ez a helyesnek bizonyult változás meg-

szilárdult, s nem mutatkozott visszaesés a teljesítményben. A szülők, tanárok és diákok hálásak a szabadszombat nyújtotta lehetőségekért". /55; 1/

Egyes iskolák feles megoldást fogadtak el, s szombatra kevesebb tanítási órát terveztek.

Az az álláspont alakult ki, hogy midőn a legtöbb munkásnak és alkalmazottnak ötnapos a munkahete, az oktatók is jogosultak erre, s az ehhez kapcsolódó összes előnyökre. "Egy olyan hivatásnak - emeli ki Lilinger - mint az oktatói hivatás, amely erős idegfeszültséget és magas fokú fáradtságot vált ki, hosszabb hétvégi pihenőre van szüksége. Egyébként az ötnapos munkahét nem jelenti, hogy az oktatók két napig mentesek az oktatói munkájuk alól. Beszélgetés során gyakran állapítható meg, hogy az oktatók vasárnap asztalaik mellett ülnek és hivatali munkát végeznek..." /55; 2/

Az iskolai ötnapos munkahét bevezetésének módját a minisztérium 1964. évi határozata /Hivatalos Lap, 1964. július, 382. oldal/ állapítja meg. E határozat értelmében az iskolaigazgató részletesen indokolt javaslatot terjeszt a tartományi kormány elnökségéhez a tanítás tartamára, órarendre és szabadnapokra vonatkozó pontos adatokat tartalmazó részletes iskolai munkatervvel együtt. Végleges határozatot az oktatási szervekkel történt értekezés után a kulturális miniszter hoz.

Van olyan elgondolás, miszerint az ötnapos munkahetet kompromisszumos, havi két munka- és két szabadszombatos megoldással lehetne végrehajtani. Minthogy a következő évek-

ben előreláthatóan mindinkább bevezetik az ötnapos munkahetet, kísérletileg ellenőrzik az ötnapos munkahét különböző alakjait. Ezekről a kísérletekről tájékoztat Christoph Führ /28/, tulnyomórészt az új munkaszervezés előnyeire mutatva.

Az ötnapos munkahéttel dolgozó iskolahálózat bevezetését és terjedését Hans Lilinger cikkéből vett néhány példa illusztrálja. /55; 9-13/

Berlinben kilenc iskolában próbálják ki az ötnapos munkahetet. Bremenben két iskolában van ötnapos munkahét. Hamburg egy iskolája dolgozik ötnapos munkahétben, egésznapos tanítással, 12 iskola rövidített munkahéttel, és 1 magán-gimnázium rövidített munkahéttel, azzal, hogy nincs jelentős eltérés a hatályos tanmenetektől. Alsó-Szászországban egyelőre csak két iskola dolgozik ötnapos munkahéttel, s nem tér el az érvényes tantervektől és tanmenetektől.

Észak-Rajna-Vesztfáliában az összes iskolákban rövidített a munkahét az általános tanmenettől való eltéréssel. Hesszenben 16 egésznapos iskola dolgozik ötnapos munkahéttel, s még néhány más iskola azzal, hogy eltérnek a tanmenettől. Rajnavidék-Pfalzban nincs ötnapos munkahéttel működő iskola. Az adatgyűjtéskor még nem vezették be az ötnapos munkahetet Schleswig-Holstein területén sem.

1.2. ÖTNAPOS MUNKAHÉT JUGOSZLÁV ISKOLÁKBAN

A Jugoszláv Szimpozium bevezető beszámolójának téziseiben hangsúlyozzák, hogy "az ötnapos munkahétre való áttérés távlata is új mozzanatot képez az általános iskola fejlődésében". /23; 3/

S valóban, az említett tézisekben előrelátott jóslat mindinkább valósággá válik, mind több iskola tér át az új munkaszervezésre.

Igaz, hogy az iskolai ötnapos munkahét eszméje nem új külföldön, s Jugoszláviában sem. Így Splitben a klasszikus gimnázium már 1848-ban bevezette az ötnapos munkahetet. A két világháború között - Csordalics Milán szerint - sok általános iskolában volt ötnapos munkahét egyedileg megállapított szabadnappal. Így Szlavóniában a szabadnap általában a csütörtök volt. A Vajdaság egyes iskoláiban két nap, rendszerint a csütörtök és szombat délutánja volt szabad. Természetesen ezt az egésznapos tanítás tette lehetővé, midőn délelőtt tartották a "nehezebb" tantárgyakat /matematika, anyanyelv, történelem, földrajz/, délután pedig a "könnyebb" tárgyakat /rajz, szépirodalom, ének, testnevelés/. Hasonló kísérletek voltak más vidékeken is.

Az utóbbi években mind több iskola vezeti be akár kísérletileg, akár véglegesen az ötnapos munkahetet. Ez a gyakorlat az 1967/68-as tanévtől jelentkezik a 42 órás munkahétnek a gazdasági és gazdaságon kívüli munkaszervezetekben történt bevezetése következményeként, amely munkaszervezetek a rövidített munkaidőt rendszerint heti öt napra osztották el.

Az ötnapos munkahét bevezetésének első kísérletei a felszabadulás után az 1966/67-es év elején a szabadkai iskolakerület és a Szlovén Szocialista Köztársaság területén jelentkezik. Különböző kísérletek voltak az ország egyéb területein is, s a Jugoszláv Iskolai és Művelődési Kérdése-

ket Kutató Intézet nem teljes adatai szerint 1970-ig "összesen 127 iskola vezette be az ötnapos munkahetet, amelyek közül 110 általános és 17 középiskola". /1; 154/

1.2.1. M a k e d o n S z o c i a l i s t a K ö z - t á r s a s á g

A Makedon SZK az Általános iskolákról szóló törvény lehetővé teszi, hogy az iskolák a munkanapok számát 210-ről 185-re csökkentsék. Ezzel megteremtették az iskolai ötnapos munkahét könnyebb bevezetésének feltételeit. A Köztársasági Iskolaügyi Intézet tanulmányt készített az új munkaszervezés bevezetéséről a Makedon Képviselőház Oktatási-Kulturális Tanácsa számára. A tanulmány az ötnapos munkahéttel kapcsolatos külföldi tapasztalatok rövid áttekintését, a Makedon Pedagógiai Társulat, a Pszichológus Társulat állásfoglalásait, valamint az iskolai munka feltételeinek olyan adatait tartalmazza, amelyek jelentősé-
sek lehetnek az ötnapos munkahét bevezetésénél.

Ezt az anyagot azért készítették, hogy az Oktatási-Kulturális Tanács megállapíthassa azokat a feltételeket, amelyek alapján 8 általános és középiskolában az ötnapos munkahét kísérleti bevezetéséhez látnak. /1; 4/

1.2.2. S z l o v é n S z o c i a l i s t a K ö z t á r - s a s á g

A Szlovén Szocialista Köztársaság területén láttak legtömegesebben, legszervezettebben és legelmélyültebben az iskolákban az ötnapos munkahét bevezetéséhez. Az 1967/68.

iskolaévben kísérletileg bevezették Kranjban négy általános iskolában, Mariborban hét általános iskolában és egy gimnáziumban a szabadszombatos új munkarendet.

Az 1968/69-es iskolaévben az iskolák száma 31 általános, 28 területi iskolára, 6 gimnáziumra és 1 iskolaközpontra nőtt. Az 1969/70-es tanévben az új szervezés bevezetésének üteme az iskolákban még erőteljesebbé vált. Az iskolai naptár szerint így működött már 76 központi önálló általános iskola, 8 gimnázium és 5 gyógypedagógiai iskola.

Az iskolák az új körülmények között is kötelesek teljesíteni a 210 tanítási napot az iskolaév folyamán.

A köztársaságban szabályzat jelent meg az ideiglenes iskolanaptárról az új munkaidőre áttért általános és középiskolák számára, amely biztosítja az ötnapos munkahét szerinti kísérleti működés minél szervezettebb végrehajtását.

A Pedagógiai Intézet kezdettől fogva figyelemmel kíséri és irányítja a kísérlet végrehajtását, amivel megteremti annak a feltételeit, hogy elkerüljék az esetleges elhajlásokat, valamint értékeljék az új szervezés előnyeit és gyengéit. Az eddigi munka eredményeinek részleges értékeléséből ítélve tulsúlyban vannak az ötnapos munkahét pozitív jellemzői azokkal a jelentkező hiányosságokkal szemben, amelyek megoldása érdekében megfelelő intézkedések szükségesek. /1; 87-96/

1.2.3. Szerb Szocialista Köztársaság

A Szerb SZK területén bizonyos számú iskolában bevezették az ötnapos munkahetet. Így az 1967/68. év folyamán

megkezdődött a rövidített munkahét alkalmazása Belgrádban a "Drinka Pavlovics" Általános Iskolában és egy vegyitechnológiai műszaki középiskolában. 1969 októberétől még két általános iskola csatlakozott az e munkaszervezés szerinti munkához azzal, hogy mindkét iskolában bevezették az egésznapos tanítást. A Szerb SZK Alapoktatási és Nevelőképző Intézet részben figyelemmel kísérte a köztársaság területén folyt kísérleteket, s tanulmányt készített az ötnapos munkahétről. Megjegyzendő ez a tanulmány bizonyos elzárkózást és fenntartást tanúsít az ötnapos munkahét bevezetésével szemben.

1.2.4. V a j d a s á g S z o c i a l i s t a A u t o - n ó m T a r t o m á n y

A felszabadulás után a Vajdaság SZAT-ban ötnapos munkahét alapján a rendszeres tanítás először az 1966/67. tanév elejétől a szabadkai iskolakerület egy iskolájában, majd az 1967/68. iskolaévtől négy általános iskolában indult meg. Megkezdtek az áttérést az ötnapos szervezésre más kerületek iskolái is. A Jugoszláv Iskolai és Művelődési Kérdéseket Kutató Intézet adatai szerint a Vajdaság területén 31 általános iskola tért át az ötnapos munkahétre, amelyek közül 21 Szabadka község területén, 6 Pancsevó és Kovacsica, 1 pedig Zrenjanin /Nagybecskerek/ területén működik. Ezeken kívül a tartományban egy gimnázium, egy tanítóképző és a Gazdasági Képzési Iskolaközpont Szabadkán működik ötnapos munkahéttel.

A Jugoszláv Intézet a szabadkai Kulturális-Pedagógiai Intézettel karöltve hozzálátott az ötnapos munkahét végrehajtásának sokoldalú elemzéséhez a szabadkai iskolakerület területén. Együttműködés jött létre az ujvidéki Tartományi Általános- és Szakképzés Fejlesztési Intézettel s a pancsevoí és zrenjanini Kulturális-Pedagógiai Intézetekkel.

Minthogy az ötnapos munkahéttel dolgozó iskolák száma a szabadkai iskolakerület területén jelentősen emelkedett, e terület mind a hat községének oktatási közössége a szabadkai Intézetet külön megkereste, hogy elemezze az ötnapos iskolai munkahét végrehajtását, s az illetékes szerveknél tegyen javaslatot a szükséges intézkedések iránt, hogy az oktató-nevelő munka ezen a területen is eredményesen fejlődjék tovább. /156/

1.2.5. Koszovó Szocialista Autonóm Tartomány

Koszovó területén az iskolai munkaközösségek szintén érdeklődést tanusítottak az ötnapos munkahét bevezetése iránt, azonban az iskolai viszonyokat tekintve nem tartják bevezethetőnek ezt a munkaszervezést.

A tartomány területén három iskola mégis bevezette az ötnapos munkahetet. Ezen kívül még néhány iskola át kívánt térni e munkamódszerre, de mert ösztönszerűleg, meghatározott szervezési és pedagógiai előkészületek nélkül kíséreltek, a Tartományi Iskolaügyi Intézet állásfoglalásával megakadályozta e jelenség terjedését.

1.2.6. Horvát Szocialista Köztársaság

A Horvát Szocialista Köztársaság területén az Alapoktatási Intézet foglalkozott az ötnapos munkahét kérdésével is. Jellemző, hogy egyes iskolák saját kezdeményezésükből tértek át a rövidített hétre /Fiume, Split és másutt/. Egyes iskolákban nem volt megfelelő a munka átszervezése, s a tanulókat túlterhelték a nagyszámu napi órákkal. Néhány egyváltásu hosszabbított, vagy egésznapos általános iskola számára lehetővé tették, hogy megfelelő előkészületek mellett fokozatosan az ötnapos munkahét bevezetéséhez lásson azzal, hogy a kezdeti időszakban minden második szombat legyen szabad.

Megállapították, hogy a két vagy több váltásban dolgozó iskolák nem térhetnek át az ötnapos munkahétre. A Horvát Szocialista Köztársaság Alapoktatási Intézete közölte ezt az összes általános iskolákkal. Azonban ezen intézkedések mellett is számos város, illetve városi oktatási szerv egyetértett az iskolák kezdeményezésével a rövidített munkahét vonatkozásában. Egyes iskolákban a munkahetet úgy rövidítik meg, hogy a tanítást szombaton 13, illetve 15 óráig befejezik, s az órákat más napokon pótolják.

Egyes iskolákban az ötnapos munkahetet csak az oktató személyzet részére biztosították.

Az említett Intézet közlése szerint nő az érdeklődés az ötnapos munkahét bevezetése iránt, és pedig különösen a másodfoku iskolákban. Minthogy a szakiskolák kötöttek a vállalatokhoz, a tanulók megfelelő gyakorlata és a munka-

szervezetek állásfoglalása befolyást gyakorol arra, hogy az ötnapos munkahét bevezetésére megoldást találjanak. Így Zágrábban több szakiskola tért át az ötnapos munkahétre /"K. Koncar" Oktatási Központ, Szövőipariskolai Központ, Ruhaipariskolai Központ/. Ezen iskolák kísérletei során bizonyos tévelygés mutatkozott, azonban mind megfelelőbb megoldásokhoz jutnak, annál is inkább, mert a kísérleteket a Horvát SZK Szakoktatási Intézete is figyelemmel kíséri.

A köztársasági intézet végső állásfoglalása szerint meg kell várni a többi köztársaságok tapasztalatait is, s csak az elért eredmények tanulmányozása után látnak az ötnapos munkahét bevezetéséhez az általános iskolákban. /1; 3/

Az ötnapos munkahét jugoszláviai bevezetéséről adott kép nem lehet teljes több okból, mindenekelőtt azért, mert még nincs pontos nyilvántartás a helyzetről, másrészt azért, mert az új munkamódra való áttérés üteme miatt teljesebb adatgyűjtés ugyyszólván lehetetlen.

Az ötnapos munkahétnek egyes külföldi országokban és Jugoszláviában való bevezetésével kapcsolatos tapasztalatok részleges bemutatása alapján ismételten meg kell állapítani, hogy ezek a tapasztalatok megkönnyíthetik a munkát, hasznosak lehetnek különböző olyan részmegoldásoknál, amelyekről függ az iskolai munka új szervezésének sikeres végrehajtása. Kétségtelen azonban, hogy e megoldásokat óvatosan kell megközelíteni, mindig szem előtt tartva, hogy más körülmények között keletkeztek, s egyszerű áttöltetésük és gépies utánzásuk nem engedhető meg, mert több kárt, mint hasznot okozhat.

A külföldi és más területi tapasztalatok nem hagyhatók figyelmen kívül, de mindenekelőtt a saját tapasztalatokra kell támaszkodni. Ezért lesz szükséges, hogy a területi szakintézmények e téren tanúsított törekvései mellett e munkába mindinkább bekapcsolják az egész ország tudományos intézeteit, s oda kell hatni, hogy az új gyakorlatot minél sokoldalubban ismerjék és világítsák meg mind pszichológiai, ipari-pedagógiai, pedagógiai, szociológiai, egészségügyi-higiéniai, jogi és társadalmi-gazdasági, mind pedig egyéb szempontból.

IV.

A SZABADKAI ISKOLAKERÜLETBEN SZERZETT
TAPASZTALATOK

Ötnapos munkahét

tanulók eredménye

fáradtság és pihenés

szabadidő

ötnapos munkahét iránti viszony

ÖTNAPOS MUNKAHÉT A SZABADKAI
ISKOLAKERÜLETBEN

ötnapos munkahét fogalma

átmenet feltételei

bevezetési elemek

elfogadás dinamikája

öthetes munkahét végrehajtása

tökéletesítés egyes lehetőségei

1. Ö T N A P O S M U N K A H É T A S Z A B A D - =====

K A I I S K O L A K E R Ü L E T B E N

=====

E tanulmány már ismertetett néhány adatot az ötnapos munkahét bevezetéséről a szabadkai iskolakerületben. Ezuttal ismerkedjünk meg közelebbről az e területen folyó munkával.

A meghonosodott egyes megoldások megismerésének könnyítése végett mindenekelőtt foglalkozzunk az ötnapos munkahét fogalmával, mint az "ötnapos munkahét" megjelölés alatt értendő tartalom alaprendelkezésével.

1.1. ÖTNAPOS MUNKAHÉT FOGALMA

Szükségtelen a fogalom teljes terjedelmében való megvilágítása, minthogy ezt mi sem indokolja. Csak a fogalom olyan jellemzőire kell rámutatni, amelyek sok esetben komoly tévedésekhez, az iskolák gyakorlatának megneemtéséhez, mi több, egyes megoldások indokolatlan elítéléséhez vezethetnek, s számos esetben vezettek is. A Pedagógiai Enciklopedikus Szótár szerint "az ötnapos iskolai hetet azokban az iskolákban vezetik be, amelyek egésznapos tanítási rendszerrel, illetve a tanulók egésznapos iskolai tartózkodásával dolgoznak." Ehhez hozzáteszi, hogy "az ötnapos iskolai héten a tanulóknak a vasárnap mellett még egy szabadnapjuk van, és pedig a csütörtök vagy a szombat". /Enciklopedijski rječnik pedagogije, Zagreb, 1963, 667.p./

Mindenekelőtt helyes az a megállapítás, hogy az ötnapos munkahét legmegfelelőbben az egésznapos tanításu, vagy

a tanulók egésznapos tartózkodásával működő iskolákban valósítható meg. Ez azonban nem lehet, és nem is kizárólagos feltétele az ötnapos munkahétnek. Végeredményben ezt az iskolakerületben és ezen kívül, részben külföldön működő számos iskola gyakorlata is megerősítette. Ezért nem fogadható el az állítás, miszerint az ötnapos munkahét csak akkor vezethető be, ha fennforognak az egésznapos foglalkozás, illetve iskolai tartózkodás feltételei.

A későbbiekben, midőn az évi iskolanaptár összeállításának lényegéről lesz szó, méginkább meggyőződhetünk arról, hogy fennáll az ötnapos munkahét bevezetésének lehetősége az egésznapos tartózkodás nélküli iskolákban is. Amennyiben az ötnapos munka szervezését olymódon képzelik el, hogy a hatodik nap óráit, illetve az egész hét óráit, amelyek megtartását hat napra irányozták elő, öt napra osztják el, úgy világossá válik, hogy az említett Enciklopédia miért ragaszkodik az egésznapos tanításhoz, illetve tartózkodáshoz. Ugyanis a tanulók mai megterhelését tartva szem előtt elfogadhatatlan a napi óraalap növelése az egésznapos munka bevezetése nélkül. Amint számos szemlélő megállapíthatta, így jártunk el, tehát nemlétező problémát észrevételeznek. Később látni fogjuk, hogy e területen éppen az ellenkezője történik: ahelyett, hogy a tanulók és oktatók megterhelése nőne, valójában nagyszámu heti órával tehermentesülnek. Az ötnapos munkahét értelmének ilyen meghatározása tehát elfogadhatatlannak látszik, s az iskolai ötnapos munkahét alatt olyan munkaszervezést kell érteni, amelyben a korábbi hat nap helyett a hét folyamán öt nap keretében folyik a tanítás.

Ami a szabad szombat, vagy szabad csütörtök megválasztását illeti, ez nem lehet lényeges meghatározója az ötnapos munkahétnek, mert a munka öt nap keretében folyik. De helyes az Enciklopédia atekintetben, hogy "tulsulyban lévő nézetek szerint mégis jobb második szabadnapként a szombatot választani, mert a heti iskolai munka így folyamatos hétfőtől péntekig, illetve a tanulók egymást követő két szabadnapon a természetbe nagyobb kirándulást tehetnek, utazhatnak, pihenhetnek". /667. old./

A kifejtettekből következik, hogy ötnapos munkahét alatt olyan tanítási munkaszervezést kell érteni, amelyben a hét keretében öt munkanapon folyik a tanítás, vasárnap mellett szombat is szabadnap, azzal, hogy a tanóra alap nem osztható el heti öt napra, hanem a szabad szombatokat az évi munkanaptár módosításával pótolják.

1.2. ÖTNAPOS MUNKAHÉTRE VALÓ ATTÉRÉS FELTÉTELEI

Az iskolai ötnapos munkahét bevezetését megkönnyítő tapasztalatok hiányában kezdetben igen óvatosan foglalkoztak a kérdéssel. Az összes oktatási szervek nézete az volt, hogy az új időrend csak kísérletileg, néhány iskolában vezethető be, és pedig az Intézet állandó felügyelete és irányítása mellett. Az illetékes köztársasági és községi szervek megfelelő intézkedéseket tettek, s tesznek az új munkaszervezés tömegesebb alkalmazásának megakadályozása érdekében.

Az Intézet az iskolakerületben négy iskolát választott ki, és az ötnapos munkahét kísérleti végrehajtásához látott.

Egy éves tapasztalatok alapján nem volt az összes kérdések végleges értékelésére lehetőség, de ismertté vált a munka eredményességére ható néhány alapfeltétel. Az Intézet ily értelmű tájékoztatást terjesztett Szabadka Község Képviselő-testületének Oktatási, Kulturális és Sporttanácsa elé, amely ennek alapján határozatot hozott, arra az álláspontra helyezkedve, "hogya az iskolák saját elhatározásukkal, az Oktatási, Kulturális és Sporttanács hozzájárulása nélkül nem térhetnek át az ötnapos munkahétre...". A Tanács hozzájárulását pedig csak oly esetekben adta meg, ha az iskolák eleget tettek a Tanács részéről elvileg meghatározott, s az Intézet által részletesen kidolgozott alapkövetelményeknek. Amennyiben az Intézet szakemberei megállapították, hogy az előirányzott feltételeket teljesítették, s az elvégzett előkészületekről kedvező véleményt nyilvánítottak, a Tanács elfogadta az új munkaszervezés bevezetésére irányuló igényt.

/152/

Az iskolák által teljesítendő követelmények közül említsünk néhányat:

Az iskola igazgató szervei kötelesek voltak a szülők legalább 80 %-ának hozzájárulását biztosítani.

Az oktatók legalább 75 %-ának hozzá kellett járulnia a rövidített munkahéthez.

Az iskoláknak a kísérletileg ellenőrzött és elfogadhatónak bizonyult iskolanaptár szerint kellett dolgozniok.

A rövidített munkahétre áttért összes iskoláknak a szabadkai Intézet által kidolgozott útmutató szerinti feljegyzést kellett vezetniök a vonatkozó megfigyeléseikről.

Az iskolák az ötnapos munkahét kísérleti bevezetésére vállalkoztak, azzal a kötelezettséggel, hogy szükség esetén megszüntetik e gyakorlatot.

Az iskola igazgató szerveinek el kellett készíteniök az ötnapos munkahétre való áttérés részletes tervét és programját azoknak az okoknak felsorolásával, amelyek miatt kívánnak áttérni az új munkaszervezésre, megjelölve a megvalósítani kívánt célokat és realizálásuk szándékolt módjait.

A módoszatok meghatározása mellett az érdekeltekkel megbeszélték a rövidített munkahét bevezetésének feltételeit, lehetőségeit és módoszatait. Ezek az intézkedések hátráltatták számos iskola előkészületlen átállását az új munkamódra, de lényegesebb, hogy hozzájárultak a felkészült, tervszerű, szervezett bevezetéséhez. Az iskolák szerveinek e kérdéshez való komoly hozzáállása mellett sokban a jelzett intézkedéseknek köszönhető, hogy egyetlen iskolában sem merültek fel jelentősebb problémák.

1.3. AZ ÚJ MUNKAIDŐ BEVEZETÉSÉNEK INDITÉKAI

Az oktatási dolgozók nem szívesen hallgatják a kellő tájékozottságot nélkülöző körök megjegyzéseit az ötnapos munkahét szerinti munka bevezetésének indítékairól. Ugyanis gyakran azt hangsúlyozzák, hogy mindenekelőtt az oktatók arra irányuló óhajáról van szó, hogy kedvezőbb feltételek mellett dolgozhassanak. Bizonyos, hogy a nevelők maguk is szívesen vállalják az ötnapos munkahetet, de kétségtelen megállapítást nyert, hogy az oktatók egyéni kívánsága semmiképpen

sem tekinthető döntő mozzanatnak. Ezt igazolja az a körülmény is, hogy egyes esetekben az oktatók bevezették "maguknak" az ötnapos munkahetet, s olyan tanrendet állítottak össze, amely lehetővé tette számukra, hogy összes óráikat öt nap alatt tartsák, és mégis szorgalmazták, hogy az ötnapos munkahetet a tanulók számára is vezessék be. Az egyik iskola példája ezt még szemléletesebben igazolja. Olyan iskoláról volt szó, amely az elsőköztűt vezette be kísérletképpen az ötnapos munkahetet. Külön ki kell hangsúlyozni, hogy a tantestűlet, s az igazgató sem szívesen vállalta ezt a kísérletet. Tartottak a tanulók eredményeinek romlásától, s hogy a tanév végén az iskolák eredményeinek alapján történő rangsorolásnál kellemetlen lenne ennek a megállapítása. Egy évi munka után az egész közösség nézete alapján megváltozott. Mindannyian az új munkarend híveivé váltak. De nem csupán erről volt szó. Midőn felmerűlt annak a lehetősége, hogy visszatérjenek a hatnapos tanításra, de az oktató személyzet számára az órarendben lehetővé teszik az ötnapos munkát, ezt a legerélyesebben visszautasították azzal az indokolással, hogy elsősorban nem az oktatókról /bár érdekeiket sem lehet figyelmen kívül hagyni/, hanem mindenekelőtt a gyermekekről és szűleikről, egy bevált helyes gyakorlatról van szó. Több ehhez hasonló példa is van. Ezeket szükségtelen idézni.

Melyek tehát azok az indítékok, amelyek miatt ma már oly gyakran alkalmazzák ezt a gyakorlatot. Az összes ismert és nyilvántartott indítékokat majdnem lehetetlen ismertetni. Az indítékokat az iskolák tanulmányaikban és jelentéseikben

világosan és indokolva kifejtették. Ha megkísérelnénk valamilyen módon csoportosítani és összefoglalni, úgy e néhány legfontosabban süríthetnénk az indítékokat:

Majdnem minden tanulmányban, jelentésben és beszélgetésben egyik alapokként az iskolai munkának a felnőttek vállalati és intézményi ötnapos munkahetével való összhangba hozatalát említik. Ennek az oknak alapos voltát indokolja azoknak a szervezeteknek nagy száma is, amelyek az ötnapos munkahétre tértek át. /6., 7. és 1. táblázat/ Igazolja ezt annak a kérdőívnek adatai is, amelyen a tanulóktól tájékoztatást kértünk a szombatot otthon töltő szülők számáról. 1243 tanuló válaszából kitűnik, hogy 505 esetben az apa, 714 esetben az anya, s 234 esetben még a nagypapa és nagymama is otthon tölti a szombatot. A szülői kérdőívekből pedig megállapítható volt, hogy 920 szülő nyilatkozata szerint csupán 17 tanuló marad felügyelet nélkül. Már az Intézet által valamivel korábban végzett kutatás is rámutatott a viszonylag kedvező feltételekre, de egyben az iskolák és szülők munkaideje egybehangolásának szükségességére is. Akkor a vizsgálat 247 családban folyt. Adatokat kívánt szerezni a szülők munkaviszonyáról, s a szabadszombatokról a munkaszervezeteikben. A vizsgálat a következő adatokat tárta fel:

10. táblázat

ADATOK A SZÜLŐK MUNKAVISZONYÁRÓL

M u n k a v i s z o n y b a n					
a p a			a n y a		
falun	városban	összesen	falun	városban	összesen
igen nem	igen nem	igen nem	igen nem	igen nem	igen nem
60% 40%	80% 20%	68% 32%	15% 85%	43% 57%	27% 73%

Forrás: /12; 31/

Munkaviszonyban van:

- a/ mindkét szülő 24 %
- b/ csak egyik szülő 49 %
- c/ egyik szülő sem 27 %

Szabadszombatja van:

- a/ mindkét szülőnek 37 %
- b/ csak egyik szülőnek 47 %
- c/ egyik szülőnek sincsen 16 %

A másik kutatás során 181 család adatai a következőket mutatják:

Apa munkaviszonyban		Anya munkaviszonyban	
igen:	71 %	igen:	31 %
nem:	29 %	nem:	69 %

Forrás: /12; 31/

Az idézett adatokból kitűnőleg a szülők szabadszombatja az iskolai ötnapos munkahét bevezetése mellett szól, hogy így lehetővé váljék a gyermekek együttléte a szülőkkel.

Az ötnapos munkahétre való áttérés feltételei kedvezőbbé váltak, mert éppen a vizsgálat idején telt le a 42 órás munkahét bevezetésének határideje a munkaszervezeteknél. Ennek érdekében a megelőző két év folyamán élénk tevékenység folyt, ami jelentős mértékben növelte azoknak a dolgozóknak a számát, akik az ötnapos munkahétre tértek át. Ez volt tehát az alapoka annak, amely miatt nemcsak az oktatók, hanem a tanulók, s a szülők is igényelték az áttérést az új munkaszervezésre.

Az iskolai ötnapos munkahét bevezetésének említett alapoka mellett még a következők hozhatók fel:

A tanulók a hatnapos munka folyamán kimerülnek, s ezért több időt kell pihenésre fordítaniok.

Szombaton a teljesítmény amugy sincs magas szinten, s ezért jobb a tanítást szombat előtt megszakítani.

A két szabadnap lehetővé teszi, hogy a tanulók iskolai feladataik mellett valamennyi időt pihenésre is fordíthassanak.

A kétnapos távollét az iskolából lehetővé teszi a hosszabb tartózkodást a természetben, a szabadfoglalkozásokat, s ezzel hozzájárul ahhoz, hogy a szabadidő hasznos eltöltése szokássá váljék.

A heti két szabadnap hasznos az oktatóknak is, mert nyugodtan elláthatják házi kötelezettségeiket, felkészülhetnek a következő heti tanításra, figyelmet fordíthatnak a továbbképzésükre, idejük van pihenésre és szórakozásra, stb.

1.4. AZ ÚJ MUNKASZERVEZÉS BEVEZETÉSÉNEK DINAMIKÁJA

Amint erről már ismételten szó esett,, a kezdeti időszakban megfelelő figyelmet fordítottak az új munkaszervezés óvatos és fokozatos bevezetésére. Az illetékes köztársasági oktatásügyi szerv az összes községi képviselő-testületekhez intézett átiratában határozott állást foglalt a munkaszervezés bármilyen változtatásával szemben. Ezt tették, s teszik más szervek is. /Szerb SZK Oktatásügyi Taná-

csának átirata/ A megindult folyamatot azonban ezek az intézkedések csupán lassították, s talán bizonyos irányba terelték, magát a jelenséget azonban nem sikerült megakadályozniok. Az iskolák saját kezdeményezésükből mindinkább kezdtek áttérni az új munkaszervezésre, ami semmiképpen sem volt helyes, bár hangsúlyozni kell, hogy egyetlen iskola sem tért át az ötnapos munkahétre a legszükségesebb előkészületek nélkül.

Az ötnapos munkahétre való áttérés dinamikáját mutatja be a 11. táblázat.

A 11. táblázat összegezett adatainak grafikus ábrázolása még szemléltetőbben mutatja a szabadkai iskolakerület iskolái ötnapos munkahétre való áttérésének dinamikáját az 1967-1970. években. /1. grafikon/

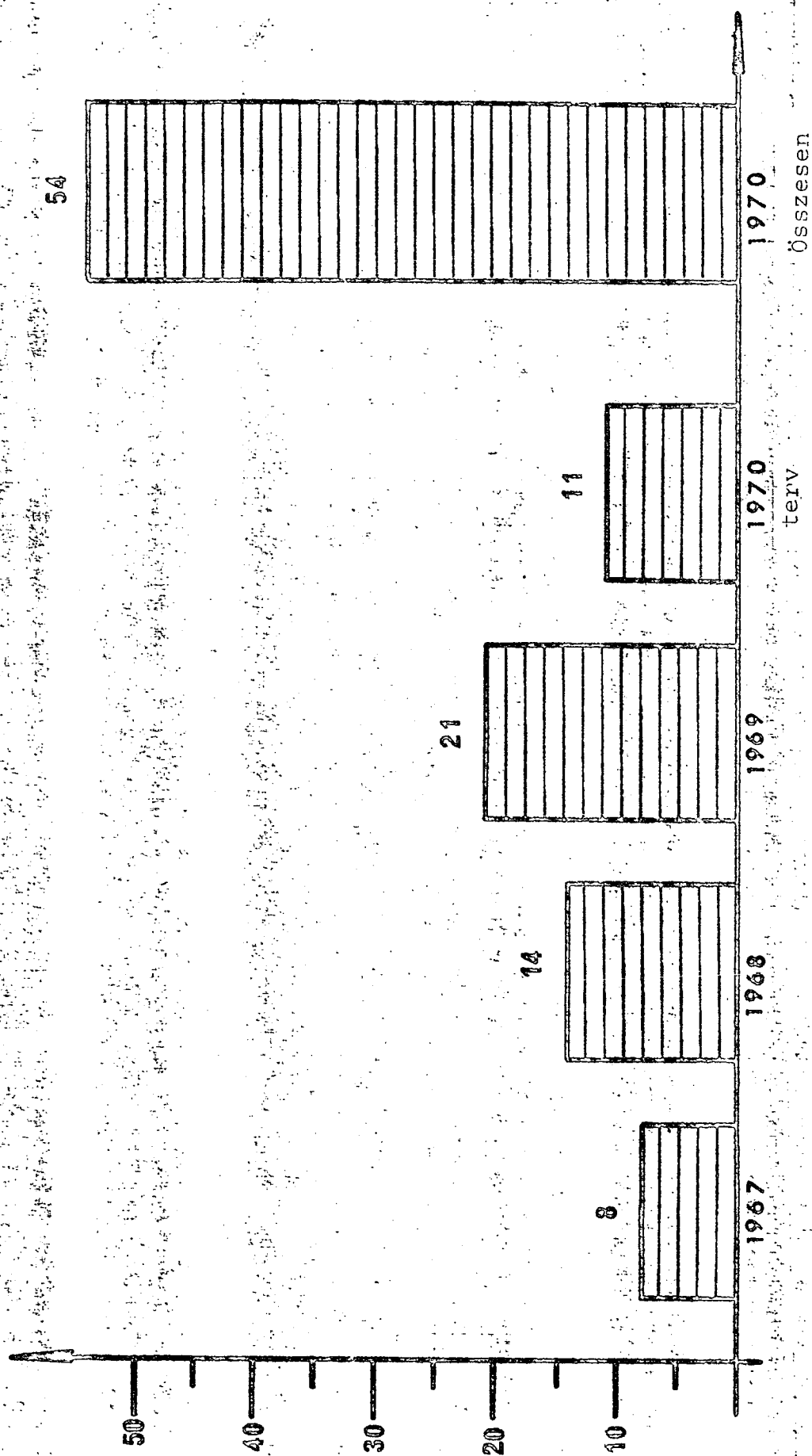
A grafikonból látható, hogy évről évre mind nagyobb számú iskola tért át a rövidített munkahétre /kivéve az 1970. évet, amelyre az ötnapos munkahetet bevezetni kívánó iskolák számának csökkenésére kellett számítani/, s 1970. szeptember 1-től a fennálló 67 iskola közül 54 dolgozott az új munkaidő szerint.

Az iskolák ötnapos munkahétre való áttérésének áttekintése illusztrálja azt a jelenséget, amelyet nem szabad figyelmen kívül hagynunk. /12. táblázat/

11. táblázat

A SZABADKAI ISKOLAKERÜLET ISKOLAI ÖTNAPOS MUNKA-
HETRE VALÓ ÁTTÉRÉSÉNEK DINAMIKÁJA AZ 1967-1970.
ÉVEKBEN

Az iskolák ötnapos munkahétre való áttérésének áttekintése						
Hónapok	Áttérés az ötnapos munkahétre É v b e n			Összesen 2-4.	Áttérést 1970-re tervezi	5. és 6. ÖSSZESEN
	1967	1968	1969			
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Január	-	-	-	-	-	-
Február	-	1	1	2	-	2
Március	-	-	1	1	-	1
Április	-	-	1	1	-	1
Május	-	-	-	-	-	-
Junius	-	-	-	-	-	-
Julius	-	-	-	-	-	-
Augusztus	-	-	-	-	-	-
Szeptember	5	7	14	26	11	37
Október	-	5	3	8	-	8
November	3	1	1	5	-	5
December	-	-	-	-	-	-
ÖSSZESEN	8	14	21	43	11	54

1. GRAFIKON

A SZABADKAI ISKOLAKERÜLET ISKOLAI ÖTNAPOS MUNKAHÉTRE, ÁTTÉRÉSÉNEK DINAMIKÁJA AZ 1967-1970.

12. táblázat

AZ ÖTNAPOS MUNKAHÉT BEVEZETÉSÉNEK IDŐBELI ÁTTEKINTÉSE
A SZABADKAI ISKOLAKERÜLETBEN AZ 1967-1970. ÉVEKBEN

É V	H ó é s n a p	Iskolák száma
1967	szeptember 1.	4
	szeptember 5.	1
	november 20.	2
	november 25.	<u>1</u>
	Összesen	8
1968	február 1.	1
	szeptember 1.	5
	szeptember 27.	1
	szeptember 28.	1
	október 1.	3
	október 5.	1
	október 23.	1
	november 2.	<u>1</u>
	Összesen	14
1969	február 15.	1
	március 1.	1
	április 1.	1
	szeptember 1.	14
	október 1.	3
	november 1.	<u>1</u>
	Összesen	21
ÖSSZESEN ÁTTÉRT 1967-TŐL 1970-IG		4
TERVEZETT 1970-RE		<u>11</u>
ÖSSZESEN 1970.IX.1-TŐL		54

Ez a részletes áttekintés, az iskolák öt napos munkahétre való áttérése dinamikájának eddig észlelt jellemzőivel, hiányosságokra is mutat. Észrevehető ugyanis, hogy az iskolák a tanév folyamán ugyszólván minden hónapban végeztek áttérést a rövidített munkahétre ahelyett, hogy tartották volna magukat az oktatási szervek által támasztott indokolt követelményhez, miszerint az új munkaszervezést csak is a tanév kezdetekor lehet bevezetni. Tehát dacára annak, hogy e folyamatok irányítására állandóan figyelmet fordítottak, történtek eltérések a megállapított irányelvektől. Igaz azonban az is, hogy a helyzet 1969-óta, midőn az előző években észlelt hiányosságokra felhívták az iskolák figyelmét, jelentősen javult. Így alaposan várhatták, hogy az ötnapos munkahét bevezetésére készülő 11 iskolában az 1970/1971. tanévet már az új munkaszervezés szerint kezdik meg.

1.5. AZ ÖTNAPOS MUNKAHÉT VÉGREHAJTÁSA

Az ötnapos munkahét végrehajtása során az iskolakerületben két alapvető probléma merült fel. Olyan naptárat kellett kidolgozni, amely pedagógiailag legelfogadhatóbb, lehetővé teszi az akadálytalan oktató-nevelő munkát, s biztosítja a tanítást heti öt munkanap keretében.

A második kérdés az ötnapos munkahét olyan modelljeinek feltárása volt, amelyek szintén összhangban lesznek a pedagógiai követelményekkel, s amelyekkel eleget lehet tenni mindazoknak a követelményeknek, amelyek az új viszonyok között az iskolák előtt állnak.

1.5. É v i m u n k a n a p t á r

Az ötnapos munkahét szerinti tanítás e három alapvető lehetőség keretében oldható meg:

a/ a tanterv és tanmenet olyan módosításával, amely alkalmazkodik az ötnapos munkahét szükségleteihez;

b/ a tantervben és tanmenetben előírányzott heti kötelezettségek öt napra történő elosztásával;

c/ az évi munkanaptár módosításával.

Ami a tanterv és tanmenet alkalmazását illeti az ötnapos munkahét követelményeihez, kétségtelenül ez a legkedvezőbb megoldás. Azonban tény, hogy ez a megoldás nem könnyű, s a tantervek és tanmenetek tudományos tanulmányozását, és az ötnapos munkahét szükségleteihez való alkalmazását teszi szükségessé.

Igen gyakran említik, s alkalmazzák a gyakorlatban a hatnapos iskola heti óraalapjának öt napra történő elosztását. Ez a tanulók napi megterhelésének fokozásához vezet. Minthogy tanulóinkat egyébként is jelentősen megterhelik az iskolai kötelezettségek, területünkön nem folyamodtak e megoldáshoz. Indokolt nézet, hogy a mai körülmények között megengedhetetlen ennek a megoldásnak az alkalmazása. Ezt igazolta néhány zágrábi, és egy belgrádi iskola gyakorlata, amelyekben szakemberek megállapítása szerint az ilyen munkaszervezés miatt a tanulók indokolatlan túlterheltsége következett be. A jelzett megoldás folytán ezekben az iskolákban a tanulóknak napi 7-8 órájuk is volt. Ez a tanulók, szülők és egészségügyi dolgozók nemtetszését váltotta ki, amiért is a köztársasági szervek a már említett közbelépéssel megaka-

dályozták a kísérlet folytatását. Egyes napokon az oktatók magas számú óraterhe is kérdésessé tette a tanítás hatékonyságát.

E megoldás végrehajtása különösen a szakiskolákban nehéz, ahol a heti óraalap néha 45-48 órára nő. Ily számú óra megtartása elfogadhatatlan a tanulókra, s az oktatókra nézve is. Éppen ezért a legnagyobb nehézségek azokban a zágrábi szakiskolákban támadtak, ahol először alkalmazták ezt a megoldást az ötnapos munkahét bevezetésénél. A szakiskolákban új munkamódszer bevezetése egyébként is nagyobb problémát jelent, mint az általános iskolákban, figyelemmel a tanítás során fennálló egyéb kötelezettségekre is /diplomavizsgák, kötelező gyakorlat, felvételi vizsgák, pályázatok, rendkívüli vizsgák, stb./. Ezek a mozzanatok a rövidített munkahét bevezetésével kapcsolatosan magas színvonalu szervezettséget igényelnek. A gyakorlat azonban igazolta, hogy az új munkaidő következetes alkalmazása határozott tervszerű munkával, szilárdan szervezett munkarendszerrel, és megfelelő szintű munkafegyvellemel igenis lehetséges. Azonban még tudományos munkaszervezés alkalmazásával végzett előkészítő intézkedések mellett sem indokolt a rövidített munkaidő szerinti munka oly megoldással, hogy a heti munkaalapot mindössze 5 nap alatt valósítsák meg.

Az iskolakerület majdnem minden oktatójának nézete szerint egyedül a harmadik megoldás tekinthető elfogadhatónak, s ez a hagyományos munkanaptár módosítása. Egyetlen iskolában sem fogadtak el olyan megoldást, amely a tanulók és oktatók még nagyobb megterheléséhez vezethetne.

A munkanaptár módosításával kapcsolatos elgondolás szerint a változás abból áll, hogy ahónap folyamán a tanulóknak és oktatóknak 3 szabadszombatot biztosítsanak, s egy héten /rendszerint a hó első hetében/ mind a hat napon dolgoznak. Habár ez az egy munkaszombat megbontja a munkaritmust, a jelenlegi viszonyok között nem kerülhető el. Ugyanis az oktatók napi nyolcórás munkáját véve, ez heti 40 óra, ami azt jelenti, hogy heti 5 nap folyamán két órával kevesebbet dolgoznak az országosan bevezetett 42 órás munkahétnél. Ez a heti 2 órás hiány havi 8 órát, azaz egy teljes munkanapot tesz ki. Ennek következtében az oktatási intézmények is a többi munkaszervezetekhez hasonlóan járnak el, s rendszerint a hó első szombatja munkanap. Ezt a kérdést pedagógiai-pszichológiai szempontból indokoltabb módon kellene megoldani.

Felmerül a kérdés, hogy az ötnapos munkahéttel dolgozó iskolákban, havi két vagy három szabadszombat bevezetésével, miként sikerül megtartani a törvény szerint kötelező 210 munkanapot. E kérdés megoldása is szükségessé teszi a munkanaptár módosítását. A változtatás abból áll, hogy bizonyos eltolódásra kerül sor a tanév kezdetének időpontja, és a téli szünet tartamának meghatározása vonatkozásában. A gyakorlatban ez úgy történik, hogy a tanítás nem az állandósult /s a középiskolákra törvényben is megállapított/ szeptember 5-én, hanem szeptember 1-én kezdődik, s a téli szünetet három hétről 10-12 napra rövidítik, de egyes iskolákban tovább tart /pl. ahol csak havi két szabadszombat van, ahol a szabadszombatok számát az év folyamán esetileg csökkentik, stb./.

Ezzel kapcsolatban felmerül a kérdés, hogy a 210-214 napos kötelező minimum megvalósítását előíró munkanaptár nem jelent-e veszteséget a hatnapos munkahét szerinti munka viszonylatában, amellyel 210-220 maximális tanítási nap valósítható meg. Az előző évek iskolai okmányainak tanulmányozása s az ötnapos munkahét végrehajtása során előírányzott számú nap megvalósításának áttekintése az ötnapos munkahét előnyét igazoló adatokhoz vezet. A hatnapos heti munka során ugyanis sokkal több nap veszteség volt többé-kevésbé, vagy elégtelenül indokolt okokból /egyres, tanításon kívül lebonyolítható tevékenységeket tanítási időben végeztek/. Ezzel szemben a rövidített munkaidővel dolgozó iskolákban a munkafegyelem oly magas fokon van, hogy egyáltalán nem kerül sor indokolatlan idővesztésre. A begyűjtött adatok szerint a hároméves gyakorlat alatt egyetlen esetben sem fordult elő, hogy valamelyik iskola ne teljesítette volna törvényben előírt kötelességét a tanítás tartama vonatkozásában. De a kérdés pótintézkedésekkel még kedvezőbben oldható meg. Indokolt az elvi munkanaptár további tanulmányozása a legkedvezőbb feltételek biztosítása érdekében. Új kezdeményezések kísérleti bevezetésével csökkenthető a nemkísérleti iskolák tévelygése a megfelelő megoldások keresése terén.

A bemutatott elvi munkanaptár lebonyolítása általánosan az összes iskolákban azonosan történik /kisebb számú iskola kivételével, ahol kísérleti ellenőrzés céljából a rövidített munkahét bizonyos változatait, illetve modelljeit alkalmazzák/. Annak a megállapítása végett, hogy az iskolák mily következetesen hajtják végre a meghatározott és a többség ál-

tal elfogadott munkanaptárt, adatgyűjtés folyt, s ezeket a 13. táblázat mutatja.

13. táblázat

AZ 1969/70-ES TANÉV KEZDETE ÉS BEFEJEZÉSE ADATAINAK
ÁTTEKINTÉSE A SZABADKAI ISKOLAKERÜLET ÖTNAPOS MUNKA-
HÉTTEL DOLGOZÓ ISKOLAIBAN

Iskolaév kezdete				I s k o l a é v b e f e j e z é s e													
Kelte	IX. 1.	IX. 5.	IX. 8.	VI. 10.	VI. 14.	VI. 15.	VI. 16.	VI. 17.	VI. 18.	VI. 19.	VI. 20.	VI. 21.	VI; 22.	VI. 23.	VI. 24.	VI. 25.	VI. 26.
Isko- lák száma	40	1	1	1	1	-	-	1	2	-	30	1	-	3	-	1	2

Az adatokból kitűnik, hogy az iskolák többsége szigoruan tartotta magát a megállapított naptárhoz az iskolaév kezdete tekintetében. 42 iskola közül 40 a tanítást pontosan a megállapított napon kezdte, s csak két iskola, előre nem látott tárgyi okokból kényszerült arra, hogy jelentéktelenül kitolja a tanítás kezdetének idejét.

Az év végén a tanítást az iskolák többsége pontosan a megállapított napon fejezte be, azaz 42 iskola közül 30 június 20-án végzett, míg a többi 12 iskolában a tanítás június 10. és 26-a között fejeződött be. Kisebb területen különös, elfogadható okok nélkül nem kéne ilyen eltéréseknek előfordulniuk.

Sokkal nagyobb tarkaság mutatkozik a téli szünet tartama és időbeli meghatározása, azaz végrehajtása terén. Erről szintén az ötnapos munkahét szerint dolgozó iskoláktól

begyűjtött és rendezett adatok beszélnek legékebben. Ime a kép:

14. táblázat

A TÉLI SZÜNET IDEJE A SZABADKAI ISKOLAKERÜLET ÜT-
NAPOS MUNKAHÉTTTEL DOLGOZÓ ISKOLÁIBAN AZ 1970.ÉVBEN

Téli szünet kezdőnapja												Téli szünet befejező napja								
Kelte	I. 15.	I. 16.	I. 17.	I. 18.	I. 19.	I. 20.	I. 21.	I. 22.	I. 23.	I. 24.	I. 25.	II. 1.	II. 2.	II. 3.	II. 4.	II. 5.	II. 6.	II. 7.	II. 8.	II. 9.
Iskolák száma	3	-	5	6	4	1	5	6	5	6	1	-	36	1	1	1	2	-	-	1

Ezekből az adatokból kitűnik, hogy a téli szünet az iskolákban január 15. és 25-e között kezdődik, s február 2. és 9-e között fejeződik be. Ezt a helyzetet részben az a tény magyarázza, hogy az iskolák nem alkalmaznak azonos munkamodellt. Ezért lehetett a téli szünet egyes iskolákban hosszabb, másutt rövidebb. Részben ez határozza meg a szünet kezdetét és végét is. Különböző magyarázatok mellett a helyzet tulnyomórészt az iskolák közösen kialakított és elfogadott állásfoglalásai elmellőzésének a következménye, ami nem tűrhető. Megállapították ezt maguk az iskolák is, s a munkanaptár pontos megállapítását igénylik, és határozottan kifejezésre juttatják annak a szükségességét, hogy már a munkanaptárt következetesen tartsák be. Ez az álláspont nemcsak alaki okokból, meghatározott követelmények teljesítése végett, indokolt, hanem igen fontos pedagógiai szempontból is.

A téli szünet alatt ugyanis majdnem minden tárgyból, illetve oktatás-nevelési területen hagyományossá vált különböző jellegű továbbképzést tartanak, s ezen szívesen vesznek részt az oktatási dolgozók. A téli szünidő sokféleségének fogyatékoságai, igen nagy nehézségeket okoznak a tervezett szemináriumok és egyéb továbbképzési alakzatok szervezésénél, Nehéz olyan időt találni, amikor az oktatási dolgozók tanítás mulasztása nélkül részt vehetnek a szakmai továbbképzésen. Másrészt egyes szülőknek különböző koru gyermekeik vannak, s minthogy szünetük nem esik azonos időbe, nem biztosíthatják gyermekeik számára a téli szünet együttes eltöltését. A Gyermekek Igazgatósága Szabadkán bár még nem elég tömegesen, de évről évre mind sikeresebben szervez telelést a gyermekek számára az igen szépen berendezett Kranjska Gora-i, és egyéb hegyvidéki üdülőkben. Ezt is megnehezíti a téli szünet sokfélesége és rövid tartama, stb. Az oktatási dolgozók észlelték ezeket a nehézségeket és hiányosságokat. Megoldásukat könnyíti, hogy a pedagógusok maguk is rájöttek az állapot türhetetlen voltára.

Egyes már említett okok, s a szünet indokolt tartamáról alkotott különböző nézetek miatt a téli szünet tartama sem kiegyensúlyozott. Az e téren észlelt tarkaságot mutatja az ötnapos munkahéttel dolgozó iskolák téli szünetéről begyűjtött, s rendezett adatok alábbi táblázata.

15. táblázat

A TÉLI SZÜNET TARTAMA A SZABADKAI ISKOLAKERÜLET ÖT-
NAPOS MUNKAHÉTTTEL DOLGOZÓ ISKOLAIBAN AZ 1970. ÉVBEN

	T é l i s z ü n e t t a r t a m a									
Napok száma	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Iskolák száma	4	1	7	5	5	6	3	6	2	3

Az ismertetett adatokból kitűnik, hogy az eltérés a téli szünet tartama tekintetében elég nagy, 9 és 18 nap között mozog. De észlelhető az is, hogy a leghosszabb szünet sem éri el a hatnapos munkahéttel dolgozó iskolákban bevezetett 3 hetet. Az összes ötnapos munkahéttel dolgozó iskolák téli szünetének átlagos tartama 13 nap és 8 óra.

Az évi iskolanaptárak jelzett módosításai kapcsán egész sor kérdés merül fel, amelyek feleletre várnak. A kérdések megoldása megkönnyítené a megfelelő állásfoglalást, és a legjobb munkaeredmények megvalósítására alkalmas munkanaptár szerkesztését tenné lehetővé. Felmerül a kérdés, hogy egyáltalán szabad-e az évek során meghonosodott munkanaptárhoz nyulni. Vannak-e bizonyos tapasztalatok, meghatározott szabványok az évi munkanapok száma tekintetében, avagy e számok csökkentése vagy növelése szempontjából megengedettek bizonyos változtatások, s hol vannak ennek a határai. Vannak-e tudományosan felderített meghatározói az iskolaév kezdetének, befejezésének, az évközi szünetek számának és tartamának, a nyári szünidő tartamának, stb. Ezek mind jelentős kérdések, mert az irántuk tanusított viszonytól függ, hogy szabad-e az eddigi munkanaptár módosítására gondolni, s milyen irányúak lehetnek ezek a módosítások, fenn forognak-e azoknak a változásoknak feltételei, amelyek lehetővé tennék a legjobb megoldásokat az ötnapos munkahét megvalósításánál.

Bár számos feltett kérdésre nem könnyű választ adni, s egyes megoldások feltárása érdekében külföldi tapasztalatokra kell támaszkodnunk, állást kell foglalnunk mindjárt az

első kérdésben. Kérdés, hogy egyáltalán szabad-e hagyományos munkanaptár módosítására gondolnunk. Milan Csordasics elfogadható nézete szerint "... a meglévő munkanaptárnak elég sok gyenge oldala van, s meg kellene változtatni akkor is, ha nem térnénk át az ötnapos munkahétre". /13; 5/

Ami a tanítási napok számát illeti meg kell ismerkednünk más országok gyakorlatával, hogy határozott következtetéseket vonhassunk le.

Az UNESCO adatai szerint egyes országokban a tanítási napok száma a 16. táblázat szerint alakul.

16. táblázat

AZ ÉVI TANÍTÁSI NAPOK SZÁMANAK ÖSSZEHA-SONLÍTÓ ATTEKINTÉSE AZ UNESCO ADATAI SZERINT

49 ország a következő adatokat szolgáltatotta:

<u>I. fokozat</u> Évi 180-nál kevesebb tanítási nap van 7 országban	
évi 180-209 nap	17 országban
évi 210-239 nap	20 országban
több mint 240 nap	5 országban
<u>II. fokozat</u> Évi 180-nál kevesebb tanítási nap van 7 országban	
évi 180-209 nap	19 országban
évi 210-239 nap	18 országban
több mint 240 nap	3 országban

Forrás: L'organisation de l'année scolaire, UNESCO, No 43.
étude comparée

Összehasonlítva a kötelező tanítási napok alapját az előző táblázat adataival észlelhető, hogy a napok száma

szerint Jugoszlávia valahol az átlagnál áll. Az I. fokozatban ugyanis 24 országnak kisebb a tanítási nap alapja, 25 országban pedig e kötelezettség magasabb. Hasonló az eset a II. fokozatu iskoláknál is, ahol 47 ország közül 26-ban alacsonyabb a munkakötelezettség, míg 21 országban fordított a helyzet. Tudatában annak, hogy az ilyen összehasonlító adatokat bizonyos fenntartással lehet csak elfogadni, figyelemmel azokra a sajátosságokra, amelyek közepette külföldön a tanítás folyik /más anyagi feltételek, eltérő napi munkaszervezés, egésznapos oktatás, egésznapos iskolai tartózkodás, stb./, mégis bizonyos tájékoztatást nyújtanak a kérdéssel kapcsolatos állásfoglalásnál. A táblázat adatai szerint nem térnénk el jelentősen a leggyakoribb megoldásoktól abban az esetben sem, ha bizonyos mértékben növelnénk a munkanapok évi normáját, vagy a fennálló kötelezettség bizonyos csökkentésére kerülne sor. Minthogy rendelkezésünkre állnak bizonyos adatok a fejlettebb iskolarendszerrel bíró országokból, hasznos lesz néhány pillantást vetni e kérdés ottani megoldására.

A Szovjetunióban elég magas az iskolák munkakötelve.

Belorusziában

az I., II., III. és IV. évfolyamban az iskolaév 210 nap,

az V., VI. és VII. évfolyamban 228 nap,

a VIII-ban 234 nap.

Ezek az adatok mutatják, hogy Jugoszlávia a Szovjetunióbeli követelmények mögött marad.

Svédországban az iskolaév legalább 214 munkanap.

Franciaországban az I. fokozatban az iskolaév 184 munkanap.

Nagy-Britanniában az iskolaév tartama 200 munkanap.

Az USA-ban a középiskolai tanév 180 tanítási nap.

Az adott adatok is arra a következtetésre vezetnek, hogy szükség esetén Jugoszláviában is meg lehetne vizsgálni az iskolák évi tanítási kötelezettsége módosításának kérdését.

Jugoszláviában legtöbb olyan területen, ahol bevezették az ötnapos munkahetet, nem került sor az évi munkanap-alap csökkentésére. Így a Szlovén SZK területén ma is 210 nap a kötelező, a Makedon SZK-ban azonban az ötnapos munkahétre áttért iskolákban a tanítási napok minimális normáját 185 napra csökkentették.

Egyes gyakorlati, de néhány elméleti szakemberünk nézete szerint is a rövidített munkahét alkalmazása esetén csökkenteni kellene a tanítási napok normáját. Így Juhász M. is kiemel egyes, az ötnapos munkahét alkalmazása esetén megvalósítandó előfeltételeket. A kötelező tanítási napok vonatkozásában feltételként hozza fel, "hogyan az iskolaév folyamán 205-210 munka- /tanítási/ napot, s a tantervben minden tantárgyra előírányzott teljes óraszámot valósítsák meg." /43; 78/

Az, hogy az ötnapos munkahét szerinti munka további előmozdításához szükséges lesz-e az évi tanítási napok számának csökkentése számos kérdéstől, de mindenekelőtt az ötnapos munkahét következetes végrehajtásának koncepciójától, a tanítási év kezdetének és befejezésének ideje iránti állásfoglalástól, az iskolaév alatti szünetek és a szünidők számához, tartamához való viszonyulástól, stb. fog függni.

Mínt hogy a tanítás az ötnapos munkahétre áttért iskolákban szeptember 1-én /a hagyomány, illetve a középiskolákban törvényi rendelkezés szerinti 5-e helyett/ kezdődik, felmerül a kérdés, nem válik-e ez az oktatás kárára. Talán fölösleges is rámutatni számos ország gyakorlatára, ahol a tanítás szeptember 1-én kezdődik. Például a Német Szövetségi Köztársaságban 11 tartomány közül csak háromban kezdődik a tanítás szeptember hó első napjaiban, a többi kilencben a munkát augusztus hónapban, tulnyomórészt augusztus 20-a után, de mi több, egy esetben augusztus 8-án kezdik. Világos, hogy ily kérdésekben jelentős szereppel bírnak az éghajlati viszonyok, s a megoldások egybevetésénél ezt a mozzanatot is mérlegelni kell. Aligha lenne indokolt, hogy a hazai iskolákban a tanítás ne szeptember 1-én kezdődjék 5-e helyett /szükség esetén néhány nappal előbb/. Több indok lenne felhozható szeptember 1-e helyett az 5-i évkezdés ellen, mint fordítva.

Jelentős a tanítás befejezése idejének kérdése is. Jugoszláviában a végső határidő rendszerint június 20. Igen nagy azoknak az országoknak a száma, ahol a tanítás tovább tart. Nem ritka eset, hogy a tanítás július végén fejeződik be, de gyakori, hogy június végéig tart. E megoldásoknál az éghajlati viszonyok még jelentősebb tényezőt képeznek. A hazai éghajlati viszonyok között a tanítás június 20-a után igen nehéz. Sok ebben az igazság, különösen ha tudjuk, hogy mit sem tesznek annak érdekében, hogy akár a legegyszerűbb hűtőberendezéseket alkalmazzák, amilyeneket ma már a szerényebb éttermekben, illetve olyan helyiségekben, ahol felnőttek

tartózkodnak és dolgoznak, alkalmaznak. A technika korszerű vívmányainak felhasználásával ezen a téren is lehetne valamit tenni, amint ezt gyakorlati pedagógusaink is hangsúlyozták.

Midőn az iskolai munkanaptárakról van szó, nem hanyagolhatók el az iskolai szünidők sem, mert számuktól és tartamuktól függ sokban az évi iskolai munka tagozódása. Igen érdekes lenne megvizsgálni, hogy az iskolai munka korszerű szervezési követelményeinek két /téli és nyári/, hosszabb szünettel elválasztott félév felelne meg, vagy pedig a hazai viszonyok mellett 3 vagy 4 szemeszter bevezetése nyújtana jobb eredményeket, amint ezt számos sokéves iskolai hagyományokkal és fejlett oktatással bíró országban teszik. E kérdés megoldása azonban felsőbb hatáskörbe tartozik, bár átnyulik az ötnapos munkahét problematikájába is. Általánosabb jellege miatt csak annyiban érintjük, hogy felhívjuk rá az illetékes szervek figyelmét, mert a fejlődés folytán szükségszerűen a jelenlegi munkanaptár módosításának szükségességével kerülnek majd szembe.

A téli szünet kérdése azért is érdekes, mert gyakorlatunk /lásd a 15. táblázatot/ arra mutat, hogy nem egységesek az álláspontok. Habár az összes iskolák nézete szerint csökkenthető a háromhetes szünet, a szünet mértéke igen különböző: 9-től 18 napig terjed, s átlagban némileg meghaladja a 13 napot. E szünet tartama azért jelentős, mert rövidítése lehetővé teszi a kötelező tanítási napok teljesítését különösebb intézkedések nélkül is. Alaposabb vizsgálat nélkül nehéz e tekintetben bármilyen javaslatot fogalmazni. A vo-

natkozó ankét, s az iskolaigazgatókkal és oktatókkal folytatott számos megbeszélés mutatja, hogy a 10 nap körüli szünet legkedvezőbb, mert elegendő ahhoz, hogy a tanulók, s az oktatók is, kipihenjék a megerőltető féléves munkát, de nem oly hosszú, hogy nagyobb foku felejtéshez vezetne a tanulóknál, ami a múltban igen kedvezőtlenül tükröződött a második félév kezdetén a munkában. Rámutatnak azoknak az iskoláknak kedvező tapasztalataira, amelyekben a szünet mintegy tíz napig tartott. Ezekben az esetekben a tanulók pihentek voltak, a felejtés hatása nem volt nagy, s a "bemelegítés" folyamata jelentősen rövidebb volt, mint korábban. Az egyik szabadkai iskolában a munkaterv szerint általános felmérést végeztek közvetlenül a félév befejezése után következő napokban. Várható volt, hogy a tanulók nem mutathatnak fel reális munkaeredményeket, azonban az illető iskola vezetője és oktatói is állítják, hogy a tanulók munkája terén nem voltak észlelhető nehézségek. Ugyanezt megerősítették az Intézet oktatási tanácsosai is.

A háromhetes téli szünet bevezetése nem tudományos vizsgálat eredménye, hanem örökölt állapot, amely tulnyomórészt különböző múltbeli tárgyi és anyagi okok következményeként keletkezett, s fenntartását ma, midőn e tényezők már nem hatnak, igen nehéz lenne bármilyen komolyabb érvekkel indokolni. Ezt a nézetet megerősítik Milan Pesut szavai, aki az iskola-naptárról a következőket mondja: "A jelenlegi iskolanaptárt a háboru előtti időkből örököltük, s a háboru utáni viszonyokhoz alkalmaztuk. A tanítás az általános iskolákban szeptember 6-án kezdődik, amely napot annakidején a kisérettségi vizsgák

miatt állapítottak meg, ilyenek pedig már régen nincsenek. A háborúelőtti iskolákban a karácsonyi ünnepek az első fél-év végét jelentették, tekintet nélkül arra, hogy a téli szünet /ünnepek/ december 22-től január 10-ig tartott. A félév január 15-én fejeződött be, s a második félév mindjárt másnap kezdődött.

A jelenlegi téli szünet január 15-től február 6-ig tart tüzelő és villamos energia hiány és takarékoság miatt. A tüzelő és villamos energia problémáját már régen megoldották, a meghosszabbítás azonban maradt". /Pesut Milan, a szabadkai Oktatási Közösség titkára: Mogucnosti uvodjenja petodnevnice radne nedelje u skolama Subotice - Az ötnapos munkahét bevezetésének lehetőségei a szabadkai iskolákban./

A nyári szünet tartama is jelentős az iskolanaptár meghatározása szempontjából, habár a tanítási év kezdetének és végének már említett kérdéséhez kapcsolódik. Minthogy határozottan a tanítási év korábbi /semmiképpen sem szeptember 1-e utáni/ kezdete mellett foglaltunk állást, anélkül, hogy azt a nézetet képviselnénk, miszerint a tanévet a jelenlegi viszonyok között korábban lehetne befejezni, egyben elköteleztük magunkat a nyári szünet /bár jelentéktelen/ rövidítése mellett is. Anélkül, hogy ezt a nézetet ezuttal is külföldi tapasztalatokkal támasztanánk alá, inkább érdekes adatként utalunk a jugoszláviai és egyes külföldi szünetek összehasonlítására. Ebből az összehasonlításból látható, hogy a hazai tanulók az év folyamán 97 napos szünetet élveznek /nem számítva ide a vasárnapokat, szabadszombatokat és ünnepeket/, míg az összehasonlításhoz vett 11 adatforrásból ki-

tűnőleg a szünetek évenként átlag 85 napig tartanak, azaz 12 nappal rövidebbek, mint a hazaiak, s a napok száma 81 és 96 között mozog. Az NSZK-ban az év folyamán 4 szünet van, ezek átlagos időtartama 10 nap, nem számítva az átlagba a nyári szünidő tartamát.

Bennünket azonban ezesetben inkább a nyári szünidő tartama érdekel. Ezen adatok összehasonlító áttekintése mutatja, hogy a hazai nyári szünidő 76 napig tart, míg az említett területeken 39 és 52 nap között mozog, s átlagosan 42 napot tesz ki. Az utalás e példákra nem követés végett, vagy azért történt, mert bizonyítani kívántuk, hogy hazai viszonylatban is elfogadhatók. Tudatában kell lennünk, hogy az összehasonlított országok viszonyai eltérőek, s az egyik ország tapasztalatainak átültetése a másikba nem járna nehézségek nélkül. Csak arra a tényre kívántunk rámutatni, hogy a hazai használatban lévő évi munkanaptár nem mentes a hiányosságoktól, s a helyesbitésének megfontolása nem vetendő el, különösen akkor, ha a tanítás korábbi kezdéséről /szeptember 1./ s a rövidített téli szünetről /valamivel 10 nap fölött/ van szó, ami meggyőző érvek nélkül nem marasztalható el.

A kifejtett tételekből indulva ki iskoláink minden tanévre pontos munkanaptárt készítettek az ünnepek, szabadszombatok és munkanapok meghatározásával, s azzal, hogy az előírányzott kötelezettséget minden áron teljesíteni kell. Előre nem látott okokból eredő kisebb zavarok esetén /amire kivételesen kerül sor/ az elvesztett időt szabadszombatokkal pótolják.

Teljesen érthető, hogy az évi munkanaptárban minden iskolai évben vannak kisebb eltolódások, a rendes naptár szerinti eltérésektől függően. Illusztrációként utaljunk egy elképzelt iskolai munkanaptárra, amelyben a tanítás 1969. szeptember 1-én kezdődik, s 1970. június 20-án fejeződik be, azzal, hogy január 23-a és február 2-a között 10 napos téli szünetet biztosít, szabad minden szombat, kivéve a hónapok első szombatjait, illetve két munkaszombattal azokban a hónapokban, amelyekben öt szombat van /17. táblázat/.

17. táblázat

ELVI ÉVI MUNKANAPTAR ÁTTEKINTÉSE ÖTNAPOS MUNKAHÉTTEL
DOLGOZÓ ISKOLÁK SZÁMARA AZ 1969/70. ISKOLAÉVBEN

H ó n a p o k	Ötnapos munkahét munkanapjainak száma
szeptember	23
október	24
november	21
december	24
január	<u>17</u>
Az I. félévben összesen	109
február	21
március	23
április	23
május	21
június	<u>17</u>
A II. félévben összesen	105
AZ ISKOLAÉV FOLYAMAN ÖSSZESEN	214

Az ismertetett naptárban megvalósult 214 munkanap, s az előírányzott törvényi kötelezettségnek ezek szerint elegendet tettek volna.

Érthető, hogy eltérő lesz az iskolai naptár azoknál az iskoláknál, amelyek más munkaváltozatot, modellt alkalmaznak, amelynek csak egyes legalapvetőbb mozzanatait említjük, minthogy területünkön ritkábban fordultak elő.

1.5.2. Ö t n a p o s m u n k a h é t m o d e l l j e

Az ötnapos munkahét távlatilag igen különböző, teljesen indokolt és elfogadható modelleket alakíthat ki. Megvalósításuk azonban számos gyökeres változást feltételez oktató-nevelő munkánkban, kezdve az általános iskolai oktatás egy évvel történő esetleges meghosszabbításától - amint ezt Juhas M. cikkében véli - egészen a tantervek és tanmenetek, tanítási órák tartalma, stb. vonatkozásában tervezett módosításokkal kapcsolatos intézkedésekig. /43; 7/ Nem kívánunk elidőzni ezeknél a lehetőségeknél /ami egyébként is külön tanulmány tárgya/, hanem csak azokra a területünkön felmerült megoldásokra mutatunk, amelyek közül sajátosságával négy alapmodell tűnik ki:

- a/ Ötnapos munkahét három szabadszombattal hatnapos munkatervezés mellett.
- b/ Ötnapos munkahét két szabadszombattal.
- c/ Ötnapos munkahét periodikus munkarend változásokkal.
- d/ Ötnapos munkahét tíznapos munkarenddel.

1.5.2.1. Ötnapos munkahét három szabadszombattal hatnapos munkatervezés mellett

Ez a megoldás honosult meg leginkább területünkön, s abból áll, amint ezt a változat megnevezése is kiemeli, hogy a hét folyamán három szabadszombatot biztosít, s a hónap első szombatja munkaszombat. Ha a hónapban öt szombat van, amint már említettük, csak három szombat szabad, kettő pedig munkanap.

Az iskolai munkanaptárról szóló fejezetből már láthattuk, hogy bár a munkadinamika tekintetében vannak az általánosan elfogadott megoldásoktól, bár ritkább és jelentéktelen eltérések, e változat keretében a munka lényegében egységesen folyik. A tanítás szeptember 1-én kezdődik és június 20-án fejeződik be azzal, hogy a téli szünet mintegy 10 nap.

Habár a hét folyamán csak öt iskolanap van, e modell szerint tervezik a tanítást, mint korábban, azaz a hatnapos munkaciklusra. A különbség a hatnapos munkahéttel dolgozó iskolákkal szemben abban áll, hogy ott a tananyagot naptári napokra osztják el /hétfő, kedd, szerda, stb./, míg a modell szerint az anyag hat tanítási napra oszlik /első tanítási nap, második tanítási nap, harmadik tanítási nap, stb./. Tehát a naptárhoz alkalmazott heti munkarend helyett itt hatnapos munkaciklusra való tervezésről van szó, tekintet nélkül arra, hogy miként fog ez kinézni a naptári hét viszonylatában. A megoldás tükröződése a gyakorlatban egy hónap példájából tűnik ki, ahol ezt a megoldást a naptári és tanítási napok összehasonlító áttekintésével illusztráljuk /18. táblázat/.

18. táblázat

NAPTÁRI ÉS TANITÁSI NAPOK ÖSSZEHASONLÍTÓ ATTEKINTÉSE
HATNAPOS MUNKATERVEZÉS MELLETT AZ ÖTNAPOS MUNKAHÉTTEL
DOLGOZÓ ISKOLÁKBAN A SZABADKAI ISKOLAKERÜLETBEN AZ
1969/70. ISKOLAÉVBEN

K e l e t	Naptári nap	Tanítási nap
november 1.	/munka-/ szombat	1. tanítási nap
november 2.	vasárnap	-
november 3.	hétfő	2. tanítási nap
november 4.	kedd	3. tanítási nap
november 5.	szerda	4. tanítási nap
november 6.	csütörtök	5. tanítási nap
november 7.	péntek	6. tanítási nap
november 8.	/szabad/ szombat	-
november 9.	vasárnap	-
november 10.	hétfő	1. tanítási nap
november 11.	kedd	2. tanítási nap
november 12.	szerda	3. tanítási nap
november 13.	csütörtök	4. tanítási nap
november 14.	péntek	5. tanítási nap
november 15.	/szabad/ szombat	-
november 16.	vasárnap	-
november 17.	hétfő	6. munkanap
november 18.	kedd	1. munkanap
november 19.	szerda	2. munkanap
november 20.	csütörtök	3. munkanap
november 21.	péntek	4. munkanap
november 22.	/szabad/ szombat	-
november 23.	vasárnap	-
november 24.	hétfő	5. tanítási nap
november 25.	kedd	6. munkanap
november 26.	szerda	1. munkanap
november 27.	csütörtök	2. munkanap
november 28.	péntek	3. munkanap
november 29.	szombat /szabad és ünnep/	a/
november 30.	vasárnap /ünnep/	-
december 1.	hétfő	4. munkanap

a/ Minthogy november 29-e ünnep, s egyben szabad-szombat is, az évi munkanaptár megállapításánál valamely másik szombat határozható meg szabad-napnak.

Az ismertetett naptárból kitűnik, hogy a heti naptári napok sorrendje nem fedi a munkanapok sorrendjét. Felmerül a kérdés, mennyiben helyes és elfogadható az ilyen megoldás, illetve melyek a gyengéi, nehézségei és hiányosságai.

Az ötnapos munkahét e modelljének és a tanítási napok ilyen rendjének hívei szerint a munkarend előnye a korábbi /a hatnapos munkahét szerinti munka keretében történt/ megoldásokkal szemben az, hogy az iskolaév folyamán nem kerül sor egyes tantárgyak "megkárosítására" annak következtében, hogy az ünnepek és távolléti napok nem oszlanak el egyes napokra a hét folyamán. Ezen állítás indokolt voltának megállapítása végett átnéztünk néhány munkanaplót a hatnapos munkahét szerinti iskolai munka időszakából, és megállapítottuk, hogy az állítás helyes. Korábban valóban előfordult, hogy rendszeresen távolmaradtak a szombati tanításról, s a tanrend szerint e napra előírányzott tantárgyaknál az évi óraalap csökkent. Az ötnapos munkahét ezen /és még néhány más/ modelljénél alkalmazott munkarendnél ez a jelenség teljesen kizárt.

Megfontolandó e megoldás híveinek nézete, miszerint az ilyen munkarend előnye a tanulók egyenletesebb megterhelésében tükröződik. Szerintük ugyanis nem lehet összeállítani eszményi órarendet, s előfordul, hogy bizonyos napokon

tárgyi okokból "nehezebb" tantárgyak összpontosulnak, s e napon a tanulók megterhelése nagy. E napnak eltolódásával a hét folyamán ez a teher nem mindig ugyanazon időben jelentkezik. Tiszteletben tartva azon oktatási dolgozóink nézetét, akik elfogadják ezt az érvet /ismert oktatási dolgozóinkról van szó/, úgy tetszik, hogy ezzel az érvvvel szemben igen komoly kifogások tehetők.

Elég futó pillantást vetni a táblázatra, s észlelhető, hogy egyes tanítási napok állandóan előre "tolódnak", s ezért mindig a második naptári napon jelentkeznek. Ha megnézzük például az első tanítási nap helyét, látjuk, hogy november hó folyamán 4 különböző napon jelentkezik /szombat, hétfő, kedd és szerdán/. Ugyanez az irányzat észlelhető a többi tanítási napokon is. E megoldás következményeként merül fel a tanulók nem megfelelő megterhelésének kérdése a heti munkaciklus folyamán. Ismeretes ugyanis, hogy a heti órarend összeállításánál figyelembe kellene venni a tanulók különböző potenciális erőinek ismert pszichológiai törvényszerűségeit a hét folyamán, azaz a hét első és utolsó napját, midőn ezek az erők csökkentek, felhasználni a "könnyebb" tárgyakra. A legnagyobb potenciális lehetőségek szakaszát /különösen keddet és szerdát/ a legintenzívebb szellemi munkára kellene felhasználni, ezekre a napokra tulnyomórészt a legnehezebbeknek tekintett tárgyakat osztva be. Igaz ugyan, hogy a kérdéssel elég leegyszerűsített alakban foglalkoztunk, mert a terhelés nemcsak a tantárgytól, hanem egész sor egyéb tényezőtől is függ, amint ezt V. Poljak "Órarend" /Raspored sati/ című munkájában /90/ hangsúlyozza, s a tanulók terhe-

lésének ilyen beállítását feltételesen kell érteni. Azonban tény, hogy a heti órarend összeállításánál számolni kell a tanulók munkalehetőségeivel is a tananyag elsajátítása szempontjából.

A leírt munkarend alkalmazásánál, midőn a tanítási napok helye a hét folyamán állandóan változik, semmiféle lehetősége sincs annak, hogy a munkahét folyamán érvényesüljenek a tanulók megfelelő "megterhelésének" lélektani követelményei. Mi több, gyakran előfordul, hogy az ún. "nehezebb tanítási napokat" a hét olyan napjain kell megtartani, amelyek a tanulók terhelése szempontjából a legkedvezőtlenebbek. Az igazság érdekében el kell ismerni a hatnapos iskolák órarendjének elemzése alapján megállapított ténytet, hogy ezt a követelményt nem méltatják figyelemre azokban az iskolákban sem, ahol erre legalább elméleti lehetőség kínálkozik. Ettől a pedagógiai elvtől ugyanis gyakran tárgyi tényezők miatt térnek el, bár nem hallgatható el az sem, hogy ehhez gyakran járulnak alanyi mulasztások is. Azonban tekintet nélkül erre a "vigasztaló" tényre meg kell állapítani, hogy ezt a nehézséget az említett modell szerint folyó ötnapos munkahét megvalósításánál nem lehet áthidalni. Ha nincs is eszményi megoldásra lehetőség, ez a nehézség azonban enyhíthető, illetve elkerülhető az a rendellenesség, hogy a legkedvezőbb napokat használják ki legkevésbé, avagy fordítva. Ez tartalmi és módszer jellegű intézkedések mellett olyan órarend összeállításával is enyhíthető, amely szerint a tanítási ciklus mind a hat órájának terhelése megközelítően kiegyenlítődne. Is-

koláinkban ez irányban már tettek bizonyos intézkedéseket, s többé-kevésbé elfogadható megoldásokig jutottak. Tartós megoldásra a fennálló keretekben azonban nincs lehetőség, Normálisabb feltételeket kell teremteni az ötnapos munkahét végrehajtásához, amelyek lehetővé fogják tenni a szóban forgó hiányosságok elhárítását is.

A meghatározott napokhoz nem kötött munkarend ellen szülő egyéb mutatók is vannak. Az ilyen munkamódszer rapszodikus jellegű - amint ezt a kutatás első szakaszáról készült jelentés kiemeli - változó munkaritmussal, pedig az "állandósult munkaritmus igen fontos tényezője a gyermeki egyéniség testi és szellemi fejlődésének". /54; 1/. "Az ilyen munkamódszer akadályozza az idegkapcsolatok állandósulását, a dinamikus sztereotípia kialakulását, ami viszont kedvezően hat a szakaszosan ismétlődő munka végzésére". /12; 38/

Már a bemutatott tanrendre vetett első pillantásnál, összehasonlítást téve a naptári napok rendjével, felmerül a gondolat, nem kelt-e mindez zavart a tanulóknál, szülőknél, sőt az oktatóknál is a bizonyos napokon megtartandó tanítási napok tekintetében. Ez a feltevés okszerűen támadt, s már a kísérleti munka első évében ellenőrzéséhez láttak. Mindannyiunk legnagyobb meglepetésére nehézségek csak első napokban, s csupán kivételesen jelentkeztek. Ezt tanusítja az oktatók észrevételeiről készült dokumentáció, amelyben igen lelkiismeretesen minden a kérdésre vonatkozó észrevételüket feljegyezték. Az értékelést az iskolaigazgatók, oktatók és szülők, de a tanulók is megerősítették meg-

hallgatásuk során. Igazolták a kérdőív /Uu/3/ útján kapott adatok is, amelyeken a tanulók véleményét kértük az említett tanításszervezés folytán keletkezett nehézségekről. A kérdőív adott kérdéseire szabadon lehetett válaszolni, és érdekes, hogy a kapott 1272 felelet közül 960 tanuló ezt a nehézséget teljesen jelentéktelennek tartotta. Egyébként a kérdőíveken erre a kérdésre adtak legtöbb választ. Bár a megállapítás szerint nem voltak nagyobb nehézségek, előfordult, hogy egyes tanulók tévedésből másik napra szükséges felszerelést hoztak magukkal. Igaz, hogy az oktatók észrevételnaplóikban hangsúlyozzák, miszerint olyan tanulókról van szó, akikkel ez bármily munkarendszerben megtörtént volna. Bizonyos, hogy azért került sor csak igen ritkán tévedésekre, mert az iskolák a kérdésre kezdettől fogva nagy figyelmet fordítottak. Szóbeli tájékoztatás, a tanulók részére készült külön munkarendek, a nap sorszámanak az iskolában feltűnő helyen való feltüntetése mellett egyéb intézkedéseket is tettek. Így szülői értekezleteket tartottak, rendszeresen figyelemmel kísérték ezt a jelenséget, s így a tanulóknál hamarosan megfelelő szokások alakultak ki, s ennek is köszönhető, hogy ma e kérdéssel kapcsolatban nincsenek nehézségek.

A munkaszervezés kezdetben bizonyos nehézségekkel járt az oktató személyzet anyaintézményen kívüli kötetmei miatt. Ki kellett alakítani az iskolák szoros együttműködését, összhangba hozni az állásfoglalásokat, egységes munkanaptárt létrehozni, s fegyelmezetten betartani. Bizonyos szervezeti intézkedésekkel lehetővé tették a megbízott oktatói munkát

az iskolákban, illetve az oktató személyzet megfelelő foglalkoztatását. Erre különösen az a törekvés vezetett, hogy az iskolában a szakoktatást az oktatók szakképzettsége szerint biztosítsák. Általában úgy valósítják meg, hogy az oktatók az egyik iskolában tulnyomórészt az első, a másikban pedig a befejező órákban tanítanak, ha két váltással nem oldhatják meg az összes szervezési nehézségeket. Annak ellenére, hogy az akadályok nagy részét megállapodások, meg egyezések, a munka összehangolása, és különböző szervezési intézkedések útján sikerült elhárítani, a kérdés még nincs teljesen megoldva, s nem is lesz megoldható addig, amíg a többi intézmények munkájukat a megrögzött módon szervezik, ellentétben az iskolákkal, amelyek etekintetben kivételt képeznek. A nehézség látszólag alaki, valójában azonban elég lényeges, arra a következtetésre késztet, hogy az adott megoldást átmenetinek tekintsük. Tartós megoldások felkutatása érdekében teszünk tehát lépéseket. Ezekre pedig csak az iskolai ötnapos munkahét végrehajtásának előmozdításával kerülhet sor.

Kezdetben kétségekre adott alkalmat az iskolai ügyvitel a munkanapló vezetése terén is. A kérdést azonban viszonylag rövid idő alatt sikerült megoldani, s a tanítási óra adatait azon nap rovatába vezetik be, amelyen ténylegesen megtartották azzal, hogy a nap elnevezéséhez fűzik a tanítási nap számát is. Etekintetben még nem sikerült egy- séges elfogadható megoldást találni, s legalkalmasabb lenne az ügyvitelt összhangba hozni az új követelményekkel.

Bár az ötnapos iskolai munkahét e modelljének elég sok gyengéjére utaltunk, hangsúlyoznunk kell, hogy az iskolák munkája eredményesen folyik, s hogy az előnyökhöz viszonyított észlelt /és még nem észlelt/ említett /és nem említett/ nehézségeket és hiányosságokat, még alaposabban ki kellene vizsgálni, hogy olyan munkamodellt fogadhassunk el, amely a legnagyobb mértékben összhangban lesz azokkal a követelményekkel, amelyekről az oktató-nevelő munka sikere függ magában az iskolában, valamint az iskolán kívül is.

1.5.2.2. Ötnapos munkahét két szabadszombattal

Az ötnapos munkahét e modelljének alapjellegzetessége, hogy összetételében havonta két szabadszombat van. Egyéb részleteiben nem különbözik lényegesen az előzőtől. A tanítás ebben az esetben is szeptember 1-én kezdődik és június 20-ig tart, bár a 210 napos kötelező normát akkor is teljesíteni lehetne, ha a tanítás kezdete változatlanul a hatnapos munkahét szerinti maradna. Minthogy a szabadszombatok száma mintegy harmadával kisebb, mint a három szabadszombatos modellnél, e modell szerint mintegy tizzel több munkanap van, ami lehetővé teszi a téli szünet tartamának meghosszabbítását. Ennek következtében a "két szabadszombat" modellt alkalmazó iskolákban a téli szünet 18 nap körül mozog.

1.5.2.3. Ötnapos munkahét szakaszos munkarend változtatással

Ennek a modellnek lényege, hogy az iskolai év bizonyos szakaszaiban különbözően oszlik a munkaidő. Így vannak szakaszok, amelyekben nincs egyetlen szabadszombat sem, míg a másik két szabadszombatot biztosít. Ezt legtöbbször nem alaptalan okokkal magyarázzák. Így például a tanulás szempontjából legkedvezőbbnek s ezért teljesen kihasználandónak a téli időszakot tartják. Az e modellt alkalmazó iskolákban a téli időszakban állandóan, azaz szabadszombat nélkül dolgoznak. Az intézkedést azzal is indokolják, hogy a téli időszak nem alkalmas a vikendre, s a téli időszak pihenési lehetőségei sem oly gazdagok, mint az őszi és tavaszi időszakban. Ezzel szemben az őszi és tavaszi periódus lehetővé teszi a szabadidő eltöltését a természetben, szabad jellegű terepeken, egyszóval a szabadidő kihasználási lehetőségei kedvezőbbek. Egyben ki kell emelni, hogy a tanulási feltételeket nehezítik az éghajlati viszonyok /nagy meleg tavasz végén, s néha az őszi időszak kezdeti napjaiban is/, összehasonlítva a téli időszakokkal.

A szabadszombatos időszakokat a munkaszombatok tekintetében összhangba hozzák a téli időszakokkal úgy, hogy az ötnapos munkahét e modelljének alkalmazásánál is biztosítják a legalább 210 tanítási napos normát.

1.5.2.4. Ötnapos munkahét dekádos munkarenddel

Míg az előző két modellt kivételesen alkalmazták, ezzel a modellel találkozunk legritkábban. Csak a feketehegyi "Nikola

Gyurkovics" Általános Iskolában vezették be. Ezt a modellt már a kísérleti időszak első szakaszában szorgalmazták, minthogy egyes olyan előnyökkel, pozitív megoldásokkal bír, amelyeket az előző három modell egyikében sem lehet megvalósítani.

E modell alkalmazásával a tanítási napok és a naptári napok sorrendje közötti eltérést törekedtek elhárítani, a tanítási napoknak a naptárhoz viszonyított állandó eltolódásának kiküszöbölésével együtt. Ez a megoldás nem bontja meg a heti munkaritmust sem, minthogy a tanítási és naptári napok mindig fedik egymást /a hét folyamán az egyes napokra előírányzott órarendet mindig ugyanazon a napon tartják, amint ez a hatnapos munkahéten is történik/.

Az előző három modellnél minden hónapban egy szombat munkanap, megbontja az ötnapos munkaciklust, s az oktatók szerint ez a "legnépszerűtlenebb" nap a hónapban. A munka hatékonysága alacsonyabb, mint a többi napokon. Ennek oka egyrészt az, hogy a hét utolsó napjáról van szó, amely munka szempontjából azelőtt is legkedvezőtlenebb volt, másrészt, hogy eltérést jelent a szokott munkaritmustól. A modellel ezt a hiányosságot úgy kívánták elhárítani, hogy az év folyamán minden szombatot /egyes kivételektől eltekintve/ szabaddá tettek.

A szervezést e modell szerint úgy hajtják végre, hogy az iskolaévet három szakaszra, periódusra osztják. Minden periódus hetven tanítási napból áll. Az egyes tárgyak óráinak száma e periódusokban, illetve dekádokban különböző.

Az iskolaév e modell szerint valamivel hosszabb, mint a többi modelleknél. A tanítás szeptember 1-én kezdődik és június 28-án fejeződik be. Ez a tanítási periódus elegendő a törvényben előírt 210 tanítási nap biztosításához, mi több, néha túl is lépi ezt.

A téli szünet az előző modellekkel azonos tartamu, azaz 10 napig, és pedig január 19-től 29-ig tart.

Az említett három szakasz a tanév folyamán ekként oszlik:

- a/ Az első szakasz szeptember 1-től december 8-ig tart. Erre a szakaszra 71 tanítási nap esik.
- b/ A második szakaszra a december 11-től március 22-ig terjedő időszakot irányozzák elő. Ebben 70 tanítási napot valósítanak meg.
- c/ A harmadik szakasz március 25-én kezdődik és június 28-ig tart azzal, hogy e szakaszban 70 tanítási nap valósul meg.

A modell szerinti iskolaév vázlatos képét a 2. grafikonon ábrázolja.

Amint már ismeretes, egyes tárgyakra a tanterv szerint különböző heti óraalap jut. Az évi óraalap megvalósítása végett a tárgyak heti óraalapját egyes szakaszok folyamán meg kellett változtatni. Így a 10 napra összeállított órarend /dekád órarend/ szükségyszerűen kétszer változik az év folyamán, és pedig az első szakasz végén /december 8./, és a második szakasz végén /március 23./.

A 19. táblázat a dekád óraalapot a jelzett szakaszok, illetve időszakok szerint mutatja.

19. táblázat

DEKÁD ÓRAALAP A DEKÁD MUNKAREND SZERINT MŰKÖDŐ
ÖTNAPOS MUNKAHÉTŰ ISKOLAKBAN

Heti óra- alap a multban	Jelenlegi dekád óraalap szakaszok szerint			Évi alap
	I.szakasz IX.1.- XII.8.	II.szakasz XII.11.- III.22.	III.szakasz III.25.- VI.28.	
1	2	1	2	35
2	3	4	3	70
3	5	5	5	105
4	7	6	7	140
5	8	8	9	175
6	10	10	10	210

Forrás: Maurič: Ötnapos munkahét szerinti munkaszervezés
módja a feketehegyi "Nikola Gyurkovics" Általános
Iskolában - Način organizacije rada po petodnevnoj
radnoj sedmici u osnovnoj školi "Nikola Djurković"
u Feketiću.

A meghatározott elvekből kiindulva dolgozták fel osztályonként és szakaszonként az egyes tárgyak dekád óraalapját is.

Az említett áttekintést a 20. táblázat mutatja.

P E R I O D I Z Á L Á S			
IX.1-TÖL	XII.8-IG	XII.8-TÖL	III.22-IG
I. PERIÓDUS		III. PERIÓDUS	
I. FÉLÉV		I.19-I.29.	II. FÉLÉV

2. GRAFIKON

A FEKETEHEGYI "NIKOLA DJURKOVICS" ÁLTALÁNOS ISKOLA ÉVI DEKÁD MUNKARENDJE AZ 1938. ÉVBEN

20. táblázat

EGYES TARGYAK DEKÁD ÓRASZÁMANAK ÁTTEKINTÉSE OSZTÁLYOK ÉS TANTÁRGYAK SZERINT A DEKÁD
MUNKARENDÜ ÖTNAPOS MUNKAHÉTTEL DOLGOZÓ ÁLTALÁNOS ISKOLÁKBAN

Tárgy megne- vezése	1.szakasz IX.1-XII.2. 71 munkanap								2.szakasz XII.11.-III.22. 70 munkanap								3.szakasz III.22.-VI.22. 70 munkanap							
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Anyanyelv	10	10	10	10	10	8	7	7	10	10	10	10	10	8	6	6	10	10	10	10	10	9	7	7
Szerbhorvát mint nem anyanyelv			5	5	7	7	7	7			5	5	6	6	6	6		5	5	7	7	7	7	
Természetism.stb.	3	3	5						4	4	5						3	3	5					
Természetismeret				3	3	5						4	4	5						3	3	5		
Fizika							5	5							5	5						5	5	
Kémia							3	3							4	4						3	3	
Biológia							3	3							4	4						3	3	
Matematika	10	10	10	10	8	8	7	7	10	10	10	10	8	8	6	6	10	10	10	10	9	9	7	7
Politechn.képzés alapjai				4	4	4	4	4				4	4	4		4				2	2	2	2	
Társadalomismeret				3	3							4	4							3	3			
Földrajz						3	3	3						4	4	4					3	3	3	
Történelem						3	3	3						4	4	4					3	3	3	
Német nyelv					5	5	5	5					5	5	5	5					5	5	5	
Testnevelés	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	
Művészetismeret	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	2	2	2	2	2	2	2	
Zeneismeret	2	2	3	3	3	3	2	2	1	1	4	4	4	4	1	1	1	2	2	3	3	2	2	
Háztartástan						2	2	2						1	1	1					2	2	2	
ÖSSZESEN	34	34	42	47	52	57	60	60	34	34	43	50	54	58	59	59	32	32	41	43	49	55	56	

Forrás: Maurics A.: Munkaszervezés módja ötnapos munkahét szerint a feketehegyi "Nikola Gyurkovics" Általános Iskolában - Način organizacije rada po petodnevnoj radnoj nedelji u osnovnoj školi "Nikola Djurković" u Feketiću.

1.5.3. Ö t n a p o s m u n k a h é t k é t n y e l v ű t e r ű l e t e n

Az Intézet működési területe egyebek mellett a lakosság nemzetiségi összetétele folytán is sajátos. E környezetben közel egyenlő arányban él a magyar és délszláv lakosság. A lakosság összetétele folytán az iskolázás is sajátos jelleget ölt. A többséget az un. területi iskolák teszik, amelyekben az oktatás a tanulók anyanyelvén, azaz külön tagozatokon szerbhorvát, illetve magyar tanítási nyelven folyik. Ezenkívül vannak szerbhorvát, valamint magyar tanítási nyelvű iskolák is.

Azokban az iskolákban és tagozatokon, ahol a tanítás magyar nyelven folyik, a tantervben és tanmenetben előírt követelmények nagyobbak, mint a kétnyelvű terület szerbhorvát tanításnyelvű iskoláiban. A magyar tanításnyelvű iskolák köztársasági tanterv szerint a többi iskolákkal azonos heti óraalappal dolgoznak, de ehhez un. pótprogramokat adnak, amelyek egyes nemzetiségi és nemzeti kulturterületekre vonatkozó oktatási tartalmakat ölelnek fel.

Külön megterhelést jelent a szerbhorvát nyelv heti 4 órás oktatásának bevezetése folytán növelt tanóraalap.

Ahol a magyar nemzetiségű tanulók szerbhorvát tanításnyelvű iskolát vagy tagozatot látogatnak, számukra un. anyanyelv ápolást biztosítanak.

Minthogy a kétnyelvű területeken a nemzetek és nemzetiségek egymásra vannak utalva, s mert a kölcsönös megismerés és közeledés az iskolákban is szükséges, a szerbhorvát tanításnyelvű iskolákban is rendkívüli tárgy a magyar nyelv. Mindez indokolt és helyes, azonban növeli a tanulók amúgy sem kis megterhelését. Jánosi G. szerint "...a nemzetiségi tanulók a nyolcéves általános iskola teljes programját közel 200 iskolanap alatt jobban elsajátítják mint társaik a többi iskolákban, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy a nemzetiségi tanulók alapoktatása nem 8, hanem 9 iskolaéven át tart". /1; 80/

A szakiskolai helyzet sokkal komolyabb. Ezekben az iskolákban a magyar nemzetiségű tanulónak heti 45-48 órájuk van. Így munkaidejük /tanítás és tanulás/ messze a felnőttek napi kötelezettsége fölött van. Ugyanis ha a szakiskolákban a napi 8 órát is elérő tanítási órákhoz csak két óra tanulást adunk, a napi munkaidejük meghaladja a 10 órát, nem is számítva az őket terhelő egyéb kötelmeket. Igaz, hogy a Jugoszláv Oktatási Tanács, a Nemzetiségi Oktatási Kérdések Tanácsával együtt már 1960 áprilisában állást foglalt ate tekintetben, hogy a nemzetiségi iskolákban a heti óraalapnak elvileg azonosnak kell lennie a köztársaságok nyelvén oktató megfelelő iskolákéval. /1; 81/. Ilyen értelmű javaslatok szerint a nemzetiségi nyelvű iskolákban a munkaidőt a hatályos köztársasági tanterv és tanmenet rövidíté-

se, kihagyások és összevonások útján kell összhangba hozni a többi iskolák munkaidejével. Ezeket a javaslatokat érthető okokból elvetették, s a megterhelési helyzet változatlan maradt.

A szerbhorvát tanításnyelvű tagozatokon és iskolákban a megnövekedett kötelezettségek folytán a megterhelés valamennyivel enyhébb alakban jut kifejezésre, azonban ezekben is fennáll.

Bár ezek a problémák a kétnyelvű területeken akkor is jellemzőek, ha a tanítás hagyományos módon folyik, de új megvilágításban jelentkeznek, ha felmerül az ötnapos munkahét bevezetésének kérdése. Ez a kérdés az ötnapos munkahét bevezetése kapcsán két szempontból jelentkezik.

Ha a távlatilag tervezett megoldás szerint az ötnapos munkahét bevezetése kapcsán a szabadszombatokat a tanítás ésszerűsítésével, az oktató-nevelő munka korszerűsítésével, a tananyag összevonásával pótolják, úgy a nemzetiségi tanításnyelvű iskolák majdnem kilátástalan helyzetbe kerülnek azért, mert a tanulók megterhelésének szintje, amint már fentebb említettük, azon iskolák tanulóinak megterhelési szintje felett van, amelyek nem a jelzett sajátos feltételekkel dolgoznak.

A területünkön meghonosodott modellekkel bevezetett ötnapos munkahét szempontjából vizsgálva, a kérdést, egészen más alakban jelentkezik.

Sajátos viszonyaink szempontjából az ötnapos munkahét bevezetése azért fontos, mert jelentős mértékben tehermentesíti tanulóinkat. Heti megterhelésük ugyanis egyhatodával

csökkent, s a heti pihenő átlagban legalább megkétszereződött. Ez pedig nem kis dolog.

Nehezen fogadható el az a megjegyzés, miszerint a tanulók helyzete nem javul jelentősebben, mert bár csökken a heti megterhelésük, de egyben rövidül a szünidő tartama is. Köztudott ugyanis, hogy kevés olyan ország van, ahol a szünidő teljes 76 napig tart, mint Jugoszláviában. Anyagunkban utaltunk példaként olyan országokra, ahol a szünidő tartama átlagosan 42 nap. Miért csökkenti a szünidő 5 nappal történő megrövidítése tanulóink pihenési lehetőségeit?! A nyár folyamán még mindig rendelkezésükre áll 71 nap, ami majdnem kétszer olyan hosszú idő, mint az összehasonlításul vett országokban. De tekintet nélkül az összehasonlításokra, a 76 és 71 nap közötti különbség oly jelentéktelen, hogy figyelmet sem érdemel.

A nyári szünidő csökkenésén kívül az ötnapos munkahét bevezetésével mintegy 50 %-kal rövidül a téli szünet is, Számos ország tapasztalata arra mutat, hogy a szünet átlagos tartama 10 nap körül mozog. Tehát ez az idő elegendő a tanulók teljes felüdüléséhez. Iskoláink vezetőinek nyilatkozatai szerint a tiznapos téli szünet után nem észlelték a fáradtság komolyabb jeleit. Megerősítik ezt méréseink is. A szünidő tartamának kérdését általában, s külön a téli szünetét, mindemellett részletesebben kellene tanulmányozni. Eddigi ismereteink szerint azonban tanulóink pihenési lehetőségei az ötnapos munkahéttel dolgozó iskolákban nemhogy csökkentek, hanem jelentősen bővültek. Az ötnapos munkahét szerinti tanítást tehát sajátos viszonyaink mellett vizsgálva

eggyel több okunk van arra, hogy a kérdésnek megfelelő figyelmet szenteljünk.

1.6. A MUNKASZERVEZÉS FEJLESZTÉSÉNEK NÉHÁNY LEHETŐSÉGE

A vizsgált hároméves időszakra talán legjellemzőbb az ötnapos munkahét végrehajtásával kapcsolatosan az állandó rendszeres figyelemmel kísérés, irányítás és tökéletesítés. Számos mai megoldás lényegesen különbözik azoktól a kiinduló téttelektől, amelyek alapján a munka kezdődött. De mindamellett, amint az eddigiekből kitűnik, egész sor nehézség, probléma, megoldatlan, vagy csak részben megoldott kérdés adódik még, ami arra utal, hogy az ötnapos munkahét fejlesztése nem szakadhat meg, hanem ellenkezőleg, mind hatékonyabb jelleget kell öltenie.

Midőn az ötnapos munkahét szerinti munka fejlesztéséről van szó, ezuttal is hangsúlyozni kell, hogy bizonyos helyzeti adottságok és keretek korlátozzák a mélyrehatóbb vállalkozásokat ezen a téren. Szem előtt kell tartanunk, hogy az ötnapos munkahét szerinti munkaszervezés fejlesztésének folyamatát két szakaszban kell lebonyolítani:

- a/ a meglévő állapot tökéletesítése, és
- b/ munka-ésszerűsítési távlati megoldások alapján.

1.6.1. A meglévő állapot tökéletesítése

Az ötnapos munkahét jelenlegi végrehajtási módjának tökéletesítésénél szem előtt kell tartani az összes megállapított hiányosságokat, hogy minél könnyebben elháritha-

tók legyenek, valamint az alkalmazott megoldások pozitív jellemzőit, hogy minél eredményesebben hajtsuk végre, és tökéletesítsük őket. A területünkön meghonosodott, illetve végrehajtott modellek lényegébe nyert betekintés lehetőséget nyújtott annak a megállapítására, hogy mindegyiküknek van bizonyos gyengéje, de ugyanakkor pozitív tulajdonsága is. Nehéz lenne határozottan állítani, hogy a hatnapos munkahét nap eltolásával megoldás mennyiben elfogadhatóbb a dekad munkarendnél. Az eddigi tapasztalatok nem teszik lehetővé, hogy etekintetben határozott kijelentést tegyünk. A két megoldás szerinti munka eredményeinek elemzése arra mutat, hogy mindkettő lehetséges, s inkább megállapodás kérdése, hogy melyik mellett foglalunk állást. A kérdést mindenképpen még alaposabb tanulmányozással kell tisztáznunk. Minthogy pozitív tulajdonságaik mellett mindkét megoldásnak vannak bizonyos gyengéi is, ha lehetséges, legjobb lenne olyan modellt elfogadni, amely egybe foglalná az egyik és másik kategória pozitív tulajdonságait, s egyben elhárítaná a hiányosságait. Eppen ez késztet annak a megfontolására, hogy egy új munkamodell kísérleti vizsgálatát javasoljuk.

Az ötnapos munkahét teljesebb megoldására ösztönöz egy olyan kérdés, amely a mai viszonyokban csak bizonyos határig oldható meg. Az ötnapos munkahét bevezetésének egyik alapindítéka volt ugyanis annak a lehetővé tétele, hogy a tanulók minél hosszabb időt tölthessenek családjuk körében. E célból arra törekedtünk, hogy a munka- és szabadszombatok rendjét összhangba hozzuk a többi munkaszer-

vezetek, illetve tanulóink szüleinek munkarendjével. Az iskolák e téren tett intézkedései nem maradtak eredmény nélkül, ami nem jelenti, hogy eleget tettek, s hogy bizonyos társadalmi tényezők, különösen a szakszervezet segítségével nem lehetne többet is tenni. Ezért a területünkön lévő összes munkaszervezetek munkaidejének összehangolására irányuló átfogó mozgalom indítását javasolják. A Szabadka területén működő munkaszervezetek munkarendje /7. és 8. táblázat/ azt mutatja, hogy ezt a kérdést az egyes szervezetek sajátos viszonyaira tekintettel nem lehet kielégítő módon teljesen megoldani. Ez arra késztet, hogy oktató-nevelő munkánkban olyan megoldást keressünk, amely kiutat biztosít ebből a helyzetből, illetve lehetővé teszi, hogy a tanulók minél többet tölthessenek családjuk körében.

Legelfogadhatóbb lenne olyan modellt találni, amelynek keretében az év minden szombatja szabad lenne. Nemcsak azért lenne ez megfelelő, mert számos szervezési kérdés megoldását könnyítené és az észlelt hiányosságok kiküszöbölésére adna lehetőséget, hanem azért is, mert normálisabb munkaritmust alakítana ki, amelyet a havi egy munkaszombat jelentős mértékben megzavar, holott, amint ezt már említettük, e nap hatékonysága amúgy is alacsony. El kellene dönteni, hogy megtartjuk-e az eddigi hatnapos munkarendet a nap eltolódással, ami a munkaritmus megbontásához vezet, avagy a dekád rendet fogadjuk el, amely két órarend változással évenként megállapodott kiegyensúlyozott munkaritmust tesz lehetővé. E modellt előzőleg kísérletként

kellene bevezetni. Megvalósítása hihetőleg lehetséges, s jó eredményeket adhat. E feltevés rendszeres követésének és ellenőrzésének a feladata, hogy igazolásául szolgáljon, illetve elvetésére adjon okot.

Az ötnapos munkahét ily szervezésének végrehajtása során a szabadszombatokat csupán a tanulók részére lehetne biztosítani, s végrehajthatatlan lenne jogilag és pedagógiai szempontból is az oktató személyzet vonatkozásában. A hó folyamán tehát minden oktatónak lenne egy tanítás nélküli munkanapja. Ezt az iskolában töltené, ahol a tanulók szabadfoglalkozását és pihenőjét ellenőriznék a nevelők. Szép idő esetén kirándulást szervezhetnének, rossz időben pedig zárthelyi foglalkozást üznének. Az iskolák az oktató-nevelő személyzet munkaszombati rendjét úgy állapíthatnák meg, hogy a testület egyik része a szombatot a tanulókkal együtt töltené az iskolában. Az iskolát, illetve az oktató személyzetet nem szabad e vállalkozásában magára hagyni. Kivánatos lenne, hogy a tanulókkal való foglalkozás instruktoraiként a nevelők mellett minél több szülő, szakember, ifju, különböző társadalmi, szakmai, sport és egyéb szervezet képviselői is részt vennének. Egyszóval e szabadnapok megszervezésének társadalmi feladattá kellene válnia azzal, hogy irányítói szakemberek, pedagógusok legyenek.

A probléma kapcsán felmerülő alapkérdés, hogy milyenek a megoldás végrehajtásának feltételei ma, midőn törvényes norma a 210 tanítási nap, amelyet teljesíteni kell /hogy a többi, már említett akadályokat ezuttal ne is említsük/.

A megvalósítás egyedül a munkanaptár újabb módosításával, az iskolaév kezdetének és végének újabb változtatásával válnék lehetővé.

Bemutatjuk az 1970/71-es iskolaévre készült munkanaptárt olyan megoldással, amely szerint az összes szombatok szabadnapok lennének. Két változatot ismertetünk. - Az első változat szerint az iskolaév 1970. augusztus 24-én kezdődne és 1971. június 20-án fejeződne be. Az első félév 1970. augusztus 24-től 1971. január 22-ig tartana, ez után tiznapos téli szünet következne 1971. január 21-től február 1-ig. A második félév 1971. február 1-én kezdődne és június 20-ig tartana. E változat 210 tanítási napot biztosítana.

A második változat szerint az iskolaév 1970. augusztus 31-én kezdődne és 1971. június 26-ig tartana. Az első félév 1970. augusztus 31-e és 1971. január 22-e között folynék, ezt követőleg 1971. január 22-től február 1-ig következne a tiznapos téli szünet. A második félév 1971. február 1-től június 26-ig tartana. E változat szerint a tanítási napok száma 211 lenne.

A 22. táblázat mutatja a tanítási napok rendjét az 1970/71. tanévben az első és a második változat szerint.

Intézetünk ezt az egész elgondolást részletesen feldolgozza és tanulmányozza, s elméleti és gyakorlati szakemberekkel történt megbeszélés után indítványt terjeszt az illetékes szervek elé a modell kísérleti alkalmazása iránt. Ez lehetővé teszi, hogy olyan megoldáshoz juthassunk, amely elhárítja a jelenlegi modell számos hiányosságát, s továbbfejleszti mindazt, ami az eddigi munkában

22. táblázat

TANITÁSI NAPOK RENDJE AZ 1970/71-ES TANÉVBEN
AZ ÖTNAPOS MUNKAHÉTTEL DOLGOZÓ, TANITÁSI SZOMBATOK
NÉLKÜLI KISÉRLETI ISKOLA MODELLTERVEZETE SZERINT

I d ő		I. változat		II. változat	
		Tar- tam	Tanítási napok száma	Tar- tam	Tanítási napok száma
I. félév	augusztus	1970.VIII.24.- 1971.I.22.	6	1970.VIII.31. 1971.I.22.	1
	szeptember		22		22
	október		23		23
	november		20		20
	december		23		23
	január		15		15
	Összesen:		109		104
II. félév	február	1971.II.1.- 1971.VI.20.	20	1971.II.1.- 1971.VI.26.	20
	március		23		23
	április		22		22
	május		21		21
	junius		15		15
	Összesen:		101		107
Ö S S Z E S E N :			210		211

jónak bizonyult.

Külön kell hangsúlyozni, hogy tudatában vagyunk, mi-
szerint ez a megoldás sem tekinthető tartósnak. Tartósabb

megoldások komolyabb vállalkozásokat igényelnek egész munkánk reformja, s hatékonyabb intézkedéseket az egész oktató-nevelő munka ésszerűsítése és korszerűsítése terén.

1.6.2. Ötnapos munkahét és az
oktató-nevelő munka éssze-
rűsítése

Az ötnapos munkahét tökéletesítésének lehetősége jelenlegi viszonyaink közepette korlátozott. Ahhoz, hogy elfogadható megoldásokhoz juthassunk oly intézkedések szükségesek, amelyek lehetővé teszik, hogy rövidebb idő alatt érjünk el jobb eredményeket a munkában. Éppen ezért az ötnapos munkahét fejlesztésének elfogadható megoldásai csak akkor valósíthatók meg, ha minél sokrétűbb intézkedéseket teszünk az oktató-nevelő munka ésszerűsítése terén. Teljesen érthető, hogy az ésszerűsítés kérdése nemcsak az ötnapos munkahéthez kapcsolódik /mert az iskolai rövidített munkahétre való tekintet nélkül meg kell oldani/, azonban az is tény, hogy szoros köztük a kapcsolat, minthogy az idő mindkettőnél lényeges összetevőként jelentkezik. Az ötnapos munkahét legkedvezőbb megoldásai megvalósításának bonyolult volta a munka ésszerűsítésének bonyolultságából és sokrétűségéből adódik. Eredményeink az ötnapos munkahét bevezetéséhez szükséges kedvezőbb feltételek megteremtése terén attól függenek, hogy miként sikerül gazdálkodnunk az idővel oktató-nevelő munkánkban. A lehetőségekbe vetett hitünk élteti a reményt, hogy kedvező eredményeket érünk el.

Az ismert eredmények az idővel való gazdálkodás lehetőségére mutatnak. Dr. Petancsics a képesítés és képzés időbeli térfogata kapcsán kiemeli, hogy "nem meglepő körülmény, hogy az anyagi termeléssel legközvetlenebb kapcsolatban álló művelődés területén az utolsó évtizedben a gyakorlati képesítés és képzés hatékonysága terén óriási haladást értünk el. A minősítő képzéshez és képesítéshez szükséges idő egyes esetekben felére csökkent, s néhol a korábbi időszabvány 25 %-ára esett. Az ilyen ésszerűsítésnek a következménye pozitív, mert csak így lehet a közvetlen termelők, szakosított és általános dolgozók általános, természettudományos és műszaki műveltségének bővítéséhez és emeléséhez s z ü k s é g e s i d ő t f e l s z a b a d i t a n i ." /67; 142/ Természetesen az iskolai munkaidő rövidítéséhez is olyan idő felszabadítása szükséges, amelyet feleslegesen és ésszerűtlenül pazarolnak oktatási-nevelési célokra.

A munka ésszerűsítésének és fontosságának összetett voltát igazolja jelentőségének ergodidaktikai szempontból végzett értékelése. Dr. Petancsics ezzel kapcsolatban a következőket írja: "...a/ az ésszerűsítés az ergodidaktika uralkodó elve; b/ meghatározóan hat ennek a tannak gyakorlati és módszertani tájolódlására; c/ az ésszerűsítés nem korlátozódik az oktató tevékenység valamely részére, például az oktatás-technikára és alkalmazására, hanem elvileg ugyanolyan erővel hat az oktatás programozási és előkészítési rendszerében, mint a tanítás kivitelezésének és technikai biztosításának rendszerében, a tanítás összes tényezői

és elért eredményei tesztelésének, követésének és értékelésének rendszerében úgy, hogy az egzaktul kapott mutatók visszahatnak a felkészülési program fejlesztésére és egyszerűsítésére, stb.; d/ az egyszerűsítés elve gyökeresen kisugárzó, s hatása nem korlátozható az oktató tevékenység valamely területére, például a gyakorlati képesítésre és képzésre; e/ az egyszerűsítés legnagyobb hatása az oktatás időbeli szabványosítási, tantervi és tanmeneti problémáinak megoldásánál érvényesül; f/ az egyszerűsítés az ergodidaktika számára éltető ideget jelent, mert a munkanem elméleteként hatnia kell a megfelelő gyakorlatra, amit pedig csak akkor tehet, ha az egyszerűsítő ezt a gyakorlatot ellenőrzött tapasztalatok alapján tanulmányozza, bátrabban tervez megoldásokat, s kísérleti alkalmazás és egzakt mérések útján állapítja meg az elért eredmények fokát és értékét; g/ az ergodidaktika érvényességét aszerint kell megítélni, hogy milyen erővel hat benne az egyszerűsítés elve." /86; 142, 143/

Az ismertetett idézetből kitűnik az egyszerűsítési folyamat bonyolultsága az oktató munka területén. Gyakorlatunk adatokkal szolgál az egyszerűsítési intézkedések szükségességéről számos területen. "A tanulás folyamatának egyszerűsítése az iskolai oktatásban" című tudományos kutatóterv kiemeli, "hogy vannak részleges kutatásokkal is megerősített jelenségei a tanulóknak olyan túlzott követelményekkel való megterhelésének, amelyeket otthoni munkával kell megvalósítaniuk - ez pedig hátrányosan tükröződik a tanulóknak és a tanulás és egészség viszonyában;

hogy jelentős hiányosságokat kellett megállapítani a tantervek összeállítása terén /határozatlanság, alkalmatlan szerkezet, túlméretezett követelmények, stb./;

hogy az oktatásban még jelentős mértékben uralkodnak a nem elég hatékony hagyományos oktatási alakzatok;

hogy számos oktató munkája azért nem eredményes, mert egyáltalán nem, vagy rossz intézkedéseket alkalmaznak a tanítás tervezésénél, s a korszerű és hatékony oktatási módszerek, eszközök és tankönyvek felhasználásánál;

hogy jelentős számú tankönyvet és oktatási eszközt nem alkalmaztak a korszerű és hatékony tanítás szükségleteihez;

hogy az oktatók szakmai hiányossága, a szakoktatók meg nem felelő ösztönzése és hiánya hátrányosan tükröződik az oktatás színvonalában, a tanulás iránti viszonyban, a tanulók terhelésében és munkaeredményeiben." /24; 137/

A leírt állapotot tartva szem előtt parancsolólag jelentkezik az oktató-nevelő munka ésszerűsítésére irányuló, átfogó intézkedések szükségessége. Ezek az intézkedések lényegében azokból a problémákból folynak, amelyekre az előzetes kutatások rámutattak azzal, hogy nem mellőzhetők egyéb, az összetett problematikához kapcsolódó egyéb kérdések sem.

Kétségtelen, hogy a munka ésszerűsítése terén mindekelőtt az e területen eléggé elhanyagolt tudományos munkaszervezésnek a gazdasági életben mind többet és eredményesebben megvalósított elveit kell nagyobb mértékben alkalmazni. "Nem kétséges - emeli ki dr. V. Svajcer - hogy a

tudományos munkaszervezés alapelve, amely a legkisebb erő- és eszközfogyasztással legnagyobb hatást igényel, teljességében indokolt az oktatás terén is. Mégis, talán sehol sem olyan szembeszökő ezen elvtől való lemaradás a többi emberi tevékenységek mögött, mint az oktatásban. Míg a termelő technikák területén az ésszerűsítések mindennapiak, gyakran egy évtizeden belül teljes technológiák elévüléséhez vezetnek, és a piac törvényei önműködően küszöbölik ki a tudományos munkaszervezés korszerű fokával lépést nem tartó vállalatokat, a tanítás az oktatási intézmények összes típusainál nagyon gyakran még mindig a "kézműipari termelés" szintjén áll, és olyan idő-, erő- és eszközvesztésekkel folyik, amelyek mindenkit, aki legkevesbé is gazdasági képletekben szokott gondolkodni, elképeszt." /111; 7/

Közismert, hogy a tanulóinkkal szemben támasztott igények gyakran túlméretezettek, s ezen a területen is ésszerűsítési intézkedéseket kell tenni. Az oktatási követelményeknek oktatási szabványok meghatározásával történő csökkentése mérsékelheti a szükségtelen idő- és fáradtság fogyasztást. Egyébként a tanulók megterhelése "nem szokatlan jelenség, figyelemmel arra, hogy mértani haladványszerűen jelentkeznek azok az új ismeretek, amelyeket a tudományos, műszaki és kulturális haladás eredményeiként be kell vonni az általános műveltségi alapba." /26; 14/. Azonban ez nem jelenti, hogy az ismeretmennyiséget ne kéne átszelektálni és ésszerűen mérsékelni, figyelembe véve tanulóink pszichofiziológiai lehetőségeit is.

Másrészt szem előtt kell tartani azt a tényt, hogy az ismeretek szintén gyorsan elévülnek még akkor is, ha a pillanatnyi szükségletekkel összhangban sajátítják el őket. Ennek a problémának megoldásában "új távlatokat... nyit az oktatás folyamatosságának elve, amely felment minden iskolát, tehát az általános iskolát is a kötelezettség alól, hogy kicsiben a kultúra teljes tárházát nyújtsa az egész életre." Így nyilatkozott az UNESCO szakemberek Moszkvában tartott találkozója. Az iskola alapvető szerepe tehát inkább a lényeges ismeretek elsajátítására, a tudás, szükségletek, szokások és ügyességek utáni vágy fejlesztésére, és arra irányul, hogy az ember tanuljon és állandóan újat ismerjen meg, fel tudja használni a tudományos ismeretforrásokat, statisztikai és egyéb adatokat, jól, gyorsan és gazdaságosan tudjon olvasni, kivonatolni, összegezni, okszerűen kifejezni, leírni, stb." Ilyen értelemben idézte az "Amerikai kihívás" című könyv szerzője művének mottójaként ezeket a huszonhat évszázaddal ezelőtt írt verssorokat: "Akinék halat adsz, azt egyszer táplálod; tanítsd meg halászni, egész életében enni fog." /Zsivko Gruden: Új technológiához - új javaslatok. Uz novu tehnologiju nove propozicije. Komunist, Beograd, 1970. 674.p./

A folyamatosság felfogásából indulva ki elvárható, hogy az annyira igényelt tanmenettömörités irányában hatékonyabb intézkedések történjenek. Teljesen indokolt M. Csordasics tétele, miszerint a tanmenet, s ezzel a tanterv tömöritése is olyan téma, amelyet legkomolyabban meg

kell fontolni. "Számos elemzés - mondja - szerint minden iskola tanmenetében sok felesleges, idejétmúlt és kevés-hasznu van. A tananyag tervezésénél még mindig abból a tételből indulnak ki, hogy az iskola az egyedüli oktatást és nevelést nyújtó intézmény, s elfelejtik, hogy a valóság jelentősen megváltozott, s az iskola és a szülők mellett az oktatásban és nevelésben részt vesz: a rádió, televízió, film, sajtó, s számos más tényező is. Számos tartalomhoz immár nem szükséges annyi idő, mint egykor, midőn kizárólag az iskolában voltak hallhatók. A szakiskolákat mentesíteni kell a túlhaladott és elhagyott technológiáktól, és nagyobb mértékben a korszerű termelési módra kell őket irányítani." /13; 6,7/ A rövidített munkahét kapcsán ugyanilyen értelemben ír D. Janusevics cikkében, midőn hangsúlyozza: "A tantervek és tanmenetek szerkesztői előtt magas szakpedagógiai követelmények állnak. Az emberi alkotás és a természet bőségéből ki kell választaniok a lényeges tartalmakat, amelyek meghatározott szerepekre, munkára és a társadalmi életbe kapcsolódásra való felkészítés értelmében az egyéni művelődéshez nélkülözhetetlenek és pedig abban az időben, amelyben a leendő nemzedékek élni fognak." /13; 10/

Midőn az oktató-nevelő munka ésszerűsítéséről van szó legtöbbször "időmegtakarításra" gondolnak, hogy minél több lehetőség nyíljon az állandóan terjedelmesebbé váló új ismeretek szerzéséhez. Minthogy jelen esetben a munka ésszerűsítésére az ötnapos munkahét bevezetésével kapcsolatos tartós megoldások lehetőségének szempontjából gondolunk,

bennünket a kérdés olyan új szabadidő alap kialakításának szemszögéből is érdekel, amely az ötnapos munkahét kedvezőbb iskolai megvalósítását teszi lehetővé. Ezért a munka ésszerűsítése nem szemlélhető egyoldaluan. Az oktatás ésszerűsítésének tágabb szemlélésére utal cikkében dr. V. Svajcer, s hangsúlyozza, hogy "...minden ésszerűsítés értékét egyrészt aszerint kell mérni, hogy a tanuló erejének bizonyos részét nagyobb mennyiségű ismeret és ügyesség számára szabadítja fel /ami - dacára a tanmenetek "tehermentesítésére" irányuló minden igénynek - nélkülözhetetlen szükséglet a mind bonyolultabb élet- és termelési feltételek miatt/, de másrészt lehetővé kell tenni ezen erő egy részének más olyan tevékenységre való átirányítását, amely kiemelkedő jelentőséggel bír az emberi egyéniség sokoldalu fejlődése szempontjából, s - végső soron - több s z a - b a d időt kell biztosítani a tanulók "magán" érdekeinek, szórakozásának és pihenésének kielégítésére /ezt a mozzanatot éppen a szakiskolákban nem szabad lebecsülni, ahol a tanulók megterhelése gyakran jelentősen meghaladja az általános képzésű iskolákban lévő társaik, mi több az idősebb munkás társaik megterhelését/." /111; 9/ A Szövetségi Képviseletház Határozata az önigazgatási alapon történő nevelésről és oktatásról rámutat az oktatás ésszerűsítésének egyes jelentős mozzanataira, s szószerint a következőket mondja:

"Ezek az alapok t ö r e k e d n i k e l l a z ö t n a p o s m u n k a h é t b e v e z e t é s é r e a z o k t a t ó - n e v e l ő i n t é z -

m é n y e k b e n /szerző kiemelése/, ami az elengedhetetlen feltételek kellő időben történő teljesítését feltételezi, ide értve a t a n t e r v e k é s t a n m e n e t e k a l k a l m a z á s á t i s ." /Kiemelte a szerző./ /157; 5/

Az oktató munka ésszerűsítése semmiképpen sem merül ki a tanterv és tanmenet módosításával, habár ez az idővel való gazdálkodás szempontjából igen lényeges összetevő, s éppen ezért időztünk e kérdésnél valamivel hosszabban. Ezen a területen egész sor egyéb, az oktatás tökéletesítésére irányuló intézkedést kell tenni a tanulók még mindig ki nem halt "okítását" a tevékeny tanulásra irányítással váltva fel a korszerű taneszközök sokkal nagyobb mérvű bevezetése és hasznosítása útján, olyan módszerek tökéletesítésével, amelyek sokkal nagyobb hatást váltanak ki, mint a "hagyományos" módszerek, a tanulókat és oktatókat a munka értékelés rendszerének fejlesztésével, munka szerinti jutalmazásával, az önismereti társadalmi viszonyok fejlesztésével, stb. történő ösztönzése útján.

A tevékenységnek e téren átfogónak kell lennie. Magában kell foglalnia az iskolaelőtti intézményektől a középiskoláig az összes intézményeket. A munka ésszerűsítése nem hagyhatja figyelmen kívül az oktató személyzet kérdését sem, akár az iskoláztatásáról, akár pedig szakmai továbbképzéséről van szó. Hiányosak lennének az ésszerűsítési intézkedések, ha nem vennék figyelembe az oktató munka módszertanának területéhez tartozó kérdéseket, a szakszolgálatok /iskolai pedagógus-pszichológusok, iskolaigazgatók,

oktató-pedagógiai szolgálatok, stb./ Kérdését. Nehéz a munka ésszerűsítéséről beszélni a fennálló anyagi viszonyok között, tehát iskoláink anyagi alapjának javítása is ide tartozik. Oktatási tudományos-kutató munka nélkül a munka ésszerűsítése terén sem képzelhetők el jelentősebb sikerek, stb.

A kérdésről elég sok vita folyt, s hasznos kezdeményezések vannak /az oktatás ésszerűsítéséről tartott tanácskozás anyaga, és számos szakirodalmi munka/, így nem kívánunk ennél huzamosabban elidőzni. A kérdést csak azért érintettük, hogy rámutassunk néhány olyan mozzanatra, amelyek jelentősen befolyásolhatják tanulóink több szabadidőhöz jutását /az iskolai ötnapos munkahét további végrehajtása és megszilárdítása folyamán. A munka ésszerűsítésével kapcsolatosan egyes mozzanatokra azért mutatunk, mert ösztönözni kívántuk iskoláinkat és oktatási szerveinket arra, hogy foglalkozzanak ezekkel a kérdésekkel, s a megfontoláson túlmenően tegyék meg a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy oktató-nevelő munkánk minél nagyobb mértékben ésszerűsödjék. Hangsúlyozni kívánjuk, hogy a munka ésszerűsítésének nem minden eszköze esik tevékenységi körünkön kívül. Sok mindent tehetünk tehát magunk is, s amit különösen ki kívánunk emelni, joggal várjuk az összes illetékes szervek részvételét az e területhez tartozó kérdések megoldásában. Hisszük, hogy a Szövetségi Képviselőház említett Határozata ösztönzőleg hat ebben az irányban.

A fejezet végére hagyunk egy olyan kérdést, amely szintén a munka ésszerűsítésének keretébe tartozik, s az ötnapos munkahét bevezetése szempontjából különös jelentőséggel bír. Ugyanis úgy a hazai, mint a külföldi tapasztalatok arra mutatnak, hogy "...a fennálló félnapos oktatási rendszerben nem lehet hatékonyan megvalósítani az összes oktatási, s különösen nevelési és társadalmi alapeladatokat..." /24; 145/ A tanulók iskolai tartózkodásának meghosszabbításával kapcsolatos tapasztalatok külföldön, s Jugoszláviában is arra mutatnak, hogy az oktatás és nevelés terén jobb eredmények érhetők el. Az egésznapos oktatás, a napközis iskolák és tagozatok számának növelése helyett kell kapjon községeink fejlesztési terveiben. Ez igen jelentős az ötnapos munkahét szempontjából is, mert a külföldi tapasztalatok ismertetéséből láthattuk, az egésznapos oktatás megkönnyíti a rövidített munkahéttel kapcsolatos egész sor problémának a megoldását.

Tudatában vagyunk annak, hogy az egésznapos oktatás tömeges bevezetéséről területünkön egyelőre szó sem lehet. Lehet, hogy ez a közeljövőben sem következik be. Azonban tény, hogy az oktató-nevelő intézményeink helyzete fokozatosan javul, s nincs kizárva, hogy egyes községekből akad az oktatás korszerűsítéséhez szükséges helyiségi lehetőségekkel rendelkező iskola. Ezért érdekes lenne már most megfontolni az egésznapos oktatásu, illetve napközis ötnapos munkahét kísérleti bevezetését. Ebben az esetben vizsgálható lenne olyan ötnapos munkahét megvalósításának lehetősége, amelyben a hatodik nap óráit öt napra osztanák

el azzal, hogy a tanév is rövidíthető lenne úgy, hogy szeptember 1-én kezdődne /mint a többi iskolákban/, és június közepén fejeződne be. Meggyőződésünk, hogy az ilyen vállalkozás hasznos lenne nemcsak szűkebb, de tágabb közösségünk számára is. Helyes lenne, ha ebben a kísérletben közreműködnének tudományos intézményeink is, amelyek gyakran figyelmen kívül hagyják legidősebb kérdéseinket, és másodrendű kérdésekkel foglalkoznak.

Végül ismételten hangsúlyozni kívánjuk, hogy iskoláink tapasztalatai az ötnapos munkahéttel kapcsolatosan igen értékesek, a tapasztalataik alapján tett intézkedések jelentősen hozzájárultak az oktató-nevelő intézmények ily szervezésű munkájának tökéletesítéséhez. Az elemzés keretében tett egyes megállapítások szintén hozzájárulhatnak még alkalmasabb megoldások felismeréséhez, s a további munka e területen hasznos lesz. Kötelességünk azonban hangsúlyozni, hogy tartós megoldásokhoz csak reform beavatkozásokkal, intézkedések egész sorával, lehet jutni, amelyek között különös jelentőséggel kell birniok az oktató-nevelő folyamat ésszerűsítésére, hatékonyabbá tételére és korszerűsítésére irányuló intézkedéseknek.

A TANULÓK EREDMÉNYE AZ ÖTNAPOS
MUNKAHETTEL DOLGOZÓ ISKOLÁKBAN

a tanulók tanulása, mint a munka eredményességének elő-
feltétele

egyéni megfigyelések a tanulók eredményéről

kísérlet a munkaeredmény tárgyilagos megállapítására

2. A TANULÓK EREDMÉNYE AZ ÖT -
=====
N A P O S, M U N K A H É T T E L D O L G O Z Ó
=====
I S K O L Á K B A N
=====

A 42 órás munkahét bevezetéséről szóló alaptörvény 2. és 3. szakasza szerint a munkaszervezet köteles a rövidített munkaidőben bizonyos tervszerű intézkedésekkel "legalább olyan munka- és ügyviteli eredmények megvalósítását biztosítani, mint amilyeneket a 42 órás munkahét-bevezetése előtt megvalósított". /68; 16/ Ezeket a rendelkezéseket nehéz az iskolákban alkalmazni, értelmüket azonban szem előtt kell tartani akkor is, midőn az iskolákról van szó. Megengedhetetlen lenne, hogy az ötnapos munkahét-re való áttéréssel az iskolákban csökkenjenek az oktatási-, nevelési eredmények. Iskoláink nem hanyagolták el e mozzanat tanulmányozását, hanem megszervezték az eredmények mozgásának rendszeres követését, különböző bizottságokat állítottak fel, felelőssé tették az osztályfőnököket, oktatókat, a kérdést összejöveteleik napirendjére tűzték, különböző tárgyi felméréseket végeztek, stb. Hasonló intézkedéseket tettek a közösségek oktatási szervei, különösen a Művelődési-Pedagógiai Intézet, amelynek ez alapfeladata.

Azonban iskoláink igen lelkiismeretes munkája, és az Intézet törekvése mellett már előljáróban meg kell állapítanunk, hogy tanulóink eredményeinek megállapítása és összehasonlítása legkevésbé sem volt könnyű feladat, s ezért az értékelések sem tekinthetők véglegeseknek, habár nem is hagyhatók figyelmen kívül, hanem további vizsgálatok kiindulási alapjául szolgálhatnak.

Abból a célból, hogy betekintést nyerhessünk tanulóink eredményébe, megkíséreltük megállapítani, miként alakul tanulásuk a hét folyamán, továbbá mily megfigyelései vannak az iskoláknak, szülőknek, s maguknak a tanulóknak is az eredmények mozgásáról, s végül bizonyos tárgyi mutatók felhasználásával adatgyűjtést végeztünk iskoláink eredményeiről, annak megállapítása végett, hogy az ötnapos munkahét bevezetése hátrányosan befolyásolta-e a tanulók eredményének mozgását, avagy iskoláinknak sikerült fenntartani a munkaeredményeket legalább azon a szinten, amelyen a hatnapos munkahét rendszerének idején voltak.

2.1. A TANULÓK TANULÁSA, MINT A MUNKA EREDMÉNYESSÉGÉNEK ELŐFELTÉTELE

A tanulás igen bonyolult folyamat, amelyet ez esetben csak egy szempontból vizsgálunk. Feltételezték, hogy az ötnapos munkahét jelentősen hozzájárult a tanulás kétnapos, sőt háromnapos megszakításához /péntek, szombat és vasárnap/, ami hátrányosan tükröződhetik az eredményben. E feltevés helyességének megállapítása végett figyelmünket kizárólag e kérdés ellenőrzésére irányítottuk, s adatokat gyűjtöttünk arról az időről, amelyet tanulóink otthon, naponta az egész hét folyamán tanulásra fordítanak. Az adatokat a tanulók által kitöltött kérdőívekből gyűjtöttük. Az adatok helyességének ellenőrzése céljából a tanulók a megadott utmutatás szerint négy napon át munkanaplót vezettek. Az említett naplóból kiemeltük azon idő adatait, amelyet a tanulók otthon tanulásra fordítanak. A kérdőívből vett, és a vezetett nap-

lók alapján megállapított adatok összehasonlításával arra a következtetésre jutottunk, hogy majdnem egyenlők, s nagyjából megfelelnek a tényleges állapotnak. Megkérdeztünk nagyobb számu, különböző eredményt elérő /leggyengébbtől a legjobbig/ tanulót /és szüleiket/, hogy ily módon is megállapíthassuk a gyűjtött adatok használhatóságát. Ebben az esetben is közel egyenlő adatokhoz jutottunk. Az összegezett adatokat a 21. táblázat tartalmazza. A táblázat adatait szemlélteti a 3., 4., 5., 6., 7., 8. és 9. grafikon is. A jelzett szemléltetés mutatja, hogy nincsenek jelentős eltérések a tanulás folyamatában a tanulók említett csoportjai egyikeben sem. Az általános iskolák /akár városi, akár falusi iskolákról van szó/ s a középiskolák tanulói elég egyenletesen tanulnak az egész hét folyamán /9. grafikon/. Az első hat nap folyamán ugyyszólván nincsenek is eltérések a tanulási időben. A tanulási idő csak vasárnap csökken, midőn az összes tanulók csupán 1,5 órát fordítanak tanulásra. Ezt az időt az anyag rögzítésére és ismételtesére fordítják.

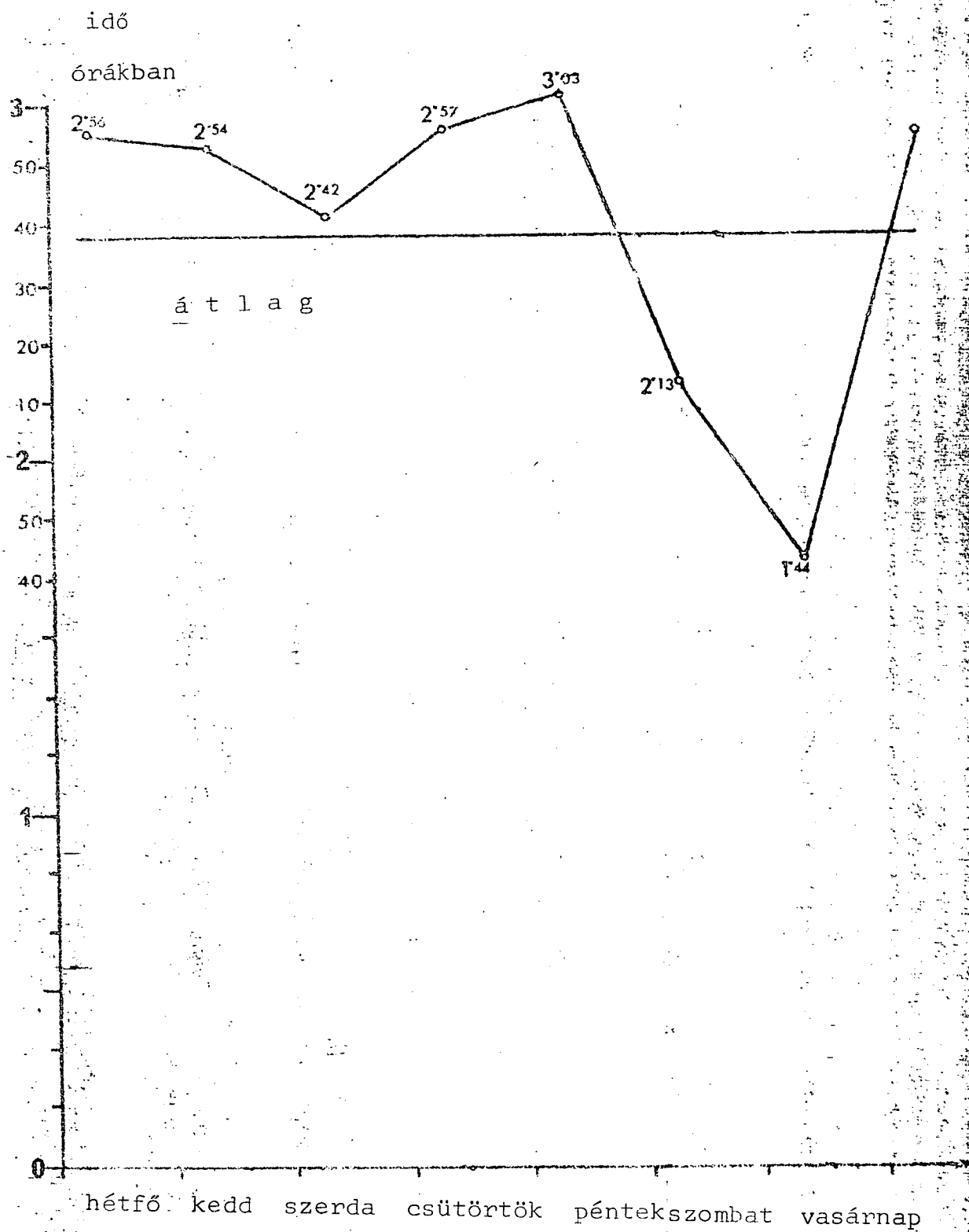
Az idézett adatok alapján világosan megállapítható, hogy tanulóink munkájában nincsenek jelentősebb megszakítások a munka folyamatosságában, tehát nehéz lenne valamilyen nagyobb megszakításról beszélni, amely felejtést, idővesztést váltana ki a következő hételeji "bemelegítésnél", és végső soron a munkaeredmények csökkenéséhez vezetne. A szombati és vasárnapi táhermentesítés mégis érezhető, mert ekkor nincs tanítás, a tanulás az otthoni munkára szorítkozik, amit azonban pozitív jelenségnek lehet tekinteni, amelynek nem kellene hátrányosan tükröződnie a munkaeredmé-

21. táblázat

AZ ÖTNAPOS MUNKAHÉTTEL DOLGOZÓ ISKOLÁK TANULÓINAK NAPI ÁTLAGOS TANULÁSI IDEJE A

SZABADKAI ISKOLAKERÜLETBEN AZ 1970. ÉVBEN

ISKOLA FAJA	A tanulók napi átlagos tanulási ideje							
	Hétfő	Kedd	Szerda	Csüt.	Péntek	Szomb.	Vasárnap	ÖSSZESEN
Városi általános iskolák	56 2	54 2	44 2	57 2	30 3	13 2	44 1	38 2
Falusi általános iskolák	27 2	40 2	42 2	42 2	33 2	16 2	39 1	25 2
Általános iskolák összesen	44 2	48 2	42 2	50 2	48 2	14 2	41 1	29 2
Általános- és közép-iskolák összesen	46 2	49 2	39 2	51 2	43 2	33 2	38 1	32 2

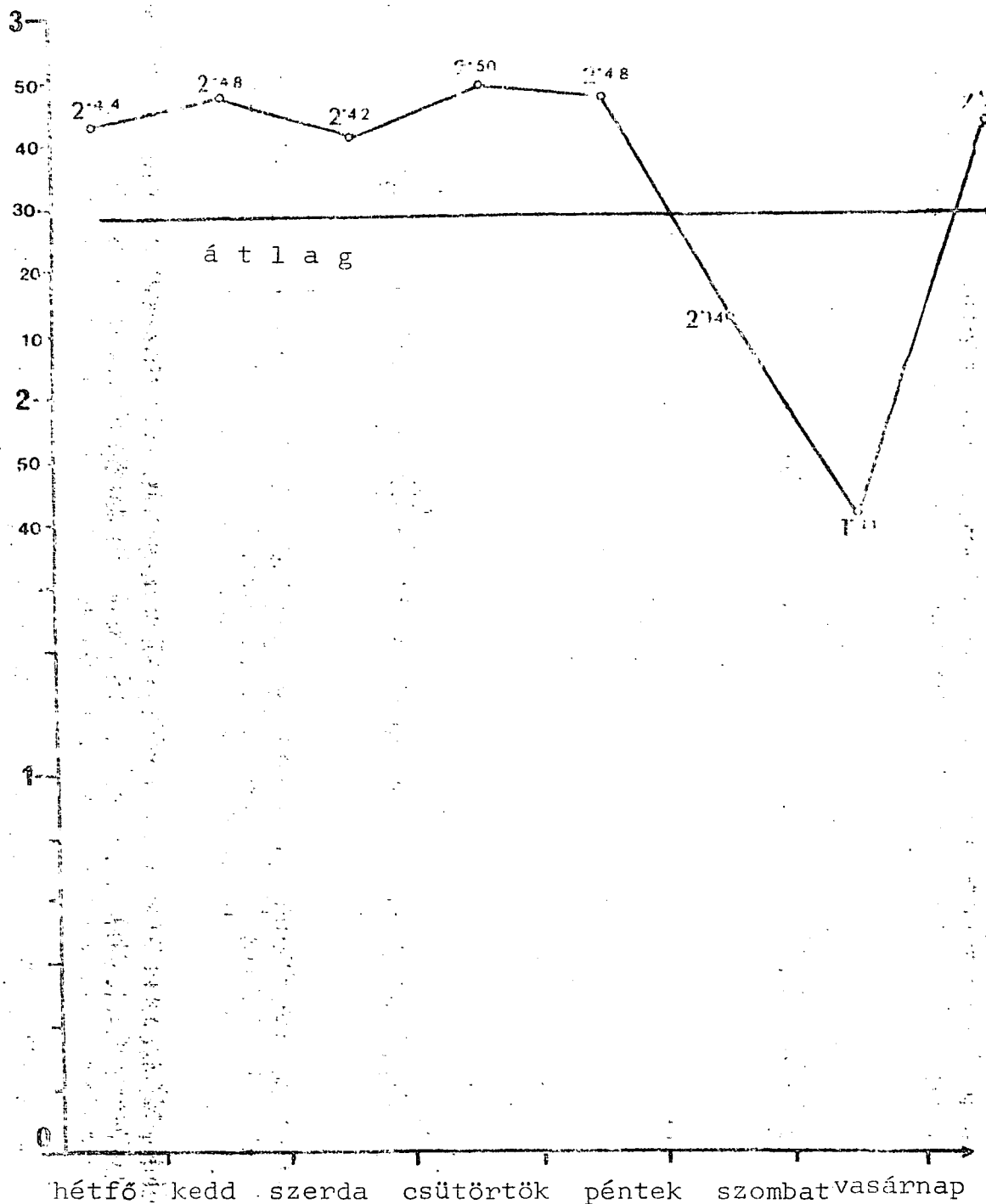

3. GRAFIKON

TANULÓK ÁTLAGOS TANULÁSI IDEJE A SZABADKAI ISKOLAKERÜLETBEN
ÖTNAPOS MUNKAHÉTTTEL MŰKÖDŐ VÁROSI ÁLTALÁNOS ISKOLÁBAN AZ
1970. ÉVBEN

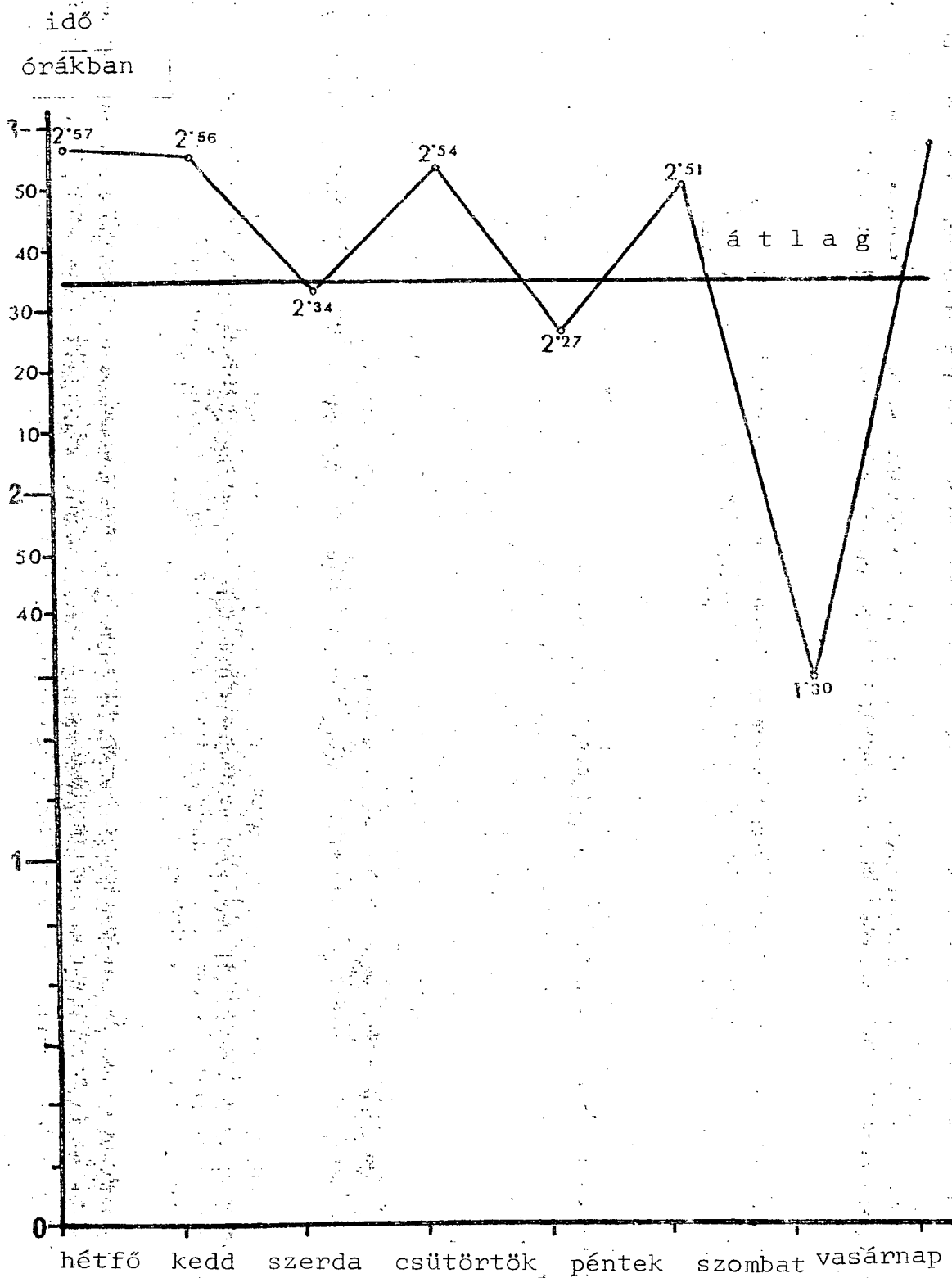
idő

órákban

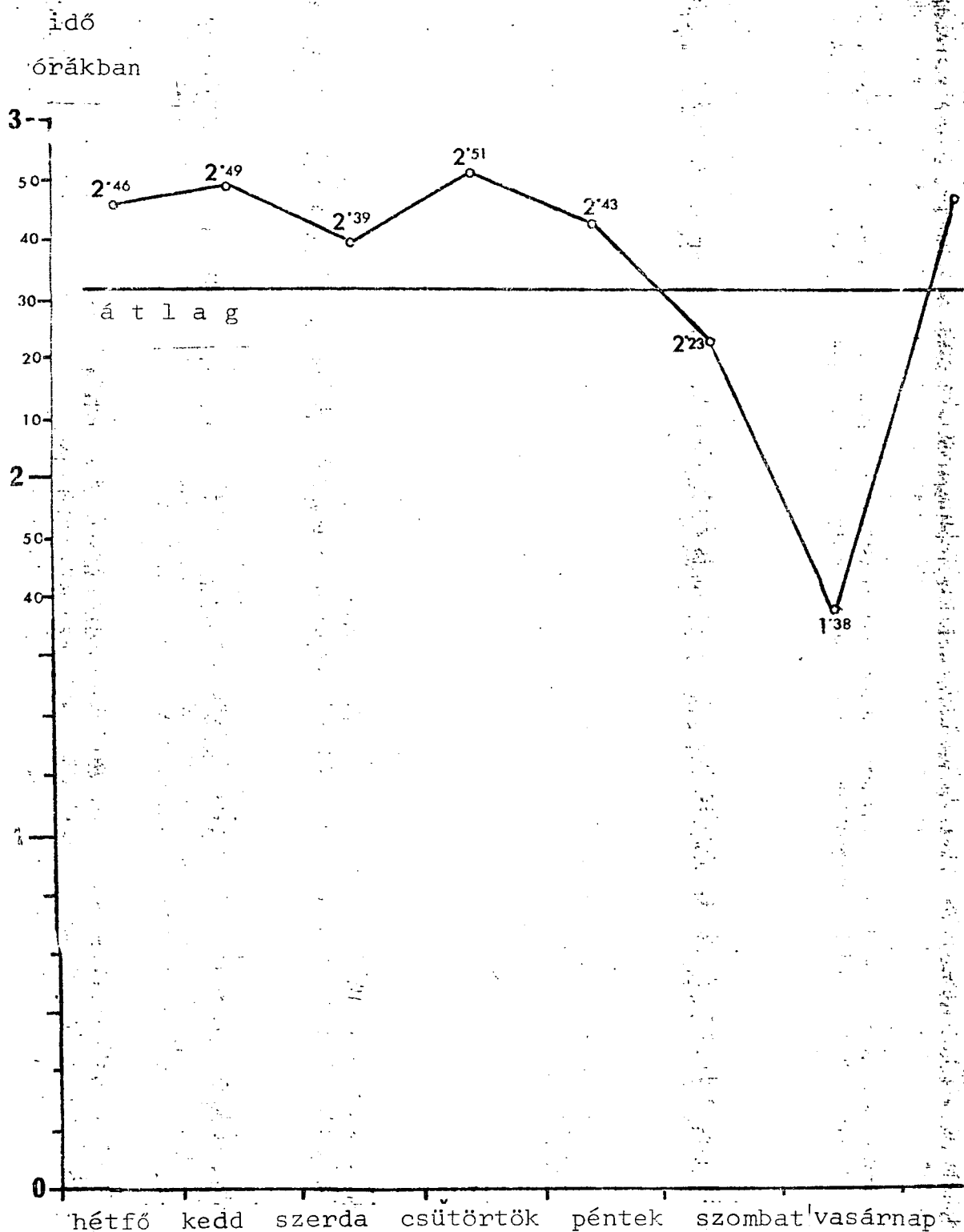
5. GRAFIKON

TANULÓK ÁTLAGOS TANULÁSI IDEJE A SZABADKAI ISKOLAKERÜLETBEN
ÖTNAPOS MUNKAHÉTTEL MŰKÖDŐ ÁLTALÁNOS ISKOLÁKBAN AZ 1970.
ÉVBEN

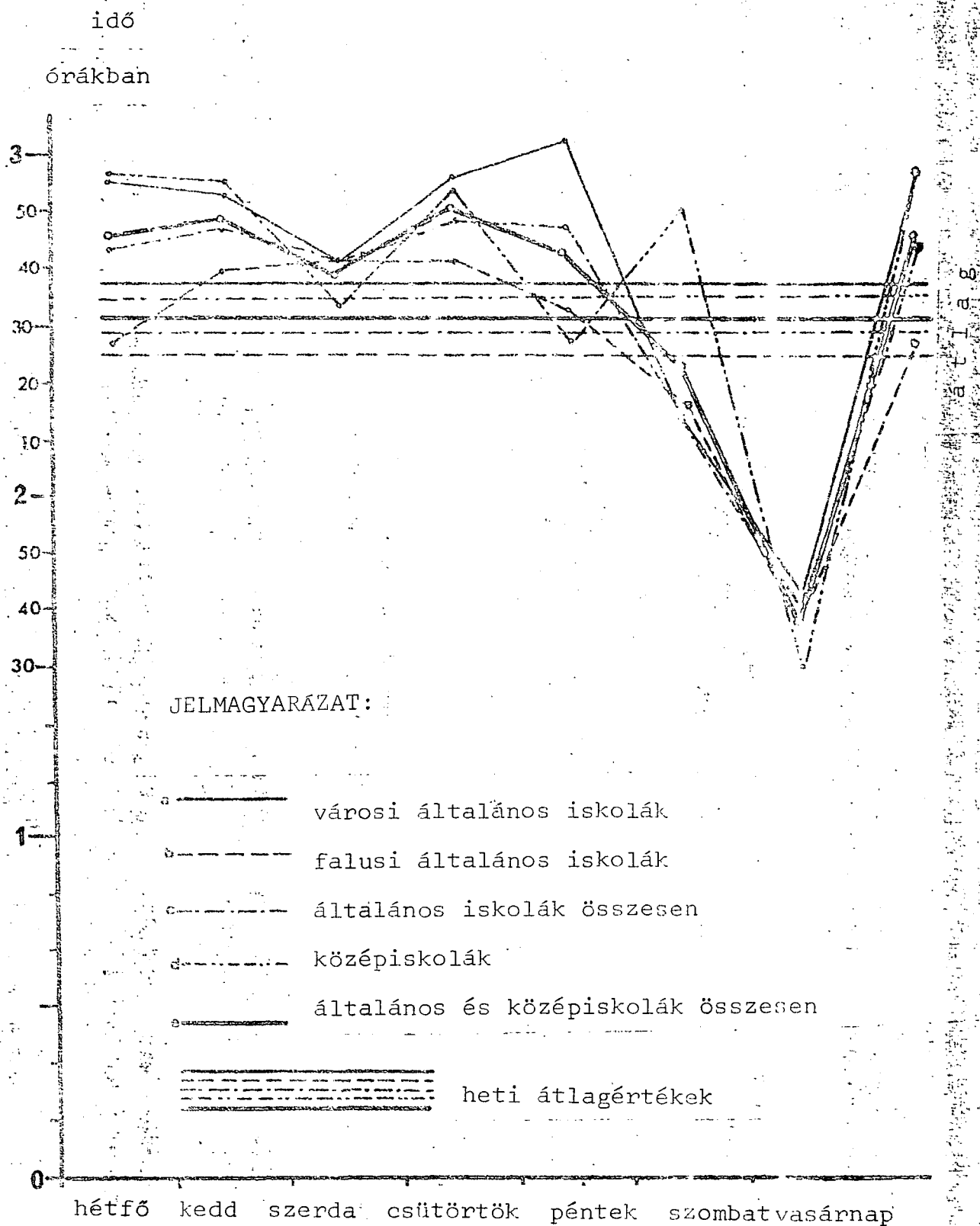
6. GRAFIKON

TANULÓK ÁTLAGOS TANULÁSI IDEJE A SZABADKAI ISKOLAKERÜLETBEN
ÖTNAPOS MUNKAHÉTTTEL MŰKÖDŐ KÖZÉPISKOLÁKBAN AZ 1970. ÉVBEN

7. GRAFIKON

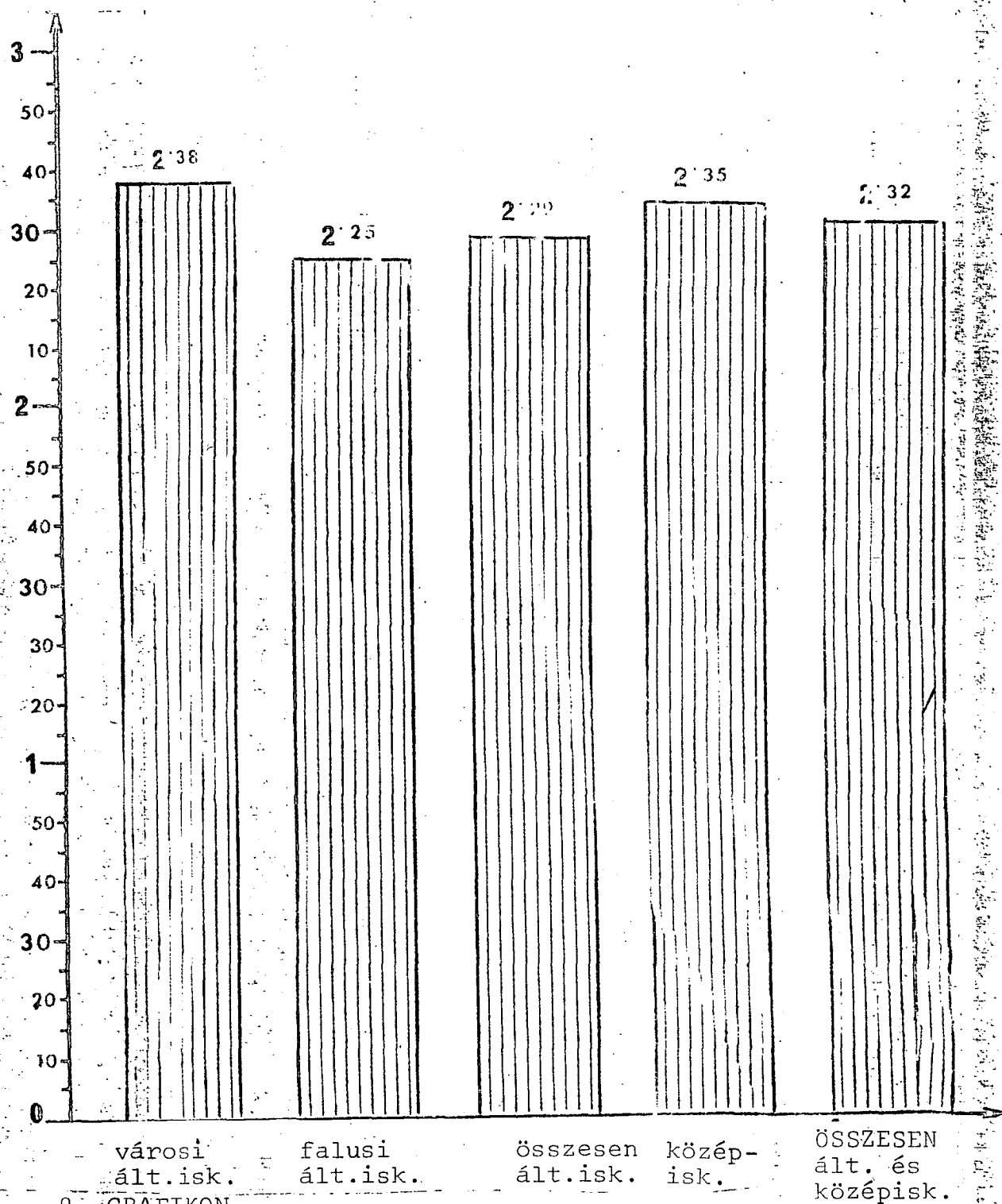
TANULÓK ÁTLAGOS TANULÁSI IDEJE A SZABADKAI ISKOLAKERÜLETBEN
ÖTNAPOS MUNKAHÉTTEL MŰKÖDŐ ÁLTALÁNOS ÉS KÖZÉPISKOLÁKBAN AZ
1970. ÉVBEN

8. GRAFIKON

TANULÓK ÁTLAGOS TANULÁSI IDEJE A SZABADKAI ISKOLAKERÜLETBEN
ÖTNAPOS MUNKAHÉTTTEL MŰKÖDŐ ÁLTALÁNOS ÉS KÖZÉPISKOLÁKBAN AZ
1970. ÉVBEN

idő
órákban

9. GRAFIKON

TANULÓK ÁTLAGOS TANULÁSI IDEJE A SZABADKAI ISKOLAKERÜLETBEN
ÖTNAPOS MUNKAHÉTTTEL MŰKÖDŐ ÁLTALÁNOS ÉS KÖZÉPISKOLÁKBAN AZ
1970. ÉVBEN

nyekben sem. Hangsúlyozni kell azt a pozitív tényt, hogy a tanulók "munka"-kötelmeiket ellátják pénteken és szombaton, s a vasárnapot tulnyomórészt szabadnapként hasznosítják.

A munkanaplók útján betekintést nyertünk a tanulók által tanulásra fordított idő rendjébe, s észlelhető volt a törekvés, hogy részben már pénteken délután, de különösen szombaton délelőtt elvégezzék feladataikat, s szombat déltől idejük mentes legyen komolyabb tanulási kötelmeiktől azzal, hogy - amint már említettük - vasárnap még egyszer átismételjék az anyagot. Az ilyen munkarendszer iránti törekvés igen előrevivő, mert lehetővé teszi, hogy a család esetleg vikendre mehessen, s a munkakötelezettségeknek a tanuló kielégítő módon eleget tegyen.

Bár az összesített adatok pozitív irányzatot mutatnak tanulóink tanulása tekintetében, egyes adatok vizsgálata jelentős eltéréseket mutat. A 8. grafikonból látható, hogy az összes kategóriák tanulói naponta átlagosan 2,5 órát fordítanak tanulásra /vasárnap kivételével/. Ez nem tekinthető különleges megterhelésnek, bár vannak olyan nézetek, amelyek szerint az általános iskola felsőbb osztályainak tanulói legnagyobb megterhelése nem lehetne több mint 1 óra és 34 perc. /90; 89/ Minthogy ez az idő elég egyenletesen oszlik el a hét folyamán, ennek sem kellene hátrányosan tükröződnie a munkaeredményekben. Egyes adatoknál azonban észlelhetők olyan elhajlások is, amelyeket nem lenne szabad figyelmen kívül hagyni. A napi 2 óra és 32 perces tanulási átlag /21. táblázat/ "veszélyes" eltéréseket is rejt magá-

ban. A tanulásra szánt idő egyes esetekben bizonyos napokon 0 és 9 óra között mozog. Igaz, hogy ezek ritka, szélsőséges esetek, de jelentős a napi 3-5 órát tanulók száma, s nem kicsiny azoknak a száma sem, akik jelentősen ezen értékek alatt dolgoznak. Bár a kérdés nemcsak az ötnapos munkahéthez kapcsolódik, hanem általános jellegű, azonban itt sem mellőzhető. Hangsúlyozni kell, hogy jelentős mértékben kezd meghonosodni az "átlagosság", mi több, az "átlagonalulóság" irányzata, ami pedig igen veszélyes jelenség.

Jelentős eltérések figyelhetők meg azoknak az egyéneknek idejénél, akik a hét folyamán egyes napokat fordítanak tanulásra. Míg egyesek néhány napon nagyon keveset tanulnak, hogy aztán olyan napok is következzenek, amelyeken tulsokat tanulnak, jelentős számu tanuló a "szabad" napokat /szombatot és vasárnapot/ arra használja fel, hogy pótolja a hét folyamán mulasztottakat, s ezeken a napokon többet tanul, mint bármely másikon. Mindezek az adatok kifejezett kampányszerű tanulási irányzatot mutatnak, amely hátrányosan tükröződhetik iskoláink eredményeiben.

Végezetül mégis hangsúlyozni kell, hogy ezek az elhajlások a vizsgált tanulók kisebb számánál észlelhetők, ami nem jelenti azt, hogy nem kell rájuk figyelmet, sőt jelentős figyelmet fordítani. Ki kell emelni, hogy a tanulók többsége - amint az adatokból kitűnik -, egész hét folyamán egyenletesen dolgozik, s ezzel biztosítja a megfelelő oktatási-nevelési eredmények megvalósításának egyik lényeges feltételét.

2.2. EGYÉNI MEGFIGYELÉSEK A TANULÓK EREDMÉNYÉRŐL

A tanulóink által elért eredmények teljesebb megismerése céljából arra törekedtünk, hogy minél több ezzel kapcsolatos nézetet gyűjtsünk össze. Ennek során igyekeztünk megismerni az iskolák, oktatók, szülők, s a tanulók nézetét is. A kérdőívek útján szerzett adatokat kiegészítettük igen nagy számu iskolaigazgató, oktató, szülő és tanuló megkérdezésével is. Kétségtelen, hogy mindezek az összegyűjtött és rendezett nézetek nem nélkülöznek minden tárgyi alapot, hanem jelentős mutatót képeznek a tanulóink által elért munkaeredmények megállapításánál.

2.2.1. I s k o l á k n é z e t e

Az iskolák nézeteit három alcsoportba oszthatjuk:

- a/ azok a nézetek, amelyek szerint nem romlott az eredmény;
- b/ amelyek szerint nem észlelhetők változások az eredményben és
- c/ azok a nézetek, amelyek szerint az eredmény az ötnapos munkahétre való áttérés után javult.

A felsorolt és hasonló vélemények olvashatók az olyan iskolai jelentésekben, amelyekben az ötnapos munkahét problémáinak körében erről az igen lényeges elemről van szó. Így az "Október 10." Általános Iskola jelentése kiemeli, hogy az oktató személyzet az egész év folyamán feljegyzéseket vezetett az ötnapos munkahéttel kapcsolatos észlelésekről, s a tanulók eredményeit év végén az oktató tanács és

az igazgató szerv közös ülésén megvizsgálták, és megállapítást nyert, hogy az eredmények nem gyengébbek az előző évekenél" /amikor hatnapos munkahét rendszerben dolgoztak/. A szabadkai "Matko Vukovics" Általános Iskola szintén utal arra, hogy a tanulók munkaeredményeit figyelemmel kísérték, "illetve az eredményt és fegyelmet háromhavonként elemezték, azonban nem volt megállapítható, hogy az eredmények kifejezetten jobbak, de gyengébbek sem." Hasonló nézetéről tájékoztat a szabadkai "Jovan Mikics" Általános Iskola is azaz, "hogy a tanulók eredményének területén szembeszökő változások nem észlelhetők... s az oktatás terén nem merültek fel különleges problémák."

Több iskola a tanulók eredményeinek javulását észleli. A kanizsai "Ady Endre" Általános Iskola jelenti, hogy az elmúlt iskolaévben "a tanulók eredményeinek javulása volt érezhető", bár az iskola véleménye szerint ez az eredmény nem írható kizárólag a szabadszombat javára. A zentai "Emlekiskola" jelentése szerint "a szabadszombatot 1968. évi április 1-én vezették be. Az időszak rövidsége ellenére az eredmények érezhető javulása volt észlelhető...". Hasonló véleményt nyilvánít a feketehegyi iskola, amely a jelentésében így ír: "Statisztikailag bizonyíthatjuk, hogy a tanulók eredménye emelkedő: 1966/67-ben az iskolai átlagostályzat 3,28, 1967/68-ban 3,30, az 1968/69-es iskolaévben pedig 3,33 volt". Kedvező hatásról szól a szabadkai "Ivan Milutinovics" Általános Iskola jelentése, és pedig e szavakkal: "Az tanulók oktatási-nevelési munkájának figyelemmel kísérése az ötnapos munkahétre tekintettel az osztály-

főnökök és az egyes tárgyak oktatóinak a feladata volt. Hétfőnként észrevételi naplót vezettek, s meghallgatták a tanulókat és szülőket". A tanulók eredménye vonatkozásában a nézetük"... hogy a tanulók tudásának legtárgyilagossabb mércéje az, amelyet a szabadkai Intézet a tanulók tanév végi tesztelése útján végzett. Az új munkaszervezéssel jobb eredményeket is biztosítottunk, amit helyezésünk mutat az Intézet által évenként készített ranglistán.

Az 1965/66. tanévben 21 iskola között 45 ponttal a 8. helyet, 1966/67. tanévben 21 iskola között 60 ponttal az 1. helyet, az 1967/68. tanévben 21 iskola között 58,5 ponttal a 3. helyet és 1968/69. tanévben 21 iskola között 69,2 ponttal a 2. helyet foglaltuk el.

E munkaszervezés mellett szól az 1968/69. iskolaévi teszteléssel elért eredmény is, midőn a második helyet foglaltuk el amellet, hogy hozzánk csatoltak egy olyan külterületi iskolát, amely tudás-mérések során a leggyengébb eredményeket mutatta. /Ez az iskola az ötnapos munkahetet az 1967/68. tanév elején vezette be./

Hasonló értékeléseket találunk iskoláink jelentéseiben tekintet nélkül arra, hogy falusi vagy városi, általános vagy középiskolákról, általános képzési, vagy szakiskolákról van szó. Az iskolaigazgatókkal, oktatókkal, szülőkkel és tanulókkal folytatott közvetlen beszélgetések is a jelzett értékelések keretében mozognak. De mégis hangsúlyozni kell, hogy egyetlen olyan eset sem ismeretes, hogy valaki azt állította volna, midzerint az ötnapos munkahét bevezetése hátrányosan hatott volna az iskolai munka eredményeire.

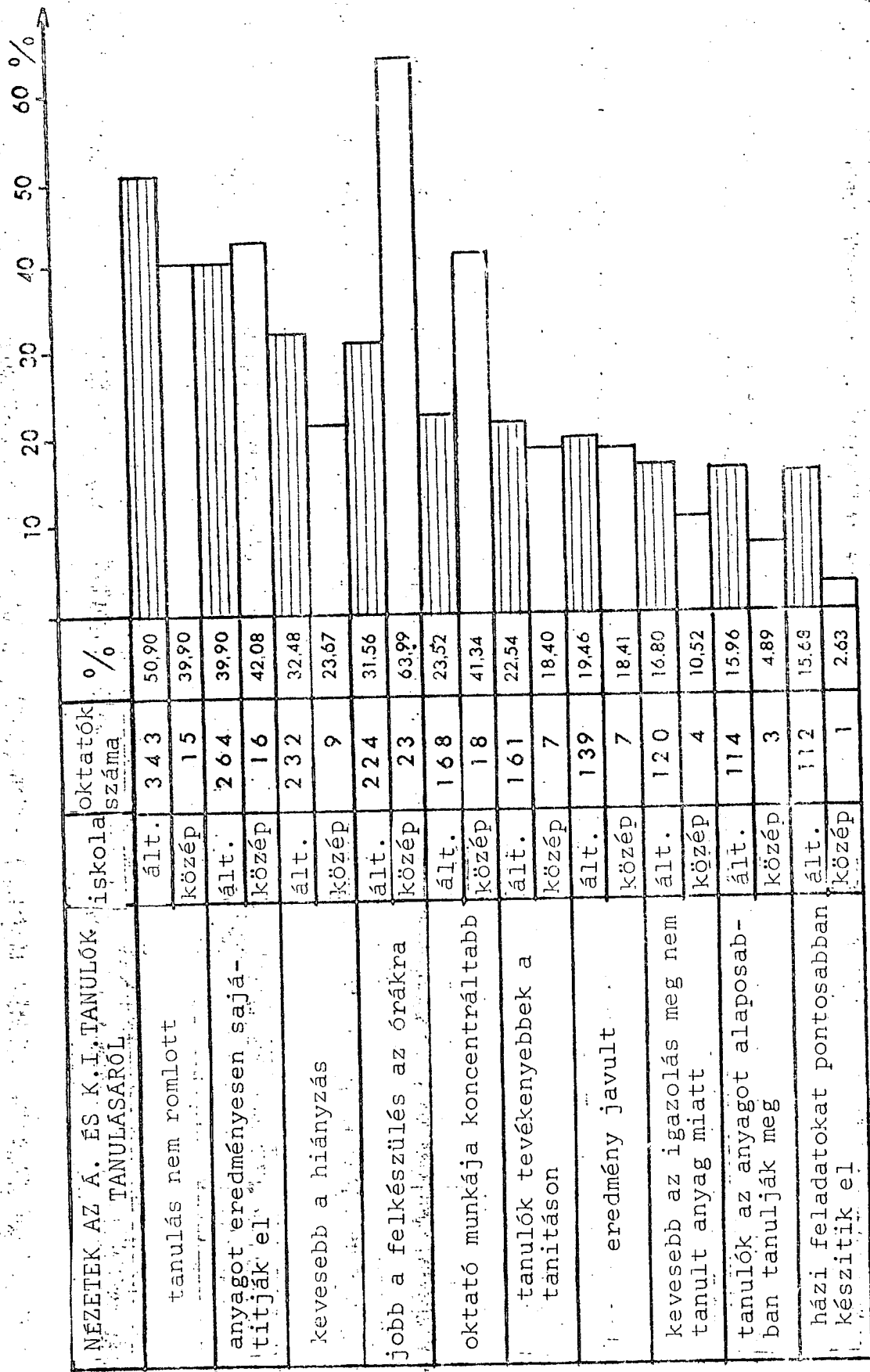
2.2.2. O k t a t ó k n é z e t e

Az oktatók nézetét általában az iskolák jelentései tartalmazzák, minthogy ezek az oktatótanácsok, osztálytanácsok és más szakszervek értékelésén alapulnak. E mellett kérdőívek útján is törekedtünk a tanulók eredményére vonatkozó bizonyos mutatókhoz jutni. Az ötnapos munkahét előnyeiről szólva szembeszökő gyakorisággal jelentkeztek a tanulók eredményeire és tanulására vonatkozó pozitív értékelések. A 10. grafikonból kitűnik, hogy nagy számu oktató értékelése szerint a tanulás nem romlott, a tananyagot sikeresen sajátítják el, csökkent a tanulók mulasztásának száma, s nem csekély azoknak az oktatóknak a száma, akik arra utalnak, hogy a tanulók eredménye javult, a tanításon tevékenyebbek, kevesebb az igazolás a tanulás elmulasztása miatt, a tanulók alaposabban tanulnak, a házi feladatokat lelkiismeretesebben és pontosabban dolgozzák ki, stb.

A jelzett adatokból megállapítható az is, hogy az oktatók véleménye szerint nem romlott az eredmény, mi több, számos oktató szerint a tanulók eredménye javult.

2.2.3. S z ü l ő k n é z e t e

Minthogy gyermekeik eredményei tekintetében a szülők a legérdekeltebbek, be kellett szerezni véleményüket is a tanulók munkaeredményeiről. A szülők leggyakoribb nézete is megerősíti a tanulók munkaeredményeiről alkotott eddigi megállapításokat. A legtöbb szülő /több mint 60 %/ kijelentése szerint a tanulók ilyen munkaszervezés mellett is ered-

10. GRAFIKON

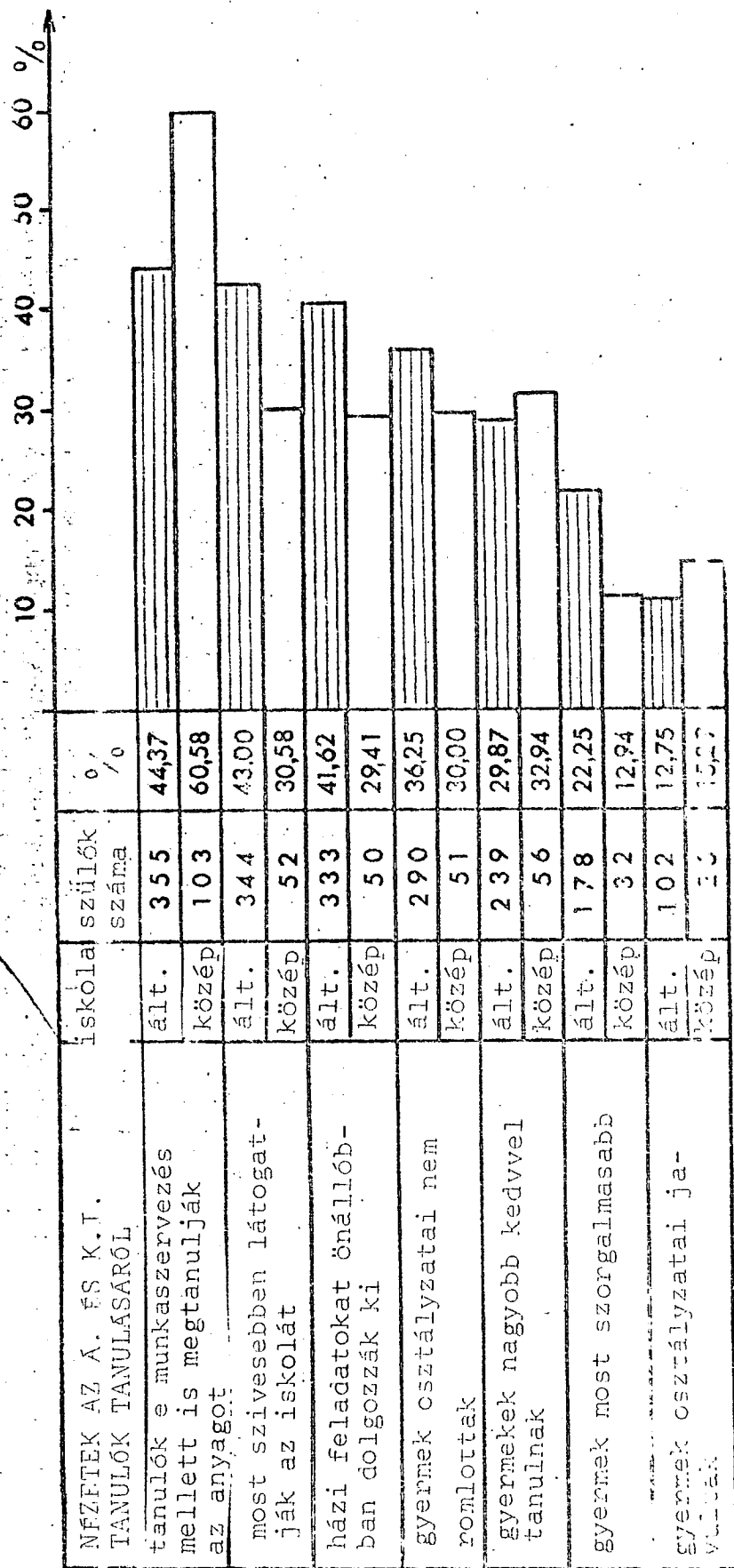
OKTATÓK NÉZETE A TANULÓK EREDMÉNYÉRŐL A SZABADKAI ISKOLAKERÜLETBEN ÖTNAPOS MUNKAHÉTTTEL MŰKÖDŐ ÁLTALÁNOS ÉS KÖZÉPISKOLÁKBAN AZ 1970. ÉVBEN

ményesen sajátítják el a tananyagot. A megkérdezett szülők közel ugyanilyen számban kiemelik, hogy gyermekeik most szívesebben látogatják az iskolát. Ugyanilyen számú szülő azt válaszolja, hogy gyermekeik osztályzata nem romlott, nagyobb örömmel tanulnak, szorgalmasabbak, s bizonyos számú szülő /13 %/ nézete szerint gyermekeik osztályzata javult. Hasonló megállapítás, kisebb gyakorisággal, jelentősen több volt, ezek közül a 11. grafikon csak a legfontosabbakat ábrázolja, míg a jelentéktelen gyakorisággal előforduló véleményeket elhanyagoltuk. Ki kell emelni, hogy a tanulással kapcsolatosan egyetlen olyan negatív megállapítás sem fordult elő, amely figyelemre lenne érdemes.

2.2.4. Tanulók nézete

A tanulók kérdőívein adott nagyszámú válasz is megerősíti az iskolák, oktatók és szülők véleményét, miszerint az ötnapos munkahét bevezetése nem hatott hátrányosan a tananyag elsajátítására és a megfelelő eredmények megvalósítására.

A tanulók szerint a tananyagot éppen olyan sikeresen sajátítják el, mint korábban /a tanulók közel 45 %-a/. Mások szerint az ötnapos munkahéttel dolgozó iskolában könnyebb és gyorsabb a tanulás /15-30 %/, a tanulók kisebb száma pedig, az oktatókhoz és szülők hasonlóan úgy véli, hogy az ötnapos munkahetű iskolákban az osztályzatok is javultak /5-10 %/, stb. /12. grafikon/

11. GRAFIKON

SZÜLŐK HÉZETE A TANULÓK EREDMÉNYÉRŐL A SZAEADKAI ISKOLAKERÜLETBEN ÖTNAPOS MUNKAHÉTTEL

MŰKÖDŐ ÁLTALÁNOS ÉS KÖZÉPISKOLÁKBAN AZ 1970. ÉVBEN

Hasonló adatokat mutatott a szabadkai Tanítóképző Iskolában végzett kutatás is. A tanulókhoz intézett kérdés az volt, hogy közöljék véleményüket az új rendszer hatásáról általános eredményükre és munkájukra a tanítás folyamatában. "A legtöbb tanuló nézete szerint - emelik ki az anyagot feldolgozó tanárok, Molnár G. és N. Rakics - a hatás pozitív /77 %/, 20,9 %-uk szerint az új szervezés nem befolyásolja iskolai eredményüket, s a tanulóknak mindössze 1,5 %-a szerint hátrányos ez a hatás." /70; 16/

Az iskoláktól, oktatóktól, szülőktől és tanulóktól kapott összes adatok megerősítik, hogy az új szervezés iskoláinkban nem vezet a munka romlásához, sőt több az olyan vélemény, amely szerint tanulóink eredménye jelentéktelenül javult.

2.3. KISÉRLET A MUNKAEREDMÉNYEK TÁRGYILAGOS MEGÁLLAPÍTÁSÁRA

A tanulók eredményeiről gyűjtött egyéni vélemények tömegességük folytán megközelítőleg tárgyi jelleget öltenek, s nehéz kétségbe vonni tájékoztató megbízhatóságukat. Törekvésünkben, hogy minél jobban emeljük az eredmények meghatározásának tárgyilagossági szintjét, megkíséreltük a begyűjtött anyag kiegészítését, összehasonlítva a hatnapos munkahét idejében pozitív eredménnyel végzett tanulók adatait az új munkaszervezés bevezetése után elért eredmények adataival. Azonos alapon történő összehasonlítás céljából az iskolák eredményéről begyűjtött adatokat százalékkértékekkel fejeztük ki. Felhasználtuk azokat az eredményeket is, amelyekhez az Intézet nyolc év végén tudástesztekkel végzett eredmény-felmérés útján jutott.

2.3.1. Gyenge osztályzat nélküli
tanulók összehasonlító át-
tekintése /javítóvizsga előtt/

Már az 1967/68. tanév folyamán, midőn 4 iskolában megkezdődött az ötnapos munkahét kísérleti bevezetése, adatgyűjtés folyt a gyenge osztályzat /javítóvizsga/ nélküli tanulók számáról az új szervezésre való áttérést megelőző tanévben és az ötnapos munkahéttel végzett tanév végén. Tudatában voltunk már akkor, hogy nem könnyű megbízható feleletet kapni a kérdésre, milyen az ötnapos munkahét hatása a tanulók eredményére, minthogy számos tényezőtől függő jelenségről van szó. Szilárdabb mutatók hiányában meg kellett elégednünk a jelzett összehasonlító áttekintéssel. Az Intézet munkatársai három kísérleti iskolában gyűjtötték a következő adatokat:

23. táblázat

KISÉRLETI ISKOLAK EREDMÉNYE AZ ÖTNAPI MUNKAHÉTRE ÁTTÉRÉS ELŐTT ÉS UTÁN A SZABADKAI ISKOLAKERÜLETBEN AZ
1966-1968. ÉVEKBEN

ISKOLA MEGNEVEZÉSE	Gyenge osztályzat nélküli tanulók százaléka /javítóvizsgák előtt/	
	1966/67.isk.évben évben	1967/68.isk. évben
"Kizur István" Ált.Isk. Szabadka	80	77
"Ivan Milutinovics" Ált.Isk. Szabadka	82	78
"Nemzeti Hősök" Ált.Isk. Csantavér	84	84
Ö S S Z E S E N :	83	81

Forrás: 12; 40

Az idézett adatokból megállapítható, hogy az eredmény két esetben némileg romlott, egy esetben nem változott.

Az összesített adatokból 2 %-os eredmény romlás tűnik ki. "Ha e számszerű mutatók alapján itélnénk meg az ötnapos munkahét helyességét, értékelésünk kedvezőtlen." /12; 40/. Megjegyzendő, hogy az aránykülönbség statisztikai számítása alapján a különbség nem jelentős, s nem állapítható meg munkaeredmény romlás a két jelzett érték összehasonlítása alapján.

Mínthogy azóta számos iskola tért át az ötnapos munkahétre, ugyanezen az alapon összehasonlítást kellett végezni minden iskolában, ahol erre lehetőség kínálkozott. Az összehasonlítást 22 iskolánál végezhattuk el. Az eredményeket a 24. táblázat és a 13. grafikon mutatja.

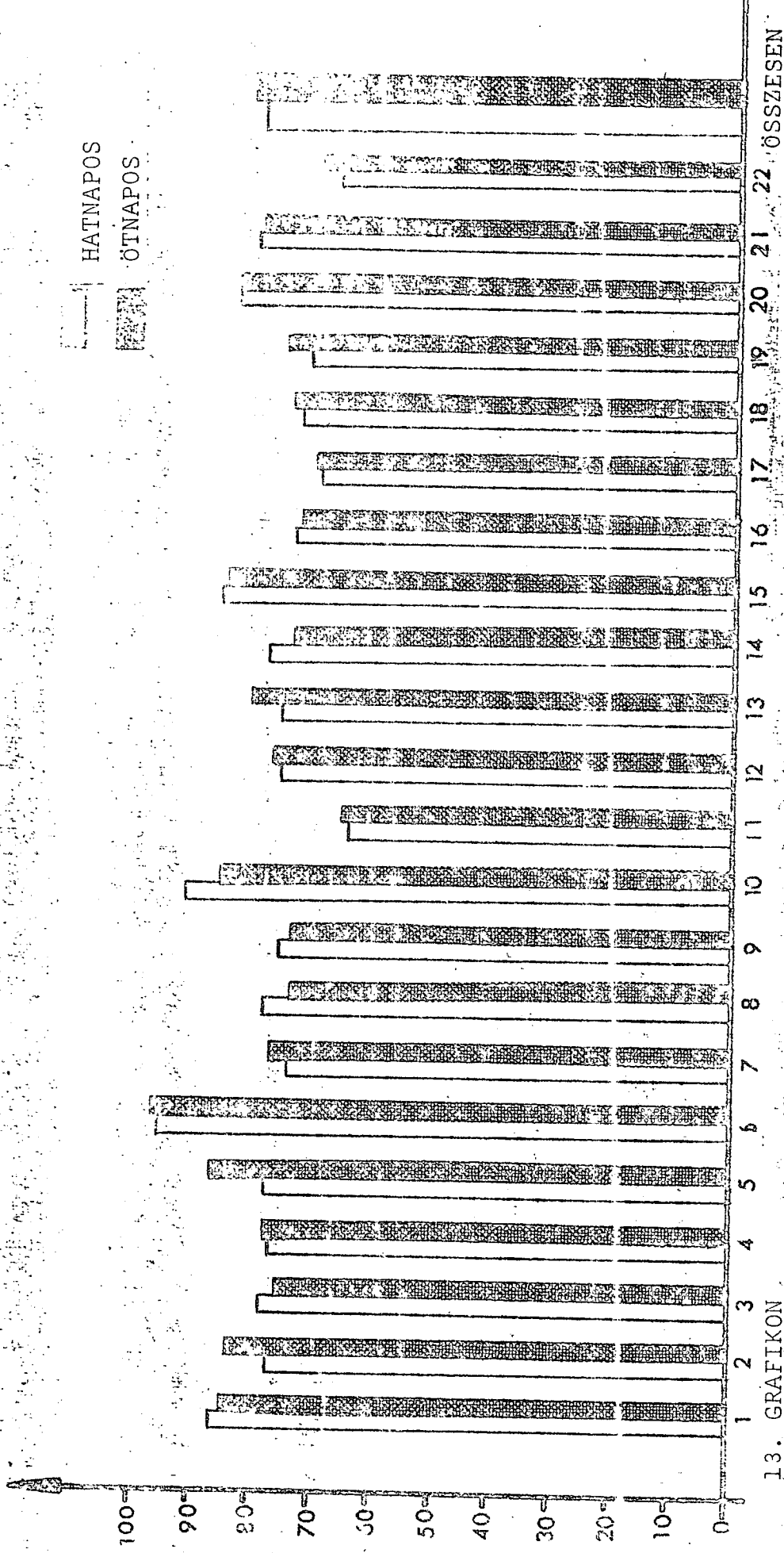
a/ Az eredmény 13 esetben javult, ami azt jelenti, hogy az iskolák többségében haladás észlelhető.

b/ A hatnapos munkahét szerinti működés idején a pozitívan értékelt tanulók számszázaléka 80,09 % volt, az ötnapos munkahétre való áttérés után az eredmény némileg javult, és 80,91 %-ra emelkedett. Tehát ezek az adatok is a munkaeredmény némi javulására mutatnak. Azonban az aránykülönbség statisztikai számításával megállapíthattuk, hogy ez a különbség statisztikailag nem tekinthető jelentősnek. Kellő megbízhatósággal tehát csak az a következtetés vonható le, hogy az ötnapos munkahétre való áttéréssel a munkaeredmény nem romlott.

24. táblázat

ISKOLAK EREDMÉNYE AZ ÖTNAPOS MUNKAHÉTRE ÁTTÉRÉS
ELŐTT ÉS UTÁN A SZABADKAI ISKOLAKERÜLETBEN AZ 1970. ÉVBEN

Sor- szám	ISKOLA MEGNEVEZÉSE	GYENGE OSZTÁLYZAT NÉLKÜLI TANULÓK SZÁZALÉKA /javító- vizsga előtt/ Ötnapos munkára áttérés e l ő t t u t á n	
1.	"Szonja Marinkovics"Á.I.	87,3	85,7
2.	"Ivan Milutinovics"	77,4	84,3
3.	"Matko Vukovics"	78,2	76,5
4.	"Ivo L. Ribar"	77,3	78,3
5.	"Ivan G. Kovacsics"	78,2	87,0
6.	"Jovan J. Zmaj"	96,1	97,2
7.	"Kizur István"	74,0	77,3
8.	"Jovan Mikics"	79,3	74,5
9.	"Október 10."	76,0	74,1
10.	Gyakorlóiskola	92,8	86,4
11.	"Ujváros"	65,5	66,0
12.	"Május 25."	75,9	77,4
13.	"Április 20."B.Topolya	75,8	80,9
14.	"Mosa Pijade" Pacsér	78,6	74,4
15.	"Jovan J.Zmaj" Kanizsa	86,0	85,0
16.	"Ady Endre" Kanizsa	74,3	73,7
17.	"Október 10." Horgos	70,9	71,6
18.	"Arany János" S.Tresnj.	73,2	74,9
19.	"Nikola Djurkovics", Feket.	72,2	76,1
20.	"Nemzeti Hősök" Csantavér	84,1	84,3
21.	Gimnázium, Szabadka	81,3	80,5
22.	Tanítóképző, Szabadka	67,7	70,2
	Ö S S Z E S E N	80,09	80,91

13. GRAFIKON

ISKOLÁK EREDMÉNYE AZ ÖTNAPOS MUNKAHÉTRE ÁTTERÉS ELŐTT ÉS UTÁN A SZABADKAI ISKOLAKERÜLET TERÜLETÉN AZ 1970. ÉVBEN.

MEGJEGYZÉS: SORSZÁM AZONOS A 24. TÁBLÁZATTAL

Hasonló méréseket végeztek a belgrádi "Drinka Pavlovics" Általános Iskolában is. A munkaeredmények összehasonlítása során ebben az iskolában sem észleltek statisztikailag jelentős különbségeket, s a vizsgálat alapján megállapították, hogy "az ötnapos munkahét nem hatott lényegesen a tanulók eredményének és magatartásának változására, hátrányosan s előnyösen sem, mert nem lehetett statisztikailag jelentős különbségeket megállapítani az öt, vagy hat munkanapos működés között". /34; 534/

A Szlovén SZK területén a kísérleti iskolák munkaszervezése a miénkhez hasonló, tehát adataink összehasonlítása is elfogadhatóbb. Az ötnapos munkahéttel kapcsolatos, Ljubljánában 1969. június 19-20-án tartott köztársaságközi tanácskozáson bemutatott anyagban számadatokkal összehasonlították az oktató-nevelő munka kimenetelét, s az eddig kifejtettekhez mindenben hasonló általános következtetést vontak le, amely szerint "teljesen kézenfekvő, hogy nem volt jelentős különbség a jelen és múlt év eredményeiben. A kísérlet ebben a szakaszban tehát nem hatott ki a tanulók osztályozati eredményére". /112; 12/

2.3.2. Ö s s z e h a s o n l í t ó á t t e k i n t é s a h a t n a p o s m u n k a h é t t e l m ű k ö d ő i s k o l á k á t l a g o s m u n k a e r e d - m é n y e i r ő l

Bár a pozitív munkaeredmények alapján végzett összehasonlítás is lényegében megbízható mutató, a legszemléletesebb mégis az iskola átlageredménye. Ezért végeztünk összehasonlítást ezen az alapon is ugyanazon iskoláknál hat- és az ötnapos

munkahét szerint. 13 iskolánál juthattunk használható adatokhoz, amelyeknél az évvégi átlageredmény a következő képpen mozgott:

25. táblázat

ISKOLAK MUNKAEREDMÉNYEINEK ÖSSZEHAONLITÓ ATTEKINTÉSE
ATLAGEREDMÉNYEK ALAPJÁN AZ ÖTNAPOS MUNKAHÉTRE ÁTTERÉS
ELŐTT ÉS UTAN A SZABADKAI ISKOLAKERÜLETBEN AZ 1970. ÉVBEN

Sor- szám	ISKOLA MEGNEVEZÉSE ÉS HELYE	Eredmény ötnapos munkahéttel	Eredmény hatnapos munkahéttel
1.	"Sz.Marinkovics" Á.I.Szabadka	3,31	3,42 +
2.	"Matko Vukovics" " "	3,68	3,46 -
3.	"Ivo L. Ribar" " "	3,35	3,36 +
4.	"Ivan G.Kovacsics" " "	3,51	3,62 +
5.	"Október 10." " "	3,52	3,48 -
6.	"Ujváros" " "	3,18	3,20 +
7.	"Május 25." " "	3,14	3,33 +
8.	"Április 20." " "	3,10	3,15 +
9.	"Mosa Pijade" " "	3,39	3,63 +
10.	"Zmaj J.Jovanovics"" "	3,41	3,44 +
11.	"Arany János" " "	3,14	3,18 +
12.	"Nikola Djurkovics"" "	3,12	3,29 +
13.	"Nemzeti Hősök" " "	3,38	3,42 +
	Ö S S Z E S E N :	3,31	3,39 +

A táblázatból látható, hogy 13 esetből 11 iskolában az ötnapos munkahétre áttérés után az átlagosztályzat javult /"+"-tel jelölve/, s csak 2 esetben romlott /jelölése "-"/. Az összes iskolák átlageredményének összegezése is eredmény javulást mutat 3,31-ről 3,39-re, azaz 0,08-al. /Lásd a 14. grafikont./

Különbség jelentőségi teszttel ebben az esetben is megállapítást nyert, hogy a mutatkozó különbség statisztikailag nem tekinthető jelentősnek, s megelégszünk annak a megállapításával, hogy a tesztelt adatokból ítélve az új munkaszervezésre való áttérés után a munkaeredményekben nem került sor jelentősebb változásokra.

2.3.3. Tudá stesz t m é r é s e k k e l m e g - á l l a p í t o t t m u n k a e r e d m é n y e k á t t e k i n t é s e

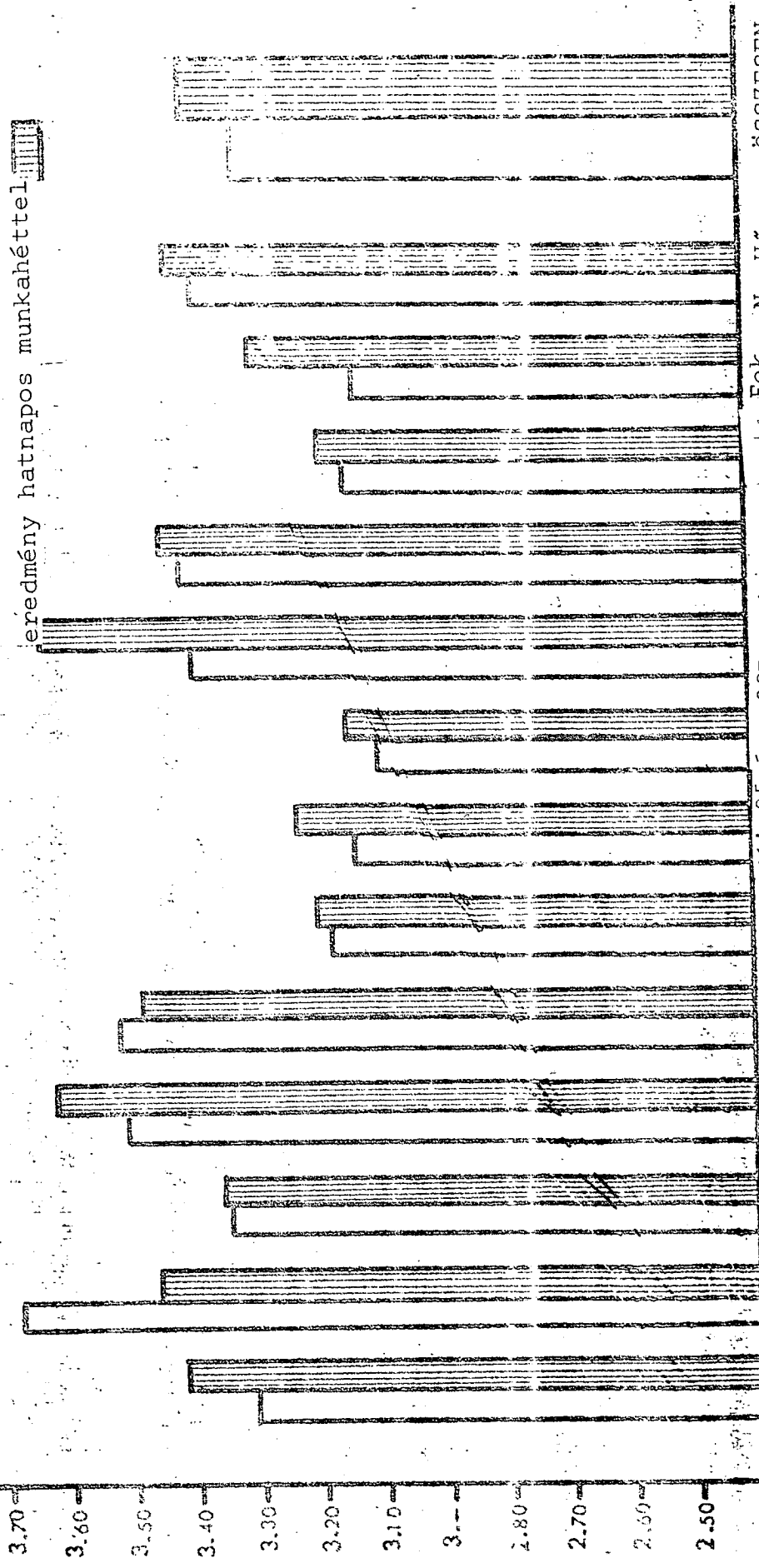
Az Intézet nyolc éve Szabadka község területén minden év végén megállapítja az iskolák munkaeredményét, s többször megtette ezt más községek területén is. A munkaeredmények megállapítása különböző módszerekkel történt, s ezek között jelentős helyet foglalnak el a tudástesztek. A tantárgyak és iskolai osztályok száma mindig elég nagy volt, hogy a kapott adatok minél megbízhatóbbak legyenek. Minthogy nem használtunk szabványos tesztek előre meghatározott értékmutatókkal, a munkaeredmények összehasonlítása céljából pontokkal kifejezett eredményeket T-értékekre változtattuk át. Az így kapott adatok csak bizonyos fenntartással, és meghatározott módon fogadhatók el. A tudástesztek alkalmazásával

14. GRAFIKON

JELMAGYARÁZAT:

eredmény ötnapos munkahéttel

eredmény hatnapos munkahéttel

ÖSSZEHASONLÍTÓ ÁTTEKINTÉS AZ ISKOLAK ÖTNAPOS MUNKAHÉTRE ÁTTÉRÉS ELŐTTI ÉS UTANI ÁTLAG

EREDMÉNYÉRŐL A SZABADKAI ISKOLAKERÜLETBEN AZ 1970. ÉVBEN

kapott mennyiségi mutatók alapján /150/ végeztük a minőségi elemzést is /115/, midőn jelentős mértékben jutottak kifejezésre azok az adatok is, amelyekhez az iskolák munkaeredményeinek különböző módon történt egybevetése alapján a tanügyi tanácsosok jutottak. A tanácsosok közvetlenül látogatták a tanítást egész év folyamán, tanulmányozták a pedagógiai dokumentációt az iskolákban, szakelemzéseket végeztek, beszélgetéseket folytattak oktatási dolgozókkal, különböző kérdőíveket, tanítási cédulákat, stb. alkalmaztak. Az ilyen komplex feltárás lehetővé teszi, hogy nagyobb biztonsággal juthassunk megbízhatóbb értékekhez. A munkaeredmények minőségi elemzése alapján nyert értékelésekből ítélve, a helyzet sokoldalú tanulmányozásával megállapítható, hogy az ötnapos munkahétre áttért iskolák eredménye nem romlott, sőt mi több, bizonyos javulás észlelhető. Az egyes eltérések a tanácsosok értékelése szerint más tényezőkre vezethetők vissza.

A tudástesztekkel mért eredményekre vonatkozó rendezett adatok összehasonlításával a következő helyzetet kaptuk:/26. táblázat/.

Az idézett táblázat és a 15. grafikon adataiból megállapítható, hogy azonos számú esetben került javulásra, illetve romlásra sor /6:/. Az összesített adatok szerint bizonyos javulás észlelhető az ötnapos munkahétre való áttérés után. A kifejezett különbségek statisztikailag azonban semmi esetre sem tekinthetők jelentősnek. Tehát a tudástesztekkel történt munkaeredmény mérés alapján is csak arra nyílik lehetőség, hogy az ötnapos munkahét javára némi eredmény ja-

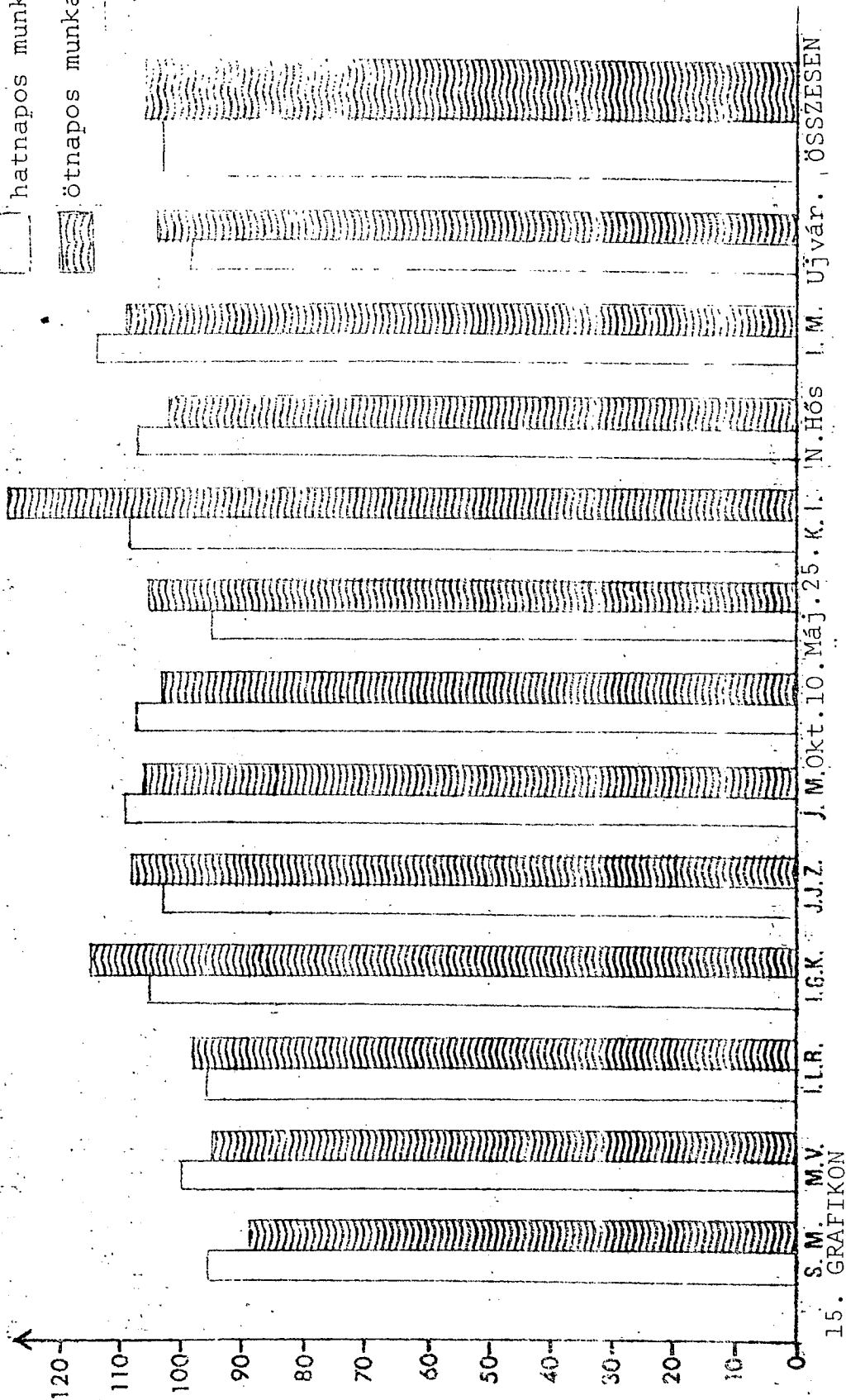
26. táblázat

ÖSSZEHASONLÍTÓ ISKOLAI MUNKAEREDMÉNY ATTEKINTÉS
TUDÁSTESZTEKKEL AZ ÖTNAPOS MUNKAHÉTRE ÁTTÉRÉS ELŐTT ÉS UTÁN
VÉGZETT EREDMÉNY MÉRÉS ALAPJÁN A SZABADKAI ISKOLAKERÜLETBEN
AZ 1970. ÉVBEN

Sor- szám	ISKOLA MEGNEVEZÉSE ÉS HELYE	Hatnapos munkahét- tel T-ér- téssel	Ötnapos munkahét- tel T-ér- téssel	Ja- vu- lás	Rom- lás
1.	"Sz. Marinkovics" A.I. Szabadka	95,5	88,8		-
2.	"Matko Vukovics" " "	100,8	95,9		-
3.	"Ivo L. Ribar" " "	96,6	98,1	+	
4.	"Ivan G. Kovacsics" " "	105,7	114,8	+	
5.	"Jovan J. Zmaj" " "	103,0	108,1	+	
6.	"Jovan Mikics" " "	109,4	106,1		-
7.	"Október 10." " "	107,8	103,8		-
8.	"Május 25." " "	94,9	105,8	+	
9.	"Kizur István" " "	108,0	127,9	+	
10.	"Nemzeti Hősök", Csantavér	107,5	102,1	□	-
11.	"Ivan Milutinovics", Szabadka	113,5	108,9		-
12.	"Ujváros", " "	98,4	103,8	+	
Ö S S Z E S E N :		103,4	105,3	6	6

JELMAGYARÁZAT:

□ hatnapos munkahét
 ▨ ötnapos munkahét

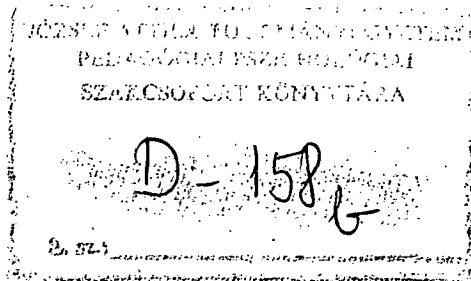
15. GRAFIKON

ÖSSZEHASONLÍTÓ ÁTTEKINTÉS AZ ISKOLÁK TUDÁS TESZTEKKEL 1967-70. ÉVEKBEN MERT, T-ÉRTÉKEKBEN
 KIFEJEZETT MUNKAERŐMÉNYÉRŐL A SZABADKAI ISKOLAKERÜLETBEN

vulást észlelhessünk, minthogy azonban a különbség jelentőség számítással az állapítható meg, hogy nincs statisztikailag jelentős különbség, meg kell elégednünk annak a megállapításával, hogy a helyzet romlására nem került sor.

Az ötnapos munkahétnek iskoláink eredményére gyakorolt hatása tárgyában végzett vizsgálódásunk befejezéseként megállapítható, hogy eddig nem tapasztalhattunk olyan munkaeredmény romlási irányzatot, amelyet az új szervezésre való áttérés váltott ki. Ellenkezőleg, az adatokból tényként állapítható meg bizonyos eredmény javulás, minthogy azonban a különbség jelentőség alapján történt tesztelés szerint a talált statisztikai különbségek nem jelentősek, az előbbi értékeléssel kell megelégednünk.

Ezesetben is hangsúlyoznunk kell, hogy az iskolák eredményének megállapítása, bizonyos tényezők hatása alapján való mozgásuk elemzése igen bonyolult probléma, s ezért tanulmányozásukat tovább kell folytatni egyéb szabatos módszerekkel is, hogy minél megbízhatóbb feleletet kapjunk erre az alapvető kérdésre, Az ötnapos munkahét alkalmazása ugyanis csak akkor indokolt és megengedett, ha kétségtelenül megállapítást nyer, hogy ez a munkaszervezés nem válik az oktatási-nevelési eredmények kárára. Eszményi lenne a megállapítása, miszerint az eredményeket javítja. Nézetünk szerint ez a feltevés alapos, amit azonban ellenőrizni kell.

FÁRADTSÁG ÉS PIHENÉS

A PROBLÉMA MEGKÖZELÍTÉSE

FÁRADTSÁG - PIHENÉS ÉS AZ ÖTNAPOS MUNKAHÉT

3. F Á R A D T S Á G É S P I H E N É S =====

3.1. A PROBLÉMA MEGKÖZELÍTÉSE

Midőn az iskolai ötnapos munkahétről van szó, nem kerülhető el a fáradtság és pihenés kérdése. Végeredményben az új munkaszervezés egyik alapfeladata, hogy úgy a tanulóknak, mint az oktatóknak kedvezőbb munkafeltételeket biztosítson. Az ötnapos munkahétnek hozzá kell járulnia tehát a kedvezőbb pihenési és szórakozási feltételekhez is. Ebben mindannyian megegyezünk, mindnyájunk szerint enyhíteni kell a fáradtságot, a pihenést pedig gazdagítani.

Valóban nem mulik el nap anélkül, hogy ne beszéljünk többször is a fáradtságról, és a pihenés szükséges voltáról. Mindenkinek úgy tetszik, hogy ezek a fogalmak a legvilágosabbak közé tartoznak, és mégis igen nehéz helyzetben lennénk, ha valaki megkérdezné, mi is valóban a fáradtság. Az ennyire "ismert" és mindennapi fogalom ellenére dr. B. Pec szavai szerint "a mai tudomány egyáltalán nem tudja pontosan, mi a fáradtság ...". Az egyik szerző könyvének a fáradtságról szóló fejezetét e szavakkal kezdi: "Senki sem tudja, mi a fáradtság".

Sokan megkísérelték a fáradtság és pihenés lényegének meghatározását. A fáradtságnak egész sor definíciója és osztályozása van. Nem kívánunk e problémákba bocsátkozni. Számunkra lényeges megállapítás, hogy tanulóinknál jelentkezik a fáradtság, hogy náluk sor kerül "a legalkalmasabb funkcionális strukturák dezorganizációjára, s a funkciók

reorganizációjára alacsonyabb szinten, kompenzációs mechanizmusok segítségével, amely változásokért elsősorban azok a modifikációk felelősek, amelyek az aktivitás folytán a szomatikus és vegetatív rendszerben és az endokrin apparátusban keletkeznek" /10; 260/, s ennek következményeként csökkent munkaképesség jelentkezik. "A fáradtság és az unalom" - mondja M. Zvonarevics - minden munka és tanulás legnagyobb ellensége." /121; 89/

Ha a fáradtság csupán "a munka és tanulás" ellensége lenne - amint M. Zvonarevics mondja -, ez is aggodalommal töltene el bennünket. Azonban nemcsak erről van szó. Tanulóink gyakran kielégítő eredményeket érnek el a tanulásban, azonban a fáradtság állandó hatására egészségük romlik. "A legjobb tanulói eredmény is problematikus, ha az idegrendszer, pszicho-szomatikus élet megrendülése, az egyéniség diszharmóniája árán valósul meg." /30; 36/ Pedig igen gyakran kerül sor ilyen károsodásokra. Erről győznek meg bennünket dr. A. Reiss szavai is, aki rámutat a tanulók túlterhelésének következményeire, ami végkimerüléshez és az egészségromlás különböző alakzataihoz vezet. Hasonlóan foglal állást a Szerb SZK Művelődési Tanácsa is, s részletesen elemzi a tanulók megterhelésének okait, rámutat a tartós fáradtság végzetes következményeire. Átiratában a Tanács egyuttal felhívja a figyelmet azokra az intézkedésekre, amelyek a gyermekek megterhelésének csökkentésére szükségesek. Ezek között említi a tantervek és tanmenetek módosításának szükségességét; oktatási szabványok hozatalát; tankönyveket, kézikönyve-

ket, tesztek, oktatókat; munkamódszereket, a megterhelések okainak egész sorát, s a tehermentesítés végett szükséges intézkedéseket.

Az ötnapos munkahét bevezetésével a területünkön alkalmazott modellekkel bizonyos eredményeket értünk el a tanulók tehermentesítése szempontjából is. Nézzük meg közelebbről, miként áll ez a probléma a gyakorlatban.

3.2. FÁRADTSÁG - PIHENÉS ÉS AZ ÖTNAPOS MUNKAHÉT

Feltevésünk a fáradtság és pihenés hatásáról az ötnapos munkahéttel dolgozó iskolában igenlő volt a pihenés mellett. Ugyanis az volt a nézetünk, hogy a hatnapos munkahetű iskolához képest a fáradtság a rövidített munkahétnél enyhébb alakban jelentkezik, s a tanulók pihenési feltételei kedvezőbbek. Figyelmünket főleg ennek a feltevésnek ellenőrzésére fordítottuk s törekedtünk, hogy az ötnapos munkahéttel dolgozó iskolában talált állapotokat a hatnapos munkahétben dolgozó iskolák azonos jelenségeivel hasonlítsuk össze.

Nem volt szándékunkban az oktató személyzet fáradtságának és pihenőjének kérdésével foglalkozni, azonban nem kerülhetjük el teljes mértékben ezt a problémát, habár elsősorban a tanulók helyzete érdekel bennünket.

3.2.1. A fáradtság és pihenés megnyilvánulása a tanulóknál

Már bevezetőben rámutattunk a fáradtság kérdésével kapcsolatos nehézségekre, s hogy még a fáradtság fogalmának tar-

talma sem teljesen tisztázott. Semmivel sem könnyebb a fáradtság mérésének kérdésébe merülni, ami nélkül viszont nehéz e jelenségről bármi komolyabbat megállapítani. Azt tartják, hogy bizonyos esetekben a fáradtság egyáltalán nem mérhető. Így Georges Friedmann "Az ember problémái az ipari gépezetben" című ismert könyvében idézi dr. E.P. Cathcart nézetét a fáradtság mérhetetlenségéről, s így ír: "A fáradtság természetes élettani tényező, amely patológikussá válhatik, s a kérdést legelőször ebből a szempontból kell vizsgálni. Mit értünk e szó alatt, s lehet-e a fáradtság fokát mérni? Ami a kérdés második részét illeti - a vonatkozó kutatásokra fordított óriási munka ellenére, - a felelet nemleges. Itt Glasgowban például éveken át valóban megalapozott teszt vizsgálatát kíséreltük meg, s a többi kutatókkal egyetértésben arra a következtetésre jutottunk, hogy nem volt meghatározható egyetlen olyan teszt sem, amely bármilyen személy fáradtságának fokát megállapíthatná. Kétségesnek látszik, hogy bármikor is lehetővé válnék a fáradtság mérése a ma rendelkezésünkre álló eszközökkel." /27; 70/ Munkánk közben magunk is megállapíthattuk, hogy milyen nehéz megbízható adatokhoz jutni a tanulók fáradtságának fokáról. Érthető, hogy éppen ezért értékeléseink jelentős mértékben viszonylagosak lesznek.

A fáradtság fokának pontos megállapításával kapcsolatos nehézségek mellett is vannak mutatók, és megnyilvánulások, amelyek alapján bizonyos következtetések vonhatók le. E megnyilvánulások tekintetében a szerzők többé-kevésbé egyetértének. Z. Bujasz és dr. Pec /és számos más szerző/ elfogadja, hogy a fáradtság jelei, amint azokat dr. Pec osztályozta /80; 7/ a munka hatékonyságának, munka minőségének csökkenésében,

a munka mennyiségének és minőségének fokozott változásaiban, ösztönös pihenés jelentkezésében, "felesleges" mozdulatok jelentkezésében, s a munka közbeni balesetek gyakoriságának fokozódásában áll. E tárgyi tünetek mellett B. Pec felsorol néhány jellemző tárgyi tünetet is, amelyek közül legszembetűnőbbek: emlékezési nehézségek, nehézségek a helyzet gyors és pontos felismerésében és a helyzetre való reagálásban, hangulatváltozások, és a munka iránti viszony változásai.

Ugy hisszük, hogy nincs olyan oktatási dolgozó, aki előtt mindez újat jelentene. A tapasztalt pedagógus e tünetek alapján hamar észlelni fogja a fáradtság jelenségét tanulóinál. /106; 95/

Figyelemmel arra, hogy a fáradtságnak tárgyi és alanyi tünetei vannak, e jelenség vizsgálatánál azokra a kutatásokra támaszkodtunk, amelyek a tárgyi jellegű tünetek megállapítására irányulnak, nem hanyagoltuk el azonban oktatóinknak a tárgyi mércékkel meg nem határozható tünetekre vonatkozó értékes megfigyeléseit sem.

3.2.1.1. Általános megfigyelések

Az ötnapos munkahét bevezetése az összes oktatási dolgozók szerint a fáradtság és a pihenési lehetőségek növelése szempontjából kedvezően hatott. Ez egyébként teljesen érthető, ha figyelembe vesszük, hogy a heti munkamennyiség hatórával csökkent, ami nem kis dolog. Emellett a heti pihenő is jelentősen nőtt. Közismert ugyanis, hogy tanulóink pihenő ideje korábban igen korlátozott volt, s gyakran a felnőttek lehetősége alatt mozgott. A felnőtt polgárok legalább a vásár-

napot pihenésre fordithatták, míg a tanulóknak erre sem volt lehetőségük. Vasárnap voltak kénytelenek házi feladataikat elkészíteni, megtanulni a hétfői leckéket, stb. Teljes kikapcsolódásukra tehát sor sem kerülhetett, illetve pihenésre mintegy fél napjuk maradt, ha abból a feltevésből indulunk ki, hogy a nap másik felében egyéb kötelességeik mellett az időt tanulásra és a házi feladatok kidolgozására fordították. A hatnapos munkahetű iskolában a gyermeknek, ide számítva a szombat délutánt is, két félnapja marad a pihenésre. Ezzel szemben az ötnapos munkahéttel dolgozó iskolában ez a pihenő megkétszereződik, mert egyszerűsítve a szabadidő rendjét, ha a gyermek ez esetben is fél napot fordít tanulásra, pihenésre még két teljes napja marad. A heti munkaalap csökkentésével tehát nemcsak a tanuló megterhelése enyhült, hanem a helyzet azzal is javult, hogy a pihenő idő nőtt.

Jelentős, hogy az ötnapos munkahét szerint szombat előtt megszakad a munka. A szakemberek megegyeznek abban, hogy a pihenés kezdetét nem arra az időszakra kell előirányozni, midőn már fáradtak vagyunk. "Ha a mindennapi életben - hangsulyozza B. Pec - megfigyeljük saját magatartásunkat, és másokét, megállapíthatjuk, hogy az emberek - ha szabadon választhatnak - rendszerint akkor kezdenek valójában pihenni, midőn már jelentősen fáradtnak érzik magukat. Kutatásokkal azonban megállapították, hogy ez nem helyes, mert p i h e n ő t k e l l v e n n i m i e l ő t t b e - á l l a f á r a d t s á g !" Számos vizsgálat állapította meg, hogy tanulóinknál a fáradtság szombaton van a legmagasabb szinten. /Helyes ez akkor is, ha nem észlelhető a

"teljesítmény" csökkenés, mert esetleg más ismert tényezők-től függ./ Dr. Geréb György kutatásai igen szemléltetően mutatnak a tanulók fáradtságának fokára szombaton. Reflex-mérésekkel hét folyamán a következő összesített mozgást állapította meg:

28. táblázat

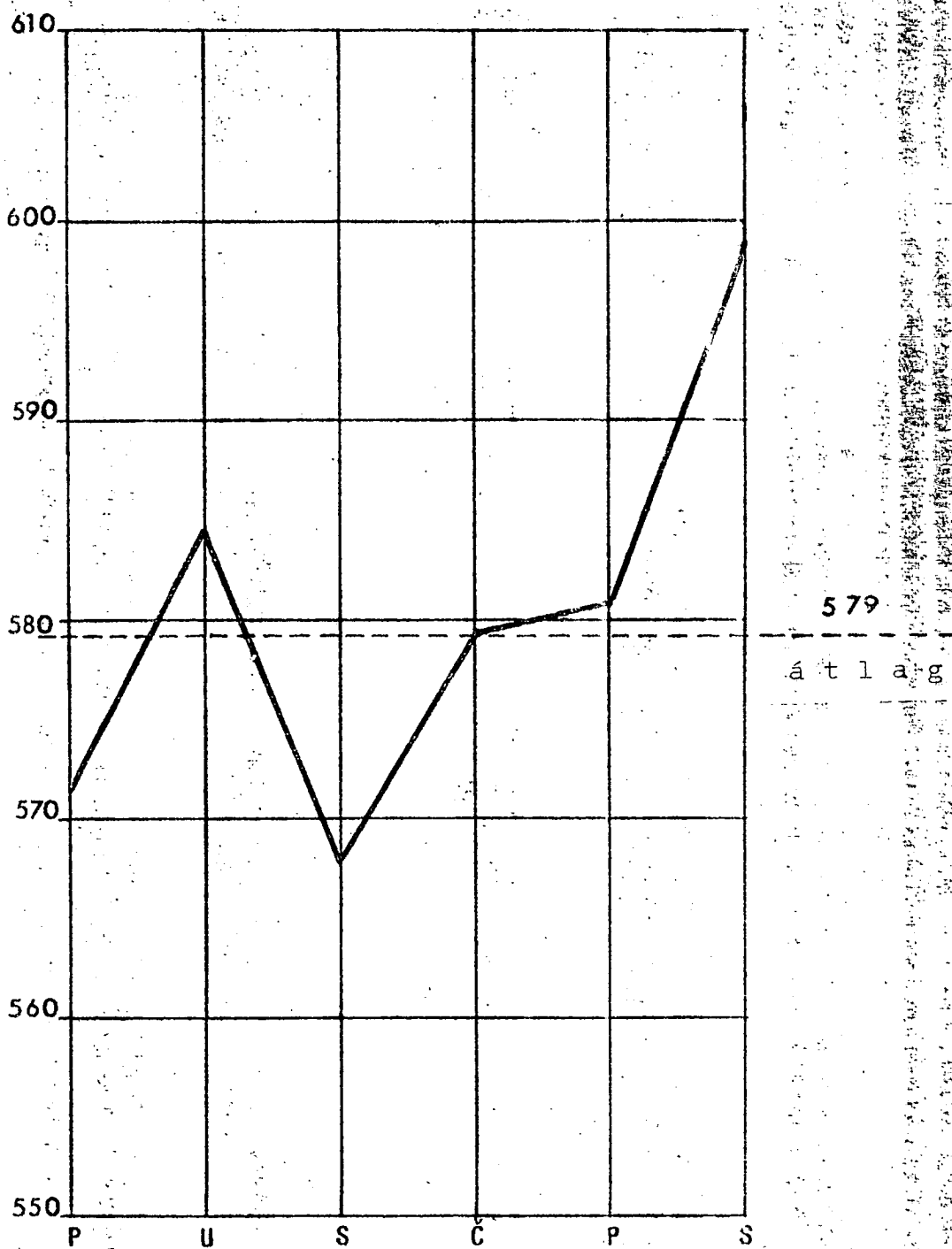
REFLEXMÉRÉSEK NAPI ÉS HETI ÉRTÉKEI

Hétfő	Kedd	Szerda	Csüt.	Péntek	Szomb.	Vasárnap	Átlag
572	584	567	679	581	598	598	579

Forrás: 30; 85.

A 16. grafikonon kimutatott értékek még szemléltetőbben igazolják, hogy átlagosan a reakció tartama leginkább szombaton nyulik meg, amivel a szerző megerősíti azt az egyébként is ismert tényt, hogy a tanulók fáradtságának foka éppen szombaton a legnagyobb.

Matematikai feladatok sorozatának megoldásával végzett fáradtságmérések útján szerző hasonló eredményekhez jutott, Ezt egyebek mellett a hibásan megoldott dolgozatok mozgásával szemléltette, abból a tételből indulva ki, hogy a hibásan megoldott feladatok száma mutatja a tanulók fáradtságának fokát. A mérés 1149 tanulóval folyt az általános iskolák felsőbb osztályaiban, s kétszer megismételtük /a reggeli és délutáni órákban/. A jelzett táblázat mutatja a hibásan megoldott feladatok százalékosan kifejezett száma mozgásának összesített eredményeit egyes napokon a hét folyamán.

16. GRAFIKON

FORRÁS: 30; 85.

REFLEX MÉRÉSEK NAPI ÉS HETI ÉRTÉKEI

29. táblázat

NAP ÉS HÉT FOLYAMÁN REGGEL ÉS DÉLBEN HIBÁSAN
MEGOLDOTT SZÁMTANFELADATOK ÁTTEKINTÉSE KÉT VÁLTOZATBAN

Vál- to- zat	NAPOK A HÉTEN	Ö S S Z E S E N					
		R E G G E L			D É L B E N		
		feladatok száma	hibák száma	hibák %-a	feladatok száma	hibák száma	hibák %-a
I.	Hétfő		Nem volt tanítás				
	Kedd	559	87	15,55	623	107	17,17
	Szerda	490	47	9,59	596	75	12,58
	Csütörtök	486	47	9,67	495	70	14,14
	Péntek	455	65	14,29	479	107	22,34
	Szombat	473	80	16,91	392	93	23,71
II.	Hétfő	494	102	20,65	530	104	19,62
	Kedd	505	65	12,87	457	72	15,75
	Szerda	-	Nem volt tanítás				
	Csütörtök	470	68	14,47	515	121	23,50
	Péntek	520	88	16,92	500	111	22,20
	Szombat	480	92	19,17	475	125	26,32
Ö S S Z E S E N::		4932	741	15,02	5062	985	19,46

Forrás: 30; 90

A mérés mutatja, hogy a hibásan megoldott feladatok száma szombaton volt mindkét változatban a legnagyobb, ami igazolja, hogy a fáradtság szombaton a legmagasabb foku. Az adatok annál is inkább megerősítik ezt, minthogy tudjuk, hogy látszólag jobbak is lehetnének a "befejező lendület" hatása következtében.

Ha tehát a munkát szombat előtt félbeszakítjuk, ezt a legmegfelelőbb pillanatban tesszük, mert a pihenés a legnagyobb fáradtság időszaka előtt megkezdődik, amivel méginkább javítjuk helyzetét a fáradtság csökkentése, illetve pihenés fokozása szempontjából.

Különösen lényegesnek tekintjük azt, hogy a rövidített munkahét keretében több lehetőség nyílik a tevékeny pihenésre, kirándulásokra, a szó szoros értelmében vett szórakozásra. Ezt a két szabadnap teszi lehetővé, amelyek keretében kedvező időbeosztás mellett a tevékeny pihenő megfelelőbb eltöltése válik lehetővé. Az ilyen pihenő munkájuk jellegére tekintettel tanulóink szempontjából különös jelentőséggel bír. Hatása jobb, mint ha a pihenő "heverészésből" áll. "A passzív pihenéssel szemben" - írja Z. Bujas - "a z a k t i v p i h e n é s nem minden tevékenység megszakításából, hanem az előző aktivitás változtatásából áll. Már Szecsenov is rámutatott, hogy különösen kisebb izomcsoportok működése után, a testi munkánál is gyorsabb a felüdülés, amennyiben két munka között más izomcsoportok aktivizálódnak, mint ha teljes a nyugvás.

Későbbi kutatások kimutatták, hogy az aktív pihenés gyakran sikeresebb a passzívnál olyan fáradtság leküzdése esetében, amely lassu pszihomotorikus munka, vagy lassu repetitív munka, illetve kis izomcsoportokat igénybe vevő munka következménye, röviden, az olyan munkától való felüdülés esetében, amelyet viszonylag kis erőfogyasztással és gyenge testi megterheléssel végeztek. A tevékeny pihenés különösen hosszabb szellemi munka után hasznos. A fáradtság az összes említett

esetekben tevékenység változtatással, mint például rövid sétával, nem megerőltető sportjátékkal, testmozgással, stb. győzhető le legkönnyebben." /10; 279/ A kérdésről dr. B. Pec a bennünket leginkább érdeklő heti és évi pihenővel kapcsolatos tevékeny pihenés szempontjából ír. Rámutat, hogy az aktív pihenő azért szükséges, mert "kikapcsolódást" biztosít az alapfoglalkozásunkkal járó állandósult terhelésből, s ezt mondja: "Az aktív pihenés pszichológiai effektusa fontos a h e t i é s é v i p i h e n ő k szempontjából is. Az egyhangu vagy szellemi heti vagy évi munkától fáradt számos ember azt tartja, hogy legjobban akkor pihen, ha "semmit sem csinál és jól kialussza magát". Ezért gyakran elállnak a vasárnapi kirándulástól..." /80; 31/

A rövidített munkaidő szervezés biztosította lehetőség a közeli, sőt a távolabbi környékre való kirándulásokhoz tehát kétségtelenül az ilyen iskolai munkaszervezés mellett szól.

Ugy tartják, hogy a tanulók részére a munkahét rövidítésével s a hétyégi pihenő meghosszabbításával biztosított tehermentesítésnek nemcsak pillanatnyi hatása van, hanem pozitív hatása tartósan érezhető. Észlelték ezt a jelenséget az oktatók és szülők, de maguk a tanulók is. Az észrevételeket tartalmazó kérdőíven számos oktató hangsúlyozza, hogy nem érezhető a tanulók túlterheltsége /34,5 %/, mások pedig megjegyzik, hogy a tanulók figyelmesebbek, ami a jobb munkakondíció", illetve a pihentség jele /18,9 %/. Leggyakoribb az a megjegyzés, miszerint a tanulók pihentebbek. A 972 kér-

dőiv közül 518-on ezt állítják az oktatók, ez pedig a megkérdezettek 53,1 %-a.

Hasonló észlelésekről adnak tanubizonyyságot a tanulók kérdőívei /Uu-3/ is. 237 tanuló jegyezte meg, hogy az új körülmények között jobban tud figyelni /18,5 %/. 417 hangsúlyozza, hogy munkanapokon is pihentebbnek érzi magát /33 %/, 486 tanuló pedig azt mondja, hogy ez a kedvezőbb /38,3 %/. Leggyakoribb esetben is a pihentség fokának megállapítása, az 1269 meghallgatott tanuló közül 750 a munkaszervezés legfontosabb jellemzőjeként azt emeli ki, hogy szombaton és vasárnap jól kipihenheti magát /59,1 %/.

Törekvésünkben, hogy minél pontosabban megismerjük az oktatók, szülők és tanulók véleményét az ötnapos iskolai munkahét előnyeiről, külön kérdőívet bocsájtottunk a rendelkezésükre, amelyben megjelöltük azokat az értékeléseket, amelyekhez előzetes megkérdezésekkel jutottunk. A válaszok között szerepelt a sokszórosan jelentkezett megállapítás a tanulók nagyobb foku pihentségéről. A megkérdezettek feladata az volt, hogy a feltett kérdések közül azt jelöljék meg, amelyet legjelentősebbnek tekintenek. A kapott feleletekből alakított kép ténylegesen megerősíti, hogy ez a vélemény volt túlsúlyban. 540 oktató közül 158 ezt a választ helyezi az első helyre /azaz 29,2 %/, s ez a felelet kapta az oktatóknál a legtöbb első helyet. /A többi válaszok gyakorisága: 157, 112, 76, 11 és 9./ Viszonylag hasonló számú szülő is e válasz mellett döntött. 854 szülő közül 337 helyezi első helyre gyermekei pihentségének jelentőségét, ez pedig a megkérdezettek legnagyobb százaléka, és 39,4 %-ot tesz ki. /A többi választások gyakorisága: 307, 59, 47, 33, 12/A tanulók nézete sem tér el jelentősen oktatóik és szüleik véleményétől. A megkér-

dezett 1177 tanuló közül a pihenés jelentőségét helyezi első helyre 397, azaz 33,7 %. Gyakorisága szerint ez a válasz második helyen áll, de amint a százalékos mutatóból láthatjuk, nagy jelentőséget tulajdonítanak neki. /Összehasonlítás végett közöljük a tanulók többi választásának gyakoriságát is. Ezek: 594, 70, 53, 48, 19./

A magas megbízhatósági fokkal levezethető következtetéseket biztosító mintával végzett vizsgálat /részletesebben erről a munka módszeréről írt fejezet beszél/ idézett adataiból megállapítható, hogy az ötnapos munkahét bevezetése a tanulók fáradtsága és pihenése szempontjából igen jelentős. Nemcsak azon egyszerű oknál fogva lényeges, mert a tanulók egyénileg kellemesebben érzik magukat, hanem azért, mert komolyan tükröződik egészségi állapotukban is. Nézetünk szerint ez a munkateljesítményeknél is fontosabb, amelyek a kedvezőbb feltételek folytán szintén jobbak lehetnek.

Az ötnapos munkahét egészségügyi vonatkozásainak vizsgálatai is a jelzett megállapítás mellett szólnak. Bár a vizsgálatok más szervezetek ötnapos munkájára vonatkoznak, megállapításaik vonatkoztathatók a tanulókra, de különösen az oktatókra is. Dr. L. Hocjánov kutatásai alapján állapítja meg, hogy "a rövidített munkahét bevezetésével nyert tapasztalatok meggyőzően bizonyítják, miszerint a heti két pihenőnap hozzájárul a dolgozók jobb erőnlétéhez. Megfigyelték - folytatja - hogy csökkent a megbetegedések száma, s nőtt a munka termelékenységé". /36; 106/ Arra a kérdésre, hogy a szabadnappal kello pótlást és ellensúlyozást nyer-e a veszített erő, így válaszol:

"Szakszerűen gyűjtött adatok megdönthetetlenül megerősítik, hogy a két szabadnap teljesen pótolja a szervezet... erőfogyasztását, s egyensúlyba hozza a fiziológiai folyamatot. Egybevetve a hatnapos munkahéttel, a két pihenőnap jobban hozzájárul az erő megújulásához és könnyebben legyőzhetővé teszi a fáradtságot. Az ilyen rendszer serkentőleg hat és hozzájárul a jobb erőnléthez." /36; 107/ Figyelemmel arra, hogy területünkön elég sok a szakiskola, amelyek tanulói bizonyos időt gyakorlati munkán töltenek, egészségügyi vonatkozásban érdekesek a szerző megállapításai a kétnapos pihenő hatásáról halmozódó káros anyagok eltávolítására vonatkozólag. Erről így ír: "A kétnapos munkamegszakítás hozzájárul a káros anyagoknak a szervezetből való eltávolításához, és növeli a szervezet ellenállóképességét". Majd így folytatja: "A kétnapos pihenő folyamán alaposabban távozik a légzőszervekbe került por". Majd hangsúlyozza, hogy valójában "...nemcsak a pihenő tartamának meghosszabbításáról van szó, hanem minőségéről is. A két nap folyamán a dolgozók jól kialudhatták magukat, elvégezhették házi teendőiket, szórakozhattak és kirándulásra mehettek". Nézetünk szerint vonatkozik ez a tanulókra, s az oktatókra is, akik tulnyomórészt szellemi munkával foglalkoznak. E kiváló szakember erről így ír: "A dolgozók óriási számára, e l s ő - s o r b a n a s z e l l e m i d o l g o z ó k r a nézve a pihenés nagyon értékes. A nagyagykéreg állománynak rendszeres funkciói megújításához hosszabb időre van szüksége, mint bármely más állománynak". /36; 108/

Területünkön igen jól szervezett egészségügyi szolgálat működik, amely a tanulók egészségi állapotának gondját viseli. Megkíséreltük az ötnapos munkahét bevezetésének következményeiként jelentkező pozitív, vagy negatív irányzatról alkotott véleményüket beszerezni. A csantavéri iskolák vonatkozásában az illetékes egészségügyi szolgálat a tanulók egészségi állapotában észlelt javulásról számol be. Szabadkán az Egészségház Anya- és Gyermekegészségvédelmi Szolgálatának képviselőivel folytatott beszélgetésből értesültünk bizonyos pozitív mozgásokról. Ez számunkra igen jelentős, mert amint az iskolai ötnapos munkahéttel kapcsolatos adatokból láttuk, az ilyen iskolák tömegesen Szabadka község területén működnek. Az Egészségháztól kapott átirat szerint egyelőre nem adható közelebbi tájékoztatás, értékelés és összehasonlító adatok a gyermekek egészségi állapotának alakulásáról az ötnapos munkahét folytán, minthogy az időt rövidnek tartják ahhoz, hogy következtetéseket vonhassanak le. De a közlés szerint vannak bizonyos mozgások, amelyek nézetünk szerint igen lényegesek. "Kevesebb felső légzőút fertőzőes /hűlés, influenza/ heveny megbetegedés fordul elő, míg feltűnően nő az ellenőrző vizsgálatok száma, és a tanácsadás szülők részére. A jelenséget a következő képpen magyarázzuk. A szombaton szabad szülők több időt szentelhetnek gyermekeiknek, s a közönséges hűlés miatt nem küldik őket a rendelőbe, hanem maguk kísérlik meg gyógyításukat. Más esetben arra használják fel szabadnapjukat, hogy tanácskozzanak az iskolaorvossal gyermekeiknek a rendszeres vizsgálatok során megállapított egészségi állapotáról, utmutatást kérjenek az esetleges ellenőr-

ző /szem, ortópéd, stb./ vizsgálatokhoz. Eljönnek, hogy előadják gyermekeik egészségével, s ezzel összefüggően iskoláztatásával kapcsolatosan felmerülő problémáikat". A vélemény ezzel az általános értékeléssel fejeződik be: "Nézetünk szerint az előbbi megfigyeléseink is pozitívek, s az ötnapos munkahét pozitív oldalait tükrözik". Ez a mi nézetünk is, bár álláspontunk szerint kivételes jelentőséggel bírna, ha az egészségügyi szolgálat az egyébként igen eredményes tevékenysége körében figyelemmel kísérné az ötnapos munkahét hatását gyermekeink egészségi állapotára. Ha etekintetben minél tárgyilagosabb mutatókhoz juthatnánk, ez egyik döntő tényezője lehetne az ötnapos iskolai munkahét, illetve ilyen vagy olyan munkamodell mellett vagy ellen történő állásfoglalásnak.

Az ötnapos munkahétnek tanulóink fáradtságára és pihenésére gyakorolt hatásáról alkotott általános megfigyelések mellett látszólag mellékesebb kérdésre térnénk át, amely adataink szerint azonban nem is olyan másodlagos. A tanulóink által vezetett naplókából számtalan esetben állapíthattuk meg, hogy tanulóink nem alszanak annyit, amennyi korukra tekintettel szükséges. /106; 99/ Ez különösen az utazó tanulókra vonatkozik, akik állandóan igen korán kelnek. A naplókából kitélt, hogy szabadnapon sokkal később kelnek, ami a hosszabb alvás szükségességére mutat. A tanulók a kérdőíven adott véleményükben ezt maguk is hangsúlyozzák, midőn különleges jelentőséget tulajdonítanak a szombati és vasárnapi "jó pihenésnek", vagy midőn a megkérdezett 1269 tanuló közül 327 /25,8 %/ hangsúlyozza, hogy legalább ezeken a napokon "jól kialussza magát". Az egészséges, mély alvás nemcsak pihentet, de segíti

a tanultak érlelődését /oktatás alvás közben, Kulikov, 1964/, az előző napokban felmerült problémák megoldását, és az új munkanap feladatainak sikeres megvalósítását. Eredményes és értékes tanulást és munkát ugyanis csak kipihent és friss idegrendszerrel lehet végezni. /48; 238/

Az ötnapos munkahéttel dolgozó iskolák tanulóinak fáradtságáról és pihenéséről nyert általános megfigyelések mellett arra törekedtünk, hogy fáradtságmérések alapján összehasonlító mutatókhoz juthassunk a hatnapos és ötnapos munkahetű iskolák viszonylatában.

3.2.1.2. Fáradtság és pihenés az ötnapos és hatnapos munkahetű iskolákban a tanulók reflexeinek mérése megvilágításában

Az eddigiekben a fáradtság és pihenés egyes megnyilvánulásaival foglalkoztunk az ötnapos munkahéttel dolgozó iskolákban. Bizonyos összehasonlításokat is végeztünk. Ismereteinknek mérésekkel való kiegészítése kapcsán felmerül a kérdés, miképpen juthatunk olyan mutatókhoz, amelyek alapján észlelhetjük a feltételezett különbségeket a tanulók magatartásában az ötnapos és hatnapos munkahetű iskolákban. A fáradtság mérés lehetőségeiről és nehézségeiről már volt szó. Ezuttal is hangsúlyozni kívánjuk, hogy nem volt könnyű annak az eldöntése, mely úton juthatunk az említett adatokhoz. Ugyanis az ötnapos tanítási hét tömeges elterjedése arra ösztönzött bennünket, hogy sokoldalú pedagógiai és pszichológiai vizsgálat segítségével tudományosan is felderítsük a szervezeti rendszer előnyeit és hátrányait a hatnapos tanítási héttel

szemben. A tények, és azok összefüggéseinek feltárása érdekében kérdőíves megoldást /representatív mintavételt a tanulók, szülők és nevelők körében/ alkalmaztunk, s teljesítménymérést, feladathelyzetekben néhány tesztvizsgálatot végeztünk. Végül elkerülhetetlennek tartottuk azt is, hogy megvizsgáljuk a fáradtság fiziológiai követelményeit az öt, illetve hatnapos tanítási hét keretében tanuló gyermekek körében. Területünk két ötnapos és két hatnapos iskolájában végeztünk reflexidő méréseket /reggel tanítás előtt és délben tanítás után, 5, illetve 6 napon keresztül/.

Fejlődés- és munkalélektani ismereteink alapján jogosan vetődött fel a kérdés, hogy a hatnapos tanítási hét terhelése folytán a gyermekek fiziológiai működésében és a pszichés tevékenységben hátrányok halmozódnak-e fel. Ugyanakkor azt is tudni akartuk, hogy az ötnapos tanítási hét terhelésének fiziológiai értékei hogyan alakulnak. Mivel az előbbieket mértékéről és tüneteiről megnyugtató ismeretünk nem volt, természetesen először a fáradtságlélektani szakirodalom áttekintése vált szükségessé. Először is a probléma alapkérdésére, a fáradtság fiziológiai következményeire kerestünk választ. Kiindulópontnak Szeccsenov, Pavlov, Thorndike és Skinner tanításait tekintettük, akik hangsúlyozták, hogy a fáradtság létrejöttének helye nem a "dolgozó izmokban", hanem a központi idegrendszerben van. Az izmokban végbemenő fiziokémiai folyamatok csak másodlagos jelenségek és jelentőségűek.

A fiziológusok és pszichológusok már évtizedekkel ez előtt bebizonyították, hogy az élőlények és környezet közötti kapcsolatot a nagyagykéreg teremti meg az "élet-élés" során kialakult feltételes reflexláncok útján. Momier /1942/

szerint a fáradtság a szellemi működés kvalitatív csökkenésében jelentkezik, ami elsősorban a reakció megnövekedésében mutatható ki. Geréb György /1962/ magyarországi kutatásai elsőnek tárták fel az iskolai túlterhelés sokrétű forrásait és tüneteit. Az iskolai fáradtság kimutatására többek között reflexméréseket alkalmazott. Nyomon követte a fáradtsági görbe alakulását a tanítás különböző óráiban. Kimutatta, hogy a fáradtság növekedése a reflexidő meghosszabbodását idézi elő. Veczkó József /1969/ az óráközi szabadidő különböző módon történő felhasználási körülményei között vizsgálta a reflexidő alakulását. Megállapította, hogy az óráközi szüneteket szabadban, tornagyakorlattal töltő tanulók reflexértékei csökkennek.

A fáradtság problémája jól ismert kérdés a biológiában, a fizioológiában, a pszichológiában, az orvostudományban és ezek különböző alkalmazási területein. Vizsgálataink annak illusztrálását szolgálják, hogy az iskolai terhelések halmozódása fáradtságot eredményez. Ennek jelentkezése, állapota megmutatkozik az idegrendszer általános tónusában és pszichés strukturájában is. Pavlov és munkatársai kísérletekkel bizonyították, hogy a szervezet és a környezet egyensulya mindenekelőtt a kortikális dinamikában tükröződik. E megállapítás a tanulók iskolai szellemi tevékenységére is vonatkozik. Ismert tény, hogy valamely biofaktor hatása függ az ingerhatás erősségétől, állandóságától, idejétől és attól, hogy milyen a szervezet erőssége, érzékenysége, türe- si képessége. Fontos tényező az is, hogy a szervezet milyen gyakran kerül az illető terhelő hatása alá. Tanulóink pedig

naponként - az iskolában - 5-6 órán keresztül ki vannak téve a tanítási óra terhelésének. Minden élőlény legjellegzetesebb sajátossága, hogy a környezeti hatásokkal szemben megőrizze miliőjének egyensúlyát és állandóságát /Claude Bernard francia fiziológus/. Az is igaz, hogy a kezdeti fázisban a felnőtt ember - még kevésbé a gyermek - még nem mindig ismeri fel a szervezetét és a pszichikumát ért károsodásokat. Ezért van szükség arra, hogy a felnőttek szervezeten is csökkentse a túlterhelés egy részének halmozódási lehetőségét.

Ismert a Sellye- féle /1950/ stressz-felfogás, amely mint az általános alkalmazkodási szindróma /tünetcsoport/ fogalma vált ismeretessé. Kezdeti időszakban a stressz-hatások mint alarmreakciók jelentkeznek. Ezeket előbb az ellágyulás, majd az erőgyűjtés állapota követi. A kimerülés csak a harmadik fázisban áll elő. Sellye újabb felfogásában /1960/ a hormonális rendszerek és az idegrendszer között elválaszthatatlan kölcsönhatás van.

Témáink vizsgálatához feltétlenül szükséges azon törvényszerűség ismerete is, amely szerint a fáradtság első jele a szenzibilitásban /érzékenység/ jelentkezik, és az első fázisban gyakran együttjár a teljesítőképesség ideiglenes növekedésével. A tanítási órán azonban a tanulók pszichés erőfeszítése /akarati tenzió/ az objektív fáradtságot kompenzálhatja /kiegyenliti, kárpótolja/. E jelenség természetesen nem zárja ki, sőt elősegíti a paradox reakciót, amikor az érzékenység egy viszonylagos érzéketlenségbe fordul át /a nevelő aktivizáló hatására a tanuló passzívan válaszol/. Még to-

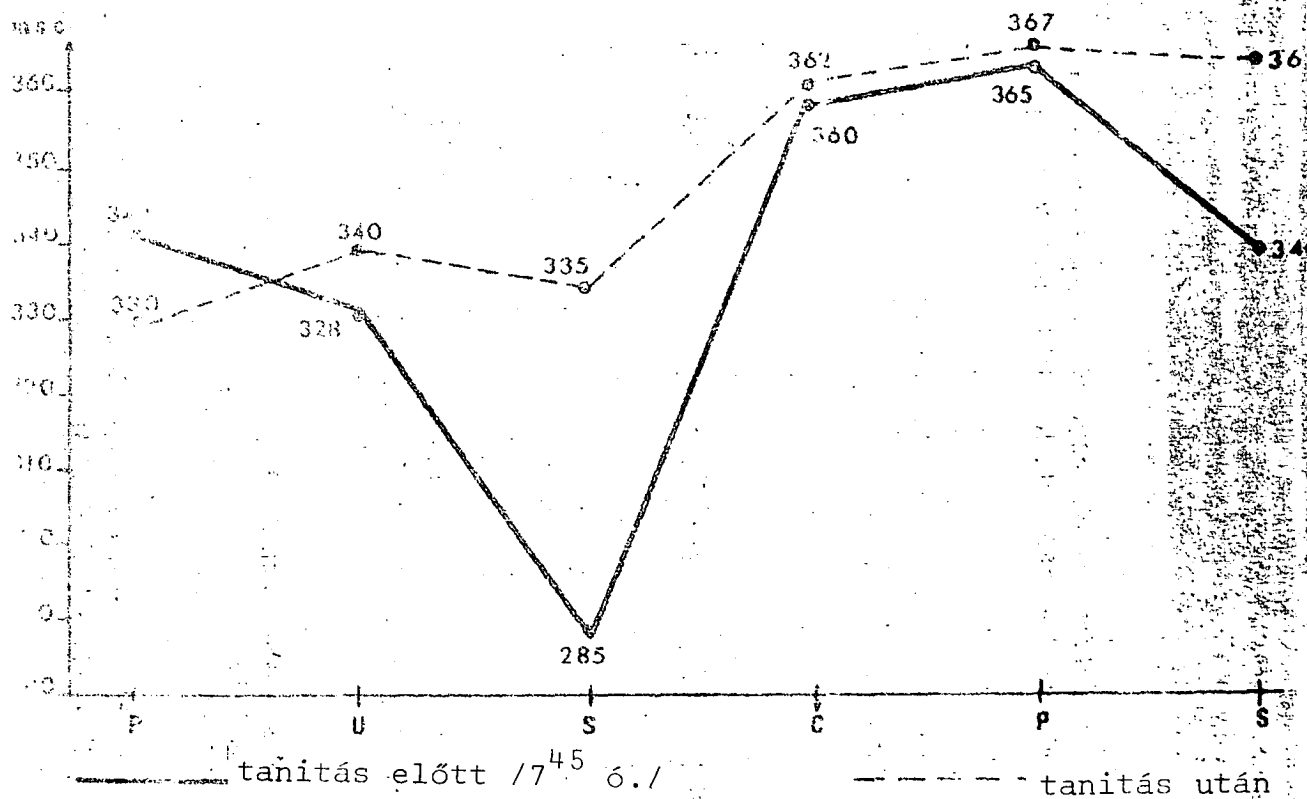
vábbi fáradtsághalmozódás után létrejöhet az ultraparadox fázis is, amikor a gyermek pl. a pozitív hatásra negatív, vagy a negatív hatásra pozitíven válaszol. /pl. a dac vagy a "csakazért is"/.

A fáradtság fogalmának sokféle értelmezéséből csak két szerző megállapítását emeljük ki. Pettendi /1937/ szerint a fáradtság objektív értelemben a szervezet általános biológiai állapota, szubjektív értelemben viszont a tudat megváltozása. Momier /1942/ szerint a fáradtság egyaránt jelentkezik a szellemi tevékenység kvantitatív és kvalitatív csökkenésében, mindenekelőtt pedig a reakcióidő megnövekedésével jár.

Az előzőkben már ismertetett elméleti alapvetésből kiindulva osztályonként megmértük száz-száz 5., 6., 7. és 8. osztályos ötnapos, illetve hatnapos iskolába járó tanuló reflexidejét. A méréseket reggel tanítás előtt /egy részmin-tán 9 órakor/ és délben tanítás után végeztük, esetenként, minden tanulóról 10-10 reflexidő értéket kaptunk. A vizsgálatot természetesen egy héten keresztül végeztük.

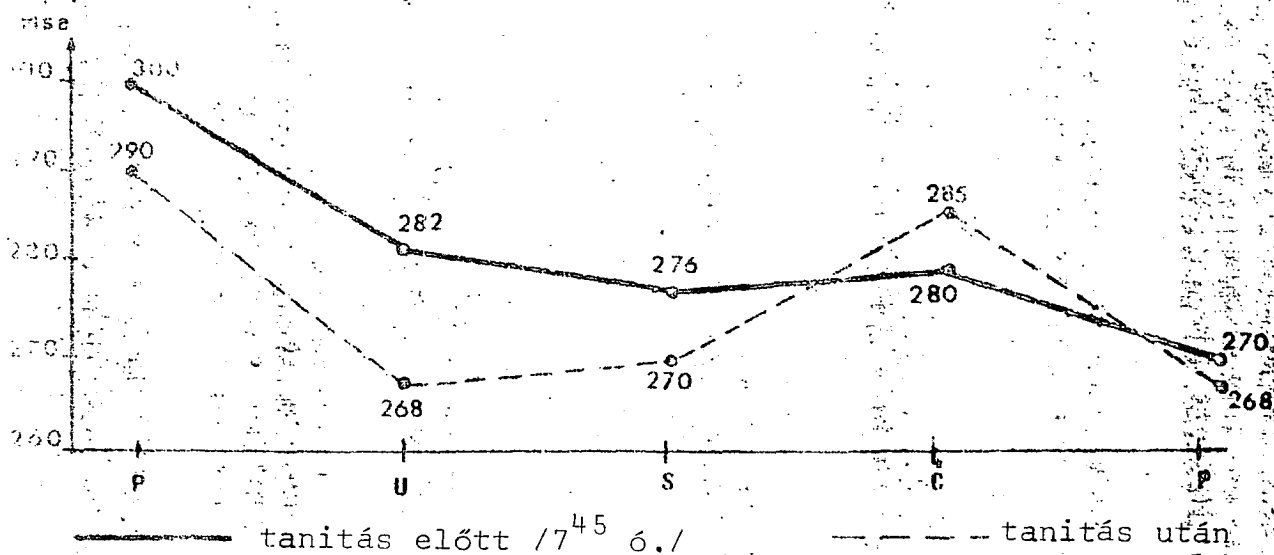
A 17. grafikon világosan mutatja, hogy az ötnapos tanítási hét tanítás előtti /reggeli/ értékeinek /milliszekundumokban/ átlaga 280 msec. A legmagasabb értékeket hétfőn /300 msec/ és csütörtökön kaptuk /280 msec/. A legkisebb értékeket pedig kedden /282 msec/, szerdán /276/ és pénteken /270 msec/ mértük. Kedden már megtörtént a szervezet adaptációja, amit fiziológiai és pszichés érzékenységnek nevezünk /szenzibilitás/. A kétnapos szünnap után a tanulók beállító-dása, a szervezet átállítódása, alarmirozása lassabban történik, ellenben a hét többi napjait a viszonylagos kiegyensúlyo-

REFLEXIDŐ MÉRÉS EREDMÉNYEI V. OSZTÁLYOS TANULÓKNÁL HATNAPOS
MUNKAHÉTTTEL MŰKÖDŐ ISKOLÁBAN

18. GRAFIKON

REFLEXIDŐ MÉRÉS EREDMÉNYEI V. OSZTÁLYOS TANULÓKNÁL ÖTNAPOS
MUNKAHÉTTTEL MŰKÖDŐ ISKOLÁBAN

17. GRAFIKON

zottság jellemzi. A reflexidő értékek 270-300 msec között helyezkednek el. Geréb és Veczkó által vizsgált magyarországi értékek 20-50 msec-al magasabbak. /Megjegyezzük, hogy ők is iskolai szituációban mérték a reflexidőt./ A keddi és szerdai értékek azt jelzik, hogy a tanulók e két napon a legreakcióképesebbek. A pénteki érték meglepő lerövidülése /270 msec/ a személyiség állapotának szubjektív körülményeivel magyarázható. Közismert, hogy az ünnepvárás legtöbbször létrehoz egy sajátos alarmreakciót, amely időlegesen növeli a teljesítményt. Ebben az esetben egy konkrét hatásra /"ünnepvárás"/ a pszichés tenzió /feszültség/ megnövekedett, amivel együtt járt a kortikális dinamika felfokozása is. E jelenséget a tanulók így fogalmazták meg: "Néhány óra és itt a hétvégi pihenő, és szabad vagyok." "Még a mai napon mindent "beleadok" és kipihenhetem magam." A gondolatsort úgy folytathatjuk, hogy az ünnep nyújtotta élménysorozat átélése, vagy a csalódás mindenképpen szubjektív fáradtságot eredményez, és mind a kortexben, mind a pszichikumban fokozatos túlterhelést hoz létre, ez pedig gátlást idéz elő. Ennek következményeként jön létre a hétfői "megnyult" reflexidő.

A grafikon szaggatott vonala a tanítás után mért értéket jelzi /heti átlag 276 msec/. Már első tekintetre is feltűnik, hogy a délután mért értékek lerövidültebbek a reggeli mérés értékeinél /hétfőn 290, kedden 268, szerdán 270 és szombaton 268 msec/. A helyzetképet a Sellye-féle stresszfelfogással magyarázhatjuk, amely szerint a kezdeti stresszhatásokra a szervezet alarm-reakcióval válaszol. Ennek következtében először létrejön egy bizonyos foku ellágyulás, de

utána az erőgyűjtés és erőbedobás állapota jön létre. Kis rész-vizsgálataink bizonyították is, hogy ez az ellanyhulás kb. 1/2 11 és 1/2 12 óra között jön létre. Az ezen időszakban mért reflexidő értékek megnyultabbak mint az 1 órával későbbiek, amikor a szervezet a második erőbedobás fázisába jutott. Azt is megvizsgáltuk, hogy mikor található a második megnyulási időszak: 14,30 és 15,30 óra között. A pénteki reflexidő lerövidülést az előzőekben már értelmeztük. A grafikonról azt is leolvashatjuk, hogy a hét legfáradtabb napja a hétfő, amikor még adaptációs gátlások érvényesülnek és csütörtök /286 msec/ amikor a reflexidő tanítás után megnyultabb, mint a reggeli érték.

Megjegyezzük, hogy részvizsgálatokkal azt is bebizonyítottuk, hogy reggel 1/2 9 és 9 óra között mért értékek - amikor a szervezet adaptációja és alarmreakciója megtörtént - 15-30 msec-al rövidebbek a tanítás előtti értékeknél. Az ekkor mért reflexidőhöz hasonlított tanítás utáni értékek megnyultabbak, azaz a grafikonon a "reggeli" érték alatta marad a délutáninak.

Vizsgálataink alapján az ötnapos tanítási terhelésre az alábbi erőbedobási és ellanyhulási ritmus jön létre:

3/4 8-1/2 9 óráig adaptációs gátlás, a reflexidő megnyult, 1/2 9-1/2 11 óráig a terhelésre létrejött az alarmreakció, az erőbedobás megtörtént, a reflexidő csökken, a tanulók figyelmének koncentrációja megnövekszik, javul az emlékezés, a gondolkodási funkció, amelynek nyomán jobb a tanuló problémamegoldó és feladatmegoldó tevékenysége. Az egész személyiség a tanulásra történő beállítódása akkor a legjobb.

1/2 11-1/2 12 óra között ellanyhulás jön létre, a reflexidő meggnyulik,

1/2 12-13 óra között létrejön a második erőbedobás és a reflexidő ismét meggnyulik.

A 18. grafikonról könnyedén leolvashatjuk a hatnapos tanítási hét reflexidő értékeit. Azt látjuk, hogy hétfő /342 msec/ kivételével a tanítás előtt mért értékek rövidebbek, azaz a tanítás után mért reflexidő megnyultabb. Viszonylag legrövidebb értékeket itt is kedden és szerdán kaptunk. Megnyult értékek: csütörtök /360 msec/, péntek /365 msec/, és szombat /340 msec/. Itt is megtalálható a szombati reflexidő lerövidülés mint az ötnapos tanítási héten.

A tanítás után mért értékek megnyultabbak a reggeli mérésnél. Részvizsgálatok hozzásegítettek bennünket az erőbedobási és ellanyhulási ritmus kimutatásához. A hatnapos tanítási héten a reggeli adaptációs gátlás nagyobb, mint az ötnapos tanítási hét esetében.

3/4 8-9 óráig adaptációs gátlás, a reflexidő megnyult, tehát kb. 1/2 órával kitolódik a gátlási időszak,

9-1/2 11 óráig tart az első erőbedobási fázis, amikor a reflexidő lerövidül és a tanuló legjobban tud koncentrálni, emlékezni, gondolkodni, feladatokat megoldani stb.

1/2 11 órától létrejön az ellanyhulás, amikor a reflexidő meggnyulik, a tanulási tevékenység csökken. Amíg az ötnapos tanítási héten mért napi ritmus esetében 1/2 12 óra tájban egy újabb erőbedobás következik, addig a hatnapos esetében ez a felélénkülés csak nagyon kis mértékben következik be.

Annyira kicsi értékek jelennek meg, hogy fellendülés lényegében nem következik be, tehát a tanulási tevékenység lanyha marad, egészen a tanítási óra végéig. E ponton, azaz a napi ritmus második felélénkülésének elmaradásával kimutatható az ötnapos tanítási hét pszichológiai előnye. A napi ritmus ilyen jellegű alakulása mögött az húzódik meg, hogy a gyermek erőtartalékai, az idegsejtek tűrőképessége az ötnapos tanítási hét esetében jobb, ami maga után vonja a személyiség egyensúlyi állapotának stabilitását is. Az alábbiakban az öt-, illetve hatnapos tanítási hét napi reflexértékeinek /miliszekundumokban/ különbségeit emeljük ki:

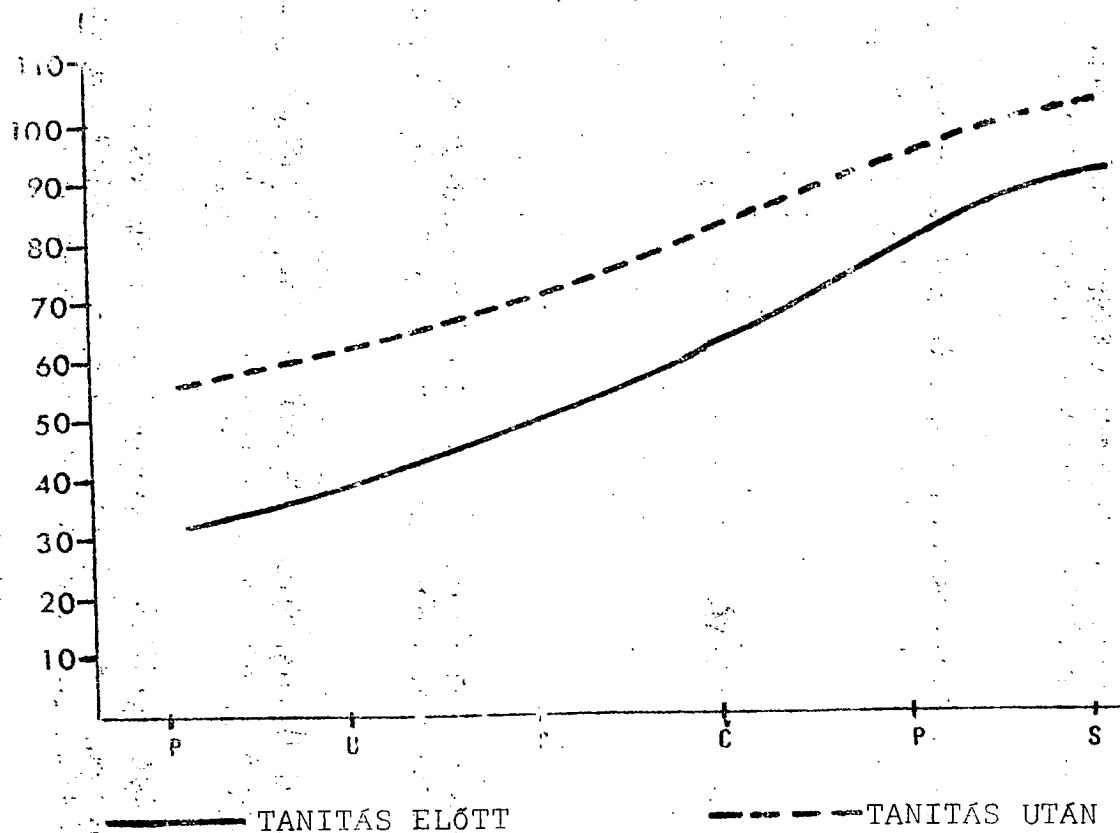
- a/ Tanítás előtt: hétfőn 42 msec, kedd 40 msec, szerdán 15 msec, csütörtökön 80 msec, pénteken 107 msec ugyan- csak a hatnapos tanítási hét hátrányára.
- b/ Tanítás után: hétfőn 40 msec, kedd 72 msec, szerda 65 msec, csütörtök 77 msec, péntek 97 msec, a hatnapos tanítási hét hátrányára.

Az előzők alapján levonhatjuk a következtetést a reflexidő heti megnyulására vonatkozóan is. Ugyanis a reflexidő trendje a hét vége felé haladva folyamatosan /a tendenciát fejezi ki/ megnyulik ahogy ezt a 19. grafikon fejezi ki.

Együttesen vizsgáljuk meg az öt-, illetve a hatnapos iskolába járó tanulók reflexértékeit a 20. és 21. grafikonon.

A tanítás előtt mért értékek és azok közötti különbségek a 30. táblázat szerint alakulnak /miliszekundumban/.

KÜLÖNBSÉG A TANULÓK REFLEX REAKCIÓJÁNAK IRÁNYZATÁBAN

19. GRAFIKON

30. táblázat

A BÁCS-TOPOLYAI CSÁKI LAJOS ÉS A SZABADKAI IVAN
MILUTINOVICS ÁLTALÁNOS ISKOLA ÖT- ÉS HATNAPOS VI.OSZTÁLYÁBAN
TANÍTÁS ELŐTT VÉGZETT REAKCIÓMÉRÉS EREDMÉNYEK ÖSSZEHASONLÍTÓ
ÁTTEKINTÉSE 1970. JANUÁR HAVÁBAN /miliszekundumban/

ISKOLAI OSZTÁLY	N a p o k					
	hétfő	kedd	szerda	csütörtök	péntek	szombat
Ötnapos	305	285	282	290	280	-
Hatnapos	310	295	296	312	320	315
Különbség	5	10	14	22	40	

A hétfői nap értéke jelentősen megváltozik, a két szervezeti forma kis különbségét mutatja. Ellenben a többi napok heti különbségértékei itt is növekvő, azaz megnyúló értékeket jeleznek, ami ugyancsak az ötnapos tanítási hét előnyét mutatja.

Vizsgáljuk meg a tanítás után mért átlag értékeket és azok különbségeit a 31. táblázaton.

31. táblázat

A BÁCS-TOPOLYAI CSÁKI LAJOS ÉS A SZABADKAI IVAN
MILUTINOVICS ÁLTALÁNOS ISKOLA ÖT- ÉS HATNAPOS VI.OSZTÁLYÁBAN
TANÍTÁS UTÁN VÉGZETT REAKCIÓMÉRÉS EREDMÉNYEK ÖSSZEHASONLÍTÓ
ÁTTEKINTÉSE 1970. JANUÁR HAVÁBAN /miliszekundumban/

ISKOLAI OSZTÁLY	N a p o k k					
	hétfő	kedd	szerda	csütörtök	péntek	szombat
Ötnapos	289	265	281	285	289	-
Hatnapos	290	305	315	318	320	310
Különbség	1	40	26	20	49	

A 22. grafikonról leolvashatjuk, hogy a reflexértékek meglepően közel találhatók egymáshoz. Az előzőkben is megfigyelhettük, hogy az ötnapos tanítási formában résztvevők reflexértékeinek szóródása jelentősen kisebb mint a hatnapos körülmények között tanuló gyermekeké. A reggeli és a déli értékek különbségei: hétfőn 2 msec, kedden 5 msec, szerdán 5 msec, csütörtökön 5 msec, és pénteken 3 msec. A felsorolt értékek is a viszonylagos idegrendszeri kiegyensúlyozottságot jelzik.

Az előzőkben tapasztaltaktól eltérő, hogy szerdán és csütörtökön a tanítás után megnyultabb reflexértékeket kaptunk, ami a tanulók megerőltetőbb terhelésére utal.

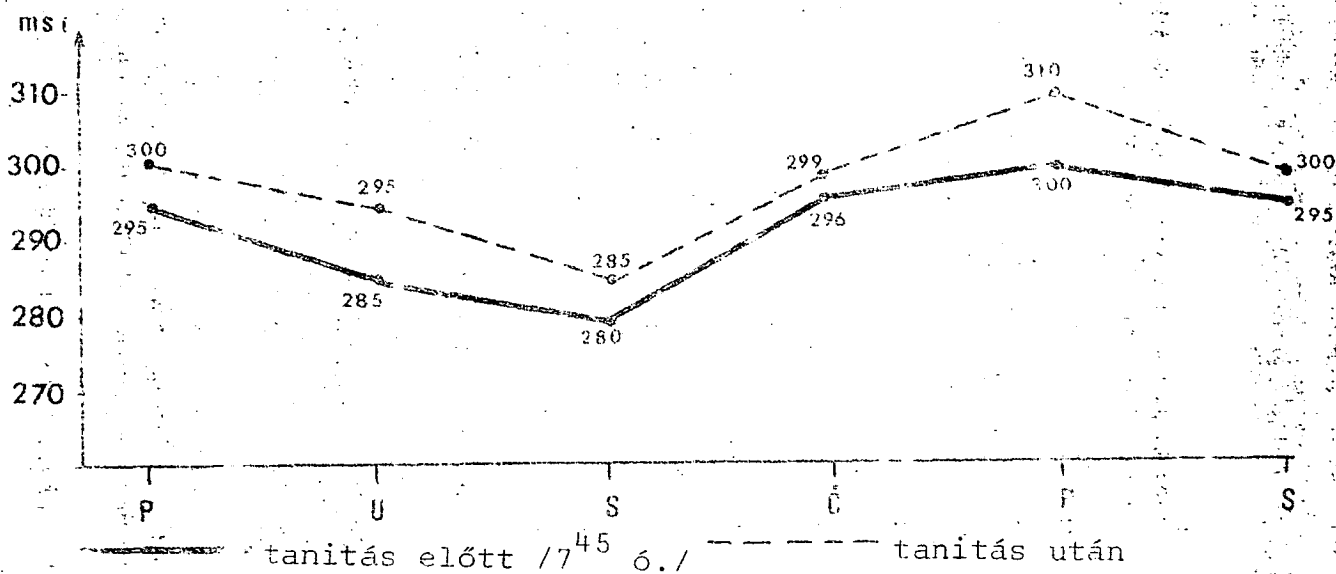
A hatnapos tanítási hét reflexértékeit a 23. grafikon mutatja.

A VII. osztályosok adatait összehasonlítva arra az első megállapításra juthatunk, hogy a hatnapos tanítási formában résztvevő tanulók reflexértékei megnyultabbak. Legrövidebb reflexidőt /reggel/ szerdán /280 msec/ a leghosszabbat pedig csütörtökön /296 msec/ és pénteken /300 msec/ mérünk. A tanulás után mért értékek nagyjából törvényszerűen követik a tanítás előtt mért reflexértékeket. Az ötnapos tanítási formában résztvevők reflexértékeinek szóródásai kisebb amplitudót mutatnak.

A VIII. osztályos tanulók reflexértékeit a 24. és 25. grafikon mutatja.

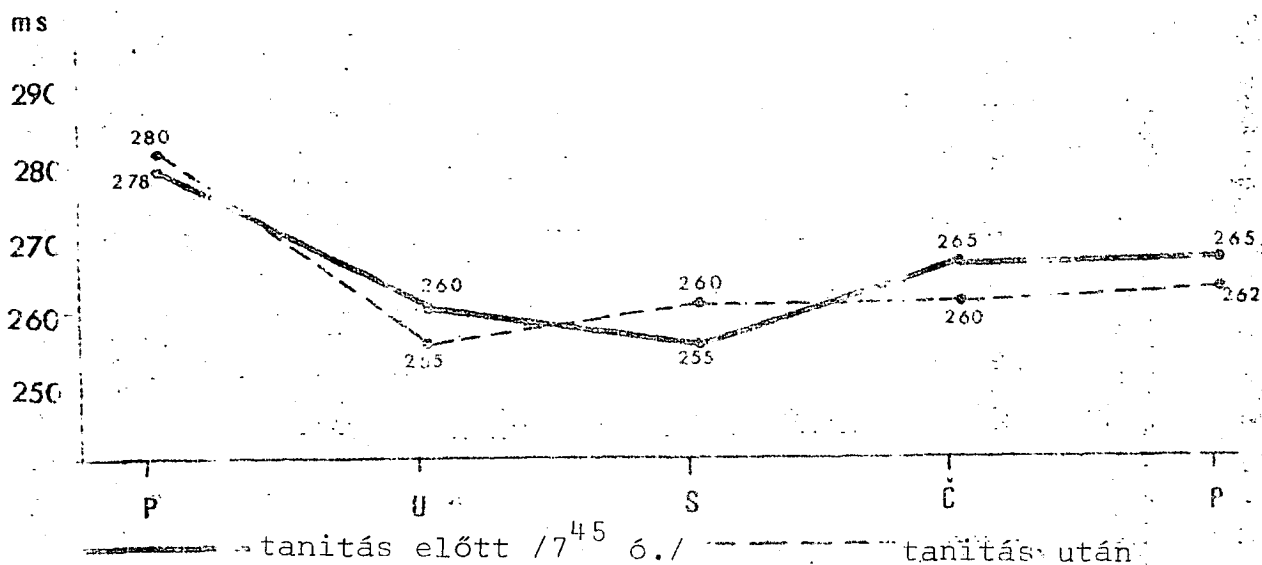
A 24. grafikonról leolvashatjuk azon VIII. osztályos tanulók reflexértékeit, akik ötnapos tanításban vesznek részt. A legmagasabb értékeket /reggel/ hétfőn /285 msec/,

REFLEXIDŐ MÉRÉS EREDMÉNYEI VII. OSZTÁLYOS TANULÓKNÁL
HATNAPOS MUNKAHÉTTTEL MŰKÖDŐ ISKOLÁBAN

23. GRAFIKON

REFLEXIDŐ MÉRÉS EREDMÉNYEI VII. OSZTÁLYOS TANULÓKNÁL
ÖTNAPOS MUNKAHÉTTTEL MŰKÖDŐ ISKOLÁBAN

22. GRAFIKON

csütörtökön /275 msec/ és pénteken /280 msec/ kaptuk.

Bár a reflexidő értékei viszonylag kicsi szóródást mutatnak, ami az ötnapos tanítási hét előnyét jelzi. A legalacsonyabb értékeket /reggel/ kedden /279 msec/ és szerdán /270 msec/ mértük. Legrövidebb reflexidőt tanítás után is kedden /265 msec/ és szerdán /268 msec/ kaptunk.

Az ötnapos tanítási hét napi ritmusa a VIII. osztályban is megfelel a Sellye-féle alarmreakció elméletnek. A hét első három napján a napi második erőbedobás a tanítási nap végére esik. A hét utolsó két napja esetében az iskolai terhelések következtében 5-5 msec-al túllépi a reflexidő a reggel mért értéket. A különbség /5 msec/ oly kicsi, hogy a probléma lényege szempontjából elhanyagolhatjuk és kijelenthetjük, hogy a napi ritmus két alarmreakciója a napi szorgalmi időre esik, ami az ötnapos tanítási hét előnyét jelzi.

A 32. táblázaton bemutatjuk az öt- és hatnapos iskolai munkahét különbségi értékeit. A különbségi értékek, amint látjuk, minden esetben az ötnapos tanítási hét előnyeit mutatják.

Az összehasonlításból világosan kitűnik, hogy a reflexértékek itt is az ötnapos tanítási hét előnyeit jelzik. A heti fáradtsági ritmus úgy alakul, hogy a hétfői terhelésre kedden a reflexidő megnyulik, majd szerdán a szervezet alarm-reakciója következtében a reflexidő csökken, majd a hét utolsó két napján a reflexidő kis mértékben ismét megnyulik, ami a tanulmányi tevékenység hatékonyságát növeli.

32. táblázat

TANÍTÁS ELŐTT ÉS UTÁN MÉRT REAKCIÓIDŐ EREDMÉNYEK
AZ ÖTNAPOS MUNKAHETÜ SZABADKAI IVAN MILUTINOVICS, ÉS A HAT-
NAPOS MUNKAHETÜ BÁCS-TOPOLYAI CSÁKI LAJOS ÁLTALÁNOS ISKOLÁ-
BAN 1970 JANUÁRJÁBAN

ISKOLA	N A P O K					
	hétfő	kedd	szerda	csütörtök	péntek	szombat
	T a n í t á s e l ő t t					
Ötnapos	285	279	270	275	280	-
Hatnapos	290	290	295	300	305	300
Különbség	5	11	25	25	25	
	T a n í t á s u t á n					
Ötnapos	280	265	268	280	285	-
Hatnapos	285	290	280	305	310	305
Különbség	5	25	12	25	25	

Összegezve: A vizsgálataink során nyert értékek azt bizonyítják, hogy az ötnapos tanítási hét terhelését a tanulók általában kisebb fáradtsággal képesek elviselni, mint a hatnapos iskoláét. Legjelentősebbnek azt a vizsgálati eredményt tartjuk, hogy az ötnapos iskolában a tanulók és a tanulás előnyére megváltozik a napi elernyedési és alarm-reakció ritmusa. A második elernyedési időszak kívül esik a tanítási időn /13,30-14 ó./.

Ujszerűen jelentkezik az adaptáció gátlás az ötnapos iskolában, mert már hétfőn kisebb, kedden, szerdán, csütörtökön és pénteken pedig jelentősen kedvezőbb, mint a hatnapos munkahéttel dolgozó iskolákban.

Különösen jelentősek azok az eredmények, amelyek kétségtelenül igazolják, hogy az ötnapos iskolákban az időértékek közötti eltérések, oszcillációk lényegesen alacsonyabbak, mint a hatnapos munkahéttel működő iskolákban. Ez kétségtelenül nagy előnye az ötnapos munkahétnek a hatnapossal szemben.

Bár ezek a mérések az öt- és hatnapos iskola munkájának érdekes jelenségeire mutattak, s a rövidített hét számos előnyét igazolták, sok megállapítás még nem eléggé érett. A mérésminta korlátozott, s ezért a következtetések értéke is korlátolt. Nézetünk szerint az ötnapos munkahét eddig megállapított előnyeit csak feltevéseknek tekinthetjük, amelyeket további, még alaposabb, tágabb és sokoldalubb vizsgálatoknak kell jobban megvilágítaniok.

3.2.1.3. Fáradtsággal és pihenéssel kapcsolatos észlelések a munka- és szabadszombatot követő héten

Az előző fejezet adatai következtetések levonását teszi lehetővé azon kérdés tekintetében is, hogy van-e valamilyen különbség a szabad-, illetve munkaszombatot követő hét között. A hatnapos iskolákban ugyanis a hetet rendszerint munkaszombat után kezdik, s ennek alapján a hatnapos és ötnapos iskolák közötti összehasonlítás mégsem adna megbízható

választ a bennünket érdeklő, s e fejezet címében feltett kérdésre. A hatnapos iskola tartós szervezete folytán sem hasonlítható össze az ötnapos munkahéttel, és havi egy szabadszombattal dolgozó iskolával. Másrészt az ötnapos és hatnapos munkahéttel dolgozó iskola összehasonlítása mindig csökkenti az eredmények megbízhatóságát, mert bizonyos jelenségekre különböző tényezők hatnak, s nehéz megállapítani, hogy az adott esetben ez, vagy az a tényező hatott a mérési eredményekre. A jelzett hiányosságok elhárítása végett, s hogy minél nagyobb mértékben lehetővé váljék a szabad-, illetve munkaszombatnak a következő egész hét mozgásaira gyakorolt hatását meghatározni, legkedvezőbb volt a mérést ugyanabban az iskolában, egyazon körülmények között, egy változó tényezővel, a szabad-, illetve munkaszombattal, lebonyolítani. A vizsgálattal azt a hipotézist kutattuk, amely szerint a tanulók a szabadszombatot követő héten pihentebbek és munkakészebbek, mint a munkaszombatot követő héten.

Számos, a kérdésre vonatkozó véleményt gyűjtöttünk össze. Az iskolák megkérdezett oktatói, tanulói és vezetői állítása szerint a szabadszombat után egész héten jobb munkakedv észlelhető a tanulóknál és oktatóknál is. A kérdőíveken ugyanezt huzza alá 417 tanuló, azaz a megkérdezettek 33 %-a, hangsúlyozva, hogy szabadszombat után az egész hét folyamán pihentebbnek érzik magukat. Az oktatók által vezetett naplókban, illetve az iskolai nyilvántartásokban is erre a megállapításra találunk. Az ötnapos munkahét végrehajtásáról szóló jelentésben sok iskola említi, hogy szabadszombat után a munkakör jobb, mint a munkaszombat után. Az egyik jelentésben

/s ilyen elég sok van/ a kérdésről ezt írják: "A munkaszombatok után a munkahangulat gyengébb volt, mint a szabadszombat után. Március folyamán az első két szombaton dolgoztunk, s a harmadik hét végén a tanulóknál jelentős fáradtság, s a munkalendület bizonyos esése volt érezhető". Ezzel kapcsolatban az egyik tanárnő naplójába március 18-án ezt írta: "Ezt a szombatot teljes munkahét előzte. A tanulóknál fáradtság volt észlelhető, a munka kisebb fegyelem mellett folyt. Minden szombat előtt megkérdezték, hogy "ez munkaszombat lesz?". Alig várták a szabadszombatot. Midőn ma bejöttek, a következőket észleltem:

1. A hangulat barátságos;
2. A munkakedv nagyobb, mint múlt hétfőn, amelyet munkaszombat előzött;
3. A munka az órákon zavartalanul folyt.

Ami az oktatókat illeti... egész év folyamán nem volt észlelhető a szokásos idegesség". /8; 14/

A jelzett feltevést legtárgyilagósbabban kívántuk vizsgálni, s ezért nagyszámu egyéni véleményt gyűjtöttünk, s ez esetben is alkalmaztuk a reflexmérés módszerét. A méréseket a szabadkai "Ivan Milutinovics" Általános Iskola nevelőinek segítségével végeztük. A mérés a felső tagozat egyes osztályaiban /V., VI., VII. és VIII. osztály/ két teljes hétig tarott, s 120 tanulót ölelt fel. /A számuk mulasztások folytán naponként változott, ami azonban oly minimális volt, hogy nem hathatott jelentős tényezőként a mérési eredményekre./ A mérést egy munkaszombatot követő, és egy szabadszombatot követő héten végeztük. A reakcióidő mérést tapintással kiváltott érintésinger reagálási idő meghatározással végeztük.

Ezt követőleg a mérés másik változatát hajtottuk végre gátlási tényező "bevezetésével": a reagálás módja az inger helyétől függött. /Ha az inger a bal vállon következett be, a reakció abban állt, hogy ugyanezt az ingert másik vizsgáltra kellett átvinni, azonban jobb vállra, és megfordítva/ /22; 76/ E két változat eredményeit, összesített eredményekkel a 33. táblázat mutatja. Jobb áttekinthetőség végett az összesített adatokat a 26. grafikonon is bemutatjuk.

A grafikonból látható, hogy az eredmények az első és a második változat szerint is kedvezőbbek a szabadszombatot követő munkahét javára. Ugyanez a jelenség észlelhető az összesített mutatóban is. Az első változat szerint a különbség 46 msec, a második mérési változat szerint 29 msec, az összesített eredmények szerint pedig a különbség 33 msec a szabadszombatot követő hét javára, illetve a reakció átlagideje ennyivel volt rövidebb a szabadszombatot követő héten.

A 33. táblázat gondosabb szemlélésével azt a meglepő jelenséget észlelhetjük, hogy egyetlen esetben sem kaptunk az összesített adatokban kifejezett irányzattal ellentétes eredményt, tekintet nélkül arra, hogy az összehasonlítást a mérésváltozatok szerint, az egyes osztályok szerint, avagy a minden nap háromszor megismételt egyes mérések szerint végeztük.

A szabadkai Intézet működési területén gyűjtött adatok, s az "Ivan Milutinovics" Általános Iskolában végzett mérések alapján az a következtetés vonható le, hogy a szabadszombatot követő héten a munka kedvezőbb feltételek mellett folyt, mint a munkaszombat utáni héten.

MUNKA- ÉS SZABADSZOMBATOT KÖVETŐ HÉTEN VÉGZETT REFLEXMÉRÉSEK EREDMÉNYEINEK ÁTTEKINTÉSE
msec-BAN A SZABADKAI "IVAN MILUTINOVICS" ÁLTALÁNOS ISKOLÁBAN 1970.I.12-24. KÖZÖTT

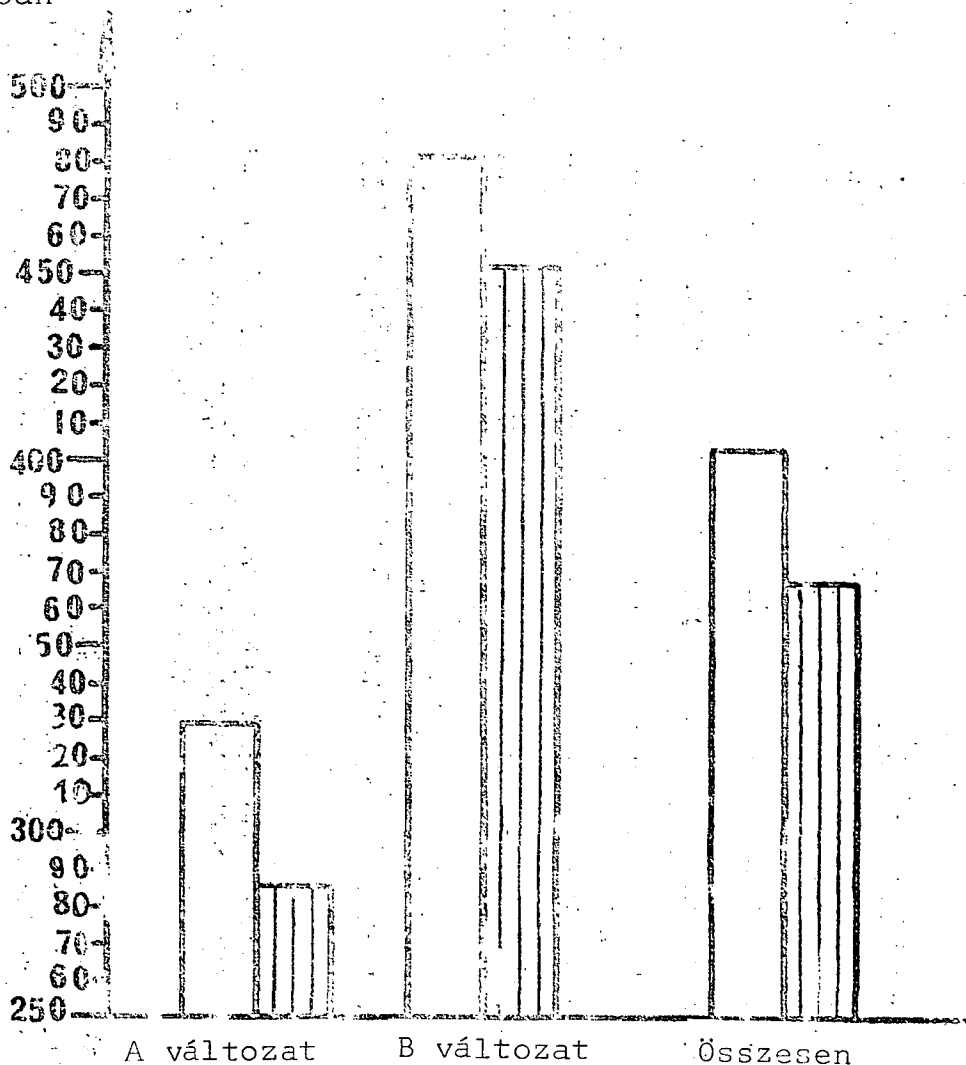
VÁL- TO- ZAT	MÉRÉS	V.		VI.		VII.		VIII.		Összesen:	
		mszu.	szsz.u.	msz.u.	szsz.u.	msz.u.	szsz.u.	msz.u.	szsz.u.	msz.u.	szsz.u.
A	1.	390	322	283	207	269	228	398	396	332	285
	2.	361	302	295	222	248	216	420	392	325	280
	3.	395	332	291	241	252	194	406	390	332	286
	ÖSSZESEN:	379	318	290	223	256	213	408	393	330	284
B	1.	572	513	381	362	434	395	521	520	473	457
	2.	540	482	443	429	435	372	536	529	486	463
	3.	601	522	426	424	384	347	559	514	487	439
	ÖSSZESEN:	571	506	417	405	418	371	538	521	482	453
E s g y ü t t	1.	481	417	332	284	351	311	460	458	404	374
	2.	450	392	36	325	341	294	478	460	399	365
	3.	498	427	358	332	318	270	483	452	410	363
	ÖSSZESEN:	475	412	353	314	337	292	473	450	404	369

msz.u. - munkaszombat után

szsz.u. - szabadszombat után

idő

msec-ban

26. GRAFIKON

ÖSSZEHASONLÍTÓ ÁTTEKINTÉS MUNKA- ÉS SZABADSZOMBATOT

KÖVETŐ HÉTEN VÉGZETT REFLEXMÉRÉS EREDMÉNYRŐL msec-BAN

A SZABADKAI "IVAN MILUTINOVICS" ISKOLÁBAN 1970.I.12-TŐL 1970.I.24-IG

JELMAGYARÁZAT

munkaszombat után

szabadszombat után

Figyelemmel arra, hogy a havi egy munkaszombat amugy sem "népszerű", hogy jelentősen megbontja a szokott munkaritmust, megzavarja az ötnapos munkaciklust, ezek az adatok azt a nézetet támasztanak alá, miszerint legegyszerűbb lenne az ötnapos munkahétre olyan megoldást találni, amely szerint a tanulók számára minden szombat szabad.

3.2.1.4. A tanulók kétnapos kikapcsolódásának hatása a hétfői munkaképességre

Jelen esetben sok tekintetben támaszkodhatunk az előző két fejezetben ismertetett adatokra. Ugyanis ha a kétnapos szabadidő előnyösen hatott a tanulók egész heti állapotára, természetes lenne az a következtetés, hogy ez a hatás pozitív magára a hét kezdetére, azaz a hétfőre is. Ezt jórészt megerősítették az ismertetett mérések is. A hétfőre nézve egy sor kérdés merült fel, amelyekre feleletet kellett keresni. Mindenekelőtt meg kellett állapítani, milyen a tanulók munkaképessége, minthogy egyesek szerint a hétfői "bemelegítésre" kedvezőtlen hatást gyakorol a kétnapos megszakítás. Olyan nézeteket is hallhattunk, hogy a kétnapos megszakítás nagyobb foku felejtésre vezethet, s nehezítheti a hétfői munkát.

Ezekkel a kétségekkel kapcsolatosan is támadtak feltevések, amelyek szerint a kétnapos "megszakítás" a munkában szükségszerűen nem nehezíti jelentősebben a hétfői "bemelegítést", s nem vált ki oly foku felejtést, hogy hétfőn lehetlenné tenné a rendes munkát.

A jelzett hipotézisek ellenőrzése céljából elég sok véleményt gyűjtöttünk, s megkíséreltük, hogy mérésekkel bizonyos adatokhoz juthassunk.

A gyűjtött adatok ismertetése előtt ki szeretnénk emelni, hogy a veszélyes munkamegszakítások hangsúlyozása az esetek többségében alaptalan. Nincs itt ugyszólván semmilyen megszakítás. Azelőtt ugyanis a tanuló tanításon volt szombaton is, és a következő heti, sőt hétfői feladatokkal "tömött táskával" tért haza. /A tanulók elég gyakran jelentik ki, hogy a vasárnapi otthoni kötelezettségek mennyisége nagyobb, mint a rendes munkanapokon./ Mi mást tehettek, mint hogy vasárnap hozzálássanak a tanuláshoz hétfőre. Munkamegszakításról tehát szó sem lehetett. A tanulók voltak ugyszólván a polgárok egyedüli olyan kategóriája, amelynek vasárnapra is voltak kötelezettségei. Most a helyzet a tanulók viszonylatában némileg javult, mert munkakötelezettségeik mellett szakíthatnak némi szabadidőt is maguknak. Ezt a nézetet megerősítik a tanulók hét folyamán végzett tanulására vonatkozó ismertetett mutatók, amelyekből kitűnik, hogy valójában minden nap majdnem egyenletesen tanulnak azzal, hogy csupán vasárnap tanulnak kevesebbet /21. táblázat, és a 3-9. grafikonok/. Eszerint a kérdést egészében szemlélve nem lehet egyáltalán munkamegszakításról beszélni, tehát nagyobb mérvű felejtésről, s a hétfői munkára való bemelegítéssel kapcsolatos nehézségekről sem. Meg kell mégis engedni, hogy a globális adatok részben elködösíthetik a dolog tárgyilagos képét. A tanulók naplóiból kitűnik, hogy jelentős eltérések vannak a hétvégi szabadnapok folyamán tanusított magatartásukról kapott átlagoktól. Vannak tanulók, akik a szabadnapon

ugyszólván semmit sem dolgoznak, s ezért náluk joggal várható a felejtéssel és bemelegítéssel kapcsolatos nehézségek jelentkezése. A tanulóknak ez a csoportja külön problémát jelent, amely csupán részben függ össze az új munkaszervezéssel. Nem jelenti ez azonban, hogy nem kell a kérdésre megfelelő figyelmet fordítani, az ilyen tanulókat rendszeres munkára bírni, bár nem voltak ehhez szokva a hatnapos munkahét idején sem.

A Tanítóképző Iskola keretében, ahol a tanítás 1967 óta folyik ötnapos munkahéttel, ankét útján törekedtünk adatokat szerezni a hétfőhöz kapcsolódó nehézségekre vonatkozó állítások indokolt voltáról. A tanulók válaszai arra mutatnak, hogy nagy többségüknél nincs probléma, illetve jelentős különbség, s csak csekély kisebbség érez nehézségeket. A tanulóknak mindössze 6,6 %-a jelentette ki, hogy hétfőn az iskolába menetelük nagyobb problémát jelentett, mint korábban /mikor hatnapos volt a munkahét/, a tanulók 24 %-a szerint most kisebbek a nehézségek, mint azelőtt voltak, 69,4 %-uk pedig nem érez jelentős különbséget. A szülők véleménye nagyon hasonlít a tanulókéhoz. 3,8 %-uk szerint könnyebb, 68,7 % nem észlel jelentős különbséget.

Hasonló kérdésre adtak feleletet az oktatók is, akik közül 5,6 % érez most nagyobb nehézségeket, 27,8 % kevesebbet, 66,6 %-uk pedig nem lát lényeges különbséget. /70; 13/

A kérdésekre feleletet kíséreltünk kapni oktatók, szülők és tanulók tömeges megkérdezése útján is. A kérdőívekből megállapíthattuk, kicsiny azoknak az oktatóknak, szülőknek és tanulóknak a száma, akik jelentősebb figyelmet fordítanak a felejtés kérdésére a kétnapos pihenő vonatkozásában. Az

540 megkérdezett oktató közül csupán 31 tekinti ezt a két-napos pihenő elsődleges gyengéjének. Tehát a tanulók feledésében problémát az oktatók 5,7 %-a lát. 854 szülő közül, akik kitöltötték a kérdőívet, 92 tekinti lényeges gyengének a felejtést, a szülőknek tehát 7 %-a emeli ki ezt a hiányságot. 1177 tanuló közül 74, azaz 6,1 % lát ebben problémát. Amint az idézett adatokból látható, magasfoku korreláció áll fenn e problémára tekintettel: a megkérdezett oktatók, szülők és tanulók 6-7 %-a emeli ki ezt a kérdést. Ez a frekvencia nem magas, s ha nem lényeges kérdésről lenne szó, nem érdemelné különös figyelmet. Minthogy azonban az oktató munka kihatásáról van szó, számolni kell vele azzal a törekvéssel, hogy a tanulók kisebb számánál se kerüljön sor a hétvégi szabadnapokon a munka folyamatosságának teljes megszakítására, hogy ezzel a felejtés lehetősége is a legkisebb mértékre csökkenjen.

Amint a Tanítóképző Intézetben végzett részvizsgálati és több iskolából beszerzett tömeges adatokból megállapíthattuk, bizonyos számú oktató, szülő és tanuló észleli a hétfői felejtés problémáját. Ugyanugy a Tanítóképző Intézetben végzett vizsgálat alapján megállapíthattuk azt is, hogy a többség nem érez semmiféle problémát, tehát a felejtés hatása szempontjából sem. Ezért egészen természetesen hát, hogy az oktatók jelentős száma az ötnapos munkahét eredményességének értékelésénél kiemelte azt a megállapítását, hogy jobb felkészültséget észlel a tanulóknál. 701 oktató közül 227 állította ezt, ami nem alacsony frekvencia, mert az oktatók 32,7 %-át teszi ki. Hasonló véleményt nyilvánították a tanulók is, akik közül 154, illetve a kérdőíveket kitöltők 22 %-a adott ilyen értékelést.

Abból a célból, hogy az adatok e sokaságát más jelle-
gű adatokkal is kiegészítsük, a tanulók szabad- és munka-
szombatot követő hétfői napon tanusított magatartása közöt-
ti különbség megállapítására is törekedtünk. A méréseket
természetesen ugyanazokban az iskolákban végeztük, hogy a
többi tényezők hatását a minimumra csökkentsük. A vizsgálá-
tot feladatok sorozatának alkalmazásával végeztük, amelye-
ket a tanulók egyidejűleg, azonos feltételek mellett és
egyforma időtartam alatt oldottak meg. A mérés tömeges volt.
[4] iskolában, és pedig az Ivo Lola Ribar, Újváros, Május 25.
és a csantavéri Nemzeti Hősök Általános Iskolában 4885 mérést
végeztünk. A mérésekkel átlagadatokat kívántunk szerezni a
meghatározott időben helyesen megoldott feladatok számáról
/leírás a módszertanról szóló fejezetben/, valamint adatokat
a téves megoldások számáról. Abból a feltevésből indultunk
ki, hogy kedvezőbb munkalégkörben a tanulók egyazon időben
több dolgot oldanak meg helyesen, s ha erre nem is kerül
sor, a hibásan megoldott feladatok száma ugyanezt a jelensé-
get magyarázhatja meg. A mérést minden esetben ugyanazon osz-
tályokban végeztük, azonos körülmények között. A feladat so-
rozzatot úgy állítottuk össze, hogy a nehézségük kiegyensúlyo-
zott legyen. A begyakoroltsági tényezőt hasonló jellegű fela-
dat sorozat előzetes gyakorlásával igyekeztünk elhárítani. A
vizsgálatok eredményét a 34. táblázat, s a 27. és 28. grafi-
kon mutatja.

Ugy a táblázatból, mint a grafikonokból is képet nyerhe-
tünk arról, hogy a helyesen megoldott feladatok átlagszáma
valamivel nagyobb a szabadszombatot követő hétfőn. Munkaszom-
bat utáni hétfőn átlagosan 14,8 dolgot oldottak meg pozi-

tíven, míg a szabadszombat utáni hétfőn az átlag 16,9 feladat, tehát 2,1 helyesen megoldott feladat a javulás.

Hasonló irányzatot mutat a hibásan megoldott dolgozatok számának összehasonlítása is. Munkaszombat utáni hétfőn a hibásan megoldott feladatok átlaga 2,2 feladat volt, míg a másik esetben 1,9 feladatot oldottak meg hibásan, tehát a szabadszombatot követő hétfő munkaléghőrének előnyére mutat a különbség. Ez az eltérés 0,3 hibásan megoldott feladatot tesz ki. Ettől az általános irányzattól egyes iskolákban, illetve egyes eredményeknél bizonyos eltérések mutatkoznak, amelyek azonban olyan jelentéktelenek, hogy különös figyelmet nem érdemelnek. /Lásd a 34. táblázatot./

A jelzett populáción az említett eszközzel és feltételek mellett történt mérések alapján kapott adatokból ítélve megállapítható, hogy a globális eredmények megerősítik a feltevést, miszerint a szabadszombatot követő hétfőn a munkafeltételek nem romlottak. Más eszközökkel és más populáción végzett ismételt mérések hozzájárulhatnak, hogy ezt a kérdést is még mélyebben vizsgálják. Mindenesetre a területünkön jelenleg ez a feltevés nem okoz gondot, különösen ha intézkedéseket teszünk az iránt, hogy az észlelt problémák megoldást nyerjenek azoknál a tanulóknál is, akiknél jelentkeztek.

34. táblázat

SZABAD- ÉS MUNKASZOMBATOT KÖVETŐ HÉTFŐN MEGOLDOTT FELADATSOROZAT EREDMÉNYEK ÖSSZEHASONLÍTÓ

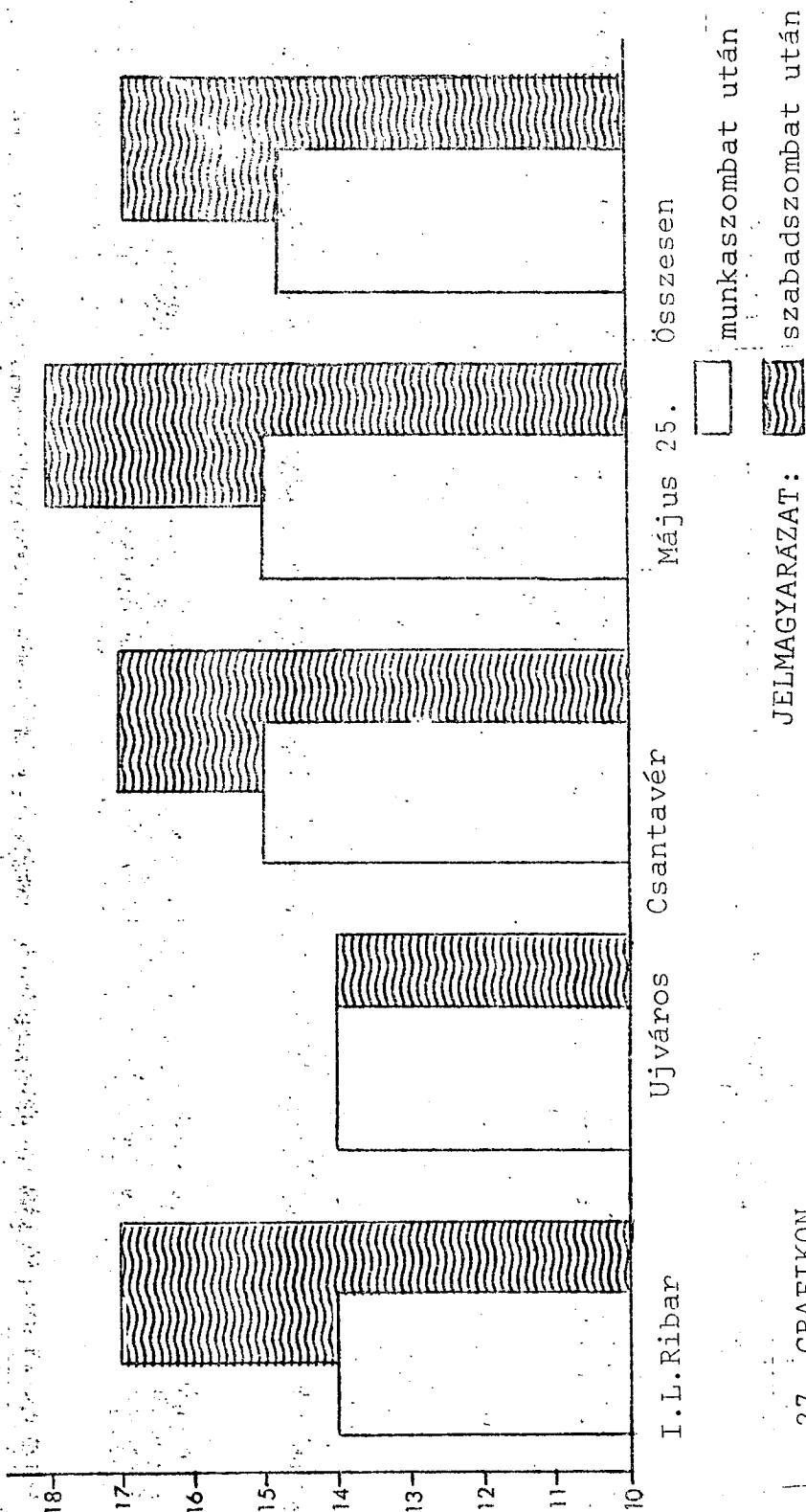
ÁTTEKINTÉSE A SZABADKAI ISKOLAKERÜLETBEN 1970 JANUÁR HAVÁBAN

/Mérés az 1., 2. és 4. óra után az összes osztályokban/

ISKOLA MEGNEVEZÉSE	Mért tanulók száma	Munkaszombatot követő hétfő			Szabadszombatot követő hétfő		
		Mérések száma	Pozitív megoldás átlagszáma	Hibás meg- oldás át- lagszáma	Mérések száma	Pozitív megoldás átlagszáma	Hibás meg- oldás átlag- száma
"Ivo L.Ribár Á.I.	366	1096	14,0	2,4	1062	17,0	2,3
"Ujváros"	546	1638	14,0	2,4	1596	14,0	2,1
"Nemzeti Hősök" " Csantavér	642	1926	15,0	1,9	1906	17,0	1,4
"Május 25." "	75	225	15,0	1,9	219	18,0	1,5
Ö S S Z E S E N :	1829	4885	14,8	2,2	4783	16,9	1,9

pozitív megoldások

száma

27. GRAFIKON

ÖSSZEHASONLÍTÓ ÁTTEKINTÉS A MUNKA- ÉS SZABADSZOMBATOT KÖVETŐ HÉTFŐI FELADATSOROZAT MEGOLDÁSOK POZITÍV EREDMÉNYEIRŐL A SZABADKAI ISKOLAKERÜLET ISKOLAIBAN 1970. JANUÁRJÁBAN

3.2.1.5. Szünidő rövidítés és a tanulók pihenésének lehetőségei

Az ötnapos munkahét területünkön alkalmazott modelljeinek, s különösen iskoláink munkanaptárainak ismertetése során rámutattunk arra is, miként pótolták a bevezetett szabadszombatokat. Egyben felhívtuk a figyelmet a téli és nyári szünidő rövidítésének szükségességére is.

Ezen intézkedés kapcsán arra törekedtünk, hogy minél sokoldalubban feltárjuk a következményeit. Ugy tetszett, hogy célszerűbb a tanulókat tehermentesíteni heti kötelezettségeik alól és minden héten megfelelő pihenést biztosítani részükre, mint megtartani a sokak szerint indokolatlanul hosszú, három hetes téli szünetet, illetve megmaradni a nyári szünidő mellett, amely öt nappal hosszabb lesz a jelenleginél, bár már így is elég hosszúnak tűnik.

Egyébként úgy hisszük nem maradtunk egyedül, midőn azt valljuk, hogy inkább biztosítsunk több rövid szünetet, mint kevés hosszút. Z. Bujasz is hangsúlyozza, hogy "é s s z e - r ü b b a m u n k a i d ő s z a k b a t ö b b r ö - v i d p i h e n ő t i k t a t n i , m i n t k i - s e b b s z á m u h o s s z a b b a t". /10; 274/ Nézetünk szerint ez az elv évi viszonylatban is alkalmazható, bár ez részletesebb tanulmányozás tárgyát is képezhetné.

3.2.1.5.1. Rövidített téli szünet

A téli szünet rövidítése az ötnapos munkahetű iskolákban nem maradt teljesen visszhang nélkül. Eleget lehetett erről olvasni, különösen a "Večernje novosti" című ujságban, ahol tulnyomórészt érzelmi alapokon az ötnapos munkahét sürgős

bevezetését követelték, mindenképpen egyetlen munkaszombat nélkül, azonban azzal, hogy semmi esetre sem jöhet figyelembe sem a téli szünet, sem pedig a nyári szünidő csökkentése. A kérdés nem maradt észrevétlenül oktatóink, a szülők, tanulók, sőt egyes szervezetek, illetve intézmények előtt sem. Ahhoz, hogy e kérdésben is megbízható véleményekhez juthassunk a kérdőíven, melyen az ötnapos munkahét hátrányos jellemzőinek felsorolását kértük, van a téli szünetre vonatkozó felelet-változat is. A megkérdezettek feladata volt, hogy azt az ajánlott feleletet jelöljék meg, amelyet az ötnapos munkahét legnagyobb gyengéjének tartanak. Habár a választék-frekvencia közel sem éri el azt a szintet, amely jellemző az ötnapos munkahét pozitív sajátságaira /amiről a későbbiek során részletesebben lesz szó/, ez esetben mégis elég magas. Mi több, a választási frekvencia az oktatóknál, a szülőknél és a tanulóknál is a legmagasabb. Így a megkérdezett 54 pedagógus közül 111, azaz 20,5 % ezt tekinti az ötnapos munkahét legnagyobb gyengéjének. A kérdésre feleletet adott 854 szülő közül 191, azaz 22,3 %, tehát a nevelőkkel azonos százalék a hosszabb téli szünet mellett van. A tanulók nemlegesen nyilatkoztak a téli szünet rövidítéséről. 1177 tanuló közül 395, vagyis 33,5 % ezt a hiányosságot helyezi az első helyre.

A meghallgatásokból nem az ismertetett adatok alapján szerezhető benyomást kaptuk. Bár a tanulók azt mondják, hogy "nem lenne rossz, ha a szünet hosszabb maradt volna, de ha azt a kérdést tesszük fel, hogy hosszabb téli szünetet, vagy szabadszombatokat kívánnak inkább, nehéz nagyobb számú olyan

diákat találni, akik az ilyen intézkedéssel egyetértenének. Legtöbbször azt a választ lehet hallani, amely ma már szállóigévé vált, s a szabadkai "Ivan Milutinovics" Általános Iskola egyik tanárnőjétől származik, aki ezt mondta: "A szabadszombatomat nem adom az egész téli szünetért sem."

Mindenképpen jó lenne minél többet megtudni a háromhetes téli szünet hatékonyságáról a tiznapos szünet viszonylatában. Az a nézet, miszerint a tiznapos szünet jobb, mint a háromhetes, nem alaptalan. Az iskolák, és számos oktató ebben a tekintetben ugyszólván maradéktalanul egyetértenek. Sokan hangsúlyozzák, hogy a tanulók a tiznapos szünet után pihenten jöttek az iskolába, s a munkából való kikapcsolódás foka nem volt olyan nagy, hogy a bemelegítés folyamata olyan nehézséget jelentett volna, mint azelőtt.

Egyéb adatok hiányában ebben az esetben is viszonylag kis, s a körülményekhez képest nem elég teljes mérést végeztünk /nem lehetett ugyanis elhárítani néhány tényező hatását, amelyek ezuttal ellenőrzésünkön kívül estek/. A szerzett adatokat fenntartással használjuk fel. Az iskolák közreműködésével méréseket végeztünk a munkakörülményekről azon feladatsor segítségével, amelyet már, amint erről szó volt, más célra is felhasználtunk. A mérést a háromhetes és a tiznapos téli szünetet követő napon végeztük. A vizsgálat célja az volt, hogy legalább megközelítően megállapíthassuk a tanulók pihentségének fokát. A felmérést két iskolában /"Szonja Marinkovics" és "Kizur István" Általános Iskolában/ a tiznapos szünet után végeztük, ellenőrzési iskolaként pedig egy háromhetes téli szünetet tartó iskolát vettünk /"Csáki Lajos" Általános Iskolát Bács-Topolyán/. A mérést minden iskolában a nap folyamán

háromszor az V., V., VII. és VIII. osztályban végeztük, s így a kiegészítő mérés elég tömeges volt. Az összehasonlításnál nehézséget jelentett, hogy az iskolák munkafeltételei nem minden tekintetben egyenlők, bár nem is különböznek lényegesen. Az eredmények feldolgozása ugyanugy történt, mint az előző esetben. Igyekéztünk pozitív megoldások átlagszámához jutni, s ennek alapján megállapítani, hogy vannak-e lényeges különbségek. A kapott eredményeket a 35. táblázat mutatja.

Az adatokból nehéz lenne általános érvényű következtéseket levonni. Ilyen szándékunk a mérés tervezésekor sem volt. Kiegészítő adatgyűjtés jellege volt azzal, hogy első betekintést adjon e kérdésbe, s további kutatások kiindulási alapjául szolgáljon.

Egyébként az adatok azt mutatják, hogy a pozitíven megoldott feladatok száma egyes osztályokban azonos, néhol hasonló, de vannak bizonyos eltérések is. A különbségek, figyelemmel a nem ellenőrzött tényezők hatásának lehetőségére, nem olyanok, hogy bizonyos értékelést lehetne megállapítani az egyik vagy másik megoldás javára. Inkább azon hipotézis mellett foglalnánk állást, miszerint a pihentség foka tekintetében lényeges különbségek nincsenek, s a felejtés hatása kissé kifejezettebb a háromhetes téli szünet esetében.

Már említettük, hogy néhány iskolán kívüli intézménynek is vannak észrevételei a téli szünet tartamának megváltoztatásával kapcsolatban. A Gyermeküdülők Igazgatóságának észrevételeiről van szó. Ez az Igazgatóság igen szépen berendezett üdülőkkel rendelkezik, amelyek nyaralásra és téli üdülésre is alkalmasak. Az intézmény munkája kétségtelenül igen hasznos.

35. táblázat

FELADATSOR POZITIV ÉS HIBÁS MEGOLDÁSAI EREDMÉNYÉNEK
ÁTTEKINTÉSE A TIZNAPOS ÉS HÁROMHETES TÉLI SZÜNET VÉGÉN A SZABADKAI SZONJA MARINKOVICS ÉS KIZUR ISTVÁN ISKOLÁBAN ÉS A BÁCS-
TOPOLYAI CSAKI LAJOS ISKOLÁBAN AZ 1970. ÉVBEN

ISKOLA MEGNEVEZÉSE		HÁROMHETES TÉLI SZÜNET UTÁN	TIZNAPOS TÉLI SZÜNET UTÁN
		Pozitív megoldások átlagszáma	Pozitív megoldások átlagszáma
SZONJA MARINKOVICS	V.	13	-
	VI.	16	-
	VII.	18	-
	VIII.	16	-
ÖSSZESEN:		16	-
KIZUR ISTVÁN	V.	14	-
	VI.	14	-
	VII.	18	-
	VIII.	18	-
ÖSSZESEN:		16	-
CSAKI LAJOS	V.	-	12
	VI.	-	14
	VII.	-	14
	VIII.	-	16
ÖSSZESEN		-	14

Elég nagy számú tanulót sikerült beszervezniök, hogy téli üdülésre vigyék őket az ország legszebb tájaira. Az élet-színvonal emelkedésével a tanulók összetétele is állandóan változott pozitív értelemben. A téli szünet tartamának módosításai azonban lehetetlenné tették az üdülés tömeges és sikeres megszervezését. Az alapok nemcsak a téli szünet tartama volt, hanem a sokféle időbeli beosztása is. Ezért kétségtelenül halaszthatatlan feladat olyan munkanaptár megállapítása, amellyel egyöntetű megoldáshoz jutunk a téli szünet tekintetében is.

Már említettük az oktató személyzet szakmai továbbképzésével kapcsolatos nehézségeket, amelyek a téli szünet miatt támadnak, ami eggyel több érv mellett, hogy ezt a kérdést meg kell oldani.

Végül hangsúlyoznunk kell, hogy a téli szünet kérdésének vizsgálata korántsem teljes, mint ahogyan az országban a szünidő kérdése teljességében véve nyílt probléma. Ezen a téren is folytatni kell a munkát. Egyelőre megállapíthatjuk, hogy nem forognak fenn olyan komolyabb okok, amelyek a kérdés elhirtelenkedett megoldására késztetnének, mert minden adat arra mutat, hogy a jelenlegi szünet is kielégítő eredményeket nyújt. De mindinkább az a nézet válik uralkodóvá, hogy az említett okok miatt a téli szünetnek mintegy 15 napig kellene tartania.

3.2.1.5.2. Rövidített nyári szünidő

Az ötnapos iskolákban alkalmazott évi munkanaptár szerint a tanítás öt nappal előbb, tehát szeptember 1-én kezdődik. A nyári szünidő tehát öt nappal rövidebb. Ezt a kérdést

nem kerülhettük el, midőn a munkanaptárról volt szó, s már akkor rámutattunk egyes eltérésekre a nyári szünidő tartama tekintetében Jugoszláviában, és egyes országokban, különösen a Német Szövetségi Köztársaságban, ahol a nyári szünidői napok száma 40 körül mozog, míg Jugoszláviában kereken 76 nap. A szünidő rövidítése nem okoz lényeges változásokat, mert a különbség jelentéktelen.

Más kérdés, mihez vezetne az ötnapos munkahét olyan modelljének bevezetése, amely a tanulók részére az összes szombatokat szabaddá tenné. Ez a kötelező évi tanítási napok normájának fenntartása mellett valóban bizonyos eltolódást jelentene. Nézetünk szerint a kérdést alaposan meg kell vizsgálni. Megközelíteni kísérletileg csak kis mintán /talán csak egy iskolában/ lenne szabad. Meg kellene vizsgálni a tanítás hatékonyságát június utolsó napjaiban, amikor az éghajlati viszonyok nálunk gyakran kedvezőtlenek a nagy meleg miatt, valamint, hogy miként jelentkeznék a tanítás kezdete augusztus hó végén, amint ezt egyes országokban alkalmazzák. Megjegyzendő, hogy a kérdés vizsgálata azért látszik szükségesnek, mert a külföldi tapasztalatok egyszerű átültetése helyes. Különböző országokban ugyanis az éghajlati, anyagi, demográfiai és más feltételek eltérőek.

Különösen érdekes lenne megvizsgálni, miként jelentkeznék a nyári szünidő meghosszabbítása az egésznapos oktatáson alapuló ötnapos munkahét bevezetésével. Ez lehetővé tenné, hogy a szabadszombatokat egy nap óraalapjának a délutáni órákba való átvitelével biztosítsuk, s így lehetővé válnék a tanítás korábbi befejezése, lehet, hogy már június első nap-

jaiban, minthogy egyes nézetek szerint a tanítás június folyamán az időjárási viszonyok folytán már nem elég hatásos.

Mindenképpen helyes lenne megkísérelni a ma már jól ismert hűtőberendezések alkalmazását iskoláinkban. Ilyeneket egyébként már mindenütt használnak, ahol felnőttek tartózkodnak, csak ott nem gondolnak erre, ahol gyermekeink töltik idejük javát.

A nyári szünidő kapcsán végül kiemeljük, hogy az ötnapos munkahét bevezetésének következményét képező rövidítés egészét tekintve nem vezet semmiféle hátrányokhoz, s vizsgálatok nélkül is megállapítható az intézkedések indokolt, illetve indokolatlan volta. Tehát nem képez semmiféle problémát.

Másrészt a módosítás kapcsán egész sor megoldás kínálkozik, amelyeket nem kell fenntartás nélkül elfogadni, hanem előző vizsgálatuk szükséges.

3.2.2. F á r a d t s á g é s p i h e n é s a z o k - t a t ó k n á l

A fejezet végén futó pillantást kívánunk vetni az oktató személyzet fáradtságának és pihenésének kérdésére, annak az igénye nélkül, hogy akár legvázlatosabb vonalaiban teljes jelentőségében ismertetnénk a problémát. Részletekre azért sem térhetünk ki, mert a kérdés komoly és bonyolult volta alapos, teljes és komplex megközelítését igényli, erre pedig egy amugy is nagy terjedelmű anyag keretében nincs lehetőség. Mégis érintünk néhány kérdést, elsősorban azoknak a sajátos

viszonyoknak szemszögéből, amelyeket az ötnapos munkahét megvalósítása hoz létre az iskolákban.

Hans Lilinger "Ötnapos munkahét kockázat nélkül" című művének már első soraiban az oktatói hivatás kényes és fárasztó voltáról ír. A következőket mondja: "Midőn a legtöbb munkás, alkalmazott és tisztviselő ötnapos munkahétben dolgozik, az oktatók is törvényes jogot támasztanak erre, valamint az összes előnyökre, amelyek a meghosszabbított vikenddel járnak. Az olyan hivatásnak, mint a nevelői, amely erős idegfeszültséget és nagy foku fáradtságot vált ki, körünkben a hét végén hosszabb pihenési szünetre van szüksége. Egyébként az ötnapos munkahét az oktatók számára se jelenti azt, hogy két napig mentesek az oktatói feladatoktól. Beszélgetés során gyakran állapítható meg, hogy számos oktató vasárnap munkaasztala mellett ül és hivatalos dolgokat intéz... Tehát elegendő oka van annak, hogy e tevékenységi körben is bevezessék az ötnapos munkahetet". Ugy hisszük, hogy ezekhez a megállapításokhoz nem szükséges magyarázat. Mindannyian tudatában vagyunk, mennyi igazság van ebben akár az oktatói hivatás kiváltotta idegfeszültséggel kapcsolatos megállapításról, akár arról a súlyos igazságról van szó, hogy számos oktató nemcsak iskolai gondjait viszi haza, hanem munkáját is. Természetes tehát, hogy megoldást kell keresni a dolgozók e kategóriája szabadszombatjának biztosítására is.

Jól tudjuk, milyen jelentősége van annak, hogy az oktató hivatása gyakorlása közben higgadt és pihent legyen. Az oktató hangulata, pihent vagy fáradt volta pozitív vagy negatív hatást gyakorol a gyermekek magatartására is. Offner szerint: "...minél fáradtabb a tanító, annál fáradtabbak a tanulói is."

A türelmetlen és fáradt tanító izgatni fogja a gyermeki idegrendszeret, negatív érzelmeket ébreszt bennük, s kiöli az érdeklődésüket." /30; 73/ Ehhez csak annyit adunk, hogy az ilyen oktatónak nincs helye az osztályban. De könnyebb ezt mondani, mint olyan intézkedéseket hozni, hogy az oktató hibáján kívül erre ne kerüljön sor. Mai körülmények között ez a leggyakoribb eset. Tehát az érv is olyan megoldás mellett szól, amely az oktató személyzet részére elegendő és megfelelő pihenést biztosít.

Röviden külön ki kívánunk térni oktató személyzetünk szerkezetére és e szerkezet néhány jellemző következményére. Közismert, hogy az utóbbi időben az oktatás területén mind több nő nyer alkalmazást. A 36. táblázat mutatja az oktató személyzet összetételét, amelyből kitűnik, miként állnak e tekintetben a szabadkai kerület iskolái.

A táblázatból kitűnik, hogy a terület általános és középiskoláiban a nők 64,28 %-kal vannak képviselve a férfiak 35,72 %-ával szemben. Ez a mozzanat még jellemzőbb, ha az általános iskolai helyzetet nézzük, ahol a nők 70,33 %-kal, a férfiak 29,66 %-kal vannak képviselve. E jelenségnek számos előnyös és hátrányos következményéről most nem szükséges beszélnünk, minthogy az a szándékunk, hogy a kérdést csupán az ötnapos munkahét szempontjából világítsuk meg. Köztudott, hogy nálunk a nő még mindig több alapfunkció | hordozója: rendszer munkaidővel dolgozó az iskolában, társadalmi munkás és önigazgató; gyermekét gondozó anya, a család ellátásáról gondoskodó háziasszony. Ily helyzetben az oktatási dolgozó nő alig várja a vasárnapot, hogy ellássa azon teendőit, amelyekre

36. táblázat

OKTATÓ SZEMÉLYZET SZERKEZETE NEMEK SZERINT A
SZABADKAI ISKOLAKERÜLETBEN AZ 1970.ÉVBEN

ISKOLA NEME	Személyzet összetétele nemek szerint					
	Férfiak		N ő k		Összesen	
	Szám	%	Szám	%	Szám	%
ÁLTALÁNOS ISKOLÁK	440	29,66	1043	70,33	1483	100,0
KÖZÉPISKOLÁK	257	54,91	211	45,08	468	100,0
Ö S S Z E S E N :	697	35,72	1254	64,28	1951	100,0

nem volt ideje hét közben. Ekkor takarit, főz sokszor több napra előre, s számos ház körüli és iskolai kötelezettségeivel kapcsolatos egyéb munkát lát el. Erről győződhattünk meg az oktatók, s köztük nők által vezetett számos munkanaplóból. A tanárnőt, ahelyett hogy vasárnap pihenne, különböző munkák terhelik, s amint ezt sokan elismerték, a legfáradtabbak éppen hétfőn, midőn a vasárnapi "pihenés" után visszatérnek a munkába. Ugyanerre a jelenségre mutat Z. Bujasz is, midőn azt állítja, hogy a hétvégét "...a dolgozó nők gyakran az elmaradt háztartási munkákra használják fel, s előfordul, hogy az ilyen dolgozó nő hétfőn a munkában fáradtabb, mint a többi napokon". /10; 359/ Ha ez így van, már pedig valóban így van, akkor az oktatók, s különösen az oktatónő szempontjából sem jelentéktelen az ötnapos munkahét kérdése, amely számára - amint ezt a nők is mondják - lehetővé teszi, hogy egy nap alatt ellássa házi munkáját, s legalább egy napja maradjon arra, hogy pihenhessen. Ezért érthető, hogy a kérdőíveken igen magas gyakorisággal találkozunk az ötnapos munkahét javára szolgáló okok között felsorolt

megállapítással, hogy "így könnyebben látják el családi feladataikat". Ezt az indokot 283 oktató, azaz a megkérdezettek 40,4 %-a hozta fel, ami a megkérdezett nők viszonylatában mintegy 63 %-os frekvenciát jelent, amilyen példára egyéb esetekben egyáltalán nem találtunk.

Igen lényeges az oktatók megterhelése megerőltető tanítási kötelezettségekkel is. Ismert az az indokolt igény, hogy a tanítási órák normáját szállítsák le az oktatók nagy megterhelése miatt. A jelenlegi tárgyi körülmények miatt ez nem volt lehetséges. Az ötnapos munkahét bevezetésével azonban egyhatodával csökken a heti órák normája, s ez igen jelentős az oktatók szempontjából is. Igaz, hogy ezt később, a hét folyamán ledolgozzák, azonban más jellegű munkával, amely nem oly fáradtságos, mint a tanítás. Nézetünk szerint - amint ezt már említettük - a tanítási órák csökkentett alapját a szakmai továbbképzés intenzívebb egyéni és kollektív alakjaival kell pótolni. Ezt oktatási dolgozóink nagyon szívesen teszik magukévá, ha megteremtjük a szükséges feltételeket.

Igazuk van azoknak az oktatóknak, akik azt állítják, hogy most pihentebbeknek érzik magukat nemcsak hétfőn, hanem az egész hét és év folyamán, s megszűnt a szokásos évvégi idegesség. /8; 14/

Az ötnapos munkahét pozitív hatása az oktató személyzetre, s különösen a nőkre szemmel látható. Igazolták ezt az előző fejezetekben részletezett vizsgálatok, amelyek azt állapították meg, hogy nem romlottak az oktatási-nevelési eredmények, s számos kérdésben olyan jobb megoldásokhoz jutottunk,

amelyeket elfogadják a szülők, tanulók, és a társadalom is. Kétségtelen, hogy ez mindenekelőtt az oktatók érdeme. Ehhez, akár jelentéktelen mértékben is, hihetőleg hozzájárultak oktatóinknak az ötnapos munkahéttel összefüggő változott, élet- és munkakörülményei is.

ÖTNAPOS MUNKAHÉT ÉS
A SZABADIDŐ

FOGALMA ÉS JELENTŐSÉGE

TANULÓK ÉS OKTATÓK SZABADIDEJE

INTÉZKEDÉSEK A SZABADIDŐ FELHASZNÁLÁSÁNAK

FEJLESZTÉSÉRE

4. Ö T N A P O S M U N K A H É T É S S Z A B A D -
===== I D Ő =====
=====

A szabadidő a mai társadalom legidőszerűbb és legbonyolultabb kérdései közé tartozik. Különösen aktuális kérdés az ifjúságunk szabadideje. A probléma bonyolultsága és terjedelme miatt nincs módunkban a problematikához fűződő kérdések összességét teljes terjedelmében feldolgozni. Ez egyébként is külön értekezés tárgyát képezi. A kérdés azonban szorosan kapcsolódik az ötnapos munkahét bevezetéséhez és végrehajtásához az iskolákban, minthogy ennek keretében a hétvégi két napos tanítás megszakítással tanulóink szabadidejének növeléséről van szó. Ezért térünk ki röviden e kérdésre, és szemléljük az ötnapos munkahét vonatkozásában. Nem elegendő, hogy tanulóink számára több szabadidőt biztosítsunk, hanem az is szükséges, hogy ezt a legmegfelelőbb módon töltsék el. Így van-e - mindenekelőtt ez a kérdés érdekel most bennünket.

Ahhoz, hogy betekintést nyerjünk tanulóink szabadidő töltésének módjába, igyekeztünk erről minél több adatot gyűjteni, elsősorban a hétvégi szabadidő vonatkozásában. E célból ankétot folytattunk oktatókkal, szülőkkel, tanulókkal, megkérdeztünk tanulókat, oktatókat és iskolavezetőket. Igen értékes adatokat nyújtottak a tanulók és oktatók négy napon át /péntek, szombat, vasárnap és hétfő/ összes tevékenységükről vezetett naplói. Az iskolai oktató személyzettől szerzett adatok igen megbízhatóak, mert az iskolák rendszeresen figyelemmel kísérték a tanulók szabadidő töltését, s így betekintést nyertek minden kapcsolatos időszerű problémába. Több

szülői összejövetelet szenteltek a kérdésnek, ahol a szülők előadták pozitív, de negatív megfigyeléseiket is. Mindezekkel az adatokkal igen gazdag anyaghoz jutottunk, amely képet nyújt a vonatkozó helyzetről, nehézségekről és pozitív folyamatokról, és olyan intézkedéseket tesz lehetővé, amelyek a tanulók helyes szabadidő töltésének előmozdításához szükségesek.

Az említett helyzet bemutatásához tisztáznunk kell a szabadidő fogalmát, amit még ma is különböző képpen értelmeznek.

4.1. A SZABADIDŐ FOGALMA ÉS JELENTŐSÉGE

Ez alkalommal nem kívánunk elidőzni a szabadidő fogalma körül folyó elméleti vitáknál, s nem foglalkozunk az összes irányzatokkal, s a fogalom meghatározásának különböző változataival sem. Világosabb érthetőség végett csak a fogalom egyes legjelentősebb jellegeire, s a fogalom legfontosabb jelzőire kívánunk rámutatni.

G.A. Prudenszkij akadémikus szabadidő alatt a rendkívüli időnek azt a részét érti, amelyet a munkás tanulásra, szakmai továbbképzésre, társadalmi tevékenységre, pihenésre, szórakozásra, kulturális-művészeti tevékenységre, tehát sokoldalú fejlesztésére fordít. /97; 11/

J. Dumasdier, a szabadidő egyik legismertebb nyugati szakértője a következő meghatározást adja: "A szabadidő olyan foglalkozás /tevékenység/ halmaz, amelynek az egyén saját akaratából adja át magát akár pihenés, szórakozás, vagy új ismeretek és készségek szerzése céljából, akár azért, hogy szabadon részt vegyen a társadalmi életben és teremtő munkában,

miután felszabadult foglalkozási, családi és társadalmi kötelezettségei alól..." /127; 2/

Az ifjúság szabadideje fogalmának meghatározásánál tulnyomórészt ugyanezen tételekből indulnak ki azzal, hogy a tanulóknál a tanítást és a tanulást legtöbbször munkahelyi tevékenységnek minősítik. A szabadidő tehát olyan időfolyamatként határozható meg "...amely az egyén viszonylag szabad rendelkezésére áll az elsőrendű természetes és fiziológiai szükségletek kielégítése, házi és az otthon részére végzett munka, a tanítás, és az iskolai felkészülés után." /40/a; 100/ A Pedagógiai Enciklopédiai Szótár habár leíróan, de igen világosan határozza meg a szabadidő fogalmát. A fogalom magyarázata a következő: "Szabadidő - ha az egyén teljesen szabad, és az időt teljesen saját kívánságai szerint töltheti el és alakíthatja magának, nem pedig valamilyen külső szükség vagy elengedhetetlen létszükséglet szerint. Olyan idő tehát, amely alatt a fiatal ember szabad az iskolától és iskolai kötelezettségektől, szabad az esetleges kötelezettségektől, amelyeket tőle a szülők pl. házi és valamilyen egyéb kötelem folytán megkövetelnek, midőn nincs olyan elfoglaltsága, amelyet tőle a társadalom igényel, s amelyet nem teljesen önként vállalt". /158; 918/

Ezen meghatározások alapján világosan megismerhető a szabadidő fogalmának lényege. Mégis meg kívánjuk jegyezni, hogy a szabadidő ismertetése során az időnek nemcsak azon részével fogunk foglalkozni, amely e meghatározások szerint szó szoros értelmében vett szabadidő. Törekedni fogunk annak az időnek jellemzőit bemutatni, amely a tanulóknak pénteki ta-

nitás befejezéstől a hétfői tanítás kezdetig "rendelkezésre áll", minthogy ennek az időnek kihasználása érdekel bennünket. Ezért midőn a szabadidőről, illetve felhasználásáról beszélünk, ezt a tanításon kívüli időre értjük, bár csak viszonylag szabad, minthogy jó részét különböző iskolai, családi, társadalmi, esetleg egyéb kötetmek töltik ki. Számunkra azonban a kérdésnek ez a szempontja sem érdektelen. Mi több, nézetünk szerint döntő jelentőségű a teljes "rendelkezésre álló" idő helyes felhasználása, hogy nevelési szempontból a legkedvezőbb eredményekhez juthassunk.

Ma okvetlenül szem előtt kell tartani, hogy az ifju nemzedék kialakítását nem lehet kizárólag az iskolában és a családban biztosítani. A folyamatban mind nagyobb szerepet kell kapnia a szabadidőben töltött életnek. Nem csodálható, hogy a szabadidő jelentőségét az utóbbi időben mind többet, és komolyabb alakban hangsúlyozzák. Dr. M. Zvonarevics és V. Jerbics szerint "...a szabadidő jelentősége az egyéniség fejlődése és léte szempontjából rendkívülien nagy. Az élet szükséges dimenziója, amelynek megszüntetése, vagy kiméretlen csökkentése csakis hátrányosan tükröződhetik a testi, érzelmi, szellemi és társadalmi fejlődésben. Olyan időszak, amely a fiatalok részére lehetőséget nyújt számos szükséglet, hajlam, és érdeklődés kielégítésére, társulásra, társadalmi tapasztalatok szerzésére s az alkotó erő és készségek érvényesítésére. Másrészt azonban az élet olyan oldala is, amelynek a kereteiben a gyermek és az ifjuság alakító szereppel bíró legkülönbözőbb hatásoknak van kitéve. A szabadidő tehát erős nevelő erőt rejt magában, olyan összetevők sorával, amelyekkel nem bír az iskola és a tanulás. /124; 34/

A szabadidő jelentőségének sürített és magvas leírásából megállapítható, hogy a szabadidővel, mint jelentős nevelési tényezővel, számolni kell. Minthogy az ötnapos munkahét bevezetésével lényegesen növeltük a szabadidő mennyiségét, nem lehet mindegy, miként fog ez hatni ifjúságunkra. Ismeretes, ugyanis, hogy amennyiben szervezetten és helyesen töltik el, úgy hatása nagyon kedvező eredményekhez vezethet, de ellenkező esetben fel kell készülnünk mindenféle elhajlásra.

4.2. TANULÓINK SZABADIDEJE

4.2.1. Általános megfigyelések

Tanulóink szabadidejének szervezése és végrehajtása sokban függ a munkaszervezetek, illetve szülők és gyermekek szabadidejének összehangoltságától. A kérdésről begyűjtött adatok arra mutatnak, hogy bizonyos erőfeszítéseket tettek már az összes munkaszervezetek munkaidejének összehangolása érdekében, ami azonban akár tárgyi, akár alanyi okokból eddig nem valósult meg teljesen. Minthogy az eddigi intézkedések még nem adtak kielégítő eredményeket, a kérdést a községi képviselő-testületek napirendjére kell ismét tűzni, s ezeknek a szervezeteknek hatékony intézkedései szükségesek. "A község és az áttérés az ötnapos munkahétre" címmel tartott tanácskozás anyagában a kérdésről ez áll: "A községi képviselő-testületek gyakran nem használták ki megfelelő mértékben törvényi felhatalmazásukat a gazdaság terciális szektorai és gazdaságon kívüli tevékenységek munkaidejének egyeztetésére az elsődleges és másodlagos tevékenységekben alkalmazottak szükségletei-

vel. Ugy látszik, hogy a munkaszervezetek gyors áttérése az új munkaidőre sok közösségi képviselő-testületet szervezeti és személyzeti szempontból felkészületlenül talált arra, hogy megküzdjenek a kölcsönös függőségben lévő tevékenységek munkaideje összehangolásának érzékeny problematikájával". /128; 52/ Ezuttal is meg kívánjuk említeni, hogy nézetünk szerint ugyyszólván lehetetlen az összes munkaszervezetek és szervezetek munkaidejét összehangolni az iskolák munkájával. Ezért talán legelfogadhatóbb lenne iskoláink munkájában olyan modellt alkalmazni, amely megszüntetné, amint erre már utaltunk, a fennmaradt egyetlen munkaszombatot is, azzal, hogy ezen a napon az iskolában különböző tevékenységek folynak, s mindazok a tanulók, akik kívánják, avagy akiknek a szüleik elfoglaltsága miatt kedvezőbb, a szabadidőt szombaton az iskolában tölthetik.

Már előbb hangsúlyoztuk, hogy a gyermekek "gondozása" szombaton, amikor nincs tanítás /s többnyire nem szerveznek más tevékenységeket sem/ a területünkön nem jelent problémát, minthogy igen csekély azoknak a gyermekeknek a száma, akik ezen a napon felügyelet nélkül maradnak. Csekély számuk ellenére azonban hangsúlyozni kell, hogy a közösség köteles gondoskodni ezekről a gyermekekről. Ezért a napköziknek foglalkozniuk kéne ezzel a problémával, és fel kellene karolniuk ezeket a gyermekeket szombaton is. Ezt egyes esetekben már meg is tették. Vannak olyan nézetek is, amelyek szerint ez az iskola kötelessége. Az iskolák azonban nem így gondolkodnak. Az oktató személyzet azt tartja, hogy a szabadszombat számukra is szabad, s hogy szükség esetén hajlandók szombaton is dolgozni

/és sokan meg is teszik/, ami azonban nem lehet a kötelességük. Egyébként minden pedagógusnak az a véleménye, hogy gondoskodni kell a felügyelet nélkül maradó gyermekekről, s a többi tanulók tevékenységéről is, ami azonban nem lehet kizárólag a nevelők kötelessége. Nézetünk szerint az oktatóknak igazuk van, midőn azt követelik, hogy a gyermekekről való gondoskodás ne legyen mindig csak az iskola és az oktatók problémája, hanem váljék társadalmi problémává is. Valóban, a szabadidő gondja legyen az egész társadalmi közösség dolga, amely ennek az igen jelentős problémának a megoldását nem helyezheti kizárólag önkéntességi alapokra. Szervezett, szilárdan megalapozott intézményes megoldások szükségesek, de nem zárható ki az önkéntes munka sem, amely igen szükséges, s nemcsak jelentős, hanem nevelési szempontból kívánatos is.

A tanulók szabadideje kérdésének vizsgálatánál ki kell emelni azt a gondot okozó jelenséget is, hogy nem számolnak a szabadidő szükségességével a fejlődésben lévő gyermekeinknél. Gyakran tulterhelik őket házi feladatokkal, s ennek mennyiségét a két hétvégi szabadnap előtt még növelik, "mert a tanulóknak akkor elegendő idejük van a munkára". Nem vagyunk hívei annak az álláspontnak, hogy a tanulókat e napokon mentesíteni kellene minden kötelezettség alól, de nehezen tudunk megbékélni egyes tanulóink helyzetével, akik tulsokat dolgoznak, amint erről naplójuk, és beszélgetéseink során maguk is szóltak. Nálunk is ugyanaz történik, amit egy vizsgálat során /amely folyamatosan tart/ az egész Horvát Szocialista Köztársaság területén megállapítottak, hogy ugyanis "a vizsgáltak szüleiknél többet, 10 órát is dolgoztak, illetve évi munkaát-

laguk megfelel az ipari munkások munkaidejének a XIX. század végén". /40/A; 115/ Ez rendszerint a szakközépiskolákban történik, ahol a gyermekeket sok órával és a házi feladatok tömegével terhelik. Nem akarjuk a tanulókat "védeni", teljes "tehermentesítésük" mellett sikra szállni, mert erre nincs szükség. Sokukat kívánatos volna komolyabb és hatékonyabb munkára serkenteni. Tény azonban, hogy a tanulók egy részét annyira megterhelték, hogy szabadidejükről nehéz lenne beszélni, illetve ez még az iskolai rövidített munkahét bevezetése mellett is minimális.

Külön kell felhívni a figyelmet az utazó tanulóinkra. A nemrégén folyt vizsgálattal állapítottuk meg, hogy területünkön igen nagy az utazó tanulók száma. Gyakran kénytelenek nagyon korán kelni, s későn érnek haza. /A vizsgálattal kapcsolatos naplók ezt igen szemléletesen fejezik ki./ Lehetőségek szempontjából ezek a tanulók a szabadidő tekintetében többi társaiknál kedvezőtlenebb helyzetben vannak. Naplóikból kitűnik, hogy alig várják a szombatot, hogy legalább akkor kialudják magukat. Felkelésük ideje e napon jelentősen kitolódik.

Környezetünkben a tanulók jórésze iskolai központban lakik, szüleik pedig a közeli környéken. Miután kívánatos, hogy a tanulók minél gyakrabban érezzék a kellemes családi környezetet, s idejük egy részét családjuk körében töltsék, észlelhető, hogy sok ilyen gyermek /minthogy két szabadnapja van/ pénteken haza utazik, mert két napra ez "kifizetődik". Nézetünk szerint ez a lehetőség a szabadidő folyamán a helyes nevelési hatás szempontjából jelentős mozzanat.

Általános jelenségnek tekinthető tény, hogy számos jel a szülők és tanulók felkészületlenségét mutatja a rendelkezésre álló szabadidő helyes megszervezésére. A szülők és tanulók naplójából, a kérdőívekből és a beszélgetésekből megállapítható, hogy egyes tanulók nem látnak tanuláshoz pénteken, sem szombaton, hanem legtöbbször vasárnap este, sőt hétfőn hajnalban. Másoknál észlelhető bizonyos munkarend, ezt azonban állandóan változtatják. Ez különböző alakokban jelentkezik. A tanulók napról napra rendszerint különböző időben fekszenek és kelnek. Az étkezés is hol tulkorán, hol tulkésőn történik. Egyszóval határozottan állítható, hogy számos tanulónak egyáltalán nincs napi beosztása. Minden terv nélkül, ösztönösen történik.

Tudatában vagyunk, hogy manapság nehéz változatlan napi ritmust állandósítani, oly életritmust, amelytől nem térnék el semmi áron. Tény azonban, hogy az állapot, amelyet a naplók is meggyőzően igazolnak, s amelyben a tanulók élete folyik, nem lenne tűrhető. Arra van szükség, hogy a szabad-szombattal "nyert" időt tervszerűbben, szervezettebben és rendszerezettebben használják fel a tanulók, amint ezt az ésszerű tanulás kapcsán T. Grgin hangsúlyozza, midőn így ír: "Nemcsak azt kell tervezni, hogy mely tartalmakat sajátítjuk el, s mikor és hol fogunk tanulni. Be kell tervezni egyéb napi tevékenységünket is, hogy ne kerüljön sor eltérésre a megállapított tanulási tervtől." /33; 35/

A tanulók hétvégi tanítási időn kívüli szabadidejének szervezése terén általános jelenség, hogy hihetetlen "szürke" a tanulók tevékenységi választéka. Alig öt-hat féle tevékeny-

séggel töltik a tanulók szabadidejüket, s hangsúlyozni kell, hogy ezek is igen egyoldalú tevékenységek, amelyek a szabadidő helyes szervezésének legminimálisabb normáit sem képesek kielégíteni. Nézetünk szerint ez alapvető probléma, amelyre igen nagy figyelmet kell fordítanunk abban a törekvésünkben, hogy az ötnapos munkahétnek az iskolákban történt bevezetésével kínálkozó lehetőségeket a legjobban használjuk ki.

4.2.2. A tanulók tevékenysége

A tanulók alapkötelessége mindenképpen a tanulás, amelyre megfelelő figyelmet kell fordítaniok. A 21. táblázat a tanulás napi mozgását mutatja. Észlelhető, hogy a tanulás naponta mintegy 2 1/2 órát tart, kivéve a vasárnapot, midőn az összes iskolafajoknál 1 1/2 órára csökken. Ennek a tanulásra fordított időnek egyes nézetek szerint elegendőnek kellene lennie. Érdekes megjegyezni, hogy a tanulás tartama tekintetében majdnem ugyanezeket az értékeket kapták a már említett, a Horvát Szocialista Köztársaság iskoláiban végzett vizsgálat során is. A vizsgálati jelentés kiemeli, hogy a tanulók hetenként 15 órát tanulnak, ami azt jelenti, hogy a tanulás napi átlaga 2 óra 8 perc, tehát kevesebb, mint a területünkön. Nem ebben látjuk az alapproblémát, hanem abban, hogy a munkanaplók szerint a tanulóknál, igen kevés kivétellel, nem lehet a rendszeres tanulás kialakult szokásairól beszélni, ami alátámasztja azt a fent kifejezett állítást, miszerint a tanulóknál nem alakult ki a szükséges napirend. E

tekintetben tehát, az alaptevékenység eredményesebb ellátása érdekében, s a szabadidő elfogadhatóbb eltöltése céljából továbbra is segítséget kell nyújtanunk a tanulóknak /bár jelentéseik szerint egyes iskolák ezt már a múltban is megtették/ a munkájukat megkönnyítő tanulási szokások kialakításához.

Vizsgálataink kezdetén érdekelt bennünket, miként és mennyit segítenek tanulóink szüleiknek a házi munkák ellátásában. Feltételeztük, hogy egyes szülők azért szállnak síkra az ötnapos munkahét mellett, hogy lehetőségük nyíljon gyermekeik munkaerőként való kihasználására. Különösen sokszor hangzott el az a vélemény, hogy e jelenség falun vált gyakorivá. Tanulóink naplóiból kitűnik, hogy a gyermeki munkaerő "kizsákmányolása" nem forog fenn. Inkább arról lehetne szó, hogy elég sok tanuló nagyon keveset segédkezik a házi munkában, s nem észlelhető, hogy a tanulóknak is vannak házi munka kötelezettségeik. Ha vannak ilyen esetek, ezek elég ritkák. Hangsúlyozni kell, hogy különbségek vannak a falusi és városi gyermekek között. Míg falun a naplókban gyakrabban tűnik ki, hogy a tanulók részt vesznek a munkában, addig városban ez igen kis mértékű, és ritkán fordul elő.

Külön kell kiemelnünk a különbséget a fiúk és lányok között. Míg a lányok részt vesznek bizonyos házi munkákban, így lakás takarítás, főzésben segédkezés, mosogatás, élelmiszer vásárlás, háziállatok etetése, stb., addig a fiúk naplóik szerint kevesebbet dolgoznak otthon. Ez a különbség annyira feltűnő, hogy külön kihangsúlyozásra szorul.

Bizonyos családi munkák ellátása tekintetében tehát az állapítható meg, hogy nem észlelhettük a tanulók tiltott kihasználását, a probléma tehát más megvilágításban jelentkezik. Abban ugyanis, hogy a szülők a legtöbb gyermeket egyáltalán nem használják fel házi munkára, továbbá abban, hogy e felhasználásban megengedhetetlen eltérés mutatkozik a fiuk és leányok között. Nézetünk szerint okvetlenül fel kell hívni a szülők figyelmét arra, hogy rossz szolgálatot tesznek a gyermekeiknek, midőn mentesítik őket az összes házi kötelességek alól "csak azért, hogy elegendő idejük legyen a tanulásra".

Tanulóink naplóiból észlelhettünk egy viszonylag kedvező ténnyel is. A tanulók által olvasásra fordított idő naponta átlagosan 55 percet tett ki a vizsgált időszakban. Ez körülbelül megfelel nyilatkozataiknak is, kisebb eltérésekkel. Azaz a kiegészítő vizsgálattal, amelynek célja közelebbi és részletesebb adatszerzés volt a tanulók olvasásáról, megállapítottuk, hogy az olvasásra fordított időnek mintegy 2/3-át a tanulók az ún. "szennyirodalom" olvasásával töltik. Ennek az irodalomnak káros hatásáról nem is kell beszélnünk, mint-hogy ez mindenki előtt világos, azonban lépéseket kell tenni annak érdekében, hogy ezt az időt hasznosabb célokra használják a tanulók, s ez mindannyiunk feladata. "A szabadidőnek ilyen és hasonló célokra való "pazarlása" több kárt, mint hasznot hoz".

Érdekes, hogy elég sok tanuló, városban és falun egyaránt, olvassa a sajtót, bár hangsúlyozni kell azt is, hogy a tanulók naplói szerint bizonyos számú tanuló /több mint 50 %/

a vizsgált 4 nap alatt ujságot egyetlen egyszer sem vett a kezébe. Alapos tehát az a feltevés, hogy míg bizonyos számu tanuló olvas ujságot, a többség nem teszi ezt. Mint-hogy az általános iskolák felsőbb osztályainak, valamint a középiskoláknak tanulóiról van szó, ezt igen komoly problémának kell tekinteni. Az észlelt jelenséget tanulmányozni kell, s amennyiben nagyobb mintán, nagyobb időközben történő vizsgálat is megerősíti, hatásos intézkedéseket kell tenni a sajtó rendszeres olvasásának szokásossá tételé érdekében. Megbocsájthatatlan mulasztás lenne, ha megengednénk, hogy fiataljaink elhagyják az iskolapadokat anélkül, hogy szokásukká válnék a sajtó figyelemmel kísérése.

Kisebb mintán bizonyos számu tanuló meghallgatásával kívántuk megtudni, a sajtóból mi érdekli leginkább a tanulókat. Az így nyert adatok alapján sem lehetünk megelégedettek. A tanulókat a sajtóból leginkább a sztripek, a humorrovat érdekli, a leányok a divatmellékletet, a fiuk tulnyomórészt a sportrovatot olvassák, s mindanyian utalnak arra, hogy a TV műsor érdekli őket. Habár a figyelemmel kísért rovatok választéka egyoldalú, mégis pozitív ténynek tekinthető, hogy ezek a tanulók naponként, rendszeresen ujságot vesznek a kezükbe. Feltehető, hogy a tanulók érdeklődése fokozatosan kiterjed a tulnyomóan szórakoztató jellegű rovatok mellett az egyéb területekhez tartozó cikkekre is.

A televízió nézés a legnagyobb számszerű gyakorisággal és időráfordítással járó tevékenységek közé tartozik. Valóban csak igen ritkán találkoztunk olyan tanuló naplóval, a-

melyben a négy nap folyamán egyetlen egyszer sem fordult elő a televíziózás. Az észlelt ilyen esetek is elsősorban falusi területen merültek fel. Így pl. valamivel gyakoribb volt Csantavér területén. Egyébként majdnem minden naplóban azt látjuk, hogy gyakran és soká, talán néha megengedhetetlenül soká, nézik a televíziót. Hosszas televíziózás alatt értjük azt is, hogy gyakran a késő éjszakai órákig, mi több, éjfélig, s ez után is a képernyő előtt ülnek. A kiválasztott minta szerint, a vizsgált időszakban, a televíziót naponta majdnem teljes 2 órán át /1,9 óra/ nézték. Ez túlságosan sok még akkor is, ha tudjuk, miszerint a televízió nézése arra az időre esik, amikor a tanulóknak legtöbb a szabadidejük.

A 2 óra körüli átlag nagy mértékben elködsíti az átlagtól való eltérések sokaságát. Ide tartoznak azok a tanulók is, akik egyáltalán nem néztek televízió műsort. De volt elég sok olyan eset, hogy a tanulók 3 teljes órát töltenek a képernyő előtt /majdnem a legnagyobb frekvencia/, egyes esetekben pedig naponként 5 órát is. Ezt a jelenséget túlzottsága ellenére is bizonyos szempontból pozitív irányzatnak tekinthetjük, mert a televízió igen hatásos oktató-nevelő eszköz. Minthogy ez a jelenség igen gyakori, megkíséreltük a képernyő előtt töltött időt összehasonlítani a televízió programmal. Megállapíthattuk, hogy bizonyos pozitív irányzatok mellett vannak problémák is. Arról van ugyanis szó, hogy a tanulók igen gyakran azokat az adásokat nézik, amelyek számukra legkevésbé hasznosak /gyenge minőségű filmek, szórakoztató adások, stb./.

Külön kell felhívunk a figyelmet arra a jelenségre, hogy sok esetben a televízió uralkodó tevékenységgé vált. Körülötte mozog a napi élet ritmusa. Miatta halogatják a tanu-

lást, fekszenek későn, hanyagolják el a vacsorát, stb. Ha már így van, el ne mulasszuk, hogy részünkről megtegyünk mindent annak érdekében, miszerint a televízió valóban mind nagyobb mértékben olyan eszközzé váljék, amely a lehető legmagasabb szinten foglalkozik a fiatalok problémáival, s mindinkább hozzájárul az ifjúság kialakításához is. Más részt mi pedagógusok is fordítsunk nagyobb figyelmet a tanulók irányítására a televízió műsorok helyesebb hasznosítása terén, s ne forduljon elő, hogy a képernyőt sokat nézik, azonban keveset "látnak".

Sokkal kisebb mértékben kísérik figyelemmel a rádió adásokat. Ha hallgatják is, a szórakoztató műsorok érdeklik a tanulókat. Ugy látszik, hogy a televízió jelentős mértékben háttérbe szorítja a rádiót.

A mozi is mindinkább nézőket veszít a televízió miatt, de lehet, hogy más okból is. A meghallgatottaknak csupán 15 %-ánál találoztunk mozilátogatás jelzésével, azzal a megjegyzéssel, hogy olyan napokról volt szó, midőn leginkább látogatják a mozielőadásokat.

A színházlátogatás még ritkább, bár az iskolák /legalább is néhány/ szervezetten tevékenykednek a színházkultúra terjesztésén a tanulók körében. Egyes iskolák éves bérleteket váltanak az összes előadásokra. Ezt sok tanuló használja fel, s így javul a színházlátogatás. Voltak olyan esetek is, hogy egyes iskolák éves bérletet váltottak a nem-anyanyelvű összes előadásokra olyan tanulók részére, akik maguk szereztek bérletet az anyanyelvükön tartandó előadásokra. Ezzel hozzájárultak a másik nemzetiség kulturális értékeinek jobb megismeréséhez, ami nevelési szempontból kedvezően

tükröződik, különösen a kétnyelvű területünkön.

A begyűjtött anyagból a tanulók bizonyos érdeklődését állapíthattuk meg a sport tevékenységek iránt is, habár az eredménnyel egyáltalán nem lehetünk elégedettek. A sport iránti viszony adatainak gyengesége részben az adatfelvételi időszakkal magyarázható /január hó/. Bár ez nem szolgálhat igazolásul, minthogy a téli sportok éppen olyan fontosak, mint az év folyamán üzött egyéb sportágak. A kérdéssel kapcsolatosan is azt észlelhettük, hogy a tanulóink többet kísérik figyelemmel a sportot, mint üzik maguk, amit semmiképpen sem értékelhetünk előnyösen. Testedzést tanítás alatt az órák keretében üznek /ez pedig a tornatermek és sporttárgyak hiányában minimális/, míg abban az időszakban, midőn a tanulóknak legtöbb a szabadideje, e téren keveset tesznek. Ha az egyéb értékelések és megállapítások hidegen is hagytak bennünket, ez a jelenség okvetlenül gondot okoz.

Egészben véve megállapítható, hogy a tanulók túlnyomólag úgy nevezett fogyasztói tevékenységekkel foglalkoznak. Legtöbbször passzív szemlélői annak, amit számukra rendeznek, ahelyett, hogy maguk tevékenyen részt vennének az egyes tevékenységekben, hogy maguk cselekedjenek, teremtsenek, alkossanak. Ezek sokkal hasznosabb és elfogadhatóbb tevékenységek lennének. A tanulóknak a tudományos, kulturális-művészeti, műszaki, sport- és egyéb ágakban való aktív részvételére irányuló intézkedések nem hiányozhatnak a szabadidő helyes felhasználásának fejlesztésére irányuló terveinkből, s ezzel együtt az ötnapos munkahét elgondolásának minél teljesebb végrehajtásából sem.

4.2.3. A tanuló i tevékenységek területi jellege

Az előző fejezetből könnyen következtethető, milyen jellegű terület szükséges tanulóink szabadfoglalkozásához, illetve hol töltik a szabadidejüket. Arról van szó, hogy a heti, javarészt zárt helyiségben folyt munka után a tanulóknak szabadidejüket a két szabadnap folyamán künn, zárt helyen kívül, az üde levegőn kellene tölteniök. Erre sajnos kevés lehetőség kínálkozik. A tanulók idejük javát zárt helyiségben töltik, és pedig nagyobbára otthon. Ugy látszik, hogy ebben az esetben is általános jelenségről van szó, mert a tanulók szabadidejének szentelt anyagokban ez a megállapítás általános jelenséget képez. Így az egyik átfogó műben erről a következőket olvashatjuk:

"Már előbb figyelmeztettünk a kedvezőtlen helyiségi szerkezetre, s a szabad levegőn tartózkodás elégtelen voltára. Ha ehhez hozzátesszük a tényt, hogy a szabadidőt javarészt passzív módon töltik, úgy a figyelmeztetések újabb érvhez jutnak. Valóban, ha a szabadidőn kívül az életet alvással, táplálkozással, tanulással és iskolában üléssel töltjük, a szabadidőben pedig aktív sportolás és hasonló játékok helyett leginkább a televízió képernyőjét figyeljük, vagy hivatásos, félhivatásos énekesek, atléták vagy labdarugók fellépését nézzük, sztripeket olvasunk, moziban ülünk, beszélgetünk és csevegünk, úgy elkerülhetetlenül gyengül az egészségünk és testi erőnlétünk."

A helyzet következményei már mutatkoznak. Számos egészségügyi mutató szerint gondot okozó jelenségek észlelhetők fia-

talságunk fejlődésében. Szükségtelen emliteni a sorozó bi-
zottságok és rendszeres orvosi vizsgálatok megállapításait,
minthogy mindannyiunk előtt ismertek az igen komoly jelen-
ségek. Vizsgálatunk erre a mozzanatra is kitért, amely a
helyzet romlására mutat. A probléma méretei sokkal nagyob-
bak, mint ahogyan az első pillantásra látszik. Figyelmezte-
tőek az egészségügyi szervek jelentései is, amelyek a gyer-
mekek szellemi és testi egészségének olyan zavaraira mutat-
nak, mint a fogyás, sápadtság, étvágytalanság, izomatónia,
rossz tartás, figyelem és emlékezés csökkenés, magatartás
változások, stb.

A hétvégi kirándulás nálunk még sajnos igen ritka je-
lenség, habár ennek a feltételei rendkívül kedvezők, akár a
közeli, akár a távoli környéken. Kár, hogy ezeket a lehető-
ségeket csak kivételesen használják ki.

Az olyan tevékenységi szokások kialakítása, amelyek a
szabadban, nyílt területen végezhetők, nemcsak komoly peda-
gógiai feladat, hanem amint már láttuk, még komolyabb egész-
ségügyi probléma. A probléma megoldásának halogatása mivel
sem indokolható.

4.2.4. A nevelési alaptényezők s szerepe a szervezett sza- badidő töltés feltételeinek kialakításában

Számos tényező foglalkozik, illetve kellene, hogy fog-
lalkozzék tanulóink szabadidejének kérdésével. Csak egyesek-
nél időzünk el, és pedig azoknál, amelyeket e tekintetben a
legfontosabbnak tartunk.

Az első helyen a családot kell emlitenünk. Egyéni nézetünk, hogy a család helyettesíthetetlen a gyermek egyéniségének kialakítása szempontjából, tehát a szabadidő helyes eltöltéséhez szükséges feltételek és szokások tekintetében is. Hangsúlyozzuk pedig ezt azért, mert a szülők szerepéről az ifjúság nevelésében bizonyos kétségek merültek fel /s merülnek fel ma is/. Nézetünk szerint a család pótolhatatlan nevelési tényező, nem helyettesítheti a legjobb társadalmi intézmény sem /bár ezek léte és terjesztése éppen a család megszilárdítása végett szükséges/, ezért mind nagyobb jelentőséget kell a családnak tulajdonítani, és lehetőségeket találni arra, hogy a gyermek elég sok időt tölthessen családi környezetben. Nézetünk szerint /bár sokan nem így gondolkodnak/ az ötnapos iskolai munkahét egyik legnagyobb előnye az, hogy több lehetőséget nyújt a család pozitív befolyására tagjaival, tehát a gyermekekkel szemben is.

Ebből az állásfoglalásból kiindulva megelégedettséggel volt megállapítható, hogy iskoláink többsége megértette, hogy segítséget kell nyújtania a családoknak e kényes szerepük minél eredményesebb teljesítéséhez. Az ötnapos munkahétnek s a szabadidőnek szentelt szülői értekezletek egész sora, a közvetlen kapcsolat a szülőkkel, a jól szervezett "Szülők Iskolája" a Munkásegyletem keretében - mindezek csak egyes olyan intézkedések, amelyek a család segítségét szolgálják. Ennek a tevékenységnek erősítése és kiterjesztése nem hanyagolható el.

Egyes nézetek szerint az iskolának nem kellene sokat törődnie a tanulók szabadidejének megszervezésével, mert területi egyhangúság jöhet létre. Valószínűleg kívánatos lenne a gyermekek szabadidő töltési helyének nagyobb választéka, s ezzel az iskola szerepe is módosulna. A mai viszonyok között szó sem lehet arról, hogy az iskola ne foglalkozék a gyermekek részére, és a gyermekekkel való különböző tevékenységek szervezésével. Minden elismerést megérdemel az, hogy iskoláink megértették e feladatukat, mi több, elmondható, hogy más területek iskolái előtt példaképpül szolgálhatnak. Meggyőzően szól e mellett az a tény, hogy ezen érdekért két legfelsőbb szövetségi elismerés /"Kurir Jovica" szobor/ került a területünkre. Az ötnapos munkahét, azaz a szabadszombat bevezetése folytán létrejött új feladatokról van szó. Ma ritka az olyan iskola, amely a tanulók előtt a szabadszombaton nyitva áll /bár vannak erre példák/. Lehet, hogy a jelenlegi viszonyok között ezt nehéz megvalósítani. Azonban jelentős azoknak a tanulóknak száma, akik segítséget igényelnek a szabadszombat megszervezésében /a megkérdezett 1259 tanuló közül 592, azaz közel 50 %/, s az előző fejezetben részletezett adatokat tartva szem előtt tényleg felmerül a kérdés, hogy hát hol gyülekezzenek a tanulók, hiszen az iskolák kapuit legtöbbször már péntek délből bezárják, s csak hétfőn reggel nyitják ki. Ugy gondoljuk, hogy az iskolák nem maradhatnak szombaton kihasználatlanul. Akármilyenek is, de iskoláinknak akad valamilyen műhelye, laboratóriuma, könyvtára és olvasója, tornaterme, sporttere, stb. Lehetővé kellene tenni, hogy a tanulók, érdeklődésüktől függően, bizonyos tevékenységekbe

kapcsolódva szabad választásuk szerint összejöjjenek. Más kérdés, kinek kellene velük lenni, ki foglalkozzék velük. Nézetünk szerint szombatoként a nevelők egy része mellett, kiknek ez munkanapjuk lenne /mert munkaszombat nem léteznék/, eljönnének az iskolába hivatásos, vagy önkéntes alapon szülők, polgárok, szakemberek, ifjak, és más aktivisták, akik szívesen foglalkoznának a gyermekekkel, s ilyen tevékenységre képesítést is kapnának. Arra kellene törekedni, hogy az önként vállalkozók elismerésnek tekintsék a foglalkozást a gyermekekkel, amint ez egyes környezetekben már történik.

A gondoskodás tanulóink szabadidő töltéséről nem korlátozódhatik csupán az iskolára és a családra. Igen tevékenyen kell ebben részt venniök a társadalmi és szakmai szervezeteknek azzal, hogy szervezeteikbe tömörítsék a tanulókat is. Ezen a téren mindezideig igen kevés pozitív tapasztalatról számolhatunk be, habár vannak szép példák is. Bár meg kell állapítani azt is, hogy a terület, amelyen iskoláink működnek, igen szerény különböző olyan létesítményekben, ahol a fiatalság gyülekezhetnék. Az uttörő és ifjusági házak és klubok igen ritkák, befogadó képességük pedig csekélyebb a korlátozottnál is. Az utóbbi években tapasztalható mozgás ezen a területen bátorító, de még időnek kell telnie ahhoz, hogy elég olyan befogadó képességű létesítménnyel rendelkezünk, ahhoz, hogy tömegesen karolhassuk fel az ifjúságot szemben a jelenlegi, csupán élvonalbeli aktivisták felkarolásával.

Gondoskodni kell az említett szervezetekben dolgozó személyzetről is, arra törekedve, hogy segítséget nyujtsunk az ifjúság iránti megfelelő magatartásuk terén.

4.3. AZ OKTATÓ SZEMÉLYZET SZABADIDEJE

Iskoláink ötnapos munkahéttel kapcsolatos tapasztalatai körében igyekeztünk adatokat gyűjteni az oktató személyzet szabadidejéről is, azaz a most számukra is rendelkezésre álló szabadszombat, és a vasárnap felhasználásáról. A kérdés vizsgálatát azért kíséreltük meg, mert különös jelentőséggel bír, hogy az oktató személyzet minél kedvezőbben használja ki a rendelkezésére álló szabadidőt, s a fáradtságos heti munka után felüdüljön, kihasználja mindazokat az előnyöket, amelyeket a nyújtott heti szabadidő adhat.

Nincs szándékunkban a kérdést alaposabban megtárgyalni, annál inkább, mert az előzőekben már ismételten érintettük. Egyes megállapításokat azonban meg kell ismételniünk, leszögezniünk, s újakat is fel kell hoznunk.

Ami az oktató személyzet összetételét illeti rámutatunk, hogy nevelőink soraiban tulnyomóan nők vannak. Számukra a tény, hogy immár nem vasárnap kell reggeltől estig dolgozniok, igen jelentős. A vizsgálati utmutatásnak megfelelően vezetett naplókából kitűnik, hogy a nők részben már pénteken, majd szombaton végzik a takarítást, mosást, főzést, beszerzést, stb. Kitűnik az is, hogy vasárnap jutnak ők is némi "lélegzethez". Ezuttal is aláhuzzuk, hogy ez igen jelentős tényező, amelyet szem előtt kell tartanunk, midőn megítéljük az ötnapos munkahetet, előnyeit és hátrányait is.

A vizsgálati időszak felölelte azt az időt, amely határideje volt a képzettséggel nem bíró oktatók működésének. Lehet hogy ezért, avagy a vizsgálat ideje miatt /január, illetve a vizsgaidőszak/ nagy százalékban volt megállapítható a vizs-

gákra való felkészülés, illetve képesítés megszerzésére fordított idő. Az elkövetkező időket tartva szem előtt, mi-
dön az ismeretszerzés szükségszerű állandó folyamattá vá-
lik, az oktatók szabadidő felhasználásának e csiráit po-
zítíven értékelhetjük.

A szakmai ismeretek gazdagítása volt megállapítható azoknak az oktatóknak naplóiból is, akik nem készültek kö-
telező vizsgákra, hanem a rendelkezésükre álló időt szakmai
továbbképzésükre használták fel. Az ankét-kérdőívben az öt-
napos munkahét előnyeire vonatkozólag az oktatók nagy gyako-
risággal emelik ki a szakmai továbbképzésükre fordítható ha-
tékonyabb munka lehetőségének jelentőségét /701 megkérdezett
oktató közül 304/.

Majdnem minden oktatónál észlelhető volt, hogy bizonyos
időt fordítanak a követő heti munkára való felkészülésre. Ez
a gyakorlat, ha a jövőben is folytatják, dicsérhető.

Az oktatók kisebb száma vikendre jár, ami részben az
időjárási viszonyokkal, részben pedig az ilyen szokás hiá-
nyával magyarázható. De biztató, hogy a kérdőívek adatai sze-
rint elég sok oktató tartja jelentősnek azt, hogy így lehető-
ség nyílik a gyakoribb kirándulásokra /701 megkérdezett okta-
tó közül 196 ilyen volt/.

A jelzett időben területünkön végzett vizsgálódás ada-
taiból s az említett eszközök felhasználásával arra a követ-
keztetésre juthattunk, hogy az oktatók szívesen fogadják az
ötnapos munkahetet, s a szabadidőt legtöbbször megfelelő mó-
don használják fel.

4.4. INTÉZKEDÉSEK A SZABADIDŐ FELHASZNÁLÁSA ÉRDEKÉBEN

Végül összegeznünk kell megfigyeléseink eredményeit, hogy ezek alapján meghatározhassuk azokat az időszerű teendőket és feladatokat, amelyek a szabadidő felhasználása és az ötnapos munkahét kialakítása végett szükségesek.

4.4.1. V é g é r t é k e l é s a t a n u l ó k s z a b a d i d e j é r ő l

Habár igen nehéz most kellő biztonsággal konkrét következtetéseket vonni tanulóink szabadidejéről, de egyes megállapításokra már lehetőség kínálkozik.

Mindenekelőtt megállapítható, hogy a tanulók nagy többsége a nyújtott szabadidőt pihenésre, tanulásra és szórakozásra igyekezett felhasználni. Nem növekedett a fiatalok bűnözése az ötnapos iskolai munkahéttel biztosított szabadidő meg nem felelő felhasználása miatt.

Habár a begyűjtött adatok alapján nem voltak megállapíthatók unalom, naplopás és idő-"ölés" jelenségek, a szabadidő felhasználásának módjával mégsem lehetünk elégedettek. Annyi hiányosságot, különösen egyoldalúságot észleltünk, hogy ez az állapot tovább aligha tűrhető.

Az egyoldalúság károsan tükröződik a sokoldaluan fejlett egyéniség nevelésére irányuló alapvető oktató-nevelő feladatok megvalósítása tekintetében is. Az összes nevelő tényezőknek e feladat megvalósítására kell törekedniük, s éppen ezért merül fel a kérdés, mit értünk el az alapfeladat megvalósítása terén.

Okkal kérdezhetjük, hogy állunk tanulóink testi fejlődésével. Az ismerttetett adatok alapján a helyzet egészen világos. A zárt helyiségekben tartózkodás, a sporttevékenységek elhanyagolása, a passzív viszonyulás, azaz a fogyasztói tevékenységek felé tájolóódás károsan befolyásolja tanulóink testi fejlődését és egészségét is. E tekintetben nem lehetünk elégedettek.

A szellemi fejlődés tekintetében e terület tulhangsúlyozásáról beszélhetünk. Következménye pedig negatív viszonyulás az iskola és a tanulás iránt. "Szerencsétlen dolog - olvassuk egy jelentős tanulmányban - hogy az iskolai tevékenységet és a feladatok tanulását a fiatalok elidegenült értelemben vett "munkának" tekintik, kívülről rájuk erőszakolt kötelemnek, tehernek érzik". A terhelés fokozásának irányzata miatt a helyzet romlására van kilátás. Annak folytán, hogy az ötnapos munkahét bevezetésével jelentősen csökkentettük a tanulók megterhelését, s növeltük a pihenési időt, bizonyos javulást várunk e téren. E mellett szól az ötnapos munkahetet elsőként bevezető egyik iskolánk tapasztalata is. Az iskola a tanulók részére szombati foglalkozásokat szervezett, azonban senki sem akart szombaton bejönni az iskolába. "Elegük van az iskolából" jegyezte meg valaki. Azóta a helyzet azonban lényegesen megváltozott. Más az iskola iránti viszony. A tanulók szívesen jönnek szombaton az iskolába, hogy ott töltsék hétvégi szabadidejüket.

Bizonyos észrevételek tehetők tanulóink szociális fejlődése kapcsán is. A tanulók tulnyomórészt azonos munkatársak között mozognak az iskola keretében. Tanítás után szabadide-

jüket egyéni tevékenységgel /önálló tanulás, olvasás, televízió nézés, stb./ töltik. A szabadidőre is kiterjedő ilyen egyoldalú élet okvetlenül hátrányos következményekkel jár a társadalmi fejlődésre is.

A szabadidő eltöltésének pozitív jellemzői mellett vannak tehát olyan gyengéi is, amelyek elhárításához az illetékes tényezők folyamatos, megfontolt és rendszeres tevékenysége szükséges.

4.4.2. J ö v ő b e l i f e l a d a t o k

Az elkövetkező időszakban megvalósítandó feladatok a fennálló helyzet értékeléséből adódnak, s olyan feltételek létrehozására kell irányulniuk, amelyek tanulóink szabadidejének minél kedvezőbb megszervezését és végrehajtását teszik lehetővé.

Az e fontos kérdéssel kapcsolatos feladatok meghatározásánál tudatában kell lennünk, hogy az eddigi gyakorlatnak, amely szerint az ifjúság nevelésének gondja általában az iskolára és a szülőkre hárul, mihamarabb meghaladottá kell válnia. A társadalmi-politikai és szakmai szervezetek szoros együttműködése nélkül nehezen várhatók teljesebb eredmények. Az ifjúságnevelés gondjának össztársadalmi feladattá kell válnia.

Minthogy a család szerepe a nevelésben ezután is fontos lesz, e feladat teljesítésére való felkészítés hatékonyságát növelni kell. Ennek során különös figyelmet kell fordítani a szabadidő eltöltésének minél helyesebb irányítására és lehetővé tételére a család részéről.

Az iskolának is több figyelmet kell fordítania a szabadidő kérdéseire, úgy a szülőknek e feladat teljesítésére való felkészítése, mint a gyermekek helyes szabadidő felhasználásra való irányítása szempontjából. Az ötnapos munkahét tökéletesítésével az iskola jelentős mértékben hozzájárulhat a tanulók szabadidővel kapcsolatos nehézségeinek enyhítéséhez. Igaz, hogy az iskolák csak később lesznek abban a helyzetben, hogy korszerűbb munkaszervezéshez lássanak, amilyen az egésznapos oktatás, napközis tanítás, iskolai konyhák munkájának javítása, stb., azonban a jelenlegi nehézségekre tekintet nélkül ott, ahol erre alkalom kínálkozik, be kell indítani ezeket a folyamatokat.

A testedzéssel, kulturális-művészeti, rádiótechnikai és társadalmi-politikai tevékenységekkel foglalkozó gyermek-, ifjúsági és társadalmi szervezeteknek a mainál sokkal nagyobb számú fiatalságot kell tömöríteniök. A szervezetek tevékenyebb működése, munkakörülményeik javítása nélkül nagyon súlyos problémáink lesznek a szabadidő egészséges és hasznos eltöltése terén, aminek következményeit ma még nehéz elképzelni.

Az említett szervezetek keretében hivatásos vagy önkéntességi alapon a gyermekekkel foglalkozó káder-problémái mindannyiunk gondját képezi. A problémák megoldása nélkül a legjobb feltételek sem vezethetnek a várt eredményekhez.

A tájékoztatási eszközök szerepét már eléggé hangsúlyoztuk. Rámutattunk arra az érdeklődésre is, amelyet ifjúságunk ezeknek szentel, s felhívtuk a figyelmet néhány munkájukkal kapcsolatos problémára is. A tájékoztatási eszközöknek figyelembe kell venniök azt a tényt, hogy az ifjúság összenőtt velük, mindinkább támaszkodik rájuk, s ezért kötelességük, hogy

minél nagyobb mértékben kielégítsék ifju nemzedékünk szükségleteit.

Az iskolai ötnapos munkahét, s ennek keretében a szabadidő kérdését is állandóan és rendszeresen figyelemmel kell kísérni és tudományos kutatásuk szükséges. Enélkül nehéz a mélyebbre ható beavatkozás fejlesztésük és tökéletesítésük céljából. Tudatában kell lennünk, hogy az ötnapos munkahét, valamint a szabadidő kérdése nem átmeneti jellegű. Ezek a kérdések mind élesebb alakban merülnek fel az általános fejlődésünkkel párhuzamosan, mert "... ha a magasan fejlett országokban uralkodó állapotokból indulunk ki, akkor feltételezhetjük, hogy az ipari korszakot követő társadalom megteremti a szabadidő jelentős növelésének előfeltételeit. Ebben a társadalomban az emberek évenként csak 1100 órát fognak dolgozni. Sematikusan ábrázolva ez körülbelül azt jelentené, hogy négynapos munkahét keretében mintegy 7,5 órát fognak dolgozni, az év folyamán 39 munkahét lesz, 10 törvényben elismert ünnep, 3 hétvégi szabadnap és 13 hetes évi szabadság". /Bell: A posztindusztriális társadalom víziója./ Ez a mindinkább közeledő társadalom megköveteli, hogy megfelelő fogadására felkészüljünk.

AZ ÖTNAPOS MUNKAHÉT
IRÁNTI VISZONY

Nevelők nézete

Szülők nézete

Tanulók nézete

A nevelők, szülők és tanulók ötnapos munkahét iránti viszonyának összehasonlító áttekintése

5. A Z Ö T N A P O S M U N K A H É T I R Á N T I
=====

V I S Z O N Y
=====

Az ötnapos munkahét bevezetése területünkön már három éve folyik. Mindenki tud róla egyet-mást, s különböző nézetek, vélemények alakultak ki vele kapcsolatban. Az ötnapos munkahét előnyeiről és hátrányairól legtöbbször azok tudnak, akik ezeket közvetlenül átélik. Abban a helyzetben vannak, hogy észleljék mindazt, ami az ötnapos munkahétben indokolatlan, kellemetlen, elfogadhatatlan, szabálytalan, de észlelik pozitív jellegzetességeit is. Az ötnapos munkahét alkalmazásának hároméves időszaka lehetővé tette sokoldalú megismerését, aminek alapján nemcsak véleményt alkothatunk, hanem határozott viszony alakulhat ki irányában. Ez a viszonyulás tájékoztató lehet a fejlesztése terén szükséges intézkedések tekintetében is. A pozitív és negatív nézetek sokasága elég világos képet nyújthat a megoldás gyengéiről és előnyeiről is.

Az oktatók, szülők és tanulók ötnapos munkahét iránti viszonyának megismerése céljából kérdőívek útján törekedtünk megtudni azt, hogy ha most kellene választaniok, melyik iskola mellett döntenének. A kapott válaszokat a 37. táblázat mutatja, amelyből kitűnik a nevelők, szülők és tanulók nyilatkozata az ötnapos munkahét mellett, avagy ellen.

Az adatokat egész sor meghallgatással egészítettük ki, amelyek során tanulók és iskolaigazgatók nyilatkoztak. Azt hisszük, hogy sikerült igen határozott adatokhoz jutnunk, amelyek kétségtelenül beszélnek az ötnapos munkahét iránti

viszonyról. A kérdőíveken begyűjtött adatokat a 29., 31., 33. és 35. grafikon szemlélteti.

A beszélgetések, és előzetes vizsgálatok során észlelhető volt, hogy egyesek ingadozó feleleteket adnak, minthogy csak kétféle válaszra volt lehetőség /mellett, vagy ellen/. Annak érdekében, hogy az új munkaidő iránti viszony árnyalatait is megismerjük, olyan kérdőívet szerkesztettünk, amelyben felelet választékot ajánlottunk, több fokozatu feleletet tettünk lehetővé. A megkérdezettek az ötnapos munkahét iránti viszonyukra vonatkozólag a következő változatok közül választhattak:

határozottan az ötnapos munkahét mellett vagyok;

az ötnapos munkahét mellett vagyok;

határozatlan vagyok;

az ötnapos munkahét ellen vagyok, és

határozottan az ötnapos munkahét ellen vagyok.

A rendezett adatokat a 38., 40., 43. és 44. táblázat, valamint a 30., 32., 34. és 36. grafikon mutatja.

A válaszokat azután három alapcsoportba vontuk össze, amelyekből kitűnik, ki nyilatkozott az ötnapos munkahét mellett, ki határozatlan, s ki van ellene. A csoportosítással nyert eredményeket a 39. táblázat mutatja.

Abból a célból, hogy betekintést nyerjünk az okokba, amelyek befolyásolták a megkérdezettek állásfoglalásának kialakulását, megkíséreltük, hogy szintén kérdőívek útján erre vonatkozó adatokat szerezzünk be. Kérdőívet szerkesztettünk, amelyen felsoroltuk az ötnapos munkahét előnyeit és gyengéit. A megkérdezettek bekarikázással jelölték meg azt a pozitív, vagy negatív jellegzetességet, amelyet legfontosabbnak talál-

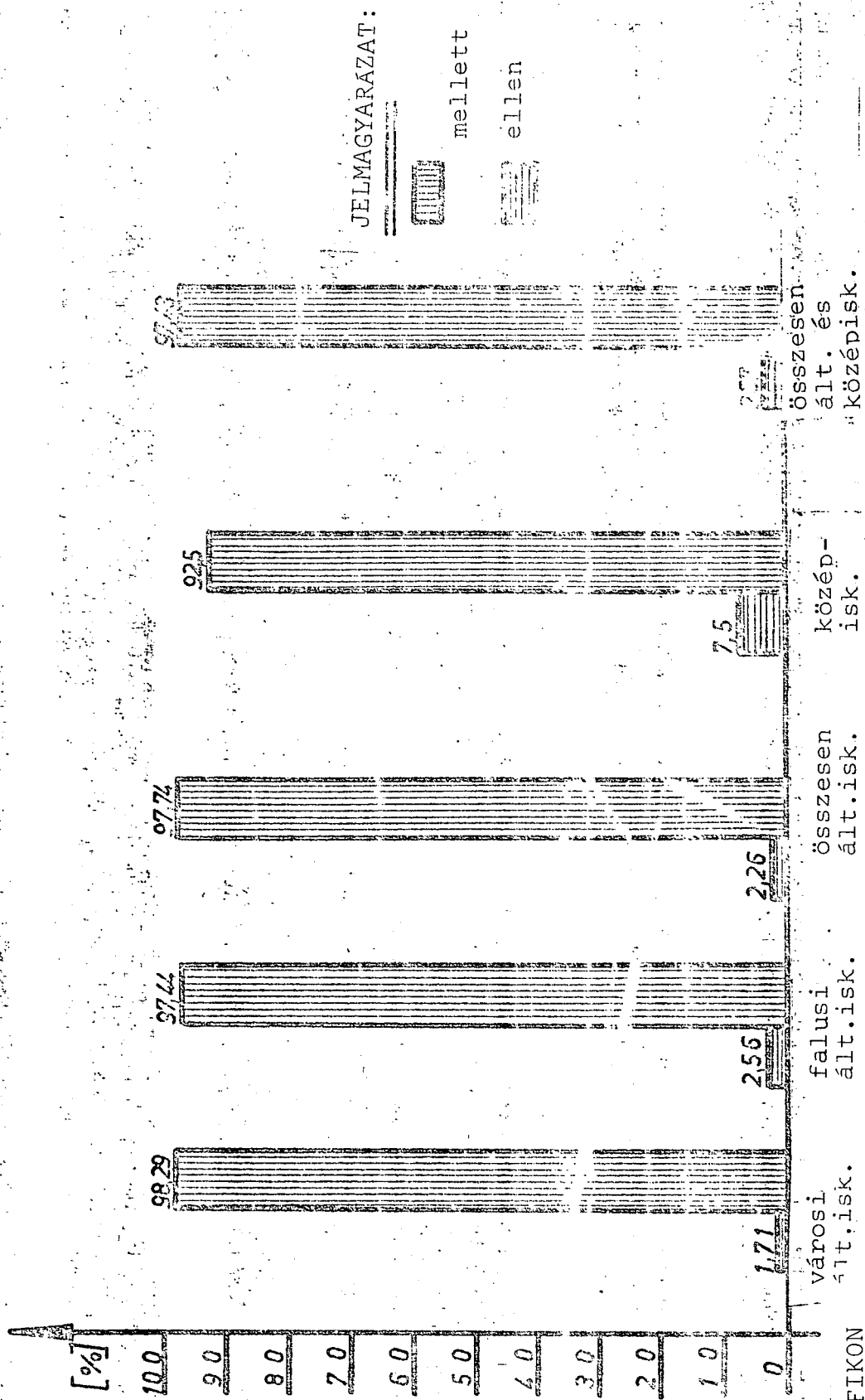
tak. Az ajánlott értékeléseket az ötnapos munkahétről előzetes vizsgálódás alapján állítottuk össze, az első vizsgálódáskor leggyakoribb megítélések sorrendjében. A megkérdezettek figyelmét felhívtuk, hogy amennyiben egyik megjelölt értékelést sem tartják a legfontosabbnak, a kérdéseket válasz nélkül hagyhatják. A vizsgálat eredményéből kitűnt, hogy az ötnapos munkahét negatív jellemzőinek megjelölése esetén gyakran éltek is ezzel a lehetőséggel.

A vizsgálat eredményeinek áttekintését a 42. és 43. táblázat adja, s bizonyos szempontókból szemlélteti a 37. és 38. grafikon is.

A megállapított eredmények magyarázatánál kimutatjuk azok viszonyulását az ötnapos munkahéthez, akik legjobban ismerik és leginkább hivatottak arra, hogy véleményüket nyilvánítsák. Először az oktatók állásfoglalásaira utalunk, majd a szülők és a tanulók nézetére, s végül összesítetten kívánjuk bemutatni mindannyiuk viszonyát az ötnapos munkahét iránt.

5.1. AZ OKTATÓK NÉZETE

A 37. táblázatból kitűnik, hogy a nevelők véleményük nyilvánításánál nagyon egységesek és határozottak voltak. 701 oktató közül, akiknek a kérdőíveit feldolgoztuk, 683 az ötnapos munkahét mellett nyilatkozott, ami a megkérdezett nevelők 97,5 %-át jelenti. Az oktatókat a végzett csoportosítás /város, falu, középiskolák/ alapján hasonlítva össze nem észlelhetők lényeges különbségek, minthogy minden csoportban az ötnapos munkahét melletti állásfoglalás magas, s a legkedvezőtlenebb esetben is a megkérdezett oktatók 92 %-át teszi ki. Ezt igen szemléletesen mutatja a 29. grafikon.

29. GRAFIKON

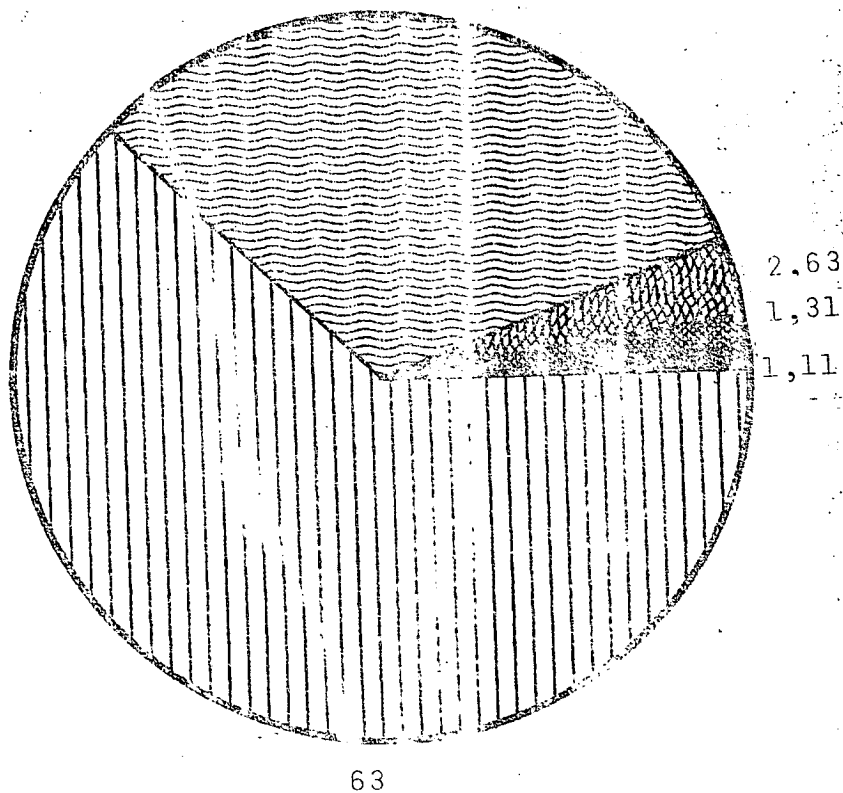
OKTATÓK VISZONYULÁSA AZ ÖTNAPOS MUNKAHEZ A SZABADKAI ISKOLAKERÜLETBEN AZ 1970. ÉVBEN

A 38. táblázat mutatja a nevelők graduált feleleteit, amelyekből szembetűnő, hogy az oktatók többsége "határozottan az ötnapos munkahét mellett" foglalt állást. 1353 megkérdezett oktató közül 431 határozottan az ötnapos munkahét mellett, 219 "mellett", s mindössze 9 foglalt "ellene" állást, ami az oktatók 1,31 %-át teszi ki, míg legkevesebben, azaz 8 oktató, tehát 1,11 % nyilatkozott "határozottan az ötnapos munkahét ellen". Az oktatói csoportok adatainak egymáshoz való összehasonlítása magasfoku egységet mutat az ötnapos munkahét iránti viszonyulásban, minthogy a százalékban kimutatott különbségek majdnem jelentéktelenek. Az ismertetett viszonyokat a 30. grafikon ábrázolja.

A 39. táblázaton bemutatjuk három csoportba sorolva /az ötnapos munkahét mellett, határozatlan, az ötnapos munkahét ellen/ az ismertetett megnyilatkozások eredményeit. A táblázatból ugyanaz tűnik ki, mint amit a 37. táblázaton láttunk, bizonyos eltérésekkel, amelyek a megkérdezett oktatók sokkal nagyobb mintájának eredményeként jelentkeztek, s azért, mert arra is lehetőség nyílt, hogy a nevelők határozatlanként is nyilatkozhattak. A vizsgálat eredménye mutatja, hogy nem csökkent lényegesen azoknak az oktatóknak száma, akik határozatlanok voltak az ötnapos munkahét tekintetében történő megnyilatkozásban. 685 oktató közül 650 van az ötnapos munkahét mellett, ami 94,9 %-ot tesz ki, s csupán 18 /2,6 %/ a határozatlan és 17 /2,4 %/ van az ötnapos munkahét ellen. Érdekes megemlíteni, hogy a százalékos mutatók szerint némileg csökkent azoknak az oktatóknak száma, akik az előző vizsgálatnál az ötnapos munkahét ellen nyilatkoztak.

OKTATÓK VISZONYULÁSA AZ
ÖTNAPOS MUNKAHÉTHEZ

32

30. GRAFIKON

JELNYELVÉZET:

- - határozottan mellett
- - mellett
- - határozatlan
- - ellen
- - határozottan ellen

39. táblázat

OKTATÓK, SZÜLŐK ÉS TANULÓK ÖTNAPOS MUNKAHÉT IRÁNTI VISZONYÁNAK ÖSSZEHASONLÍTÓ
ÁTTEKINTÉSE A SZABADKAI PEDAGÓGIAI INTÉZET TERÜLETÉN AZ 1970. ÉVBEN

VISZONY JELLEGE	Oktatók		Szülők		Tanulók		ÖSSZESEN	
	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%
Ötnapos munkahét mellett	650	94,9	1149	88,0	1372	91,7	3171	91,3
Határozatlan	18	2,6	72	5,5	61	4,1	151	4,3
Ötnapos munkahét ellen	17	2,4	70	5,4	63	4,2	150	4,3
Ö S S Z E S E N :	685	-	1291	-	1496	-	3472	-

Teljesen érthető, hogy érdekes az oktatók állásfoglalásának alapját képező motivumok megállapítása. Az oktatók véleménye igen egységes a rövidített munkahét előnyeit illetően. 540 megkérdezett közül 158 /29,2 %/ az ötnapos munkahét legjelentősebb előnyének azt a tényt tartja, hogy a tanulók az új helyzetben pihentebbek. Csupán eggyel kevesebb oktató /157/ nyilatkozott a kedvezőbb tanulási lehetőségek mellett. Azt az előnyt, hogy a tanulók több időt tölthetnek a szüleikkel együtt ugyancsak jelentősnek tartják, minthogy e válasz mellett döntött 112, azaz az oktatók 20,7 %-a, míg a házi munkában való segítség lehetőségének, s a vikend lehetőségének a nevelők ugyyszólván semmilyen jelentőséget nem tulajdonítanak. E tény gondolkodásra késztet, mert kívánatos lenne, hogy tanulóink bekapcsolódjanak a családi kötelemek ellátásába, s lényeges lenne az is, hogy az oktatók serkentsék a tanulókat, hogy menjenek vikendezni, minthogy megállapítottuk /amiről később még szó lesz/, hogy igen csekély azoknak a tanulóknak száma, akik kijárnak a természetbe, tekintet nélkül arra, hogy a közeli, vagy távolabbi környékről van szó.

Az ötnapos munkahét gyengéire vonatkozó nézetek sokkal kisebb gyakorisággal fordulnak elő, ami azt jelenti, hogy nagy számu oktató nem állapithatott meg semmiféle hiányosságot az új munkaszervezésben. Egy megállapítás mégis erősen kiugró a többi választási lehetőségek közül: 111 oktató /20,5 %/ nézete szerint az ötnapos munkahét legnagyobb hiányossága, hogy a téli szünet felére rövidült, s most 10 napig tart. A többi felelet választékot kevés oktató teszi magáévá, számuk 8 és 40, azaz 1,4 és 7,4 % között mozog, akik a tanulók hét eleji be-
melegítésével kapcsolatos nehézségekre, a házi munkák ellátá-

sának szükségességére, felügyelet nélkül maradásukra, s bizonyos szervezési nehézségekre utalnak.

A felsorolt adatokból, s a meghallgatások útján szerzett ismeretekből ítélve teljes biztonsággal állapítható meg, hogy az oktatók tulnyomó többsége az ötnapos munkahét mellett foglal állást, s igen nagy nehézségeket támasztana - amint ezt maguk is hangsúlyozzák - ha valaki akadályozni akarná ennek a sikerült gyakorlatnak a végrehajtását.

5.2. A SZÜLŐK NÉZETE

Míg a nevelők nézetei azért igen érdekesek, mert ők a leghivatottabbak, hogy neveléslélektani szempontból értékeljék az újonnan bevezetett gyakorlat helyességét, a szülők véleménye több okból lényeges. Mindenekelőtt ismert, hogy a szülők gondossággal és szeretettel övezik gyermekeiket. Közismert az is, hogy hajlamosak a leghatározottabb állásfoglalásra is, ha gyermekeiket a legkisebb jogsérelem éri. Ez kétségtelenül pozitív jelenség. A kérdés most abból a szempontból érdekel bennünket, hogy miként viszonyulnak az új munkaszervezés iránt.

Másrészt - bár ezt adataink nem igazolják - gyakran halljuk egyesektől, hogy egyes tanulók szombaton felügyelet nélkül maradnak. Bizonyos, hogy ilyen esetekben is várható a szülők kifogása az ötnapos munkahét ellen. Éppen e lehetőségek miatt türelmetlenül vártuk a nagyszámu szülőtől begyűjtött kérdőívek adatainak összesítési eredményeit. Nem kis meglepetéssel állapítottuk meg, hogy jóslataink nem váltak valóra.

A 37. táblázatból kitűnik, hogy a megkérdezett 921 szülő közül 892, azaz 91,7 % az ötnapos munkahét mellett nyilatkozott, ami azt jelenti, hogy mintegy 8 %-uk ellenzi csak ezt a gyakorlatot. Bár az ötnapos munkahetet ellenző szülők száma nem nagy, s a véleményük nem lehet döntő a tulnyomó többség nézetével szemben, nem mellőzhető a reagálásuk okainak kutatása, s az esetleges problémáik kielégítő módon történő megoldása iránti intézkedés. Eziránt tettek már bizonyos lépéseket, de még többet kell tenni. Nem engedhető meg, hogy akár csak néhány kisebb gyermek felügyelet nélkül maradjon. Az egyébként megbízható napközi otthonos osztályok, a tanítás utáni iskolai tartózkodással kielégítő módon oldhatják meg ezeket a problémákat. A gyermekek felügyeletével kapcsolatos nehézségekre vallanak az ötnapos munkahetet ellenző általános iskolai szülők véleményei is, mert az e korosztályhoz tartozó gyermekeknek nagyobb mérvű felügyeletre van szükségük, mint a középiskolai tanulóknak. Míg a középiskolai tanulók szüleinek csupán 1,7 %-a nyilatkozott az ötnapos munkahét ellen, ez a szám az általános iskoláknál 10 %-ig terjed.

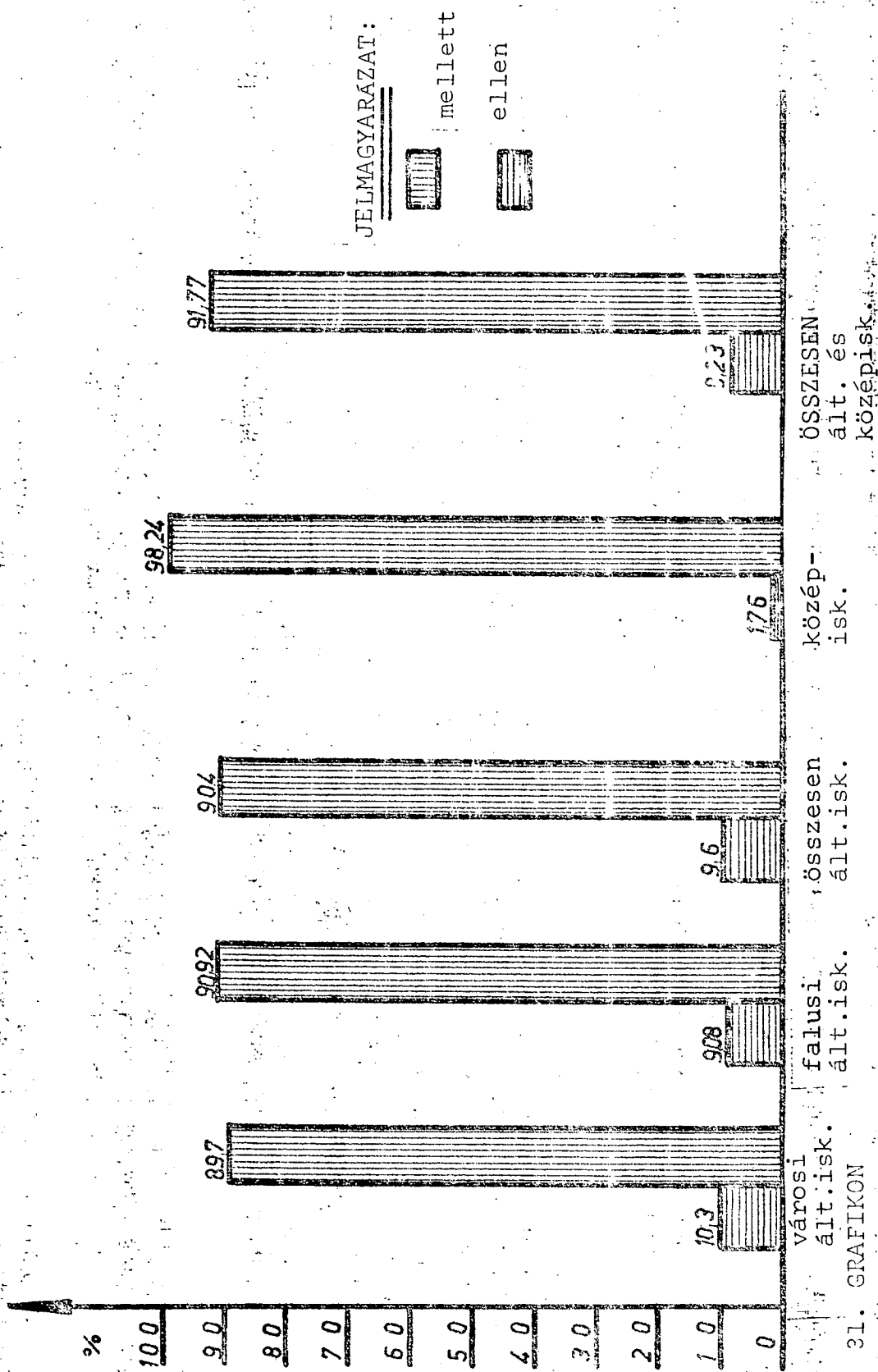
A 40. táblázaton bemutatott részletesebben feldolgozott adatok mutatják, hogy elég nagy a száma azoknak a szülőknek, akik határozatlanok, midőn az öt, vagy hatnapos iskola mellett kell állást foglalni. Az ötnapos munkahét híveinek száma 90 % körül mozog, míg az "ellenzők" száma a megkérdezett szülők mintegy 5 %-ára csökkent azzal, hogy bizonyos számú /5 %/ szülő határozatlan volt. Az ötnapos munkahét mellett határozottan állást foglaló szülők száma igen magas, s minden csoportnál meghaladja a megkérdezettek 50 %-át. Ezzel szemben

az ötnapos munkahetet határozottan ellenzők száma minimális, és alig éri el a megkérdezettek 2 %-át. A szülői állásfoglalások grafikai ábrázolása világosan szemlélteti a jelzett jelenségeket. /Lásd a 32. grafikont/ A 31. grafikonban jelzett adatok ugyanezeket a viszonyokat a három alcsoportba sűrítve mutatják.

Az egyik legizgalmasabb kérdés az volt, mi készítette a szülők nagy többségét arra, hogy az ötnapos munkahét mellett foglaljanak állást. Nem volt jelentéktelen megtudni azt, miért nyilatkozott mégis a szülők bizonyos száma az ötnapos munkahét ellen. A kérdésre adott válaszokat a 42. és 43. táblázat mutatja. Az első táblázatból kitűnik, hogy a szülőket mindenekelőtt két dolog érdekli: hogy gyermekeik jól kipihenjék magukat, és hogy kihasználják az ötnapos munkahét nyújtotta tanulási lehetőségeket. A két indok melletti állásfoglalás előfordulása magas, s az első esetben a választék 24,8 %-a, a másodikban pedig csak árnyalattal kevesebb, azaz 30,7, vagyis a szülők 22,6 %-a foglalt igenlő állást. A többi értékelések előfordulása oly csekély, hogy állítható, miszerint a szülők ezekre figyelmet sem fordítottak /a szülők 0,8-4,3 %-a/.

Az ötnapos munkahéthez fűződő hiányosságok tekintetében a szülők nem találhatnak jelentős negatívumot az új munkaszervezésben. A szülők jelentősebb számban /1358 megkérdezett szülő közül 191, azaz mindössze 14,1 %/ a téli szünetre utalnak.

A lehetőségek határain belül törekszünk a szülői véleményeket általánosítani, s így az előbbihez hasonló megállapítást tehetjük, miszerint a szülők nagy többsége az ötnapos munkahét mellett foglal állást.

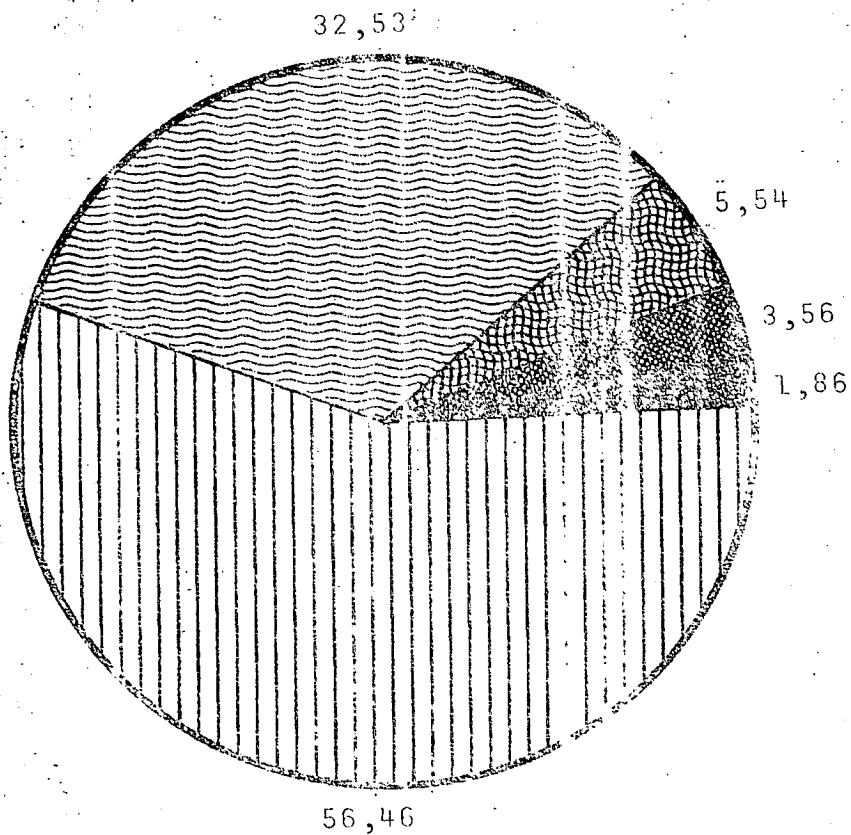
SZÜLŐK VISZONYULÁSA AZ ÖTNAPOS MUNKAHÉTHEZ A SZABADKAI ISKOLAKERÜLETHEBEN AZ 1970. ÉVBEN

SZÜLŐK VISZONYA AZ ÖTNAPOS MUNKAHÉT IRÁNT A SZABADKAI PEDAGÓGIAI INTÉZET TERÜLETÉN

AZ 1970. ÉVBEN

ISKOLA CSOPORT	Ötnapos munkahét mellett				össz. mellett		Határo- zatlanok		Ötnapos munkahét ellen				ÖSSZESEN
	határo- zottan	szám	%	szám	szám	%	szám	%	ellen	határozot- tan ellen	össz. ellen	%	
Általános iskolák	227	59,9	115	30,4	342	90,2	18	4,7	10	2,2	9	5,0	379
	389	54,3	236	32,9	625	87,2	50	6,9	31	1,5	11	5,8	717
	616	56,3	351	32,1	967	88,2	68	6,2	41	1,8	20	5,5	1096
Középiskolák	111	57	69	35,4	182	93,3	4	2,0	5	2,0	4	4,6	195
ÁLTALÁNOS ÉS KÖZÉPISKOLÁK EGYÜTT	729	56,46	420	32,53	1149	88,99	72	5,54	46	3,56	24	1,86	1291

SZÜLŐK VISZONYULÁSA AZ
ÖTNAPOS MUNKAHÉTHEZ

32. GRAFIKON

JELMAGYARÁZAT:

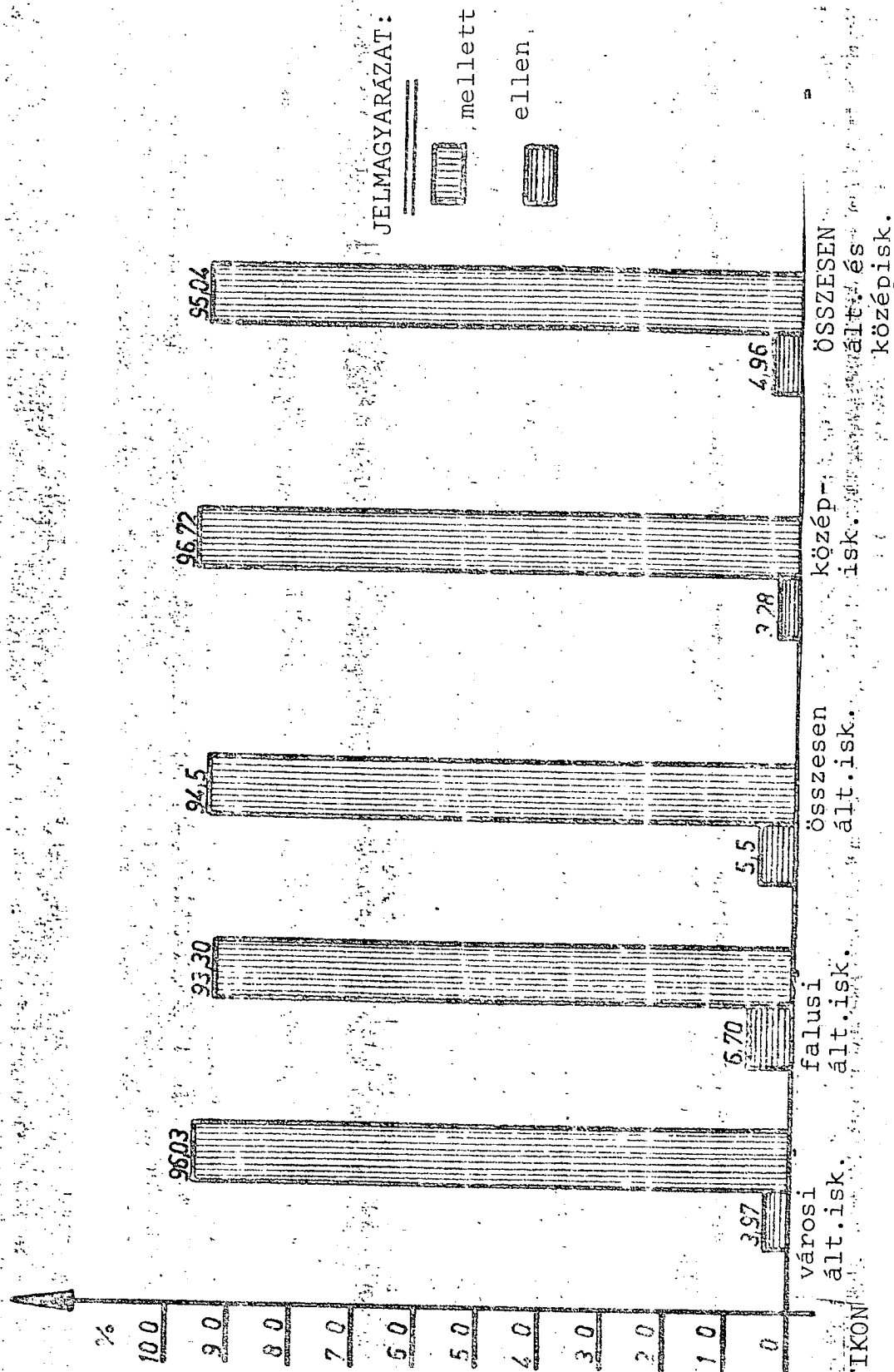
- - határozottan mellett
- - mellett
- határozatlan
- - ellen
- - határozottan ellen

5.3. TANULÓK NÉZETE

Az előnyöket és hátrányokat az összes megkérdezettek közül talán legközvetlenebbül a tanulók élik át. Éppen ezért igen érdekes kérdés, miként reagálnak a tanulók az iskoláinkban 1-3 éve alkalmazott új munkaidőre. Ismerve tanulóink őszinteségét, s figyelemmel az ankét névtelenségére is, joggal várhattunk tárgyilagos adatokat. A 37. táblázatból kitűnik, hogy a tanulók tulnyomó többsége az ötnapos munkahét mellett van. A megkérdezett 2942 tanuló 94,6 %-a az új munkaszervezés mellett foglalt állást. E tekintetben minden tanulócsoport véleménye hasonló, s a falusi iskolák 93,8 %-os többségétől a középiskolák 96,8 %-os eredménye között mozog. Az adatokat a 33. grafikon mutatja.

A tanulók állásfoglalásának részletesebb taglalása alapján megállapítható, hogy nagy számban határozottan az ötnapos munkahét mellett foglalnak állást /53,4-68,5 %/, s egészen jelentéktlen azoknak a száma /0,42-1,88 %/, akik határozottan ellenzik az ötnapos munkahetet. Az ötnapos munkahét mellett legnagyobb százalékban a városi iskolák és a középiskolák tanulói nyilatkoznak, ahol ezt a gyakorlatot legjobban ismerik. Az ötnapos munkahét mellett állást foglalók 91,7 %-a, a 4,1 % határozatlannal és a 4,2 % ötnapos munkahetet ellenzővel szemben amellet szól, hogy érdekes megállapítani mi készteti a tanulók ilyen nagy számát, hogy támogassa ezt az iskolákba nemrég bevezetett munkaszervezést.

A 42. táblázat adataiból igen meglepő értékeléseket láthatunk. Várható volt, hogy a tanulók az ötnapos munkahét előnyeit a szórakozás, játék, vikendezés és hasonló lehetőségei-

33. GRAFIKON

TANULÓK VISZONYULÁSA AZ ÖTNAPOS MUNKAHÉTHEZ A SZABADKAI ISKOLAKERÜLETBEN AZ 1970. ÉVBEN

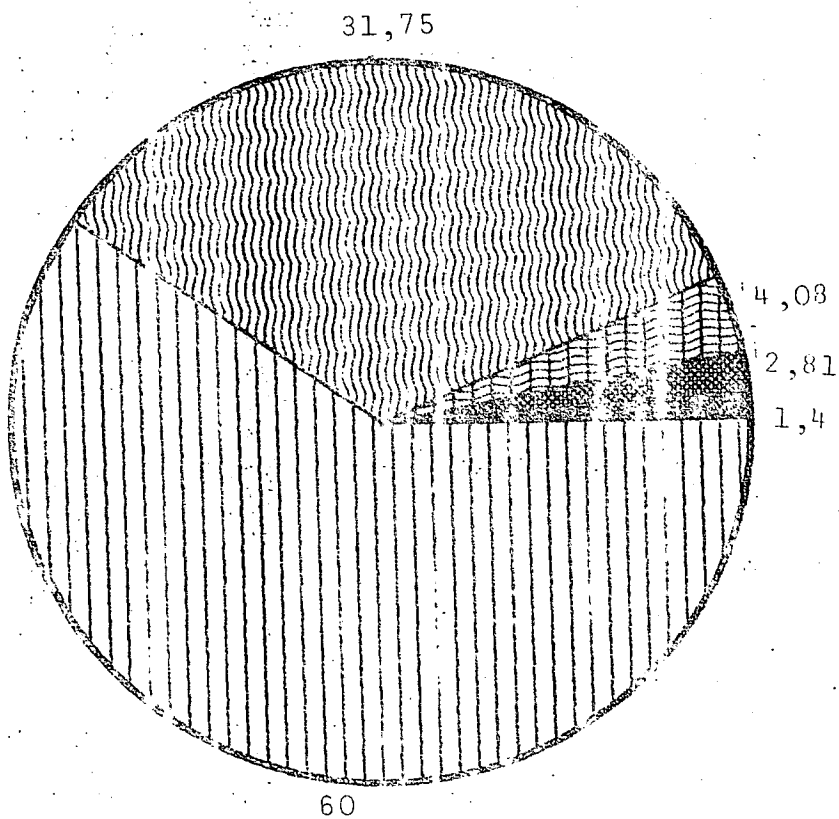
TANULÓK VISZONYA AZ ÖTNAPOS MUNKAHÉT IRÁNT A SZABADKAI PEDAGÓGIAI INTÉZET TERÜLETÉN

AZ 1970. ÉVBEN

ISKOLA CSOPORT	Ötnapos munkahét mellett				Határo- zatlanok		Ötnapos munkahét ellen				ÖSSZESEN				
	határo- zottan		mellett		szám	%	ellen		össz.						
	szám	%	szám	%			szám	%	szám	%					
Városi Falusi Összesen	általános iskolák														
	317	66,5	134	28,2	451	94,7	9	1,8	7	1,47	9	1,8	16	3,3	476
	419	53,4	285	36,2	704	89,7	42	5,3	28	3,56	11	1,4	39	4,9	785
Középiskolák	736	58,3	419	33,2	1155	91,6	51	4,0	35	2,78	20	1,5	55	4,3	1261
	161	68,5	56	23,8	217	92,3	10	4,2	7	2,98	1	0,4	8	3,4	235
ÖSSZESEN:	897	60,0	475	31,75	1372	91,75	61	4,08	42	2,81	21	1,4	63	4,2	1496

TANULÓK VISZONYULÁSA AZ

ÖTNAPOS MUNKAHÉTHEZ

34. GRAFIKON

JELMAGYARÁZAT:

 - határozottan mellett

 - mellett

 - határozatlan

 - ellen

 - határozottan ellen

ben látják. A tanulók azonban 50,0 %-os ismétlődéssel az ötnapos munkahét előnyét abban látják, hogy így több idejük jut a tanulásra. A megkérdezett 1187 tanuló közül 594 adott ily feleletet. A tanulók nagy száma a pihenés szükségét érzi, s nem csoda, hogy 397, azaz 33,4 %-uk az ötnapos munkahét előnyének tekinti azt, hogy jól kipihenheti magát. A többi válaszok előfordulásuk szerint nem különösen jelentősek: a szórakozás lehetőségét tekinti jelentősnek a tanulók 5,7 %-a, a szülőkkel való együttlétet 4,4 %-a, a szülők segítségével lehetőségét 4 %-uk, s a vikendezés mellett van a tanulók 4 %-a.

Az ötnapos munkahét hiányosságára vonatkozó feleletek nem nyújtottak különösebb meglepetést. Ugyyszólván bizonyossággal vártuk, hogy a tanulók nagy többsége ellenezni fogja a téli szünet megrövidítését. A feltételezés részben valóra vált. A tanulók legnagyobb számban /395, illetve 33,2 %/ e válasz mellett döntöttek, habár a válasz előfordulása nem volt olyan magas, mint a tanulók minél több szabadidő iránti kívánsága folytán azt vártuk. A többi válaszok nem jellemzőek, minthogy viszonylag kevés tanuló döntött mellettük /a megkérdezettek 0,5-8,2 %a/.

5.4. AZ OKTATÓK, SZÜLŐK ÉS TANULÓK ÖTNAPOS MUNKAHÉT IRÁNTI VISZONYÁNAK ÖSSZEHASONLÍTÓ ÁTTEKINTÉSE

Már a vizsgálati eredmények eddigi áttekintése alapján észlelhattük, hogy nincsenek lényeges eltérések az ötnapos munkahét iránti viszony tekintetében az oktatók, szülők és tanulók között. A 37. táblázat adatainak összehasonlító áttekintése kétségtelenül bizonyítja ezt. Már első pillantásra

látható, hogy igen magas foku a pozitív korreláció az ötnapos munkahét melletti és elleni állásfoglalás tekintetében. A legnagyobb eltérés az ötnapos munkahét melletti pozitív állásfoglalás összevont eredményétől /94,6 %/ mindössze 2,2 %, s így ennél az alapkérdésnél az állásfoglalások egységessége szempontjából kétség sem merülhet fel. A 35. grafikonon ábrázolt viszonyokat szemlélve alig észlelhetünk különbséget a kimutatott értékek között.

A 37., 38., 40. és 41. táblázat alapján összehasonlított állásfoglalások szerkezeti bemutatásának alapos vizsgálatával nehéz lenne jelentősebb eltéréseket kimutatni. Az első három táblázat adatait összehasonlítva a 36. grafikonnal sem változik a helyzet. Így megállapítható, hogy az ötnapos munkahét mellett és elleni állásfoglalások tekintetében az oktatók, szülők és nevelők nem különböznek jelentősen összességben, de részletekben sem. A 39. táblázat megfigyelése sem változtat e nézeten, minthogy nem bir jelentőséggel, hogy az ötnapos munkahét mellett a megkérdezettek 94,9 %-a /maximum/, vagy 88,07 %-a /minimum/ foglal állást, minthogy mindkét esetben a megkérdezettek nagy többségéről van szó. Valamivel érzékelhetőbb a különbség egyrészt az oktatók, másrészt a szülők és tanulók között a határozatlan, és azon megkérdezettek között, akik az ötnapos munkahét ellen nyilatkoztak. Minthogy azonban alacsony ismétlődésű értékekről van szó, ezek a különbségek sem különösen jelentősek.

Nem érdektelen rövid pillantást vetni az oktatók, szülők és tanulók ötnapos munkahét iránti negatív megnyilvánulásaira, amelyeket a 34a. grafikon mutat be. Azonnal szemünkbe ötlik,

hogy az ötnapos munkahét ellen legnagyobb fokban a szülők foglalnak állást, ami érthető is, ha figyelembe vesszük, hogy a szülők egy részének legmegfelelőbb, ha gyermekeik iskolában vannak, minthogy a szülők bizonyos /igaz, hogy kis/ része nem tudja megoldani a gyermekek szabadszombati felügyeletét. Bár e szülők száma nem nagy /10 %/, nem becsülhető le, s meg kell oldani a pedagógusok foglalkozását a gyermekekkel szabadszombaton is. Érdekes megfigyelni a grafikonon ábrázolt viszonyokat város-falu viszonylatában, midőn is megállapítható, hogy nagyobb arányu a megkérdezettek ötnapos munkahét elleni állásfoglalása falusiaknál /a szülőknél észlelhető jelentéktelen eltéréstől eltekintve/. A jelenség pontos okai ismeretlenek, de feltételezhető, hogy az ötnapos munkahét pozitív tapasztalatai a városi iskolákban köztudottabbak. A városi iskolákban a kísérleti munka három éve folyik, s így az ismeretlen újdonságokkal szemben mindig jelentkező tartózkodás jutott kifejezésre. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a kimutatott eltérések nem érdemelnek különösebb figyelmet, minthogy legtöbbször nem haladják meg a 2 %-os különbséget sem.

Hátramarad még, hogy pillantást vessünk az ötnapos munkahét előnyeinek, illetve hátrányainak kiemelésénél mutatkozó esetleges fedésekre és eltérésekre. A 42. és 43. táblázat, valamint a 37. és 38. grafikon vizsgálata ezt nagyban megkönnyíti. Nagyon jellemző, hogy az oktatók és szülők, s a tanulók is a legnagyobb jelentőséget a pihenés lehetőségének, s a tanításra fordítható idő növelésének tulajdonítják. Így az ötnapos munkahét legnagyobb előnyének a tanulók kedvezőbb pihenési lehetőségét tartja a szülők 24,8 %-a, a nevelők 29,2 %-a

s a tanulók 33,4 %-a. Az előfordulási értékek mindhárom esetben magasak. A jelentéktelen különbségek azzal magyarázhatók, hogy a hatékonyabb pihenés szükségességét valójában maguk a tanulók érzik legközvetlenebbül, majd az oktatók, s a szülők. Lehet, hogy innen erednek a minimális különbségek.

Magas százalék tartotta igen jelentősnek, mi több legjelentősebbnek, a kedvezőbb tanulási feltételeket. Ez a választás magas az oktatóknál de a szülőknél és tanulóknál is. De mégis fel kell hívni a figyelmet az aránytalanul magas, 50 %-ot is elérő állásfoglalásra a tanulóknál /a legmagasabb választási százalék!/. A szülők 22,6 %-a értékeli a tanulás lehetőségét az ötnapos munkahétnél. Nem becsülik le ezt a mozzanatot az oktatók sem, akiknek 29 %-a döntött e mellett. Meglepően magas azoknak a tanulóknak százaléka, akik a kedvező tanulási feltételekben látják az ötnapos munkahét alapvető értékét. Lehet, hogy ez nem is lenne annyira meglepő, ha a többi választékoknál a tanulók nagyobb számarányban szerepelnének. De nem így volt. Még a szórakozási lehetőséget sem jelölték a tanulók nagyobb számban /mindössze 5,8 %-uk/, míg a szülőkkel való tartózkodás, a szülők segítése és a vikendezés lehetőségét a tanulóknak mindössze 4 %-a jelölte az ötnapos munkahét legfontosabb előnyeként. Érdekes, hogy a szórakozási lehetőséget is kevesen értékelték. A szülők sem tulajdonítanak ennek nagyobb jelentőséget /2,4 %/. Nézetünk szerint igen helyesen az oktatók tartják szükségesnek, hogy nagyobb figyelmet fordítsanak ifjúságunk szórakozására, s e jellegzetesség mellett 14 %-uk foglalt állást.

Még egy megállapítás meglepő. Mi /pedagógusok/ mindannyian azt hittük, hogy az ötnapos munkahét legnagyobb előnye az lesz, hogy a gyermek több időt tölthet családjában. Most is jelentősnek tartjuk ezt, s ezért meglepő, hogy míg a nevelők magasra értékelik ezt, s a megkérdezettek 20,7 %-a jelölte e választ, a szülők és tanulók álláspontja azonban egészen más. A szülőknek csupán 4,3 %-a helyezi előtérbe együttlét lehetőségét, s hasonló a helyzet a tanulóknál is /4,4 %/. Honnan ez az eltérés? A következő időszakban megkíséreljük alaposabban vizsgálni, minthogy a kisebb térfogatú megkérdezések során a való helyzet nem volt megállapítható.

Végül, amint az első két vélemény esetében /tanulók pihenési lehetősége, nagyobb tanulási lehetőség/ nagy foku egyezés nyilvánult meg a pozitív értékelések terén, még két esetben észlelhettük azt, hogy ugyyszólván nincs eltérés a nézetekben, de sajnos, negatív értelemben. Igen kevés nevelő /2,0 %/ szülő /3,4 %/ és tanuló /4,0 %/ tekinti jelentősnek a szülők segítségét a házi munkában, s még kisebb azoknak a nevelőknek /1,6 %/, szülőknek /0,8 %/ és tanulóknak a száma /4 %/, akik a vikendezést jelentősnek tartják. Mellékesen meg kell jegyeznünk, hogy e megállapításhoz különböző információ forrásokból jutottunk.

Nem kívánjuk ezt a jelenséget magyarázni, bár úgy érezzük, hogy olyan problémaként kell felvetnünk, amely sürgős közbelépést igényel. Az adat ugyanis azt az ismert tényt igazolja, hogy a testi és egészségi nevelést nem tartják azonos értékűnek az értelmi neveléssel.

Végezetül még egyszer fel kell hívnunk a figyelmet néhány olyan általános jelenségre, amelyek lényegesek az ötnapos munkahét gyakorlata szempontjából.

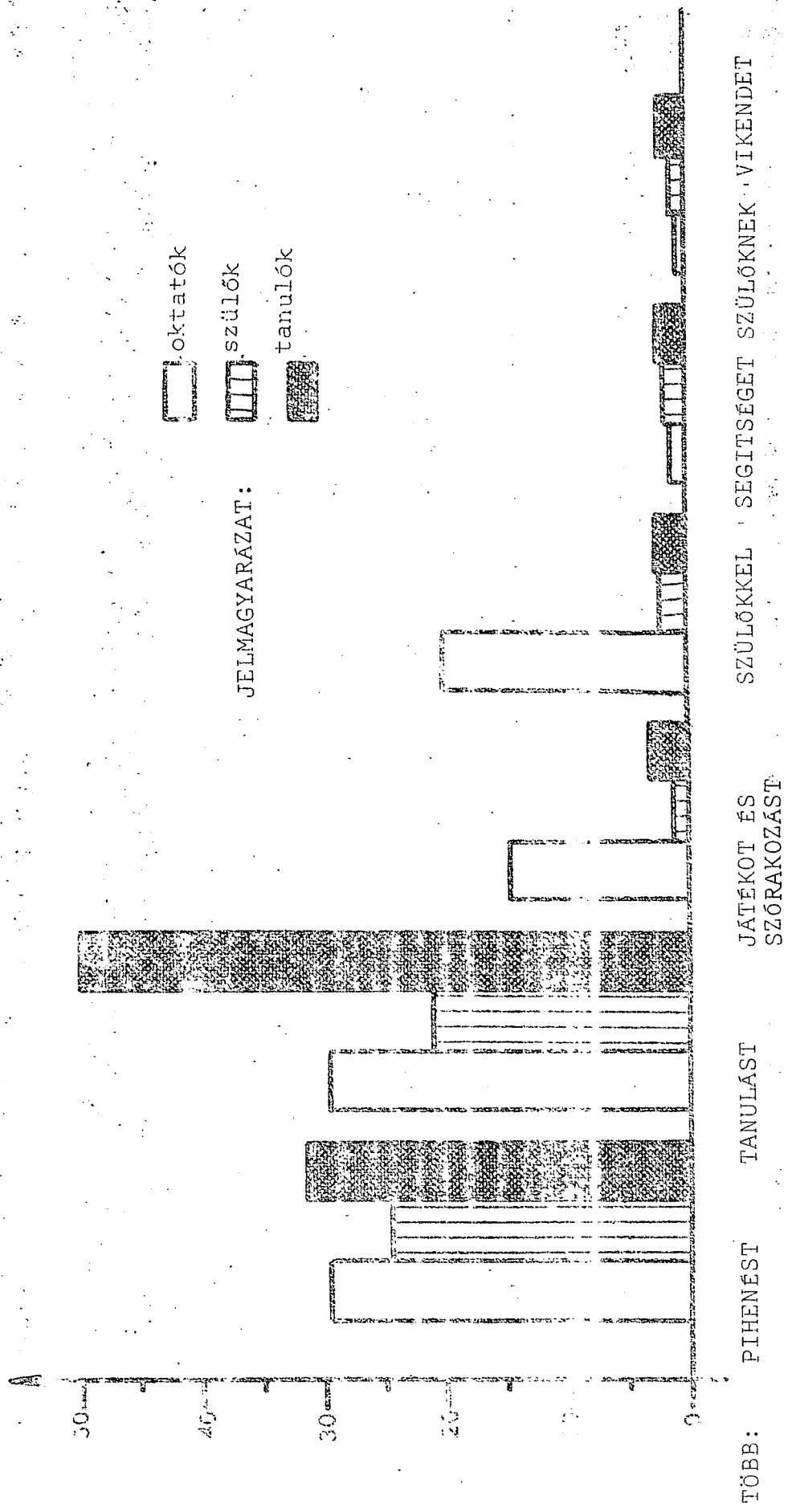
A három éves gyakorlat alapján az oktatók, szülők és tanulók abban a helyzetben voltak, hogy véleményt alkossanak az új iskolai munkaszervezésről, s ennek alapján viszonyuljanak a bevezetett megoldásokhoz. Ezt megtették, s nagyon őszintén és lelkiismeretesen közölték velünk nézetüket. Ez lehetővé tette annak a megállapítását, hogy az oktatók, szülők és tanulók a jelzett terület számos jelentős kérdésének megítélésében egyetértenek. Egyetértenek abban, hogy az ötnapos munkahét pozitív eredményekhez vezetett, s állásfoglalásaik magas százalékaival további végrehajtásért és fejlesztésért szállnak sikra. Ebben nincs közöttük eltérés. A szakmai és közművelődési szervek kötelessége tehát, hogy értékeljék az oktató-nevelő tevékenység legérdekeltebbi nagy többségének óhaját.

A vizsgálat rámutatott néhány olyan problémára is, amely bár nem jelentkezik nagy mértékben, de megoldása nem tűr halasztást. Az említett problémák /amelyekről a fentiekben szó volt, s a jövőben még több szónak kellene esnie/ megoldásával az ötnapos munkahét végrehajtásának még kedvezőbb feltételei alakulnak ki iskoláinkban, s megvalósul ez a munkarend, amely úgy látszik igazoltnak bizonyult úgy pedagógiai, mint pszichológiai, egészségügyi, szociális és más szempontból is.

FELELET VÁLASZTÉK ELŐFORDULÁSSAL KIFEJEZETT NÉZETEK AZ ÖTNAPOS MUNKAHÉT ELŐNYEIRŐL A

SZABADKAI PEDAGÓGIAI INTÉZET TERÜLETÉN AZ 1970. ÉVBEN

Meggérde- zettek	Szám	Tanuló		Több idő tanulásra		Több idő játékra és szórak.		Több időt szülőikkel		Szülők segítése		Vikend	
		szám	%	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%	szám	%
OKTATÓK	540	158	29,2	157	29,0	76	14,0	112	20,7	11	2,0	9	1,6
SZÜLŐK	1358	337	24,8	307	22,6	33	2,4	59	4,3	47	3,4	12	0,8
TANULÓK	1187	397	33,4	594	50,0	70	5,8	53	4,4	48	4,0	49	4,0
ÖSSZESEN	3085	892	28,9	1058	34,3	179	5,7	224	7,2	106	3,4	70	2,2

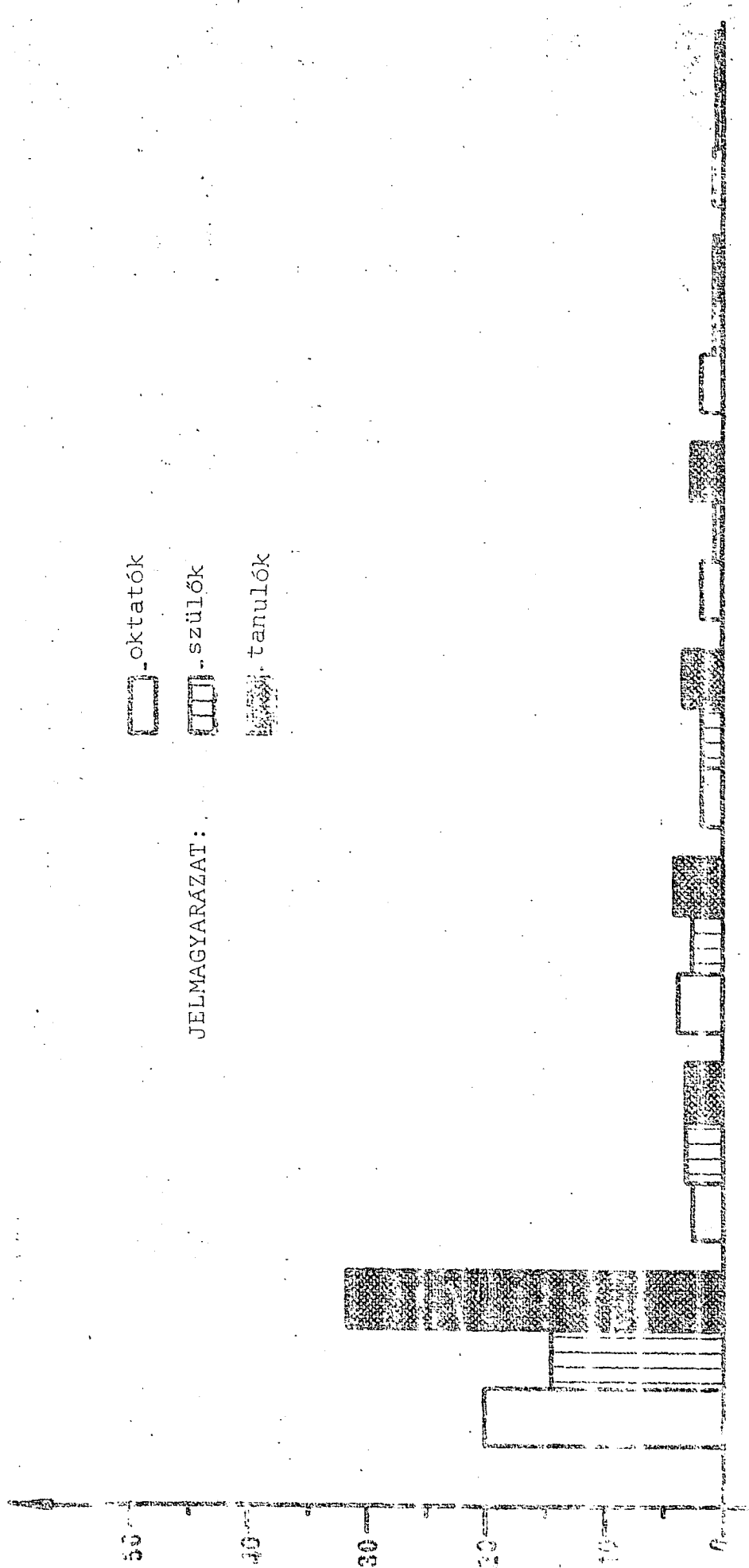
37. GRAFIKON NÉZETEK AZ ÖTNAPOS MUNKAHÉT ELŐNYEIRŐL A SZABADKAI ISKOLAKERÜLETBEN AZ 1970. ÉVBEN

43. táblázat

FELELET VÁLASZTÉK ELŐFORDULÁSSAL KIFEJEZETT NÉZETEK AZ ÖTNAPOS MUNKAHÉT GYENGÉIRŐL

A SZABADKAI PEDAGÓGIAI INTÉZET TERÜLETÉN AZ 1970. ÉVBEN

Mégkérdé- zettek	Szám	Rövidebb téli szünet		Gyakoribb felejtés		Hosszabb bemele- gítés		Zavaró rendszer		Házi munkák		Szombaton felügyelet nélkül		Szervezési problémák	
		száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%
OKTATÓK	540	111	20,5	31	5,7	40	7,4	19	3,5	19	3,5	18	3,3	8	1,4
TANULÓK	1187	395	33,2	74	6,2	98	8,2	76	6,4	61	5,1	14	1,1	6	0,5
SZÜLŐK	1358	191	14,1	92	6,7	73	5,3	43	3,1	15	1,1	17	1,2	3	0,2
ÖSSZESEN	3085	697	22,9	197	6,3	211	6,8	138	4,4	95	3,0	49	1,5	17	0,5

38. GRAFIKON

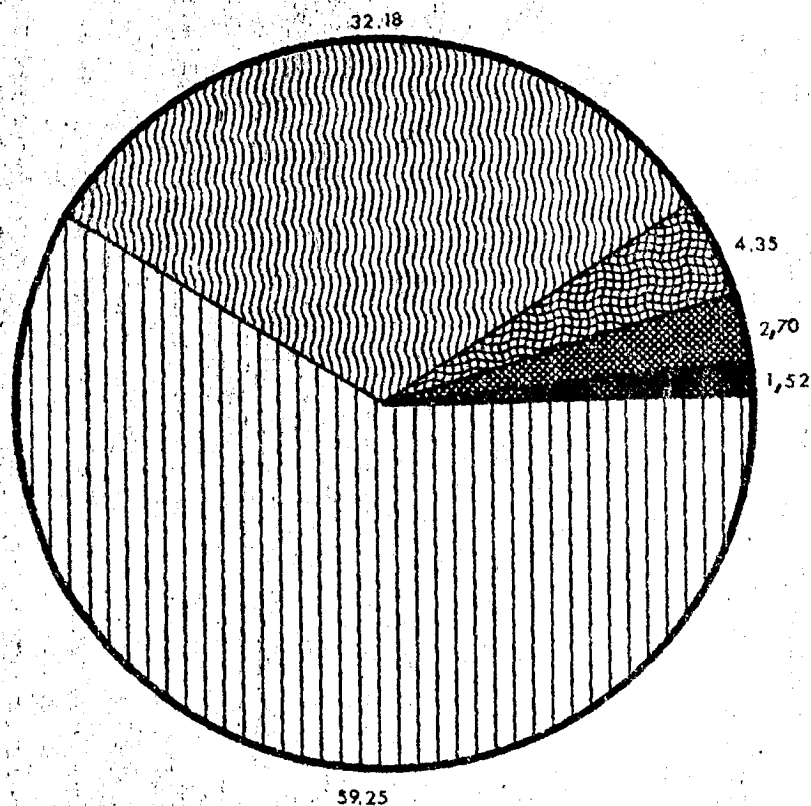
NÉZETEK AZ ÖTNAPOS MUNKAHET GYENGÉIRŐL A SZABADKAI ISKOLAKERÜLET TERÜLETÉN AZ 1970. ÉVBEN

OKTATÓK, SZÜLŐK ÉS TANULÓK ÖTNAPOS ISKOLA IRÁNTI VISZONYA A SZABADKAI PEDAGÓGIAI

INTÉZET TERÜLETÉN AZ 1970. ÉVBEN

ISKOLA CSOPORT	Ötnapos munkahét mellett			Ötnapos munkahét ellen			ÖSSZESEN
	határo- zottan	szám	%	határo- zottan	szám	%	
általános iskolák	szám	szám	%	szám	szám	%	
	683	317	29,6	1000	96,6		
	1067	662	34,4	1729	89,8		
Összesen	1750	979	32,6	2729	91,1		2993
Középiskolák	307	135	28,2	442	92,3		479
ÖSSZESEN	2057	1114	32,08	3171	91,33		3472

ÖSSZESÍTETT VISZONYULÁS AZ
ÖTNAPOS MUNKAHÉTHEZ

36. GRAFIKON

JELMAGYARÁZAT:

- határozottan mellett
- mellett
- határozatlan
- ellen
- határozottan ellen

V.

BEFEJEZŐ MEGFONTOLÁSOK

Általános visszatekintés

1. B E F E J E Z Ő M E G F O N T O L Á S O K
=====

Az ötnapos munkahétnek a szabadkai Pedagógiai Intézet területén történt bevezetésével kapcsolatos vizsgálatunk eredményeiről készült munkánk befejezéseként válaszolnunk kell azokra a kérdésekre, amelyek munkánk kezdetekor felmerültek, s amelyek miatt kutatásainkat végeztük.

A területünkön működő 64 iskola közül 43 tért át az ötnapos munkahétre. Az 1970/71. tanévtől még 11 iskola vezeti be az ötnapos munkahetet, tehát 54 iskola, azaz az iskolák 80,59 %-a alkalmazza a rövidített munkahetet. Ez a tény, valamint az új munkaszervezéssel összefüggő kérdések, problémák, kételyek és ingadozások egész sora tette szükségessé, hogy megállapítsuk a való helyzetet, felderítsük a problémákat, nehézségeket, megoldatlan kérdéseket és okaikat, s ennek alapján minél hatékonyabb intézkedéseket tegyünk az iskolai munka fejlesztése és az oktató-nevelő munka javítása terén.

A vizsgálat során kétségtelenül megállapítást nyert, hogy iskoláink az ötnapos munkahét alkalmazásához nem láttak meggondolatlanul, komoly okok nélkül. Az alapindok a szülők és gyermekek munkaidejének összehangolása volt, hogy ezáltal lehetővé tegyünk a munkaszervezetek ötnapos munkahete által nyújtott előnyök minél sokoldalubb hasznosítását. Az alapok mellett fennáll az oktatási dolgozók arra irányuló kívánsága is; hogy iskoláinkban korszerűbb munkaviszonyok alakuljanak ki, amelyek egyelőre legalább az eddigi rendszer mellett végzett munkával elért eredményeket biztosítsák, sőt ezeket lehetőleg javítsák is.

Jogi szabályozásunk más kérdésekben is gyakran késik, s bizonyos mértékben fékezi az előrevivő irányzatok alakulását. Ugyanez a jelenség észlelhető az iskolai ötnapos munkahét kapcsán. Bár nincsenek komolyabb jogi akadályai az ötnapos munkahét bevezetésének az iskolákban, azonban mégis a hatályos törvényi szabályok bizonyos módosításával és kiegészítésével, s új jogszabályok alkotásával is olyan körülményeket kell teremteni, amelyek nemcsak lehetővé teszik az ötnapos munkahét bevezetését az iskolákban, hanem hozzájárulnak a folyamat alapos és sikeres végrehajtásához. E mellett nagyon fontos, hogy a tanulmányunk egyes fejezeteiben említett kérdések sorát az iskolák maguk, önigazgatási jogaik keretében oldják meg, s belső normatív aktusaikkal szabályozzák. Egyes általánosabb érdekű kérdéseket társadalmi megállapodások alapján kell megoldani, felhasználva az eddig szerzett tapasztalatokat, a kialakult állásfoglalások következetes végrehajtásának biztosítása mellett.

Munkánk közben az iskolai ötnapos munkahéttel kapcsolatos egész sor különböző megoldással ismerkedtünk meg, külföldi és hazai viszonylatban is. A megoldások vizsgálatának célja az volt, hogy más területeken szerzett pozitív tapasztalatokat iskoláinkban is alkalmazzuk. Kötelességünk parancsolja, hogy számos megismert megoldást kiváló minőségűnek, társadalmilag és pedagógiailag indokoltnak minősítsünk, de meg kell állapítanunk tényként azt is, hogy a külföldi tapasztalatok hazai felhasználása bár igen hasznos, lehetősége azonban igen korlátozott. Azok a körülmények, amelyek közepette ezek a megoldások és tapasztalatok megvalósultak, legtöbbször lényegesen különböznek hazai viszonyainktól, s így mindenekelőtt saját

tapasztalatainkra kell támaszkodnunk. Tehát saját, viszonylag rövid idejű tapasztalatainkat kell értékelnünk.

Mindenekelőtt azt kell megállapítanunk, hogy a területünkön alkalmazott összes megoldások előkészítése és végrehajtása igen gondos volt. A gyakorlatban több munkamodell keletkezett. A modellek hatékonyságának ellenőrzése során szerzett adatok azt igazolják, hogy aggodalomra nincs okunk. Egyetlen modell sem bizonyult károsnak az iskolai munkában. A rendelkezésünkre álló adatok szerint tehát az ötnapos munkahét végrehajtása lehetséges, s nem fog az oktató-nevelő munka romlásához vezetni. Mégis meg kell jegyezni, hogy minden megoldásnak vannak előnyei és gyengéi is. Elengedhetetlen tehát azoknak a modelleknek ellenőrzése, amelyekben egyesíthetők az összes eddigi megoldások előnyei, s kiküszöbölhetők a hátrányaik. Ilyen megoldások már ma is sejthetők, kísérletileg gondosan ellenőrizni kell őket, s amennyiben elfogadhatóknak bizonyulnak, alkalmazni is. E mellett különösen hangsúlyoznunk kell, hogy a vizsgálat során kétségtelenül megállapítást nyert, miszerint az iskolai ötnapos munkahét megvalósításának tartós megoldásaihoz csak fokozatosan, mélyebb oktatási reform-beavatkozások útján juthatunk. E célból állandóan korszerűsíteni kell az oktató-nevelő folyamatot modern oktatóeszközök alkalmazásával, az iskolák anyagi alapjának javításával, az oktatás szervezeti-módszertani oldalának fejlesztésével, az oktatáselmélet és gyakorlat, s a tudományos munkaszervezés legújabb eredményeinek hasznosításával. Csak így, intézkedések sorával az oktató-nevelő munka ésszerűsítése terén, juthatunk tartósabb megoldásokhoz az ötnapos munkahét vonatkozásában is. "Ezekén az alapokon kell

törekedni az ötnapos munkahét fokozatos bevezetésére az oktató-nevelő intézményekben - mondja a Szövetségi Oktatási Tanács rezolúciója - ami az elengedhetetlen feltételek, ide értve a tantervek és tanmenetek alkalmazását is, kellő időben történő kielégítését feltételezi." /157; 5/

Figyelemmel iskoláink sajátos élet- és munkakörülményeire vizsgálni kellett, hogy miként valósul meg az ötnapos munkahét, s milyen sajátos nehézségek támadnak kétnyelvű iskoláink pedagógiai tevékenysége során. Ebben a tekintetben, a vizsgálat eredményei szerint, nem forognak fenn különösebb nehézségek. Mi több, megállapítható, hogy az ötnapos munkahét előnyei nagyobb mértékben jutnak kifejezésre. Minthogy az ötnapos munkahét pozitív jellemzői a tanulók heti megterhelésének csökkentésében is megnyilvánulnak, s mint-hogy kétnyelvű iskoláink több órától mentesülnek, mint a többi iskolák, ezt a tehermentesítést megelégedéssel fogadták. Ha ezeket a kérdéseket azon távlati megoldások szemszögéből nézzük, amelyekhez az egésznapos oktatás bevezetésével, s az egész tananyagnak az eddigi hat nap helyett öt munkanapba való tömörítésével juthatunk, kétségtelenül különleges problémák jelentkeznek, amelyekre megfelelő megoldásokat kell találni.

Egyik alapvető kérdés mindenesetre az volt, hogy az új munkaidő bevezetése nem csökkenti-e az oktató-nevelő munka eredményeit. Az alapvető kérdés jelentősége miatt, a feladat minden nehézsége mellett, iskoláink eredményeinek vizsgálatához a legnagyobb figyelemmel láttunk. A begyűjtött adattömeg alapján ítélve jelenleg nincs ok aggodalomra. Az oktató-nevelő munka eredményei nemhogy romlottak, hanem enyhe javulás észlelhető, amely bár statisztikailag jelentéktelen, számunkra azonban lényeges.

Az ötnapos munkahét tanulóink és oktatóink terhelésének csökkentésére gyakorolt hatását megállapítani nem könnyű feladat. Azok az elemek, amelyek alapján megkíséreltük azt, hogy a fáradtság és pihenés hatását az új feltételek között tanulmányozzuk, elegendő okot szolgáltatnak arra, hogy pozitív következtetéseket vonjunk le. A vizsgálatok eredményei arra mutatnak, hogy a tanulók és oktatók pihentek, s a fáradtság hátrányos következményei nem észlelhetők oly mértékben, mint a hatnapos munkahét következtében.

Külön vizsgálat tárgyává kellett tenni a megnövekedett hétvégi szabadidő felhasználását. A pozitív megállapítások mellett e kérdés kapcsán a gyengékről kell beszámolni. A szabadidő felhasználás terén nagyfokú egyoldalúság állapítható meg a tanulóknál. Egyszerűen aggasztó a foglalatosságaik szűrkesége. Még kedvezőtlenebb jelenség, hogy ugyyszólván kizárólag a fogyasztói tevékenységekre szorítkoznak, amelyek elsődlegesen zárt, választék szempontjából is rendkívülien szűk térben folynak. A jelenség káros következményei már észlelhetők. Figyelemmel arra, hogy az ötnapos munkahét keretében a heti szabadidőalap jelentősen nőtt, ifjúságunk szabadidő töltése aggasztó. Hangsúlyozni kell a helyzetet jórészt okozó tárgyi nehézségeket is, de még fontosabb annak a kiemelése, hogy ebben a döntő szerepet mégis alanyi gyengéink játsszák. Éppen ezért e téren sürgős és hatékony intézkedések szükségesek.

Minthogy oktatóink, a szülők és tanulók ismerik legkövetlenebbül a rövidített munkahét előnyeit és gyengéit, igyekeztünk megismerni viszonyukat e gyakorlat iránt, hároméves

tapasztalataik alapján. Az eredmények, amelyekhez az új munkarend iránti egyéni viszonyulásuk vizsgálata útján jutottunk, nagyon határozottan az ötnapos munkahét kivételesen pozitív fogadtatására mutatnak az oktatók, a szülők, s a tanulók körében.

A vizsgálat ismertetett adataiból ítélve s a munka jelenlegi szakaszának körülményei mellett beszerezhető adatokra tekintettel megállapítható, hogy nincsenek olyan komoly okok, amelyek miatt ez a gyakorlat nem lenne folytatható a jövőben is. Sőt leszögezhető, hogy sokkal több olyan indok van, amely e munkaszervezés előnyeit igazolja az eddigi megoldással szemben.

Végezetül szükséges, és kötelességünk is néhány olyan körülményre felhívni a figyelmet, amelyeket méltányolni kell midőn ily, vagy hasonló vizsgálatról van szó. Szem előtt kell ugyanis tartani, hogy iskoláink tapasztalatai az új munkaidő alkalmazása terén még nem elegendőek ahhoz, hogy nagyobb biztonsággal lehetne előnyeiről és hátrányairól következtetéseket levonni. Ezen kívül a vizsgálat meghatározott időben, teljesen meghatározott mintán, s olyan eszközökkel folyt, amelyek alkalmazására lehetőségünk volt. Ezek az okok természetesen nem szolgálhatnak alapul, hogy a vizsgálat eredményeit nagyobb fenntartással fogadjuk, de mégis szükségessé teszik az ötnapos munkahét végrehajtásának nagyobb mintán, olyan munkamódszerek alkalmazásával történő figyelemmel kísérését, amelyek még megbízhatóbb adatok szerzését teszik lehetővé. Ebben a munkában mindenképpen részt kell venniük szakmai és tudományos intézményeinknek is, mert a közreműködésünk ezen a területen nemcsak kívánatos, hanem egyenesen nélkülözhetetlen.

VI.

MELLÉKLETEK ÁTTEKINTÉSE

Irodalom

Táblázatok

Grafikonok

Képek

IRODALOM ÁTTEKINTÉSE

IRODALOM ÁTTEKINTÉSE

1. Ankućić, K.: Az ötnapos munkahét bevezetésének lehetősége az oktatási intézményekben - Mogućnosti uvodjenja petodnevnog radnog nedelje u obrazovnim ustanovama. Belgrád, 1969.
2. Ankućić, K.: A tanulók szabadideje az iskolai ötnapos munkahét bevezetése szempontjából - Slobodno vreme učenika sa aspekta uvodjenja petodnevnog radnog nedelje u školama, Belgrád.
3. dr. Ágoston, Gy.: Neveléstudomány, Tankönyvkiadó, Budapest, 1970.
4. dr. Ágoston, - Nagy - Orosz: Mérési módszerek a pedagógiában, Tankönyvkiadó, Budapest, 1971.
5. Bajkova, V.G.: Szabadidő és a mérnök-technikai dolgozók tudományos-műszaki színvonalának emelése - Slobodno vrijeme i podizanje naučno-tehnčkog nivoa inženjersko-tehničkih radnika. Rijeka.
6. Ballér, E. stb.: Nevelőmunka a középiskolában, Budapest, 1969.
7. Barkóci, I. stb.: Nevelőmunka az általános iskola 5-8. osztályában. Budapest, 1969.
8. Bibić, A.: Munkaszervezés az ötnapos munkahét szerint a szabadkai "Ivan Milutinović" Általános Iskolában - Organizacija rada po petodnevnoj radnoj nedelji u OS "Ivan Milutinović" u Subotici. Szabadka 1969.
9. Budai, J.: Munkaszervezés az ötnapos munkahét szerint a "Kizumi István" Általános Iskolában, Szabadka, 1968.

10. Bujas, Z.: Munka pszichofiziológia - Psihofiziologija rada. Zagreb, 1959.
11. Bulat, V. stb.: Rövidített munkahét - Skraćena radna nedelja, Belgrád, 1964.
12. Capar, J.: Az ötnapos munkahéttel működő iskolák munkája figyelemmel kísérésének eredményei és tapasztalatai - Rezultati i iskustva posmatranja i praćenja rada škole po petodnevnoj radnoj nedelji. Szabadka, 1968.
13. Cordašić, M.: Az iskolai ötnapos munkahét pedagógiai szempontból - Pedagoški aspekt petodnevnog radnog nedelje u školi. Belgrád /Tanácskozási anyag/
14. Cordašić, M.: Az ötnapos munkahét elfoglalja a szabadkai iskolákat - Petodnevna radna nedelja osvaja subotičke škole. Prosvetni pregled, 1969.
15. Cordašić, M.: Nem mellett vagy ellen - hanem hogyan és mikor - Ne za ili protiv - nego kako i kada. Prosvetni pregled, 1968.
16. Cudina, M.: Haszon és szennyirodalom olvasás az általános iskola felső osztályaiban - Interes i čitanje suvremene literature u višim razredima osnovne škole. Pedagoški rad, 1967.
17. Desić, V.: Tudományos munkaszervezési módszerek - Metode naučne organizacije rada. Belgrád, 1964.
18. Dilić, E.: A falusi ifjúság szabadideje - Slobodno vreme seoske omladine. Zagreb.
19. Dilić, E.: A falusi leány, mint a tömegtájékoztatási eszközök hasznosítója - Seoska devojka kao korisnik sredstava masovnog komuniciranja. Zágráb.

20. Dizdarević, I.: A szülők állásfoglalása gyermekük barát-választása tekintetében - Stav roditelja prema detetovom izboru drugova. Sarajevo.
21. Došen, M. stb.: A felnőttoktatás rendszere - Sistem obrazovanja odraslih. Zágráb, 1965.
22. Fraisse, P.: A kísérleti pszichológia gyakorlati kézikönyve. Budapest, 1965.
23. Franković, D.: Az általános iskola koncepciójának megvalósítása és további korszerűsítése - Realizacija koncepcije i dalja modernizacija osnovne škole. Belgrád, 1968.
24. Franković, D.: A javasolt oktatási és nevelési rendszer egyes lényeges jellemzői a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságban - Neke bitne karakteristike predloženog sistema obrazovanja i odgoja u SFRJ. Revija školstva, 1968. 3-4.szám.
25. Franković, D.: Az alapfoku oktatási koncepció megvalósítása és további korszerűsítése - Realizacija koncepcije i dalja modernizacija osnovnog obrazovanja. Belgrád, 1969.
26. Fridman, Z.: Emberi problémák az ipari gépezetben - Problemi čoveka u industrijskom mašinstvu. Sarajevo, 1964.
27. Fridman, Z.: Hová megy az emberi munka - Kuda ide ljudski rad. Belgrád, 1969.
28. Führ, C.: Iskolai kísérletek - Schulversuche 1965/66. II. 50. Strukturberichte.
39. Gáti, F. stb.: Nevelőmunka az általános iskolában. Budapest, 1969.

30. Gereb, Gy.: Kísérletek a fáradtság lélektanának köréből,
Budapest, 1962.
31. Glavački, R.: A tömegtájékoztatási eszközök az ifjúság
nevelésében - Masovna sredstva komunikacije
u vaspitanju mladih.
32. Gruden, D.: Szellemi munka és fáradtság - Intelektualni
rad i umor. Belgrád, 1965.
33. Grgin, T.: A tanulás-lélektan alapjai - Osnovi psihologije
učenja. Rijeka, 1966.
34. Djordjević, B.: Ötnapos tanítási hét az általános iskolá-
ban - Petodnevna nastavna nedelja u osnovnoj
školi. Nastava i vaspitanje, 1969.
35. Djukić, S.: Általános program-módszeri útmutató az iskolai
nevelő munkához - Opšte programsko-metodsko uput-
stvo za vaspitni rad u školi. Belgrád, 1968.
36. Hocijanov, L.: Ötnapos munkahét - Petodnevni radni tjedan.
Naše zdravlje, 1967.
37. Janković, V.: A gyermekek és ifjúság szabadidő felhaszná-
lása társadalmi és anyagi feltételeinek elemzé-
se Zádárban - Analiza društvenih i materijalnih
uvjeta koristenja slobodnog vremena djece i
omladine u Zadru. Zadar, 1968.
38. Janković, V.: A szabadidő jelentősége és helye a fiatal
nemzedékek egész nevelésében és oktatásában -
Značenje i mjesto slobodnog vremena u celokupnom
odgoju i obrazovanju mladih generacija. Pedagoški
rad, 1969.

39. Jasović, Z.: A szülők gyermekek iránti indokolatlan pedagógiai viszonyának hatása a szabályszegő magatartásra - Uticaj pedagoški neopravdanog odnosa roditelja prema deci na prestupničko ponašanje.
40. Jerbić, V.: A Horvát Szocialista Köztársaság gyermekei és ifjúsága szabadidejének elemzése - Analiza slobodnog vremena djece i omladine SR Hrvatske. Zágráb, 1970.
41. Jerbić, V.: A gyermekek szabadidejének időszerű kérdései - Aktuelni problemi slobodnog vremena djece. Zágráb 1967.
42. Jerbić, V.: A gyermekek és ifjúság szabadidejének szerkezete - Struktura slobodnog vremena djece i omladine. Pedagoški rad, 1969.
43. Juhas, M.: Az iskola fejlesztése az ötnapos munkahétre áttérés feltételei mellett - Usavršavanje škole u uslovima kada se prelazi na petodnevnu radnu nedelju. Pedagoška stvarnost, 1970.
44. Kalmykov, S.: Teljesebben kihasználni a minősítést növelő tanfolyami lehetőségeket - Potpunije iskoristiti mogućnosti tečajeva za povišenje kvalifikacija. Rijeka, 1966.
45. Kávási, M.: A Szoboszlai Imre Általános Iskolában folyó egésznapos iskola idő- és órarendje. Makó.
46. Kávási, M.: Ötnapos tanítási hét a makói egésznapos iskolában.
47. Kávási, M.: Az általános iskolában folyó egésznapos iskolai kísérletek tapasztalatai. Országos pedagógiai konferencia, Makó, 1969.

48. Kelemen, N.: Ötnapos tanítási hét, Makó, 1969.
49. Knežević, B.: Az iskolai rövidített munkahétért - Za skraćenu radnu nedelju u školama. Prosvetni pregled, 1968.
50. Kozka, J.: Tanulmányi lemaradás, magasabb osztályba lépés, osztályismétlés, Budapest, 1967.
51. Kondarko, B.: A tanuló ne legyen feneketlen kut, hanem itató forrás. - Učenik ne treba da bude bunar bez dna, već izvor koji napaja. Prosvetni radnik, 1970.
52. Košiček, M.: Család és a tanulók magatartási zavarai - Porodica i poremećaji ponašanja školske dece.
53. Koritnik, M.: Család és a gyermek szabadideje - Prođica i slobodno vrijeme deteta. Pedagoški rad, 1969.
54. Kovacević, B.: Az iskolai ötnapos munkahét bevezetésének gyógyászati-szociológiai szempontja - Medicinsko-sociološki aspekt uvodjenja petodnevnne radne nedelje u školama. Tanácskozás.
55. Lilinger, H.: Ötnapos munkahét kockázat nélkül. Fordítás hesseni pedagógiai folyóiratból. 1968.
56. Lazar, T.: Hogyan szervezték az ötnapos munkahét szerint a munkát a csantavéri "Nemzeti Hősök" Általános Iskolában - Kako je organizovan rad po petodnevnoj radnoj sedmici OS "Narodni heroji" u Cantaviru.
57. Lazar, T.: Az ötnapos munkahét bevezetésének egyes tapasztalatai a csantavéri "Nemzeti Hősök" Általános Iskolában. Tanácskozás, 1968.

58. Lukács, T.: Előkészületek az ötnapos tanítási hétre.
Szocialista Nevelés, 1968.
59. Lukić, N.: Könyv és szabadidő - Knjiga i slobodno vrijeme.
60. Magyar, L.: A munkaidőcsökkentés elvi és gyakorlati problémái. Budapest, 1969.
61. Marion, D.: Nemzetközi tanácskozás a szülőkkel foglalkozó káderek képzéséről - Medjunarodno svetovanje o obrazovanju kadrova za rad se roditeljima.
62. Marković, R.: Az ötnapos munkahétért - Za petodnevnu radnu nedelju. 1967.
63. Marx, K.: Tőke
64. Medveš, T.: Az új iskolanaptár pedagógiai szemináriuma - Pedagoški seminar novega šolskega kaledarja. Ljubljana
65. Medveš, T.: Az iskolai szabadszombat pedagógiai értelme - Pedagoški smisel prostih sobot v šoli. Slobodna pedagogika, Ljubljana, 1958.
66. Meznerić, S.: A rövidített munkaidőre áttérés tervezetkészítésének módszere - Metodika sastavljanja elaborata za prelazak na kraće radno vreme. Szabadka, 1966.
67. Milović, M.: Szabadszombat - jobb munkateljesítmény - Slobodna subota - bolji radni učinak. Prosvetni pregled, 1967.
68. Mirković, V. stb.: A 42 órás munkahét bevezetésének kézikönyve - Priručnik uvodjenja 42-časovne radne sedmice. Belgrád, 1966.

69. Misović, M.: Az iskolai rövidített munkahét mellett vagy ellen - Za ili protiv skraćene radne nedelje u školama. Prosvetni list, 1968.
70. Molnar, G.: Ötnapos munkahét a szabadkai Tanítóképzőben - Petodnevna radna nedelja u Učiteljskoj školi u Subotici. Tanácskozás, 1968.
71. Molnár, G.: Ötnapos munkahét a szabadkai Tanítóképzőben - Petodnevna radna nedelja u Učiteljskoj školi u Subotici. Pedagoška stvarnost, 1969.
72. Mraković, M.: Szabadidő és a fiatalok társadalomellenes magatartása - Slobodno vrijeme i asocijalno ponašanje mladih
73. Mulahalilović, E.: Családi pedagógiai klíma és a fiatalok szocializálása - Pedagoška klíma u porodici i socijalizacija mladih
74. Nedeljković, D.: A munkahét rövidítése az általános iskolában nem képez problémát. Prosvetni pregled, 1968.
75. Nola, D.: Iskolán kívüli nevelési központ, Pedagoški rad, 1969.
76. Ostoić, N.: Az ifjúság rádió-hallgatásának és televízió nézésének irányzata Horvátországban - Tendencija u slušanju radija i gledanju televizije kod mladih u Hrvatskoj.
77. Pajković, M.: Változások a társadalombiztosítási rendszerben és a gyermekvédelem problémái. - Promene u sistemu zdravstvenog osiguranja i problemi dece i zaštite. Društvo i vaspitanje, 1968.

78. Pantelić, V.: A rövidített munkaidőre áttérés lehetőségeinek megállapítása gazdasági tényezők alapján.
- Odredjivanje mogućnosti za prelazak na skraćeno radno vreme na osnovu ekonomiskih kriterija.
Szabadka, 1966.
79. Pazman, D.: Előszó. - Uvodna reč. Pedagoški rad, 1969.
80. Pec, B.: A fáradtság és pihenés lélektani kérdései -
Psihološki problemi umora i odmora. Belgrád, 1964.
81. Pešut, M.: Az ötnapos munkahétnek az általános és középiskolákba történő bevezetésével kapcsolatos általános szempontok - Opšti osvrt na uvodjenje petodnevne radne nedelje u osnovnim i srednjim školama. Tanácskozás, 1968.
82. Pešut, M.: Az ötnapos munkahétről általában. - Opšti osvrt na petodnevnu radnu nedelju. Prosvetni pregled, 1967.
83. Pešut, M.: Az iskolai naptár módosítása, mint az ötnapos munkahét iskolai bevezetésének lehetősége - Revizija školskog kalendara kao mogućnost za uvodjenje petodnevne radne sedmice u školama. Szabadka, 1968.
84. Pešić, R.: Munkaidő és szabályozása nemzeti és nemzetközi téren. Tanácskozás, 1968.
85. Petančić, M.: Ipari pedagógia - Industrijska pedagogija. Belgrád, 1968.
86. Petančić, M.: Ergodidaktika. Rijeka, 1968.
87. Petrikás, Á.: Ifjúságkutatás a felnövő nemzedék nevelésének szolgálatában. Budapest, 1969.
88. Polić, V.: Az oktatás gazdaságossága - Ekonomika obrazovanja. Zágráb, 1970.

89. Polić, V.: Csak az alkalmas és képzett személyek lehetnek a társadalmi-gazdasági haladás teremtői, kezdeményezői és hordozói - Jedino sposobni i obrazovani kadrovi mogu biti kreatori, inicijatori i nosioci društveno-ekonomskog progresa. Školske novine, 1970.
90. Poljak: Orarend - Raspored sati. Zágráb, 1960.
91. Pongrac, S.: Ipari andragogia - Industrijska andragogija. Rijeka.
92. Popović, T.: Az iskolai munkaidő tartamának és beosztásának jogi szempontjai - Pravni aspekt trajanja i rasporedjivanja radnog vremena u školama. Tanácskozás, 1968.
93. Prodanović, T.: Az oktatás ésszerűsítése, mint társadalmi és pedagógiai kérdés - Racionalizacija nastave kao društveni i pedagoški problem. Belgrád, 1966.
94. Prodanović, T.: Rendszeres oktató-nevelő munka szükségessége a szülőkkel - Neophodnost sistematskog vaspitnog obrazovnog rada sa roditeljima.
95. Reid, J.: Gyermekvédelem városi területeken - Zastita dece u gradskim područjima. Világkongresszus a gyermekekről. Stokholm, 1969.
96. Ruklić, Z.: Iskolai tanuló és szülők - Školsko dijete i roditelji. Zágráb, 1958.
97. Szántó, M.: Életmód, művelődés, szabadidő. Budapest, 1967.
98. Samolovcev, B.: A felnőttoktatás rendszerének meghatározói - Determinante sistema obrazovanja odraslih. Zágráb, 1965.

99. Savić, B.: Jelentés a Nemzetközi Gyermekvédelmi Unió Főtanácsának találkozójáról. Stockholm, 1969.
100. Savićević, D.: A családi nevelés területén dolgozó káderek képzése - Priprema kadrova za rad u oblasti porodičnog vaspitanja.
101. Sić, V.: A munka pedagógiai antropológiája - Pedagoška antropologija rada. Rijeka, 1964.
103. Sić, V.: A pedagógia és munka pedagógiai antropológia története - Historija pedagogije s pedagoškom antropologijom rada. /Szövegválogatás/, Rijeka 1968.
102. Sić, V.: A pedagógia és munka pedagógiai antropológia története - Historija pedagogije s pedagoškom antropologijom rada. Rijeka, 1969.
104. Sicault, G.: A gyermekek és a holnapi világ. Világkongresszus a gyermekekről, Stockholm, 1969.
105. Stepanović, V.: Szabadidő és nevelési elhanyagoltság - Slobodno vreme i vaspitna zapuštenost. Specijalna škola, 1969.
106. Stefanović, B.: Pedagógia és pszichológia a tanítóképzők számára - Pedagogija is psihologija za učiteljsku školu. 1956.
107. Spasenović, K.: Az ötnapos munkahétre óvatosan - U petodnevnu radnu nedelju oprezno. Prosvetni pregled, 1968.
108. Selye, J.: Álomtól a felfedezésig. Budapest, 1967.
109. Selye, J.: Életünk és a stress. Budapest, 1969.
110. Svajcer, V.: A szakmai képesítési ésszerűsítési szakosztály munkajelentése - Izveštaj o radu sekcije za racionalizaciju profesionalnog osposobljavanja. Tanácskozás, Belgrád, 1966.

111. Švajcer, V.: Ésszerűsítés és alkotás az oktatásban -
Racionalizacija i stvaralaštvo u nastavi.
Iskustva i problemi, Rijeka, 1966.
112. Terček, J.: Ötnapos munkahét az általános iskolákban -
Petodnevna radna sedmica u osnovnim školama.
Kranj
113. Toličić, I.: Serdülők és problémáik a családban - Adoles-
centi i njihovi problemi u porodici.
114. Tomsic, V.: Egyes eszmai-politikai és társadalmi-gazdasági
szempontokról a család helyzete és problémái
kapcsán az onigazgatási társadalom kialakításá-
nak folyamatában - O nekim idejno-političkim i
društveno-ekonomskim aspektima u vezi sa položajem
i problemima porodice u procesu konstituisanja
samoupravnog društva. Arandjelovac.
115. Veczkó, J.: Adatok a tanulók iskolához való viszonyának
pszichológiai vizsgálatához, 1967.
116. Veczkó, J.: A tanulók iskolához való viszonyát alakító ha-
tások pszichológiai vizsgálata. 1968.
117. Veczkó, J.: Gyermekek- és ifjúságvédelem. 1966.
118. Vekić, N.: Gazdasági problémák - Ekonomski problemi.
119. Vida, Z.: Csongrád-megyei pedagógiai pályázat díjnyertes
dolgozataiból. 1966/67. tanév.
120. Vipotnik, O.: Anya- és gyermek egészségvédelem. Előszó.
1968.
121. Zvonarević, M.: A lélektan alkalmazása a felnőttoktatásban
- Primjena psihologije u obrazovanju odraslih.
Zágráb, 1962.

122. Žarković, Lj.: Nevelési elhagyatottsághoz vezető egyes okok Titograd község területén - Neki uzroci koji dovode do pojave vaspitne zapuštenosti na području komune Titograd.
123. Zemcov, A.: Növekedési tartalékok és a munkások szabadidejének ésszerű kihasználása - Rezerve porasta i racionalno iskoristavanje slobodnog vremena radnika. Rijeka, 1966.
124. Živanović, L.: Tanulói szabadtevékenységek az iskolákban. A VI. közgyűlés anyagai - Slobodne učenické aktivnosti u školama. Materijali sa VI skupštine. 1967.
125. Žarković, Lj.: Erkölcsi fogyatékosághoz vezető okok Titograd területén - Neki uzroci koji dovode do pojave vaspitne zapuštenosti na području komune Titograd.
126. Živković, D.: Az iskolai ötnapos munkahét bevezetésének lélektani szempontjai - Psihološki aspekti uvodjenja petodnevne radne nedelje u školi. Tanácskozás, 1968.
127. Župančić, M.: A falusi ifjúság szabadideje.
128. Szövetségi Munkaidő Bizottság. A 42 órás munkahét bevezetéséről szóló törvény végrehajtásának elemzése a munkaidőről tartott szimpoziumi jelentéssel. 1969.
129. Szövetségi Munkaidő Bizottság. A 42 órás munkaidőről szóló alaptörvény végrehajtásának elemzése. Belgrád, 1969.

130. A középiskolai tanulók tervszerű nevelésének programja.
Tankönyvkiadó, Budapest, 1965.
131. Deklaráció a gyermekek jogairól. Külön közlemény. Belgrád,
1970.
132. Szünidők az 1968/1969-es tanévre - Ferientermine für das
Schuljahr 1968/1969.
133. Tájékoztató a jugoszláv delegáció tartózkodásáról a Román
Szocialista Köztársaságban - Informacija o
boravku jugoslovenske delegacije u Socijalis-
tickoj Republici Rumuniji. Belgrád, 1969.
134. Tájékoztató az Iskolánkívüli Oktatási Központról.
135. Nyilvános vita a jugoszláviai oktatási és nevelési rend-
szer fejlesztéséről és tökéletesítéséről szóló
tézisekről, Szövetségi Képviselőház Dokumentá-
ciója, Belgrád, 1968.
136. A test- és egészségügyi nevelés helyzete az iskolákban.
Szabadkai Pedagógiai Intézet, 1966.
137. A gyermek- és ifjúságnevelési kézikönyv irodalom koncepció-
ja - Konceptija priručne literature za vaspitni
rad sa decom i omladinom. Zavod za izdavanje
udžbenika SRS, Belgrád, 1968.
138. A szabadkai Pedagógiai Intézet dokumentációs anyaga külön-
böző szervezetek véleményeiről az ötnapos mun-
kahéttel kapcsolatban. 1970.
139. Az Oktatási Tanács véleménye a tanulók túlterheltségéről
és egyes jelenségekről az általános iskolában.
Belgrád, 1969.

140. A helyi közösségek tevékenységének ötéves terve. Belgrád, 1969.
141. Ötnapos munkahét a szabadkai munkaszervezetekben. 1970.
142. Szabályzat az iskolai munkanaptárról az új munkaidőre kísérletileg áttérő általános és középiskolák részére - Pravilnik o začasnem šolskem koledarju za osnovne in srednje šole, ki preizkusno preidejo na nov delovni čas. /Különkiadás/ Ljubljana, 1969.
143. Iskolai órarend gyűjtemény. Szabadkai Pedagógiai Intézet dokumentációja. 1970.
144. Összefoglaló az általános iskolai tanulók túlterheltségéről tartott vitáról. A Szerb Szocialista Köztársaság Oktatási Tanácsának átirata. 1969.
145. Az oktató-nevelő munka eredményei a Szabadka község területén lévő általános iskolákban. Szabadkai Pedagógiai Intézet, 1969.
146. Irányelvek az ötnapos munkahét bevezetéséhez - Smernice k zavádzaniu 5-dnového vyučovacieho týždňa. Poverenictvo SNR pre školstvo, 1968.
147. Összefoglaló jelentés a jugoszláviai oktatási és nevelési rendszer fejlesztésével és tökéletesítésével kapcsolatos tézisekről tartott nyilvános vitáról. Belgrád, 1969.
148. Állásfoglalások a Rövidített munkahét bevezetéséről szóló törvény végrehajtásáról. - Stavovi o sprovođenju Zakona o uvodjenju skraćene radne nedelje. Bilten Sindikata Srbije. 1970. 2.sz.
149. 1968-69. évi iskolanaptár.
150. Gyakorlatunkból - Iz naše prakse. Školski život. Szabadka.

151. A 42 órás munkahét bevezetése - Uvodjenje 42-[✓]časovne radne sedmice. Skup[✓]štinski pregled, Belgrád, 1967. 19.sz.
152. Az ötnapos munkahét iskolai bevezetésének feltételei. Pedagógiai Intézet, Szabadka, 1968.
153. Törvényi szabályok gyűjteménye: a/ Alkotmány, b/ Alaptörvény a munkaviszonyról, c/ Általános iskolai törvény, d/ Törvény a középfoku oktatásról, e/ Iskolákról szóló általános törvény.
154. Zbornik 1. Pedagógiai Kutatóintézet - Institut za pedagoška istraživanja. Belgrád, 1967.
155. Az iskolai ifjúság egészségi állapota és védelme - Zdravstveno stanje i zaš[✓]tita školske omladine. Pokrajinski centar za zdravstvenu zaš[✓]titu majke i deteta, Ujvidék, 1966.
156. Határozat az iskolai ötnapos munkahét tanulmányozásáról. Szabadka Község Képviselő-testülete. 1969 .
157. Szövetségi Képviselőház határozata a nevelés és oktatás fejlesztéséről önigazgatási alapon. Naš[✓]a stručna škola, 1970. április.
158. Enciklopédiai Szótár - Enciklopedijski rječ[✓]nik.

TÁBLAZATOK ÁTTEKINTÉSE

TÁBLÁZATOK ÁTTEKINTÉSE

Oldal

1. Ötnapos munkahétre áttért iskolák áttekintése a szabadkai iskolakerület területén 1970. évben. 16.
2. A munkaidő és termelés viszonya egy angol kartongyárban. 26.
3. Heti munkaidő különböző országok iparában. 32.
4. Munkaidő a szocialista országokban az 1956-67. években. 35.
5. Az ünnepek jelenlegi száma egyes országokban. 43.
6. Szabadszombat a szabadkai munkaszervezetekben az 1970. évben. 44.
7. Munka- és szabadszombatok rendje Szabadka község területén az 1970. évben. 45.
8. Szabad- és munkaszombatok rendje tevékenységenként Szabadkán az 1970. évben. 46.
9. Heti munkanapok száma. 63.
10. Adatok a szülők munkaviszonyáról. 88.
11. A szabadkai iskolakerület iskolái ötnapos munkahétre való áttérésének dinamikája az 1967-1970. években 92.
12. Az ötnapos munkahét bevezetésének időbeli áttekintése a szabadkai iskolakerületben az 1967-1970. években. 94.
13. Az 1969/70-es tanév kezdete és befejezése adatainak áttekintése a szabadkai iskolakerület ötnapos munkahéttel dolgozó iskoláiban. 100.
14. A téli szünet ideje a szabadkai iskolakerület ötnapos munkahéttel dolgozó iskoláiban az 1970. évben 101.

	Oldal
15. A téli szünet tartama a szabadkai iskolakerület ötnapos munkahéttel dolgozó iskoláiban az 1970. évben.	102.
16. Az évi tanítási napok számának összehasonlító áttekintése az UNESCO adatai szerint.	104.
17. Elvi évi munkanaptár áttekintése ötnapos munkahéttel dolgozó iskolák számára az 1969/70. iskolaévben	112.
18. Naptári és tanítási napok összehasonlító áttekintése hatnapos munkatervezés mellett az ötnapos munkahéttel dolgozó iskolákban a szabadkai iskolakerületben az 1969/70. iskolaévben.	115.
19. Dekád óraalap a dekad munkarend szerint működő ötnapos munkahetű iskolákban.	126.
20. Egyes tárgyak dekad óraszámának áttekintése osztályok és tantárgyak szerint a dekad munkarendű ötnapos munkahéttel dolgozó általános iskolákban.	128.
21. Az ötnapos munkahéttel dolgozó iskolák tanulóinak napi átlagos tanulási ideje a szabadkai iskolakerületben az 1970. évben.	155.
22. Tanítási napok rendje az 1970/71-es tanévben az ötnapos munkahéttel dolgozó, tanítási szombatok nélküli kísérleti iskola modelltervezete szerint.	138.
23. Kísérleti iskolák eredménye az ötnapos munkahétre áttérés előtt és után a szabadkai iskolakerületben az 1966-1968. években.	174.
24. Iskolák eredménye az ötnapos munkahétre áttérés előtt és után a szabadkai iskolakerületben az 1970. évben.	176.

	Oldal
25. Iskolák munkaeredményeinek összehasonlító áttekintése átlageredmények alapján az ötnapos munkahétre áttérés előtt és után a szabadkai iskolakerületben az 1970. évben	179.
26. Összehasonlító iskolai munkaeredmény áttekintés tudástesztekkel az ötnapos munkahétre áttérés előtt és után végzett eredmény mérés alapján a szabadkai iskolakerületben az 1970. évben	183.
27. Az ötnapos munkahétre áttérés előtt és után elért rang szerinti iskolai eredmények összehasonlító áttekintése a szabadkai Pedagógiai Intézet területén az 1970. évben.	184.
28. Reflexmérések napi és heti értékei.	193.
29. Nap és hét folyamán reggel és délben hibásan megoldott számtanfeladatok áttekintése két változatban.	195.
30. A Bács-Topolya-i "Csáki Lajos" és a szabadkai "Ivan Milutinovics" Általános Iskola öt- és hatnapos VI. osztályában tanítás előtt végzett reakciómérés eredmények összehasonlító áttekintése 1970. január havában /miliszekundumban/.	215.
31. A Bács-Topolya-i "Csáki Lajos" és a szabadkai "Ivan Milutinovics" Általános Iskola öt- és hatnapos VI. osztályában tanítás után végzett reakciómérés eredmények összehasonlító áttekintése 1970. január havában /miliszekundumban/.	215.

32. Tanítás előtt és után mért reakcióidő eredmények az ötnapos munkahetű szabadkai "Ivan Milutinovics" és a hatnapos munkahetű Bács-Topolya-i "Csáki Lajos" Általános Iskolában 1970. januárjában 220.
33. Munka- és szabadszombatot követő héten végzett reflexmérések eredményeinek áttekintése msec-ban a szabadkai "Ivan Milutinovics" Általános Iskolában 1970. I.12-24. között. 225.
34. Szabad- és munkaszombatot követő hétfőn megoldott feladatsorozat eredmények összehasonlító áttekintése a szabadkai iskolakerületben 1970. január havában. 233.
35. Feladatsor pozitív és hibás megoldásai eredményének áttekintése a tiznapos és háromhetes téli szünet végén a szabadkai "Szonja Marinkovics" és "Kizur István" Általános Iskolában és a Bács-Topolya-i "Csáki Lajos" Iskolában az 1970. évben. 240.
36. Oktató személyzet szerkezete nemek szerint a szabadkai iskolakerületben az 1970. évben. 246.
37. Oktatók, szülők és tanulók viszonya az ötnapos munkahét iránt a szabadkai Pedagógiai Intézet területén az 1970. évben 282.
38. Oktatók viszonya az ötnapos munkahéthez a szabadkai Pedagógiai Intézet területén az 1970. évben. 285.
39. Oktatók, szülők és tanulók ötnapos munkahét iránti viszonyának összehasonlító áttekintése a szabadkai Pedagógiai Intézet területén az 1970. évben. 287.
40. Szülők viszonya az ötnapos munkahét iránt a szabadkai Pedagógiai Intézet területén az 1970. évben. 293.

41. Tanulók viszonya az ötnapos munkahét iránt a szabadkai Pedagógiai Intézet területén. 297.
42. Felelet választék előfordulással kifejezett nézetek az ötnapos munkahét előnyeiről a szabadkai Pedagógiai Intézet területén az 1970. évben 305.
43. Felelet választék előfordulással kifejezett nézetek az ötnapos munkahét gyengéiről a szabadkai Pedagógiai Intézet területén az 1970. évben. 307.
44. Oktatók, szülők és tanulók ötnapos iskola iránti viszonya a szabadkai Pedagógiai Intézet területén az 1970. évben. 310.

GRAFIKONOK ÁTTEKINTÉSE

GRAFIKONOK ÁTTEKINTÉSE

Oldal

1. A szabadkai iskolakerület iskolái ötnapos munkahétre áttérésének dinamikája az 1967-1970. években. 93.
2. A feketehegyi "Nikola Djurkovics" Általános Iskola évi dekád munkarendje az 1968. évben 127.
3. Tanulók átlagos tanulási ideje a szabadkai iskolakerületben ötnapos munkahéttel működő városi általános iskolákban az 1970. évben. 156.
4. Tanulók átlagos tanulási ideje a szabadkai iskolakerületben ötnapos munkahéttel működő falusi általános iskolákban. 157.
5. Tanulók átlagos tanulási ideje a szabadkai iskolakerületben ötnapos munkahéttel működő általános iskolákban az 1970. évben. 158.
6. Tanulók átlagos tanulási ideje a szabadkai iskolakerületben ötnapos munkahéttel működő középis-
kolákban az 1970. évben. 159.
7. Tanulók átlagos tanulási ideje a szabadkai iskolakerületben ötnapos munkahéttel működő általános és középiskolákban az 1970. évben. 160.
8. Tanulók átlagos tanulási ideje a szabadkai iskolakerületben ötnapos munkahéttel működő általános és középiskolákban az 1970. évben. 161.
9. Tanulók átlagos tanulási ideje a szabadkai iskolakerületben ötnapos munkahéttel működő általános és középiskolákban az 1970. évben. 162.

	Oldal
10. <u>Oktatók</u> nézete a tanulók eredményéről a szabadkai iskolakerületben ötnapos munkahéttel működő általános és középiskolákban az 1970. évben.	169.
11. <u>Szülők</u> nézete a tanulók eredményéről a szabadkai iskolakerületben ötnapos munkahéttel működő általános és középiskolákban az 1970. évben.	171.
12. <u>Tanulók</u> nézete eredményeikről a szabadkai iskolakerületben ötnapos munkahéttel működő általános és középiskolákban az 1970. évben.	172.
13. Iskolák eredménye az ötnapos munkahétre áttérés előtt és után a szabadkai iskolakerület területén az 1970. évben.	177.
14. Összehasonlító áttekintés az iskolák ötnapos munkahétre áttérés előtti és utáni átlageredményéről a szabadkai iskolakerületben az 1970. évben.	181.
15. Összehasonlító áttekintés az iskolák tudásteszttel az 1967-70. években mért, t-értékekben kifejezett munkaeredményéről a szabadkai iskolakerületben.	184.
16. Reflexmérések napi és heti értékei.	194.
17. Különbség a tanulók reflex reakciójának irányzatában.	208.
18. Reflexidő mérés eredményei V. osztályos tanulóknál ötnapos munkahéttel működő iskolában.	208.
19. Különbség a tanulók reflex reakciójának irányzatában.	213.
20. Reflexidő mérés eredményei VI. osztályos tanulóknál ötnapos munkahéttel működő iskolában.	214.

	Oldal
21. Reflexidő mérés eredményei VI. osztályos tanulóknál hatnapos munkahéttel működő iskolában.	214.
22. Reflexidő mérés eredményei VII. osztályos tanulóknál ötnapos munkahéttel működő iskolában.	217.
23. Reflexidő mérés eredményei VII. osztályos tanulóknál hatnapos munkahéttel működő iskolában.	217.
24. Reflexidő mérés eredményei VIII. osztályos tanulóknál ötnapos munkahéttel működő iskolában.	218.
25. Reflexidő mérés eredményei VIII. osztályos tanulóknál hatnapos munkahéttel működő iskolában.	218.
26. Összehasonlító áttekintés munka- és szabadszombatot követő héten végzett reflexmérés eredményről msec-ban a szabadkai "Ivan Milutinovics" Iskolában 1970. I. 12-től 24-ig.	226.
26b. Összehasonlító áttekintés munka- és szabadszombatot követő héten végzett reflexmérés összesített eredményéről msec-ban a szabadkai "Ivan Milutinovics" Iskolában 1970. I. 12-től 24-ig.	226/b.
27. Összehasonlító áttekintés a munka- és szabadszombatot követő hétfői feladatsorozat megoldások pozitív eredményeiről a szabadkai iskolakerület iskoláiban 1970. januárjában.	234.
28. Összehasonlító áttekintés a munka- és szabadszombatot követő hétfői feladatsorozat hibás megoldásairól 1970. januárjában.	235.
29. Oktatók viszonyulása az ötnapos munkahéthez a szabadkai iskolakerületben az 1970. évben.	283.

	Oldal
30. Oktatók viszonyulása az ötnapos munkahéthez.	286.
31. Szülők viszonyulása az ötnapos munkahéthez a szabadkai iskolakerületben az 1970. évben.	292.
32. Szülők viszonyulása az ötnapos munkahéthez.	294.
33. Tanulók viszonyulása az ötnapos munkahéthez a szabadkai iskolakerületben az 1970. évben.	296.
34. Több pihenést, tanulást, játékot és szülőkkel való szórakozást.	298.
35. Oktatók, szülők és tanulók viszonyulása az ötnapos munkahéthez a szabadkai iskolakerületben az 1970. évben.	309.
36. Összesített viszonyulás az ötnapos munkahéthez.	311.
37. Nézetek az ötnapos munkahét előnyeiről a szabadkai iskolakerületben az 1970. évben.	306.
38. Nézetek az ötnapos munkahét gyengéiről a szabadkai iskolakerületben az 1970. évben.	308.

KÉPEK ÁTTEKINTÉSE

KÉPEK ÁTTEKINTÉSE

	Oldal
1. Meghallgatási kép	16.
2. Reflexmérés	19.
3. Reflexmérés	19.

T A R T A L O M

T A R T A L O M

I. FEJEZET

	Oldal
I. BEVEZETŐ MEGFONTOLÁSOK	5.
1. BEVEZETŐ MEGJEGYZÉSEK	5.
2. MUNKA MÓDSZER	9.

II. FEJEZET

II. A MUNKAIDŐ MEGHATÁROZÓI	21.
1. A MUNKAIDŐ SZABÁLYOZÁSÁNAK TÁRSADALMI - GAZDASÁGI ÉS JOGI FELTÉTELEI	22.
1.1. A MUNKAIDŐ RÖVIDÍTÉS ALAPMEGHATÁROZÓI	23.
1.2. A MUNKAIDŐ RÖVIDÍTÉS IRÁNYZATA	27.
1.2.1. A munkaidő rövidítése a kapitalista ország- okban	28.
1.2.2. A munkaidő rövidítése a szocialista ország- okban	34.
1.2.3. A munkaidő rövidítése Jugoszláviában	39.
1.2.3.1. A munkaidő szabályozása a háboru előtti Jugoszláviában	39.
1.2.3.2. Munkaidő szabályozás az új Jugosz- láviában	40.
1.2.4. A heti munkaidő rendje	42.
1.2.5. A további fejlődési iránya	47.

	Oldal
2. AZ ISKOLAI ÖTNAPOS MUNKA - HÉT BEVEZETÉSÉNEK JOGI SZEMPONTJAI	50.
2.1. OKTATÓ SZEMÉLYZET MUNKAIDEJE	50.
2.2. TANÍTÁSI NAPOK RENDJE A TANÉV FOLYAMÁN	54.

III. FEJEZET

III. ÖTNAPOS MUNKAHÉT AZ ISKOLÁKBAN	60.
1. ÖTNAPOS MUNKAHÉTTEL DOLGOZÓ ISKOLÁK MUNKÁJA KÜLFÖLDÖN ÉS JUGOSZLÁVIÁBAN	61.
1.1. ÖTNAPOS MUNKAHÉT KÜLFÖLDI ISKOLÁKBAN	62.
1.1.1. Tanításrövidítés Belgiumban	63.
1.1.2. Csehszlovákiában	64.
1.1.3. Franciaország	65.
1.1.4. Magyar Népköztársaság	66.
1.1.5. Szovjetunió	67.
1.1.6. Amerikai Egyesült Államok	68.
1.1.7. Svédország	68.
1.1.8. Nagy-Britannia	69.
1.1.9. Nyugat-Németország	69.
1.2. ÖTNAPOS MUNKAHÉT JUGOSZLÁV ISKOLÁKBAN	71.
1.2.1. Makedon Szocialista Köztársaság	73.
1.2.2. Szlovén Szocialista Köztársaság	73.

	Oldal
1.2.3. Szerb Szocialista Köztársaság	74.
1.2.4. Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány	75.
1.2.5. Koszovó Szocialista Autonóm Tartomány	76.
1.2.6. Horvát Szocialista Köztársaság	77.

IV. FEJEZET

IV. A SZABADKAI ISKOLAKERÜ- LETBEN SZERZETT TAPASZ- TALATOK	80.
1. ÖTNAPOS MUNKAHÉT A SZABAD- KAI ISKOLAKERÜLETBEN	82.
1.1. ÖTNAPOS MUNKAHÉT FOGALMA	82.
1.2. ÖTNAPOS MUNKAHÉTRE VALÓ ÁTTÉRÉS FELTÉTELEI	84.
1.3. AZ ÚJ MUNKAIDŐ BEVEZETÉSÉNEK INDITÉKAI	86.
1.4. AZ ÚJ MUNKASZERVEZÉS BEVEZETÉSÉNEK DINAMIKAJA	90.
1.5. AZ ÖTNAPOS MUNKAHÉT VÉGREHAJTÁSA	95.
1.5.1. Évi munkanaptár	96.
1.5.2. Ötnapos munkahét mo- dellje	113.
1.5.2.1. Ötnapos munkahét három szabad- szombattal hatnapos munkaterve- zés mellett	114.
1.5.2.2. Ötnapos munkahét két szabad- szombattal	122.

	Oldal
1.5.2.3. Ötnapos munkahét szakaszos munkarend változtatással	123.
1.5.2.4. Ötnapos munkahét dekadós munkarenddel	123.
1.5.3. Ötnapos munkahét két nyelvű területen	129.
1.6. A MUNKASZERVEZÉS FEJLESZTÉSÉNEK NÉHÁNY LEHETŐSÉGE	133.
1.6.1. A meglévő állapot tökéletesítése	133.
1.6.2. Ötnapos munkahét és az oktató-nevelő munka ésszerűsítése	139.
2. A TANULÓK EREDMÉNYE AZ ÖTNAPOS MUNKAHÉTTEL DOLGOZÓ ISKOLÁKBAN	151.
2.1. A TANULÓK TANULÁSA, MINT A MUNKA EREDMÉNYES-SÉGÉNEK ELŐFELTÉTELE	153.
2.2.1. Iskolák nézete	165.
2.2.2. Oktatók nézete	168.
2.2.3. Szülők nézete	168.
2.2.4. Tanulók nézete	170.
2.3. KISÉRLET A MUNKAEREDMÉNYEK TÁRGYILAGOS MEG- ALLAPÍTÁSÁRA	173.
2.3.1. Gyenge osztályzat nélküli tanulók összehasonlító áttekin- tése	174.

	Oldal
2.3.2. Összehasonlító átte- kintés a hatnapos munkahéttel működő iskolák átlagos mun- kaeredményeiről	178.
2.3.3. Tudásteszt mérések - kel megállapított munkaeredmények átte- kintése	180.
3. FÁRADTSÁG ÉS PIHENÉS	186.
3.1. A PROBLÉMA MEGKÖZELÍTÉSE	187.
3.2. FÁRADTSÁG - PIHENÉS ÉS AZ ÖTNAPOS MUNKAHÉT	189.
3.2.1. A fáradtság és pihe- nés megnyilvánulása a tanulóknál	189.
3.2.1.1. Általános megfigyelések	191.
3.2.1.2. Fáradtság és pihenés az öt- napos és hatnapos munkahetű iskolákban a tanulók reflexei- nek mérése megvilágításában	203.
3.2.1.3. Fáradtsággal és pihenéssel kapcsolatos észlelések a munka- és szabadszombatot követő héten	221.
3.2.1.4. A tanulók kétnapos kikapcsoló- dásának hatása a hétfői munka- képességre	227.
3.2.1.5. Szünidő rövidítés és a tanulók pihenésének lehetőségei	236.

	Oldal
3.2.1.5.1. Rövidített téli szünet	236.
3.2.1.5.2. Rövidített nyári szünet	241.
3.2.2. Fáradtság és pihenés az oktatóknál	243.
4. ÖTNAPOS MUNKAHÉT ÉS SZABAD- IDŐ	249.
4.1. A SZABADIDŐ FOGALMA ÉS JELENTŐSÉGE	251.
4.2. TANULÓINK SZABADIDEJE	254.
4.2.1. Általános megfigyelé- sek	254.
4.2.2. A tanulók tevékenysé- ge	259.
4.2.3. A tanulói tevékenysé- gek területi jellege	266.
4.2.4. A nevelési alapténye- zők szerepe a szerve- zett szabadidő töltés feltételeinek kialakí- tásában	267.
4.3. AZ OKTATÓ SZEMÉLYZET SZABADIDEJE	271.
4.4. INTÉZKEDÉSEK A SZABADIDŐ FELHASZNÁLÁSA ÉRDEKÉBEN	273.
4.4.1. Végerértékelés a tanu- lók szabadidejéről	273.
4.4.2. Jövőbeli feladatok	275.
5. AZ ÖTNAPOS MUNKAHÉT IRÁNTI VISZONY	278.
5.1. AZ OKTATÓK NÉZETE	281.
5.2. A SZÜLÖK NÉZETE	289.

	Oldal
5.3. A TANULÓK NÉZETE	295.
5.4. AZ OKTATÓK, SZÜLŐK ÉS TANULÓK ÖTNAPOS MUNKAHÉT IRÁNTI VISZONYÁNAK ÖSSZEHA-SONLÍTÓ ÁTTEKINTÉSE	299.

V. FEJEZET

V. B E F E J E Z Ő M E G F O N T O L Á S O K	313.
---	------

VI. FEJEZET

VI. M E L L É K L E T E K Á T T E K I N T É S E	319.
1. I R O D A L O M Á T T E K I N T É S E	320.
2. T Á B L Á Z A T O K Á T T E K I N T É S E	337.
3. G R A F I K O N O K Á T T E K I N T É S E	343.
4. K É P E K Á T T E K I N T É S E	348.
T A R T A L O M	349.

15-65/1977.
.....

Tárgy: Berkes László
.....
doktori szigorlata.
Melléklet: 1 db disszertáció

Dr. Ágoston György elvtársnak
tsz.v. egyetemi tanár

H e l y b e n

Professzor Elvtárs!

Mellékelve Berkes László: Ötnapos tanítási hét az iskolában
.....

című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbírálni sziveskedjék. Legyen szabad Professzor Elvtárs szives figyelmét felhívnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a bírálat elkészítésének és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított harmadik hónap utolsó napjában állapította meg.

A mellékelte értekezést a bírálat elkészítése után sziveskedjék átadni tanszéke könyvtárosának leltárba vétel és a könyvtárban való elhelyezése céljából.

Szeged, 1977. ápr. 26.
.....

Cs. ...

.....
dékán

A kiadmány hiteles:

Ágoston György

.....
előadó

Kapták: Dr. Ágoston György prof.

Dr. Veczkó József docens társbíró

..... tanszéki könyvtáros

..... tanszéki könyvtáros